

OPĒRUM SANCTI ANSELMI TERTIÆ PARTIS

CONTINUATIO

EPISTOLARUM

LIBER TERTIUS

EAS CONTINENS QUAS SCRIPSIT CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS

EPISTOLA PRIMA.

ANSELMI AD MONACHOS BECCENSES.

Se quantumvis reluctantem electum esse Cantuariæ archiepiscopum. Cui electioni ut consentiant ipse suadet.

362 Suis dilectissimis et desideratissimis dominis fratribus et filiis, servis Dei Becci commanentibus, frater ANSELMUS, post Deum corde suus illorum: sancti Spiritus semper regi consilio et consolatione gaudere.

Quæcunque scripta vel dicta communiter, vel singuli de affectu cordis vestri mittitis dilectissimo et desideratissimo vestro, et quæ nec lingua potest exprimere, nec calamus, omnia expresse et aperte scripta sunt in corde meo. Insuper et multa alia ex affectu et intellectu meo, quæ utinam similiter scripta et expressa essent in corde vestro. Ibi, scilicet, in intimis meis, ibi ea lego et relego, volvo et revolve sæpe coram Deo. Quod quo affectu faciam, videt ipse intus et foris; testantur lacrymæ meæ, et voces, et rugitus a gemitu cordis mei, quales nunquam de me illo dolore meminisse ante diem illam, in qua sors illa gravis archiepiscopatus ² Cantuariæ visa est super me cecidisse. Quas voces, gemitus, ut puto, non simulaverunt confectiones, sed gladii doloris animam meam ³ penetrantes ⁴ extorserunt, et adhuc extorquent confixiones. Quod ignorare nequiverunt illi qui ea die vultum meum inspexerunt, quando me episcopi et abbates, alique primates ad ecclesiam trahentes reclamantem et contradicentem rapuerunt, ita ut dubium videri posset utrum sanum ⁵ insani, an insanum traherent sani; nisi quia illi caneabant et ego magis mortuo quam viventi colore similis stupore et dolore pallebam; et illi, qui postea ipsa die me inusitate lugentem, dolore rationem superante, cum intente mihi licuit cogitare et vestram dile-

ctionem, et onus quod meæ imbecillitati implebatur, de longe audientes accurrerunt, et videntes me aut animam aut sensum amissurum timuerunt; et hoc timore aqua benedicta me aspergentes, eam mihi potendam porrexerunt. Forsitan mihi erubescendum est, quia vulnera doloris sic animam meam totam intentam in scissuram sui ab animabus vestris et in grave periculum suum superaverunt, et adhuc sic superant, ut gemitus profundos fluentibus lacrymis sæpe toleret. Sed certe non erubesco confiteri quia timor Dei et charitas hominum, maxime vestra, sic eam vulneraverunt et vulnerant. Quæ omnia testimonium perhibent conscientiæ meæ, quo desiderio quave procuratione exspectavi celsitudinem et onus archiepiscopatus, et quo gaudio suscipio. Quod si aliqui de me aliter suspicantur, quam mea de se conscientia coram Deo iudicet, consolatur me quia pro minimo mihi debet esse ut ab illis dijudicer, aut ab humano die. Et quia hanc vitam transitori sumus per infamiam, et bonam famam, ut seductores ⁶ et veraces, sicut qui ignoti, et cognoti, tantum conscientia mea non me accuset ⁷ ante Deum. Huic autem de me electioni imo violentiæ, hactenus quantum potui, servata veritate, reluctatus sum; sed jam velim, nolim, cogor fateri quia quotidie iudicia Dei magis ac magis conatui meo resistunt, ut jam nullo modo videam me ea posse fugere, nec sine gravi malo corporali et spirituali ex utraque parte, nec sine ira Dei intentionem conceptam me posse, aut ullum alium, aliquatenus impedire. Unde jam non tam hominum quam Dei, contra quem non est prudentia aut fortitudo, victus violentia, hoc solo intelligo me uti debere consilio, ut postquam oravi quantum potui et conatus sum ut, si possibile esset, calix iste transiret a me, ne biberem illum, et orationem meam videns repellere conatumque frangi, jam

VARIÆ LECTIONES.

¹ Collata, ut sequentes, cum ms. 1 exemplari Victorinis compacto in Codice Ef. 20 ² Gravis Archiepisc. ³ Animam mea ms. animam meam ⁴ Penetrantes ms. penetrantis ⁵ Et contradicentem ms. reclamantem et contradicentem ⁶ Et seductores ms. ut seductores ⁷ Excuset ms. accuset

dicam Deo *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis*. Cum enim ex utraque parte Deum timeam; nec aliquid nisi Deum, et homines propter Deum, utrinque⁸, diligam, nihil mihi puto tutius in re tam periculosa quam ut, meum sensum et voluntatem postponens, me sensui et voluntati Dei penitus committam.

Et quamvis in hac re mihi nimis sit grave dare et vobis accipere consilium quod contra meum¹⁰ et vestrum affectum sit, tamen quia ego et vos magis sumus Dei quam ego vester, aut vos mei: *sive enim vivimus sive morimur, Domini sumus* (Rom. XIV, 8), non audeo in causa Dei, et in tanta necessitate mihi commissis ad consulendum, quidquid homines suspicentur, meum coram Deo subtrahere consilium. Consulo igitur dilectissimis dilectoribus meis ut nullas res faciat vos pertinaciter ordinationi Dei obviare, quia quasi peccatum hariolandi est, nolle acquiescere (I Reg. XV, 23); et: *Durum nimis est, contra Dei stimulum calcitrare* (Act. IX, 5). Ad hoc enim res ista indubitabiliter iudicio Dei perducitur, ut necesse sit me, si quid boni Deus dignatur¹¹ per me operari, servire et prodesse vobis, et multis aliis; aut omnino nec mihi, nec vobis, nec aliis; non deficiente voluntate, sed potestate.

Quod si ob vestram pertinaciam contigerit, facietis senectutem meam in inconsolabili tristitia deduci et **363** deficere, propter magna et multimoda mala quæ inde sequentur, et mihi et vobis juste videbuntur imputari, etiam ab iis qui modo ea non prævident. Si enim sciretis ipsa sola dilatio quanta mala jam fecit corporibus et animabus, et quam execrabilis illa sit, et illi pariter per quos fit, melioribus et prudentioribus, ipsi quoque populo Angliæ, puto quia et vos (si inhumani non estis) eandem dilationem execrarem¹². Mirum forsitan vobis videtur quod dico; et multi qui me intus non vident et præcipites sunt alienas conscientias, quas ignorant, iudicare; de me perversum aliquid iudicabunt, quia sic vobis de hac re loquor. Sed coram Deo loquor, cui revelo viam meam, et spero in eo, ut ipse faciat (Psal. XXXVI, 5) quia non me accusat coram eo conscientia mea quod me concupiscentia terrenarum divitiarum, aut celsitudinis, ad hæc dicta trahat.

Si quis deinceps aliter de me senserit, puto quia adversus veritatem erit, et Deus mihi testis adversus illum erit. Valete; et Dominus, qui dirigit mansuetos in iudicio, et docet non rigidos¹³ (Psal. XXIV, 9), sed mites, vias suas, dirigat sensus vestros et voluntates in huius negotii iudicio.

EPISTOLA II.

OSBERNI AD ANSELMUM.

Ea consulit humiliter subire onus Cantuariensis archiepiscopi.

Domino sanctissimo, charissimo electo Anglorum.

A archiepiscopo ANSELMO, suus quod semper erat, et semper esse desiderat servus, et filius, frater OSBERNUS; ita rectis consiliis agi, ut Deum recta consilia dantem valeat promereri.

Cum te, charissime domine, in omni veritatis cognitione scientissimum esse sciam, mirum valde quod in hac sola re sic omnimoda veri cognoscendi scientia aufugerit, ut quod Deo placitum sit in eo, quod communis de te sanctæ ecclesiæ sententia tulit, ignorare possis. Aut si animus tuus in hanc potissimum sententiam vergit, ut quod generalis electio, vel omnium, vel certe quam multo maxime plurium, et eorum sapientissimorum, Deo placere clamat, solus displicere contendas, verendum, pretiosissime domine, ne præ omnibus hominibus melior sanctiorque videri velle videaris, dum quod illi rectissime intelligunt, rectius quasi a te intellectum defendere coneris.

Ut enim in offenso dulcissimo mihi amore tuo loquar, aut cunctis, quod non credimus, mel orem te fateberis, quippe cui soli revelatum est quod universæ Anglorum Ecclesiæ fas non erat revelari; aut facias necesse est quod universalis Anglorum Ecclesia¹⁴ suadet, hoc est, ut pontificalis infulæ principatum inter beatos apostolos suscipere non renuas.

Sed forte expectas Deum maioribus, quod cœpit, induciis probaturum: non ausim dicere, propterea quod te sapientissimum scio; sed timeo ne talia querenti ex obliquo respondeatur: *Non tentabis Dominum Deum tuum* (Matth. IV, 7). Quid namque insignius ad te eligendum ostenderet Deus, quam, ut tu promoveris, regem triumphis nobilem, severitate cunctis formidabilem, lecto decubuisse, ad mortem usque ægrotavisse; te autem provento, statim eundem respiravisse, convaluisse, atque ex fero et immani mitissimum pariter ac mansuetissimum redditum fuisse? Quid, inquam, aut effectum dulcius, aut ad innocentiam præstantius, quam te ante lectum ægrotantis violenter pertractum; dextram aliorum dextris impudenter de sinu extractam sinistram¹⁵, ne sororem juvaret, fortiter retentam virgam, cæteris digitulis pertinaciter oclusis, pollicis atque indicis crudeliter impactam, post hæc toto corpore e terra te elevatum, episcopalibus brachiis ad ecclesiam deportatum, ibique, adhuc te reclamante, et importunis nimis obsistente, *Te Deum laudamus* esse cantatum?

Quid, inquam, vel ad divinas laudes magnificentius, vel ad humana spectacula gaudentius, quam quod in tua electio, exclusis omnibus transactæ tempestatis afflictionibus, omnia ad proprii juris possessionem veluti jubileo termino cucurrerunt¹⁶, dum vincii ad expeditionem, carcerati ad lucem, ca-

VARIÆ LECTIONES.

⁸ Utrumque ms. utrinque ⁹ Et accipere ms. et vobis accipere ¹⁰ Circa meum ms. contra meum ¹¹ Dignatur ms. Deus dignatur ¹² Execramini ms. execratemini ¹³ Rigidus ms. rigidus ¹⁴ Universalis Ecclesia ms. universalis Anglorum Ecclesia ¹⁵ Extractam, virgam ms. extractam; sinistram, ne sororem juvaret, fortiter retentam; virgam ¹⁶ Concurrerunt ms. cucurrerunt

plivi ad libertatem, oppressi dirissimis exactorum furoribus redierint ad erèctionem. [~ ~]

Omnia hæc te loquuntur, tibi famulantur, tuis meritis ascribuntur. Quod si omnes hæc divinæ blanditiæ ad consentiendum te non excitaverint, profecto novem disticta animadversione æquissimum judicem tecum acturum, taliterque in die extremi judicii aduersum te propositurum: O homo meis uberibus nutrite, meis virtutibus ditate, meis doctrinis illuminare, meis honoribus sublimare, quam tibi molestiam ingessi, ut me præceptorem fugeris; monitorem contempseris, imponentis mei jugum erecta. cervicè abjeceris? Nonne satius erat nihil mihi de tuo contulisse, quam quæ mea fuere crudeliter abstulisse? Annon constabat per tuam negligentiam ablatum, quod per tuam mihi diligentiam non est allatum? Cur non cogitabas infinita hominum millia te occidisse, dum paucorum volebas salutem consulere? Ecce etenim sponsa mea, sancta Cantuariensis Ecclesia, apostoli mei Petri benedictione a principio sanctificata, piissimo piissimi Gregori studio nobiliter fundata, SS. Bonifacii, Honorati, Vitaliani, Agathonis, et cæterorum orthodoxorum Patrum singulari semper privilegio donata; ad quam, salva Romanæ et apostolicæ sedis auctoritate, omnium circa regionum Ecclesiæ in suis oppressionibus confugere, atque ab ea tuendæ libertatis præsidia expetere simul ac suscipere solebant; ecce illa talis omnium peripsema effecta, omnium pertranseuntium pedibus conculcata, non solum nulla perditæ libertatis, jura cæteris restituere, sed nec sua nullo tempore valuit illibata custodire. Homines autem, quos ei ad custodiam castitatis deputavi, a quibus sei vandæ integritatis illius fidem accepi, non modo ipsi nihil defensionis adversus alios incæsti cupidos paravere, imo

ipsi flagitiosissimum corruptionis negotium meditati sunt. Cumque illa, non immemor quam fuerit magno acquisita, quam legibus convincta, quam denique muneribus dotata, reluctando succlamasset, illi, abreptis ornamentorum suorum vestibus, nudam, venalem et confusione plenam eandem reliquerunt. Exclamat itaque multiplex filiorum caterva, quos in lavacro secundæ nativitatis ipsa mihi genuerat, et intra gremium sanctæ dilectionis tenerius nutriet, maternæ cupiens verecundiæ mederi, ejusque nuditatem oppanso velamine tueri. Ecce qui matrem afflixerant, gravioribus in filios molestiis desæviunt, dum hunc ab uberibus raptum miseranda cæde discerpunt, illum ferugiendo stridore premunt, alter cæca laubula inhabitat; alius longa exsilia deplorat. Quodque ad scelus præcipuum fuerat, dum se adulteri homines scelerata calliditate innocentes prodere vellent, in tantum apud terrenas potestates odium matrem cum prole adduxerunt, ut quicumque eos interficeret, obsequium se præstare Deo abtraheretur. Ultimum vero et quasi palmare totius mali flagitium exstitit, cujus radix si in lucem solis hujus perlata fuisset, non solum hanc exhorreret Christianus, verum etiam omnis exsecraretur paganus, Judæus, atque hærelicus. Ego autem ultra non ferens tantam sponsæ meæ calamitatem ex tota hominem plenitudine te, Anselme, elegi, atque ad zelandum pro me amicum sponsi exhibui, doctrinam contuli, virtutem largitus sum. Præmonstravi oraculis, comprobavi miraculis; verum tu mihi prætulisti Normanniæ comitem, Deo vermem, venti mortalem, latitudini Anglorum angustæ solitudinis nidum. Excessit ne animo Petrum apostolum Antiochiæ intronisatum, nec tamen ullorum singultibus, ne Romanos experiretur (1) furores, præpeditum? Cur te fugit

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Die judicii *ms.* die extremi judicii ¹⁸ Cogitabas *ms.* cogitabis ¹⁹ SS. Bonif. Honor. Agathonis *ms.* SS. Bonifacii, Honorarii, Vitaliani, Agathonis ²⁰ Tenendæ *ms.* tuendæ ²¹ Cura *ms.* jura ²² Convincta *ms.* conjuncta ²³ Quamque denique *ms.* quam denique ²⁴ Ex toto *ms.* ex tota

JOANNIS PICARDI

Ecclesiæ S. Victoris Parisiensis Augustiniani canonici

NOTÆ.

(1) *Romans experiretur.* D. Anselm. epist. 7, infra, aperte dicit D. Petrum Romam migrasse. Id tamen adhuc nescitur a nostris et Germanis et Anglis Gnosticis. Dolendum profecto homines, sibi Argo oculatiores, in hæc cæciores talpa, nondum vidisse apud Iren. lib. VIII, cap. 4 et 5. Terbul. lib. De bapt., De præscription.; Ignat. ad Mariam, Cassiod., Euseb. Cæsari. lib. II, Hist. Eccles., Rufino interprete, cap. 14, 15 et 25; Epiph. hæres. 27; Ambros. lib. III De Sac., cap. 4. Hieron. in Catal.; Optat. Milevit. lib. II, August. De hæres. ad Quodvultdeum hæres. 4, Cont. lit. Petul. lib. II, cap. 51, et alios quamplures, quos lubens sileo, ne manifestior fiat eorum cæcitas.

Quis igitur non faciat risum plusquam Democriticum de illa ridicula thesi agitata a Germanis, insque Lutheranis anno 1520, *An Petrus Romæ fuerit?* ut notatum est in Schol. margin. ad abbatem Usperg. ubi de Petro. Et ejus quidem positionis negantem partem propugnat impudenter et (de more) falso Joannes Baleus Anglus Sudolvogius, peregrinusque apud Germanos (ut gloriatur, hancque ob causam Germanis theologastris a me conjunctus) pro Christi (sic Antichristum specioso Christi mentitur nomine) professione.

Porro ipsissima sunt ejus verba, centuria prima Script. Britann. pag. 16, edit. Basil. 1557: « Petrus cum ex Christi Domini jussu ac præcepto circumcisionis apostolus fuerit, Gal. II, æquum profecto non erat ut, relicto Judæorum grege, 25 annis (ut somniant papistæ) apud gentes incircumcisas Romæ sederet, aut illis gentium regum more imperaret. In Judæa ergo ac finitimis regionibus, Christi mandato obstrictus permansit, prædicans in maritimis urbibus Evangelium regni Dei, quod et ipsa testantur miracula quæ per illum Deus operabatur. Nam Lyddæ paralyticum Æneam sanitati restituit; Tabitham Joppe a mortuis excitavit. In Cæsarea Cornelium Centurionem baptizavit, atque alia plura fecit. Quæ omnia declarant illum nec sedisse, nec mortem obiisse Romæ. Unde Bapt. Mantuanus in VI Fast. libro.

Pauli caput Miletinorum atque Ephesiōrum fletibus irroratum; nec tamen a sulcando æquore, quod eum ad exteras transmitteret nationes, prolubitum? Rogo, hominum sapientissime, si talibus te sententiis iudex impeteret, nonne, rationum pondere pressus, Parce, iudex, clamares²⁵? Jam vero, si illam, cui tu noviter attitulatus es, Ecclesiam non tanti apud Deum meriti esse dixeris, grande ejus meritum licet agnoscas²⁶. Laurentium namque archiepiscopum multo verberare a præfato apostolo novimus flagellatum, propterea quod, paganorum metu conterritus, fugam iniecit, et eandem Ecclesiam adhuc in fidei perce-

ptione rudem, derelinquere tentaverit. Idem beatissimo confessori Christi Dunstano²⁷ idem apostolus cum coapostolis Paulo et Andræa splendens apparuit, eique tradens gladium verbo Dei inscriptum, futurum illum, ut postea evenit, ejusdem Ecclesiæ pontificem præfiguravit. Quod si tanta Christi et apostolorum dignatio super eandem Ecclesiam ab initio fuisse perhibetur, magno tibi providendum est opere, qui sanctissimam scientiam habes, ne hujus dignationis participium refugas, cum neque sis privata gratia exhibitus, neque mercenarius, neque Simonis discipulus, sed quem et divina vocavit electio, et aposto-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ Paria, iudex, reclamares *ms.* parce iudex, clamares ²⁶ Ignoscas *ms.* agnoscas ²⁷ Confessori Dunstano *ms.* Confessori Christi Dunstano

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

*Urbibus Assyriis Christi post funera, postquam
In cælum reditus, bis septem dicitur annos
Impendisse, gravi vexans mala numina bello.
Mox maria ingressus, longaue ambage viarum
Circumlatus, iter ventu Bithynica versus
Littora, Cappadoces, Galatas, Pontumque pera-*
[grans :

*Quotquot erant illis Judæa ab origine regnis
Edocuit Christum, veterique retraxit ab usu.*

Hieronymus etiam atque Lyranus super illa Christi verba : *Ecce ego mitto ad vos prophetas ac sapientes, etc.*, asserunt Petrum fuisse a Judæis Hierosolymæ crucifixum, quod et illis verbis aptissime respondet. Sic quidem Baleus : sed utrum sic se habeant hæc, videamus. Imprimis Evangelium, Petro creditum, non sic conclusit Christus intra Ecclesiæ Judaicæ parietes, ut ad gentium aures non pervenerit : Imo Act. x, per vas quadrangulum cœlitus allatum refertumque impuris animantibus, jussus est Petrus etiam ipsis gentibus evangelizare. Hinc postea illis audientibus professus est Deum non esse acceptorem personarum, sed cujuslibet gentis justum ei placere : ut qui dominetur universis. Quamobrem ait Lucas ibidem, cap. x, sub finem. *Obstupuerunt ex circumcissione fideles, qui venerant cum Petro quia et in nationes gratia Spiritus sancti effusa est.*

Mantuanus vero, a Baleo citatus, ne verbum quidem habet de Petri morte aut papatu, tantum abest ut neget, præterquam quod nullam urbem a se recensitarum in Palæstina reperias, quod gravissimo est argumento Petrum reliquisse Judæam, ut incircumcisas doceret gentes, contra Balei mentem et judicium. Nam ut divino jussu aliquandiu Judæos, sic et eodem postea ethnicos docuit. Quod autem Mantuanus senserit et scripserit D. Petrum Romæ necatum fuisse, liquet ex lib. i De agone D. Dionysii Areopagitæ, quem multo labore Romam venisse describens magistri sui D. Pauli visendi ergo, ait :

*Sed fuit eventu clausus labor ille sinistro,
Nam licuit paucis, heu! præceptore, diebus
Et sancto sermone fuit, quia fata repente
Demeiseri novi duo maxima lumina mundi,
Vidit ab excelso Petrum suprema trahentem
(Heu, facinus visu horrendum!) suspensa ligno.*

Rursusque in x Fastorum de eodem Dionysio sic canit :

*Per freta devenit Romam post funera Petri,
Post obitum Pauli, qua tempestate tenebat
Naviculam Petri Clemens Romanus, etc.*

Sed Baleum suis conficiamus armis; nam vi Fastorum citato (vide hominem ipso mendacio mendaciorum) ait Mantuanus de Petro loquens .

B *Multa mari et terris discrimina passus ad urbem
Romuleam, mundi dominam rerumque potentem,
Venit, ubi æterni jaceat primordia regni.*

Hieronymi locus indicatus, et a me integre religio-seque exscriptus, iterum traducet Baleum ipsis etiam Cretensibus mendaciorem. Hieronym. lib. iv Comment. in Matth. ad caput xviii, explanans evangelistæ verba : *Et ex illis occidetis, et crucifigetis, et flagellabitis*, subjungit varia esse dona discipulorum Christi. « Alios, inquit, prophetas, qui ventura prædicant; alios sapientes, qui noverunt quomodo debeant proferre sermonem; alios Scribas in lege doctissimos : ex quibus lapidatus est Stephanus, Paulus occisus, crucifixus Petrus, flagellati in Actibus apostolorum discipuli, et persecuti eos sunt de civitate in civitatem expellentes de Judæa ut ad gentium populum transmigrarent. » Sic Hieronym. qui ne apicem quidem de Petro in Judæa crucifixo scripsit; quin potius, si ejus verba ad unguem exploremus, Petrum a Judæa expulsam, sicque ad ethnicos emigrasse habemus. Quod si quis Balei nomine perfractius inficietur, jure efficiam et D. Paulum in Judæa peremptum fuisse : interea reclamantibus antiquissimis probatisque Historiographis. Stephanum autem saxorum grandine obrutum narrat Act. apostol. lib. Verum nec mihi nec Baleo, sed ipsimet Hieronymo (qui litem videtur excitasse) judicium deferatur. In Scripturis ecclesiasticis ait : « Simon Petrus et princeps apostolorum, post episcopatum Antiochensis Ecclesiæ, et ii Claudii anno, ad expugnandum Simonem Magum Romam pergit, ibique xxv annis cathedram sacerdotalem tenuit, usque ad ultimum annum Neronis. Rursum ad Damasum papam. Milii cathedram Petri, et fidem apostolico ore laudatam, censui consulendam » Et post pauca : « Cum successore piscatoris et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est cathedræ Petri, communiæ consocior super illam peram ædificatam Ecclesiam scio. » In Comment. in Epist. ad Galat. in illud ipsum caput ex quo Baleus perpetuam in Judæa mansionem constituit, D. Petrus, observans D. Hieronym. pleraque desiderari in historia Actuum apostolorum addit illud postremum inquirens : *Denique primum episcopum Antiochenæ Ecclesiæ Petrum fuisse accepimus, et Romam exinde translatum; quod Lucas penitus omisit.* Expedit mihi ex catalogo scriptor. ecclesiast. testimonium haud aspernandum, quo Hieronym. ait : *Clemens, etc., quartus post Petrum Romæ episcopus, etc.* Lyranum, quia eadem cum Hieronymo dicit, præterco, contentus detexisse impudentem Balei malitiam.

lica informavit institutio. Præterea, quamvis moni-
tore non egeas, pro affectu tamen monere te audebo,
ut nihil inconsulte agas, nec alieno multum a nobis
consilio, sive id consecratione tua sit, sive in rebus
Ecclesiæ dandis aut mutandis, ideo quod novimus
sanctissimum prædecessorem tuum multa primo
adventus sui tempore ordinasse, quæ omni tem-
pore postmodum sibi displicuere. Sunt enim
plures qui circa destructionem Ecclesiæ semper
laboraverunt, qui nunc putant quam maxime se
regnaturos, dicentes te cum Deo semper acturum,
res Ecclesiæ non curaturum, quasi res Ecclesiæ
curare non sit cum Deo agere. Sed, Deo auxiliante,
cum te cognoverint, quemadmodum ego, puto illos
secus dicturos ac sensuros. Jam nunc repeto omni-
bus medullis quod promisi salutando, orans Deum
ita te rectis consiliis agi, ut Deum recta consilia dan-
tem valeas promereri, Domine sanctissime, sapien-
tissime, et super omnes animo dulcissime.

EPISTOLA III

GONDULFI EPISCOPI AD MONACHOS BECCENSES.

Ut non tristentur de erepto sibi abbate Anselmo.

GONDULFUS gratia Dei Rossensis episcopus, dominis
et amicis suis charissimis, servis Dei, Becci consi-
sistentibus, salutem et fideles orationes

Charissimi, vestræ dilectioni cognitum est quantum
temporis sit ex quo Anglica Ecclesia proprio est
orbata et destituta pastore, atque omni paterna
desolata consolatione. Sed Deus ploratus orphano-
rum, gemitus et suspiria hactenus longissima vidua-
rum, preces quoque fidelium suorum miseratus
exaudiens, tandem sua gratia eam consolando visitare
dignatus est. Ipsius namque inenarrabili potentia
operante, dedit Dominus noster rex Anglorum con-
silio et rogatu principum suorum, cleri quoque et
populi petitione et electione, domino abbati Anselmo
Cantuariensis Ecclesiæ gubernationem. Quod quidem
piissima Dei operatione et ordinatione factum esse
non dubium est. Qua propter humiliter mandamus,
et vehementer precamur, ut fratres charissimos,
quatenus omnem tristitiam vel cordis indignationem,
si qua est, deponentes, divinæ voluntati, operationi,
et honorum virorum electioni nequaquam resistatis,
sed Deo gratias agentes, quod factum est, cum
gaudio et bona voluntate concedatis. Est etiam
aliud quod vos latere non debet. Impediri quidem res
ista fortassis ad tempus potest, omnino autem rema-
nere nullo modo potest. Verum enim dico vobis,
notitia et consilium hujus rei multum processit, et
sine dubio usque ad sedem apostolicam jam pervenit.
Utimini igitur sapienti consilio, et per charitatem
facite sine dilatione, quod quandoque facturi estis
sine dubitatione. Valet.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ Et pro affectu ms. et pio affectu ²⁹ Vester affectus ms. noster affectus ³⁰ Circa meum ms. contra-
meum ³¹ Ad nos venit ms. ad vos venit ³² Salute ms. salutate. Valet.

EPISTOLA IV.

ANSELMUS AD MONACHOS BECCENSES.

*Ut ipsi Anselmo et regi scribant se ultro consentire
electioni illius in archiepiscopum Cantuariensem.*

Dominis, et fratribus, et filiis dilectissimis mona-
chis Beccensibus, dilectissimus et abbas eorum, fra-
ter ANSELMUS: continua Dei protectione, et conso-
latione gaudere.

Quod humiliter per dominum Balduinum et domi-
num Tesonem petivistis, et si præsens essem, supplici
devotione per vos petivissetis, paterno et pio affectu ²⁸
omnibus petentibus, ut filiis dilectissimis, concedo
quod ex me est, et oro Deum ut ipse misericorditer
concedat quod ex ipso est. Cum de sorte archiepi-
scopatus, quæ super me divina cecidit dispositione,
loquor vobiscum, valde alienum et a me et a vobis
videtur, si consideretur mutuus noster affectus ²⁹,
me vobis inde consulere, et vos mecum consilium
accipere. Si quis consideret quia plus Deo quam no-
bismetipsis debemus, non ei mirum videbitur, si ego
in causa Dei commissis mihi ad consulendum, quos
nullo modo eisdem ipsis testibus, a recto volo deviare,
consulo contra meum ³⁰ et illorum affectum, secun-
dum voluntatem Dei. Benefecistis, quia concessionem
vestram mihi per domn. Tesonem mandastis, quan-
doquidem res nec per me vos mutari potest, sed
melius facietis, si per epistolas unam regi, alteram
mihi mandabitis quia quod Deus dignabitur de me
disponere, et idem rex et omnes qui Domini sunt
Ecclesiæ nostræ ordinaverint secundum timorem
Dei, et archiepiscopus noster religiosa et ecclesiastica
ratione jusserit, et mihi videbitur, humili devotione
propter timorem Dei conceditis, et me Deo et Eccle-
siæ ejus committitis. Hoc retento, ut, in quantum
possibile vobis erit, nostro semper fruamini, quam-
diu vivam, consilio. Hoc consulo, hoc hortor, quia
sic oportet fieri, ut et vos plus voluntati Dei quam
vestræ subditos esse ostendatis; et regis gratiam, quæ
vobis necessaria est, sine omni proficuo, imo cum
damno maximo non perdati, et mentem meam multis
molestiis onustam, onustior em dissensione vestra
non faciatis. Comitissæ Lermendensi, quæ ad vos
venit ³¹, ut audivi, larga et benigna voluntate hono-
rifice omnibus modis, quibus potestis, secundum
voluntatem ejus servite. Grandis enim vester honor
est, et multum hoc nostræ profuturum est Ecclesiæ,
sicut spero; illam ex nostra parte dulciter salutate ³².
Valet.

365 EPISTOLA V.

OSBERNI AD ANSELMUM.

Ut acceleret suam inaugurationem.

Domino sanctissimo, Patri dulcissimo, jam nunc,
quod non sine desperatione dico, Anglorum archi-
episcopo ANSELMO, servus et filius suus OSBERNUS:
salutes luctu et lacrymis plenas.

Quousque, dulcissime domine, desideria nostra A suspendis? quousque animas nostras tolhis? Si tu es qui venturus es, veniendo ad nos, ostende; nec velis diutius bonum differre, quod ab æterno consilio profectum humano generi Christus dignatus es impertiri. Alioquin, mi dulcissime, *commovisti terram et conturbasti eam*; potiusque esset mortis non dispendia sustinuisse, quam super tuo nomine aliquid inquam accepisse. Quid enim putas, qui luctus, quæ lacrymæ adversum te hodie funduntur³³, quæ ante hoc tempus in conspectu Dei profundebantur? Quæ major potest esse miseria, quam homines, quibus quasi noxiis humoribus corpus Ecclesiæ gravabatur, ruperrime vidisse exclusos; et nunc eosdem non modo exclusos, verum etiam videre corpori Ecclesiæ incorporatos? Puta, mi dulcissime omnium, adve- B sum te istas esse querelas. Hiccinè est ille, de quo tantum gaudebamus, de quo tam magna audiebamus? Ecce quomodo nos decepit, quomodo animas nostras interfecit. Expectavimus³⁴ pacem, et non est bonum; tempus medelæ, et ecce clamor. Hiccinè est ille, quem Osbernus hos tredecim annos ad populum tantopere laudavit, quem in omni sermone magistrum et sanctissimum et sapientissimum prædicavit? Ecce quomodo fecit novissima nostra pejora prioribus. Credas, nunquam hæc desinent dici, nisi desiens elongari. Veri ergo, tantummodo invocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum; festinandum tibi³⁵ est, princeps esto noster. Erit hoc Deo ad laudem, tibi ad mercedem, nobis ad vitam. Recuperemus in te quod in mortuo sanctis- C simo Patre Lanfranco nos cum toto mundo perdidimus: quem mortuum semper dolebimus, quoad usque illum in te videamus. Deus omnipotens, quicumque Anselmum ab incepto præpedierit, anathema in medio hominum sit. Credas me in maxima lacrymarum alluvione ista scripsisse et usque ad mortem sollicitum de te esse. Mater et omnes filii te salutant.

EPISTOLA VI.

MONACHORUM BECCENSIIUM AD ANSELMUM.

Beccenses Anselmum concedunt Ecclesiæ Cantuariensi.

Dulcissimo domino, et Patri suo, divinitus sibi ol m dato, abbati ANSELMO, humiles Beccensis Ecclesiæ servi, et filii sui: continua Dei in omnibus viis suis D protectione dirigi semper et muniri.

Audita concessione domini nostri Northmanniæ principis, et archiepiscopi nostri Rothomagensis, quam de vobis ad petitionem regis Anglorum et omnium fere ejusdem gentis principum fecerunt, ut ad culmen, scilicet, promoveamini archiepiscopatus, pro ea etiam quæ ad nos de vobis pertinetat, et a 1.0-

bis expetebatur concessione³⁶, omnes in unum coagregati sumus, unusquisque nostrum de sua sententia ab eo qui præsidebat nominatim est requisitus. Multa hinc et diversa nobis sensa et dicta sunt, quæ modo replicanda et exponenda vobis minime³⁷ sunt: finem tantum ipsius rei propter quam convenimus, breviter vobis intimabimus. Pars quædam nostrum, quamvis pro dulci et unico pietatis erga vos affectu valde dolens atque tristis, propter Dei tamen metum, cujus id nutu atque consilio agi creditur, libenter ad honorem et commodum Ecclesiæ Dei, secundum quod vos etiam consultis, quod de vobis impetitur, concedit; pars vero nostrum altera, suo potius quam vestro utens atque fidens consilio ardentiori; atque, ut sibi videtur, rectori³⁸, amoris vestri zelo, minime id concedit, nec ad concedendum ulli majorum se sive minorum persuasionibus aliquo modo acquiescit. Quæ autem pars alteram, aut numero, aut ratione præponderet, domnus Lanfrancus, qui interfuit, et omnia hic apud³⁹ nos gesta sive dicta et vidit et audivit, plenissime per seipsum et sufficienter vobis dicet. Nos enim ista succincte et celeriter multum dictamus, quia urget nos⁴⁰ festinans lator præsentium, ut sic agamus. Omnipotens Deus vitam vestram in beneplacito suo recte disponat, et ad communem fidelium suorum utilitatem et gaudium, diu eam in præsentem custodiat. Amen.

EPISTOLA VII⁴¹.

ANSELMI AD MONACHOS BECCENSES.

Ægerime fert se a Beccensibus esse distractum, nec juxta quorundam malevolorum calumnias ficta humilitate recusasse archiepiscopatum.

Suis dilectissimis domino priori BALDRICO, et aliis servis Dei in Beccensi cœnobio commanentibus; servus et conservus eorum frater ANSELMUS diano semper regi consilio, et protegi auxilio.

Quamvis divina dispositio me a vobis corporaliter non sine gravi pioque cordis mei dolore sepatet, oro tamen Deum, ut dilectio, qua ipso dante⁴² anima mea vos in utero suo complectitur, indissolubiliter perseveret: per quam, Deo propitiante, semper vester ero servus; quia semper, quantum Deus mihi dabit, ero vestris utilitatibus⁴³ intentus. Nam etsi tanta sit ipsa dilectio, ut sæpe cum intente cogito amicos vestros de tam inseparata et contra voluntatem nostram separatione, statim sua quadam tempestate, velut mare ventis, intumescat et conturbetur cor meum, et pluant oculi mei, dulcius tamen mihi est hoc ab illa me tolerare, quam illam a me separare. Novit enim Deus, ante cujus conspectum secundum conscientiam meam loquor, quia plus vos

VARIÆ LECTIONES.

³³ Funduntur? Quæ major ms. funduntur, quæ ante hoc tempus in conspectu Dei præfundebantur? Quæ major ³⁴ Expectamus ms. expectavimus ³⁵ Festinandum tibi ms. vestimentum tibi ³⁶ Expectabatur confessione ms. expetebatur concessione ³⁷ Exponenda minime ms. exponenda vobis minime ³⁸ Rectionis ms. rectori ³⁹ Hic apud ms. hinc apud ⁴⁰ Urgebat nos ms. urget nos ⁴¹ Collata cum ⁴² Ipso dante ms. 1 ipso donante ⁴³ Prospiciente. voluntatibus ms. propitiante. utilitatibus

dilexi Deo et vobis, et meipsum vobis, quam vos mihi sive praelationem, aut dominationem, aut possessionem terrenam, quas habebam pro vobis. Quamobrem plus me gravat vestra tristitia de qualicunque, si apud vos est, mei indigentia, quam me consoletur aliqua terrena celsitudo vel opulentia. Ecce nunc in hac ipsa locutione, qua vobis absens loquor dictando, testes mihi sunt lacrymae, quas continere nequeunt oculi mei, et vim mihi facientes singultus guttulis mei inundantes a gemitu cordis mei, obturantes et interrumpendo tardantes scriptor verba oris mei. Quamvis sint quidam, ut audio, qui autem sint, Deus sit, qui aut fingunt malitia, aut suspicantur errore, aut coguntur dicere indiscreto dolore, quod magis trahar ad archiepiscopatum vitiosa cupiditate, quam cogar religiosa necessitate. Quibus nescio quomodo possim persuadere quae sit in hac re conscientia mea, si illis non satisfacit vita et **366** conservatio mea. Sic enim vixi jam per triginta tres annos in habitu monachico ⁴⁶, tribus scilicet sine praelatione, quindecim in prioratu, totidem in abbacia annis, ut omnes boni me deligerent qui me noverunt, non mea industria, sed gratia Dei faciente, et magis illi qui me interius et familiariter noverunt; nec aliquis in me videret ⁴⁷ aliquod opus, unde me praelatione delectari cognosceret. Quid ergo faciam? Quomodo propulsabo et extinguam hanc falsam et odibilem suspicionem, ne animabus eorum noceat qui me propter Deum diligebant, charitatem illis minuendo; aut eorum quibus quaecunque consilium aut exemplum parvitas prodesse poterat, me pejorem quam sim illis persuadendo; aut etiam horum et aliorum ⁴⁸ qui me non noverunt et hoc audient, malum illis exemplum ⁴⁹ proponendo? Deus, tu qui omnia scis, non me justifico secundum examen districti iudicii tui, quia ille magnus Apostolus tuus, qui dicere potuit: *Nihil mihi conscius sum* (I Cor. IV, 4), cum hoc dixisset, subdidit: *Sed non in hoc justificatus sum, qui autem iudicat me Dominus est.* Et vir ille simplex et reclusus, timens Deum et aecedens a malo, cui te ipso teste non erat similis in terra, dixit, *verebar omnia opera mea* (Job IV, 28): sed secundum quod anima mea comprehendit conscientiam suam, coram te dico eam; ut omnes qui hanc meam epistolam legent aut audient; sub tuo testimonio sciant et credant eam. Tu, Domine, vides, et tu esto testis meus, quia nescio, sicut mea mihi conscientia dicit, quid me rapiat ⁵⁰ aut alliget ad consensum archiepiscopatus, ad quem subito raptus trahor, amor alicujus rei quam servus tuus contemtor mundi debeat contemnere; et quia, si mihi liceret servata

obedientia et charitate, quas propter te, quantum dedisti, volo custodire, potius eligerem sub praelato, sicut monachus, servire et obedire, et ab illo consilium animae meae et necessaria corporis mei accipere, quam aliis hominibus dominari aut praesesse, sive ad animarum gubernationem, sive ad corporalem sustentationem, aut terrenas divitias possidere. Tu vides, et tu esto testis meus, quia, sicut mea mihi conscientia dicit, nescio quomodo me sine peccato possim evolvere ab hac me eligentium intentione; et quia timor tuus, et charitas, et obedientia, quas tibi et Ecclesiae tuae debeo, me cogunt, me ligant, ut non audeam religiosis precibus eorum, et magno sicut mihi ostendunt, desiderio pertinaciter contradicere. Domine, si fallit me conscientia mea, ostende mihi meipsum et corrige me, et dirige in conspectu tuo viam meam (Psal. V, 9). Et sive mihi placeat, ut quod inceptum est ab hominibus de hac ⁵¹ mea electione fiat, sive potius ut non fiat, *Deduc me in via tua, et ingrediar in veritate tua* (Psal. LXXXV, 11). Domine, tu vides, sicut divi conscientiam meam, tu esto mihi testis ad eos qui aliter de me suscipiantur; et ostende illis eam, ne laedant suas aut aliorum animas, male eam judicantes. Ecce, dilectissimi fratres mei, audistis vere conscientiam meam de archiepiscopatus desiderio, sive contemptu. Si enim Deo sciens mentior, nescio cui verum dicam. Si quis deinceps contra hoc, quod de hac re sub testimonio Dei invocatione dixi, me voluerit aperte vel callide male alicui ⁵² commendare, puto quia Deus erit mecum adversus eum, et pro me respondebit ei; ego vero consolabor me sub testimonio Dei. Certus autem sum quia quidquid haec falsa suspicio alicui animae vel nocebit, peccatum hoc super se suscipient, si plures sunt, auctores ejus; et sive unus sive plus sint, maxime super eum erit qui maxime auctor ejus est. Ad ea vero quibus quidam vestrum putant me potuisse rationabiliter electioni praedictae resistere, breviter respondeo. Dicunt enim: Quando coactus est ut noster abbas fieret, tradidit se nobis in servum in nomine Domini. Bene, quia hoc feci in nomine Domini. Quid hic intelligunt? An putant me jurasse vobis servitutem per nomen Domini? utique non hoc feci. An quod Dominus dicit: *Si quid petieritis in nomine meo* (Joan. XVI, 24) sic intelligendum est, ac si diceret: Si juraverit Patri, petendo aliquid per nomen meum; aut quando dicimus: *Adjutorium nostrum in nomine Domini* (Psal. CXXIII, 8), aut quoties facimus aliquid, sive dicimus ⁵³ in nomine Domini, toties juramus per nomen Domini? Nequaquam: quomodo autem illa intelligatur, nihil nunc

VARIAE LECTIONES.

⁴⁴ Quam cogor ms. quam cogar ⁴⁵ Non satisfecit ms. non satisfacit ⁴⁶ Habitu monachi ms. habitu monachico ⁴⁷ Aliquis in me viderunt. cognoscerent mss. aliquis in me videret. cognosceret ⁴⁸ Aut aliorum mss. et aliorum ⁴⁹ Illud exemplum mss. illis exemplum ⁵⁰ Quid me rapiat mss. quod me rapiat ⁵¹ Ab omnibus de hac mss. ab hominibus de hac ⁵² Me noluerit aperte vel callide male alicui etc. ms. 1 noluerit aperte vel callide, male alicui etc. ms. 2 voluerit, aperte vel callide, male me alicui etc. ⁵³ Quoties aliquid sive dicimus mss. quotiens facimus aliquid sive dicimus

ad me; quod vero ego tunc ⁶⁴ dixi in nomine Domini, intellexi et intelligo, in Domino, hoc est in Deo. Quæ in Deo fiunt, secundum Deum, id est, recte fiunt. Cum ergo tradidi me vobis in servum in nomine Domini, tradidi me vobis in servum, quantum potui, secundum Deum. Judicate nunc, si hoc modo abnegavi; aut si potui secundum Deum abnegare dispositionem Dei de me, cui vellem, nollem, recte subfacebam; aut obedientiam, cui me penitus tradideram. Cum enim professus sum monachum, abnegavi meipsum mihi, ut deinceps meus non essem, id est non viverem secundum propriam voluntatem, sed secundum obedientiam: vera autem obedientia aut est Deo, aut Ecclesiæ Dei, et post Deum maxime prælatis. Hanc ergo non abjuravi, nec abnegavi; sed potius servavi, cum dixi, In nomine Domini. Discite itaque quid vobis tunc dedi. Hoc utique, ut me vestro non possem subtrahere propria voluntate servitio; nec quærere ut si traheretur, nisi ea cogente dispositione et obedientia, quam prius secundum Deum servus eram. Quod autem feci, si aliter fecissem quam dixi, certe vos monachi non essetis, si quod contra Deum vobis promissem, exigeretis. Nunquam antequam concederetis me ad archiepiscopatum promoveri, hanc meam vobis factam deditioem alicui exposui, sed objiciebam eam quasi firmissimum obstaculum, ne promoverer; donec intellexi me volentes promovere in tanta suæ voluntatis persistere constantia, ut et ad hoc ⁶⁵ nihil obesse intelligerent, et ab incepto se nullatenus ⁶⁶, aut velle, aut debere desistere assererent. Dicunt etiam quidam quia et vobis secundum Deum datus eram; et quibus recte prælatus eram, non recte me posse auferri ab illis, nec me debere concedere ⁶⁷. Beatus Martinus ⁶⁸ secundum Deum abbas erat, et tamen monachis est ablatum, et clericis, et monachis et laicis viris, et mulieribus est prælatus. Petrus apostolus, puto quia secundum Deum Antiochiæ cathedram episcopalem tenebat; nec tamen dicit aliquis quia peccavit, cum deserendo eam, studio majoris fructus Romam migravit. An ideo dicendum est quia non diligebant priores discipulos suos, aut quia postea minus eos dilexerunt; aut quia Deus contempsit et deseruit eos, quia isti eos corporaliter deseruerunt? utique non est dicendum, fratres. Non me comparo magnitudini eorum; sed tamen non ideo sum damnandus, si de me facit Deus aliquid ad similitudinem eorum. Forsitan dicit aliquis: Non es homo, cui tanta res conveniat ⁶⁹. Hoc ipsum de me corde et ore judico. Sed dicunt mihi, qualiscunque sis, te volumus, te non dimittimus. Reminiscuntur quidam quia dicere solebam quod nollem vivere nisi vobis,

A et quia nunquam aliam prælationem haberem quam Beccensem. Sed hoc secundum affectum meæ voluntatis dicebam, et secundum hoc, quod in defensione et responsione mea, si ad aliam prælationem vocarer, confidebam. Sed quid si Deus ordinat ut etiam alius vivam et serviam? An debeo superbe resistere? Et ego et vos plus sumus Dei quam ego vester, et vos mei. Princeps apostolorum dixit Domino: *Non lavabis mihi pedes in æternum* (Joan. XIII, 8). Talis erat voluntas ejus. Sed quid Dominus? *Si non lavero tibi pedes, non habebis partem mecum* (ibid.). Et Petrus quid? *Domine, non tantum pedes, sed et manus et caput* (ibid., 9). Tamen non ideo illum Deus damnavit, quia sententiam suam pro divina mutavit, imo ad pedes ejus se humiliavit. Præsumebam ⁶⁰ **367** de fortitudine et ingenio meo ad me defendendum; sed fortior et ingeniosior me Deus fuit, et ideo præsumptio mea nihil fuit. Insipienter me locutum esse forsitan dicet aliquis, quasi me justificando et dignum archiepiscopatu probando; sed falsi calumniatores mei me coegerunt, ne vos aut aliquem alium veneno suæ falsitatis inficiant. Nec nitor me dignum archiepiscopatu probare, sed falsum crimeum expurgare ⁶¹. Sed de his, unde hactenus locutus sum, nunc ista sufficiant. De consolatione vero vestra pauca subjicio. Precor itaque vos, fratres mei dilectissimi, ut non contristemini ultra modum propter absentiam meam. Certe tristitia vestra mea est tristitia et consolatio vestra mea consolatio est. Non sit in homine spes vestra, sed in Deo; quia si quid vobis profui, non a me fuit, sed ab eo. Multi propter me, et fere omnes, Beccum venistis, sed nullus propter me monachus factus est; nec propter spem retributionis meæ vos Deo rovistis; ab illo cui totum dedistis quod habuistis, ab illo expectate totum quo indigetis. Jactate cogitatum vestrum in Domino, et ipse vos enutriet. Convertite totam curam ad illi serviendum; et ipse suscipiet totam curam vestram ad vos nutriendum. De me vos precor, ne minus me diligatis, si Deus de me facit voluntatem suam; et ne propter hoc perdam, si aliquando volui facere voluntatem vestram, quia non audeo, nec debeo, nec possum Deo resistere, nec adhuc video quomodo me possim Ecclesiæ Anglorum subtrahere, nisi Deo resistendo.

D Appareat quia non me vobis solummodo dilexistis, sed et Deo, et mihi. Orate pro me, ut quidquid fiat de me, bono fine per gratiam Dei consummetur. Abbatem vestrum ex hac hora nolite me expectare; sed dilectorem vestrum et sollicitum pro vobis, quandiu vivam. Deo servante voluntatem quam mihi de vobis dedit, scitote. Nunquam tamen dimittam potestatem ligandi et solvendi, et vobis consulendi,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ Quod vero tunc *mss.* quod vero ego tunc ⁶⁵ Ut et hoc *etc. ms.* 1 ut ad hoc *etc.* ⁶⁶ Incepto nullatenus *mss.* incepto se nullatenus ⁶⁷ Me concedere *mss.* me debere concedere ⁶⁸ Beatus Marcus *mss.* beatus Martinus ⁶⁹ Res convenient *mss.* res conveniat ⁶⁰ Præsumam *mss.* præsumebam ⁶¹ Expurgavi *mss.* expurgare

quam habui in vobis, quaudiu abbas, qui post me erit, et vos, qui sub illo eritis, hoc mihi concedetis : flendo et vix dico. Domino nostro Jesu Christo, et piæ genitrici ejus Mariæ, et beato Petro, cui ipse commendavit oves suas, et beato Benedicto (secundum cujus regulam obedientiam professi ⁶² estis) et aliis sanctis Dei vos commendo, dilectissimi fratres mei, et eorum meritis et intercessionibus ipse qui vos redemit sit vester ⁶³ abbas, sit vester custos, ipse faciat vos post hanc vitam beate vivere in regno suo. Ibi sua pietate tribuat mihi vos videre, et vobiscum sine fine gaudere, qui est Deus benedictus in sæcula. Amen. Mirantur multi ex vobis, quos tam dulci et familiari dilectione amplectebam, ut unicuique videri posset me nullum alium pariter dilexisse, cur non illis singulis aliquam nostræ dilectionis commemorationem scribo. Sed sciant quia non hoc facit oblivio mea, sed multitudo eorum. Et forsitan faciam, cum magis opportunum erit ; et si non omnibus, saltem aliquibus. Hoc tantum ad præsens illis dico, ut reminiscantur quia non ob aliud eos sic dilexi, nisi ut ipsi Deum et animas suas diligerent. Ipsi sunt mihi testes, hoc de illis semper et de omnibus vobis desidero, hoc precor, hoc moneo, hoc consulo : hoc faciant, et sic semper dilectionem meam inviolabilem erga se servabunt. Abbatem vobis sustinere festinate, expedit enim vobis. Valete. Hanc epistolam nostram, quibuscunque potestis, pro excusatione falsæ de me suspicionis ⁶⁴ ostendite ; et maxime reverendis dominis et Patribus

A meis, qui me propter Deum sua gratia dilexerunt, episcopis et abbatibus, de quibus me magis gravat si de me aliquid suspicando ⁶⁵ perversum, falluntur. Nolo enim dilectionem eorum ullatenus perdere, sed semper, eos venerando et diligendo, illam mereri et custodire

EPISTOLA VIII ⁶⁶.

ANSELMI AD MONACHOS BECCENSES.

Ut Guillelmum qui apud Peveium prior fuit in abbatiem eligant ; et ut hanc curam suscipiat, ei præcipit ; Baldrico autem ne prioratum dimittat, ipse inhæbet.

Dulcissimis et dilectissimis suis, domno priori BALDRICO, et aliis monachis Beccensibus, frater ANSELMUS, qui hactenus eis sub abbatis nomine servivit ⁶⁷, a Deo semper custodiri et protegi.

Deo, de me quod vult, ut de creatura sua, velim, nolim, disponente, et reverendo domino nostro principe Northmannorum Roberto concedente ; et archiepiscopo nostro Guillelmo præcipiente, et vobis a Deo coactus, faventibus, a vestra cura sum absolutus, et majori involutus. Si Deus vobis dederit eam gratiam prædicti domini nostri principis, ut de Ecclesia nostra vobis velit dare abbatem, et nostrum inde dignetur audire consilium, illi et vobis dico quia (2) de nullo mihi melius videtur quam de domno Guillelmo, qui prior fuit apud Peveium. Et si jussio gloriosi domini nostri principis in hoc fuerit, quod utinam ita fiat, ego quoque tibi, frater Guillelme, in nomine Domini per sanctam obedientiam

VARIÆ LECTIONES

⁶² Regulam professi *ms.* 1 Regulam obedientiam professi ⁶³ Ipse qui vos redemit sanguine suo, eorum meritis et intercessionibus sic vester *mss.* et eorum meritis et intercessionibus, ipse qui vos redemit, sit vester ⁶⁴ Falsæ suspicionis *mss.* falsæ de me suspicionis ⁶⁵ Susplicandum *mss.* suspicando ⁶⁶ *Cum eisdem mss. collata* ⁶⁷ Hactenus sub Abbatis nomine serviunt *mss.* hactenus eis sub Abbatis nomine servivit

JOANNIS PICARDI NOTÆ

(2) *De nullo mihi melius videtur quam de domino Guillelmo, etc.* Hinc certo certius est Anselmum intus et in cute hunc nosse Willelmum, cum speciale non tantum de eo in sui locum legendo det consilium, sed et votum faciat ; quæ quidem certissimo sunt argumento probitatis et sanctimoniam Guillelmi. Agedum, videamus illum pusionem, sensimque adolescentem, videamus tironem, cum hic videamus futurum non dico veteranum militem sed ducem. Anonymus Beccens. in prologo Historiæ ejusdem pollicetur se ejus successorisque vitam posteris relicturum : unde est quod certius ei credamus narrationem hoc verborum stamine ordienti.

† Venerabilis abbas Becci Guillelmus, nobili Northmannorum prosapia originem trahens, in veteri castro super Rullam, quod dicitur Monsfortis, claris parentibus est exortus. Pater ejus Turstinus, mater Albereta dicebatur, Rogerii de Bellomonte, Patris Roberti comitis ex sorore neptis. Qui puer dum adhuc in cunis jaceret, gravi molestia tactus pene visum amisit. Territa mater pro filio lugens cucurrit ad quamdam ecclesiam S. Germani in eodem castro sitam, et obtulit illum super altare ejusdem ecclesiæ, votens Deo, et beatissimæ Dei genitrici Mariæ, sanctoque Germano, quod si puer illam incommoditatem oculorum, eorum auxilio evaderet, illum servitio Dei nutriret, litterisque imbuendum traderet, simulque rogavit Deum, ut si aliter puerum sanare nollet, in se, id est in matrem infirmitatem

C illam converteret. Quid plura? Annuit petitioni et voto bonæ matris gratia Salvatoris nostri, pietasque ejus sanctissimæ Genitricis, nec non et beatissimi confessoris Germani, et infans integræ restitutus est sospitati; matrem vero infirmitas corripuit, nec multo post exstinxit. Crevit puer, et cum ad congruam pervenisset ætatem, traditus est litterarum studiis imbuendus. Cœpit itaque bonæ indolis esse, amore Dei fervere, cum honestis incedere, ab inhonestis animum revocare. Jam mundi luxum spernebat, jam sermone, actu et habitu talem se exhibebat ut jam tunc quasi monachus ab omnibus haberetur, quantum ad vitæ morumque spectabat informationem. Si quando a cognatis et amicis ad scholas aliquid pecuniæ sibi mitteretur, quasi rem malam vitabat suscipere; sicut condiscipuli ejus soliti erant referre, ita avaritiam perhorrebat. Cumque vicesimum quantum ageret ætatis annum, desiderans vocem Domini implere, dicens : *Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus : et si quis vult post me venire, obneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me*, renuntians mundo, Becci factus est monachus sub sanctissimo abbate Anselmo. Ingressus monasterium intentissime religioni monasticæ operam dabat : lectioni et silentio assiduus vitam suam honeste custodire admodum studebat. Ita Deo placere cupiens, hominibus charus, in castris Domini Sabaoth, ejus signa sequens, per quindecim annos

præcipio, ut hanc curam in spe auxilii Dei, tuam A
postponens requiem, pro fratrum tuorum utilitate
humiliter suscipias. Ista litteras congruo tempore,
et domino nostro, et congregationi, et quibus oportet,
volō præsentari. Tibi quoque, Baldrice prior,
per sanctam obedientiam præcipio, ut quicumque
sit abbas, prioratum non deseras, nisi ejus et meo
consensu, dum vivo. Valet.

EPISTOLA IX⁶⁸.

ANSELMI AD ROGERUM ABBATLM.

Commendatio Beccensium.

Domino Patri reverendo, abbati ROGERO, frateri
ANSELMUS, in hac vita prospere vivere in sanctitate,
in futura feliciter in æternitate.

Sic nobis in vicem consci sumus ego et vos mu-

ture dilectionis in Deo, ut nec putem me indigere
precibus, ut ipsa semper in nobis, quandiu vive'is,
vivat; nec vos indigere persuasionibus, quia, Deo
annuente, quandiu vivam, in me non deficiet. De
Ecclesia Becci (quia nihil⁶⁹ in hoc mundo purius
dilexi, nec diligo), si vestra Sanctitas supplicationi-
bus indigeret, utique corde et litteris, quia verbis
præsens nequeo, quantum possem supplicarem,
quatenus illi vestra consolatio, et vestrum consilium
et auxilium non deesset, et ut filios ejus, velut
primogenitus et major frater eorum, paternam solli-
citudine et materna dulcedine loveretis. Sed quo-
niam vestra prudentia, et vestræ charitatis sinceritas
hoc vobis persuadere sine mea exhortatione
sufficiunt, et ego propter cordis abundantiam om-

VARIÆ LECIONES.

⁶⁸ Cum duobus præfatis mss. collata. ⁶⁹ Quia nihil mss. qua nihil

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

strenui militis officio functus, huic militiæ B. Anselmo
duce militavit tam strenue ut omnes eum diligere-
nt, et nullus de eo conquereretur, fama bonitatis
ejus circumquaque bonum Christi odorem de eo
ferabat. Igitur B. Anselmo in Angliam translato,
et archiepiscopo facto, cujus fastigium virgæ præ-
dictus Willelmus antea cum veneratus fuisset,
postea suscipere meruit. Huc usque Chronic.
Beccense de Willelmi incunabulis, pueritia et mo-
nachismo; insequentia etenim, quoniam hinc in
quartum Anselmi fuere traducta, elogium reticeo,
interim mirabundus qui biographus iste præterit
quod Willelmus fuerit prior Brixensis, ut Anselmus
peculiariter designavit. Sed ut jungam disjuncta,
tandem universorum calculi in Willelmi electionem
conglobati sunt. Post hæc, ait Chronic. « Vocatus
venit, et in ordine suo sedit. Tunc prior dixit ei quod
ad regimen Beccensis Ecclesiæ illum eligerent; et
ut abbatem officium, et curam animarum susciperet
ex parte Dei, et sanctæ Mariæ, atque omnium san-
ctorum, nec non ex parte reverendissimi Patris Anselmi,
præcepit. At ille, in terram prostratus, precor,
Domini, aut de hoc quod jubetis omnino absolu-
tum dimittite me, aut quomodo id adimplere
possim, docete. Prior ad hæc, ut dimittamini, ait,
non est opus laborare, sed suscipite hanc curam in
nomine Domini, et nos vobis ex animo obedientes
erimus. Statim ipsa die abbas Rogerius (a) et prior,
et quidam alii fratres cum eis assumpto electo suo
ad curiam properarunt, et Roberto Northmanno-
rum duci præsentarunt. Quem alacriter, et cum
magno honore suscipiens, dedit ei abbatiam more
antecessorum suorum. Aderant enim principes,
Robertus comes Mellenti, et Robertus Anschitilli
consobrini ejusdem Willelmi electi Becci, qui de
ejus promotione valde sunt gratulati. Tunc comes
Mellenti præcepit Roberto filio Anschitilli ut novum
electum Becci ad monasterium conduceret, mandans
omnibus ministris suis ne quis ipsi abbati vel homi-
nibus ejus in aliquo molestus esse præsumeret. Dedit
tunc comes Mellenti Roberto, ut res quæ ad victum
fratrum emebantur, quiete essent ab omni consue-
tudine; quæ usque ad illud tempus de rebus ad
cibum monachorum pertinentibus ubicunque eme-
rentur, etiam in coquina Becci a ministris Brio-
dum castri exigebantur. Procedente tempore dedit
idem comes Mellenti per totam terram suam, ubi-
cunque suum erat, hoc exigere, vel dimittere, ne
omnino Dominicæ res monachorum Becci, ad victum

B vel vestitutum pertinentes, ubicunque monachi es-
sent, ad quorum usum emebantur, sive in claustro,
sive extra claustum in negotiis monasterii quiete
forent ab omni consuetudine, quæ telonei vel trans-
itus vel alio nomine nuncupatur. Hoc fecit pro amore
Dei et Willelmi abbatis Becci cognati sui. Multa
quoque alia beneficia Beccensi cœnobio contulit
dum vixit, causa ejusdem abbatis. Itaque novus
electus accepto a duce Roberto, ut dictum est, ab-
batiam dono, et a Willelmo Rothomagensi archie-
piscopo animarum cura, cum gratia principis redit
a curia cum suis. Venit autem Beccum sero post
completorium die ante festivitatem Dedicationis:
quæ festivitas est x Kalend. Novemb, et eo anno
Dominica die evenit. Surgens ad matutinas venit
novus electus in chorum, et stetit in loco juxta
sedem abbatis, et totum officium festivitatis, noctur-
num et diurnum decenter ut abbas complevit. Acta
sunt hæc anno Dominicæ incarnationis 1093. In ipsa
die Willelmus electus, sedit primum ut abbas in
capitulo, ab illo die disponens omnia intus et extra
convenienter monasterii negotia, gaudentibus cun-
ctis quod talem Deus Anselmo successorem, et sibi
dederat pastorem. Tamen ante benedictionem nec
in sedem abbatis intravit, nec virgam pastoralem
portavit. Sed et de benedictione acceleranda, nul-
lam, ut videbatur, curam habebat; quæ benedictio
dilata est usque ad Augustum mensem anni in-
sequentis. Verum Anselmus non oblitus quod inceperat,
rogavit Willelmum Rothomagensem archie-
piscop. de benedictione abbatis Becci, et hoc ipsum
per litteras priori Baldrice, et conventui notifica-
vit. Intrante Augusto mense Baldrice prior, et alii
quidam fratres cum eo perrexerunt Rothomagum,
cum archiepiscopo locuturi de benedictione abbatis.
Qui diem benedictionis constituit in proxima festi-
vitate sancti Laurentii. Reversus prior dixit con-
ventui quæ ab archiepiscopo acceperat. Die festivi-
tatis sancti Laurentii, cum archiepiscopus ad altare
staret infulatus, atque electus Becci esset vestibus
sacris indutus, et instaret hora ut ad benedicendum
præsentaretur, audivit a referentibus quod archie-
piscopus non benediceret eum, nisi professionem
faceret; sed respondit se nullo modo facturum.
Tunc prior Becci Baldrice cum aliquantibus mona-
chis perrexit ad comitem Northmanniæ Robertum,
intimans ei quod archiepiscopus exigeret ab abbate
Becci professionem, quam antecessores ejus non
fecerant. Illico dux misit Guillelmum de Britolio, et

(a) Is ex monacho Beccens. factus fuerat abbas cœnobii.

and ta. ere non valeam. hanc brevem commonitionem sufficere ex nostra parte existimo. Mementote Dominici verbi ad principem apostolorum, velut ad iratrum suorum primogenitum: *Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos* (Luc. xxii). Salutate dominos et fratres nostros filios vestros; et eis precibus nostris et vestra commonitione persuadete, quatenus **368** sic non deficiat, sicut non deficit ille propter quem illam inceperant⁷⁰. De conscientia mea ad archiepiscopatum incunctanter credite, et secure aliis asserite quia nulla cupiditas (coram Deo loquor) quæ in corde servi Dei contemptoris mundi esse non debeat, me trahat aut alliget, sed timor, et charitas, et obedientia⁷¹ Dei et Ecclesiæ ejus Litteras istas, aut exemplum earum, Becci videri facite. Valete.

EPISTOLA X⁷².

ANSELMI AD GISLEBERTUM EBORACENSEM EPISCOPUM.

Se non honore aut alicujus rei terrene cupiditate suscepisse onus archiepiscopi.

Suo dilectissimo Patri, reverendo domino Eboracensi episcopo GISLEBERTO, frater ANSELMUS, quod fidelis servus et filius.

In principio meæ epistolæ apud reverendam mihi Paternitatem vestram me excusare desidero, quia quod tardè illi scribo, postquam solis gravis mihi archiepiscopatus super me cecidit, non hoc fecit negligentia vel oblivio, sed magna valde perturbati cordis mei dubitatio. Sic enim intra me luctabantur timor Dei et timor oneris, quod subire cogebam, et

A dilectio eorum⁷³ a quibus sine magna tristitia separari non poteram, ut cum ordinationi Dei resistere pertinaciter non audeam, et grave pondus, et scissuram animæ meæ ab illorum animabus quos sicut me diligebam, et quibus solis vivere volebam, nimis horrearem; quoniam in neutra parte⁷⁴ Deum volebam offendere, omnino dubium mihi esset quid magis deberem eligere, aut ad quid potius auxilium amicorum expetere. In qua re hoc unum et tutissimum, ut mihi visum est, elegi consilium, ut, sicut scriptum est: *Jacta cogitatum tuum in Domino* (Psal. ltv, 25), omnino me committerem divino moderamini, et consilio. Ita tamen ut facerem quidquid possem sine peccato, ut quod volebant de me facere qui me eligebant, non fieret, et nihil facerem quod sine peccato dimittere possem, ut fieret. Quod quæ affectu, qua simplicitate facere volui, vel in quam partem cor meum magis pependit, coram Deo ipse novit, ad cujus regulam intentionem meam in hac re pro meo intellectu et possibilitate volui diligere. Veniam ad hoc quod mox non parum contristat, si verum est. Novit enim prudentia vestra, mi Pater charissime, quoniam quanto sincerius aliquis diligit et a dilecto diligitur, tanto molestius illi est si dilectionis ejus dilectio aliquo modo minuitur. Quod autem vestra Celsitudo parvitatem meam dilexerit sincere, dubitare non possum, quia hoc certissimis argumentis beneficiorum, quæ mihi et Ecclesiæ Beccensi, cui hactenus sub nomine abbatis præfui, **C** in dictis et factis et in multa benignitate et dulci

VARIAE LECTIONES.

⁷⁰ Quem inceperam mss. quem illam inceperunt ⁷¹ Timor, aut charitas, aut obedientia ms. ⁷² Collata cum uno Exemplari ex prædictis duobus in eodem Codice ms. ⁷³ Dilectio earum ms. dilectio eorum ⁷⁴ In mentis parte ms. in neutra parte

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

Guillelmum filium Ricardi de Bardivilla cum Ernulpho cancellario suo, mandans et præcipiens Willemo archiepiscopo ut abbatem Becci sine mora benediceret, nihilque ab eo exigeret, nisi quæ constaret a Beccensibus abbatibus antecessoribus ejus factum esse. Audiens hoc archiepiscopus iratus est valde; perferit tamen quod inceptum erat; et abbatem benedixit sine professione, quia præceptum principis illum cogebat. Postea abbas locutus est cum archiepiscopo, atque in tantam gratiam illum præsul accepit ut nullum in Northmannia abbatem chariorem vel familiariorum haberet. Postera die rediit ad monasterium; archiepiscopus vero præcepit Guillelmo Cormehensi abbati ut simul cum eo pergeret, et in sedem abbatis vice sui introduceret. Verit autem cum majori, qua potuit, humilitate, nudis pedibus, et susceptus est a fratribus cum magno honore et gaudio in Ecclesiam ductus. Tunc abbas Cormehensis, ut sibi jussim erat, eum in sedem misit, et incipiens *Te Deum laudamus*, osculatus est omnem conventum. > Huc usque Cod. Beccens. de Guillelmi electione, quem, ut posteri norunt, dignissimum Anselmum successorem, dignumque patellam invenisse operculum, citra pii lectoris, ut spero, fastidium. (Nam de probis habitus sermo etiam pullulantem suffocat nauseolam, tantum abest, ut excitet) Subpingam breviora quædam et crassiora virtutum ejus lineamenta ex Beccens. eadem tabula: < Iste, inquit, vii bonus de quo loquimur, abbas scilicet Guillelmus magnæ sapientiæ,

bonis moribus ornatus, magnorum virorum propinquus, regi et primoribus regni acceptus, ita se modeste, humiliter et mansuete habebat ut aliquando nescius et pene idiota videretur quibusdam; verum, si propius accederes, et velut perscrutando ejus sensum de rebus dubis interrogares, altam prudentiam, profundum consilium, et maximæ honestatis documentum invenires. Erat quoque Deo devotus, majoribus submissus, subditis benignus, mansuetis bonus, severus indisciplinatus; supra mensuram suam nihil usurpabat, divinis rebus omnem reverentiam exhibebat, Deum timebat, peccatum quasi virus mortale odio habens fugiebat. Si quis benedictionem ab eo posceret, verbo magis quam manu benedicebat, dicens non esse suum manu benedicere, sed episcoporum. Nullus abbas, qui majorem sollicitudinem gereret conventus sui, talem illum fuisse sciunt qui illi familiaris adlæserunt. Quippe ita compositus homo ut nec turpilorum ore proferret, scurrilitatis omne genus aborreret, immunditiam mentis et corporis, ut virgo ab utero matris, ignoraret, cibo potuque temperatus, honeste verecundus, indole religiosa decorus, bono ingenio sane intelligebat, blando sermone placebat, doctrina et exemplo utilis erat, > etc. Prope mihi ceciderat locus Gemmet. lib. viii suæ historiæ, cap. 6, ubi Guillelmum nostrum agnominat Bellomontanum ex genere materno, ut videre est in exordio hujus narrationis.

pietate impendistis, probare possum. Quod quoniam nullis obsequiis aut beneficiis me prius metuisse aut postea retulisse considero, valde me reprehensibilem ego ipse iudico, si paternam vestram sanctitatem fideliter non diligo. Quanto ergo vos diligo sincerius; tanto si vestra dilectio erga me aliquatenus obnubilatur mihi est amarius. Hoc idcirco dico, reverende mi Pater⁷⁵ et Domine, quoniam audiui quod paterna vestra Sanctitas suspicatur me aliquatenus cupiditate archiepiscopatus, ad quem dolens, tristis et timens, multis lacrymis testantibus, trahor illaqueari, unde valde timeo mentis vestræ benignitatem erga humilitatem meam, quamvis nequaquam hoc merear, decolorari. Deum enim invoco testem, in cuius conspectu mentiri non debeo, et quem mendacii testem invocare nefas esse scio, quia, secundum quod meam coram illo comprehendo conscientiam, mallem, si hoc servata charitate et obedientia quas Deo debeo, et Ecclesie Dei propter Deum possem monachica paupertate serviendo et obediendo abbati regulariter subesse, quam uni, vel multis, vel omnibus hominibus dominando in terrena celsitudine et opulentia terrenarum rerum præesse. Certe, mi reverende Pater, coram Deo similiter loquor, non mentem meam trahit aut alligat ad archiepiscopatum terrenæ altius rei, quam servus Dei contemptor mundi contemnere debeat, cupiditas, sed timoris Dei cogit, quam adhuc non video quomodo rumpere possim sine peccato, necessitas. Quod autem domino nostro comiti Northmannorum Roberto, et Patri nostro reverendo archiepiscopo Guillelmo, et fratribus nostris Beccensibus mandavi, me nullo modo posse amplius sine peccato resistere, et quia voluntati Dei nullatenus possem obsistere, et idcirco consilio virorum spiritualium et plus timentium Deum quam homines ageret idem archiepiscopus, ut mihi præciperet sicut monacho, qui non nisi per obedientiam vivere vult⁷⁶, quid mihi potius faciendum esset; et quod scripsi prædictis fratribus rem ad hoc perducere inevitabiliter, ut aut illis et aliis prodessem, si ordinationi Dei acquiescerent; aut nec illis, nec aliis prodessem, sed in tristitia viverem deinceps, si pertinaciter agerent, et idcirco illis consului, sicut mihi commissis ad consulendum, ut nihil nisi consilio spiritualium de concessione mei, quæ ab illis exigebatur, facerent; quidam non intelligentes quid me cogeret, putaverunt cum hæc legerent, me cupiditate archiepiscopatus esse devictum. Sed certe non ita fuit, nec est. sed videbam ex ipsa sola dilatione, quia non determinabatur quid futurum esset de me, jam præsentia multa et gravia mala corporibus et animabus multorum nocentia nasci, et

A multo pauca et graviora nascitura, si diutius differrentur, quæ nunc non est opus dicere. Inter quæ mala erat destructio Beccensis⁷⁷ Ecclesie, et ut intelligebam, irreparabilis, sicut erat inevitabilis. Quam si viderem in tanta tristitia deinceps viverem, ut nec mihi nec ulli essem. Scribam etiam quia propter concessionem vel contradictionem eorundem fratrum nostrorum, nec majus nec minus quod inceptum erat fieret; et idcirco volebam ut illi sine culpa et sine omni occasione imminentis periculi essent, quidquid fieret. Quod vero significavi voluntate fieri, quod fiebat, cui non possem obsistere, non ita intellexi, quasi certus essem quia Deo placeret, sed quia sive misericordie, sive irata, voluntate tamen Dei (cui resisti non potest) fieret. Solemus enim dicere, etiam cum certi sumus quia iratus aliquid facit Deus, nullum posse voluntati ejus resistere. Denique quidquid aliquis intelligat in litteris meis de archiepiscopatu, ego certus sum quia in simplicitate cordis mei, in quantum eam coram Deo servare potui, locutus sum. Precor igitur dilectam mihi Paternitatem vestram, ut potius sentiam in dolore et timore meo miserationis vestræ consolationem, quam ad augmentum meæ tristitiæ vestram indignationem. Quod⁷⁸ non solum a vestra pietate, sed et ab omnibus⁷⁹, qui me propter Deum hactenus dilexerunt, desiderio impetrare, ne aliquid pravum⁸⁰ de me injuste suspicantes eandem dilectionem malint abicere quam servare. Sed quidquid illi faciant, oro Deum, et spero in Deo quia ego semper eos diligam. Vestram autem rogo Paternitatem, sicut de ejus consilio dilectione, ut quoties opus fuerit, apud alios fiducialiter me defendatis a prædictæ⁸¹ cupiditatis suspicione. Ecclesiam Beccensem, quam plusquam vitam corporis mei dilexi, et diligo et quam tristis tristem de mei amissione, quantum ad corporalem præsentiam, non dubito, vestræ pietatis consilio et auxilio, veluti animam meam, toto cordis affectu, lacrymis fluentibus, commendo. Quatenus illam non solum per vos, sed et per quoscunque potestis, illos ad ejusdem Ecclesie miserationem **369** pia vestræ miseratione⁸² convertendo, sustentetis. Omnipotens Deus diu vestram Paternitatem in hac vita sub suæ gratiæ continua protectione custodiat, et ad vitam æternam perducatur. Sigillum hæc epistola non habet, quia abbas jam non sum, et archiepiscopus nondum sum, nec me delectat pingi quod non sum.

EPISTOLA XI⁸³.

ANSELMI AD TUICONEM EPISCOPUM BELVACENSEM.

Ejusdem est argumenti ac præcedens.

Dulcissimo et dilectissimo suo dilectori, episcopo

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ Mihi pater *ms.* mi pater ⁷⁶ Vivere vult *ms.* vivere vult ⁷⁷ Distinctio Beccensis *ms.* destructio Beccensis ⁷⁸ Consolationem. Quod *ms.* consolationem, quam ad augmentum meæ tristitiæ vestram indignationem. Quod ⁷⁹ Ab omnibus *ms.* ab omnibus ⁸⁰ Parvum *ms.* pravum ⁸¹ A prædicta *ms.* a prædictis ⁸² Miseratione *ms.* persuasione ⁸³ Collata cum duobus præfatis *ms.* in Codice *Et.* 20 et cum *ms.* *Bd.* 18 *ejusdem Bibliothecæ Victorinæ. Et Edit. Goth. et Col.* 1575.

Belvacensi Fulconi, frater ANSELMUS : æterna Dei A protectione et consolatione gaudere.

Scio, mi dulcis amice, quantum dilectio vestra de illius (quem super omnes homines diligit ⁸⁴) insperata corporali omissione contristaretur, nisi se sapienter divinæ dispositionis consideratione consolaretur. Sicut enim in cordibus diligentium sese invicem ⁸⁵ spes et opportunitas confuendi se nutrit quamdam delectabilem dulcedinem, ita ejusdem rei desperatio ingerit molestam amaritudinem. De qua re vestra ⁸⁶ Prudentia meam potest cognoscere conscientiam. Sic enim cognosco vestræ dilectionis erga me sinceritatem, ut certus sim vos non ignoscere meæ dilectionis erga vos et erga illos ⁸⁷, quibus illam ostendebam, et maxime erga monachos Beccenses ⁸⁸, veritatem. Nam nullus sic cognoscit animi veri conscientiam, sicut ille qui veram gerit conscientiam. Considerate ergo quæ possit esse in corde meo integra lætitia, quem tot amicorum me desiderantium et a me desideratorum contristat irreparabiliter perditam in hac vita præsentia. Unusquisque eorum ce mei solius amissione corporali dolet, et anima mea de omnibus, quia ab eorum præsentia invita tam inopinate scinditur, dolet. Nam etsi major multitudo similem exhibentium dilectionem in Anglia me videatur lætificare, nullatenus tamen tam longo tempore radicatam et nutritam priorem dilectionem de corde meo valet eradicare. Vera enim charitas non diligit minus priores amicos interiori, etiamsi exterius pariter nequeat operari, cum ad plures ex- C tenditur; sicut nec a prioribus, si veri amici sunt, minus non timet diligi, cum a pluribus diligitur. Et quidem si qua mihi consolatio est multitudinis amicorum præsentium ad angorem quem gero de priorum absentia, illud utique efficere nequit, ut non contrister de illorum qui quanto me magis diligunt, tanto magis contristantur de absentia dilecti et dilectoris ⁸⁹ sui tristitia. Delectat me, cum ⁹⁰ dulci amico meo scribo de charitatis sinceritate, et de ejus efficacia diu tractare; sed quoniam epistolæ brevitatis hoc non patitur, cum et aliud velim dicere, necesse est me jam materiam mutare. Quidam, ut audivi, suspicantur me archiepiscopatus concupiscentia, ad quem dolens et timens trahor, detineri. Quod, sive suo errore, sive aliena persuasione faci- D ciant, parcat illis Deus, qui videt quia falluntur et peccant. Non me excuso apud vestram fraternitatem mihi dilectissimam, quæ ex quo me cognovit familiarissima et longa conversatione, meam indu-

bitanter didicit et credidit de sæcularis honoris ambitione conscientiam. Quam tanto verius cognovistis, quanto secuius vos et totam vitam vestram sensui meo iudicioque meo commisistis. Sed apud eos me excuso, quicumque hanc lecturi sunt epistolam, ut sciant quid mihi dicat conscientia mea coram Deo; et aliis ignorantibus, cum opus erit, respondeant pro me, si non propter me, vel propter Deum. Multum enim nocet infirmis in Ecclesia Dei opinio alicujus vitii, sive vera, sive falsa sit, de aliquo homine; et maxime de eo qui sic est in Ecclesia catholica constitutus, ut et verbo et exemplo vitæ aliis debeat et possit prodesse. Sciant ergo omnes, sicut mea conscientia mihi dicit coram Deo, quem invocare testem mendacii ⁹¹ nefas esse scio, quia non me rapit aut alligat ad archiepiscopatum Anglorum cupiditas alicujus rei, quam servus Dei contemptor mundi contemnere debeat, sed timor Dei me cogit pati, ut quamvis dolens et timens ab Ecclesia Dei trahar ⁹²; et quia si mihi liceret ⁹³ servata obedientia et charitate, quas Deo debeo et Ecclesiæ ejus matri meæ propter eum, potius et libentius eligerem sub abbate et sub regulari disciplina in monachica paupertate et humilitate esse, et obedire, et servire, quam regnare in hoc mundo sæculariter, aut dominari, aut archiepiscopatum sive episcopatum possidere, vel abbatiam, aut hominibus quibuslibet præesse ⁹⁴ ad animarum gubernationem, sive ad corporum sustentationem, in magna terrarum et rerum terrenarum possessione et opulentia. Quod ego ipse non imputo mihi tantum ad virtutem, quantum ad hoc, quia talem me scio tam parum utilem, parum fortem, parum strenuum, parum prudentem, parum justum, ut potius mihi congruat et expediat eligere subesse ⁹⁵ prælato, quam aliis præesse, obedire quam præcipere, servire quam dominari, ministrare quam ministrari. Cogor hæc de me confiteri; sed malo hæc in simplicitate mea, ut puto, sine omni duplicitate de me dicere, quam pati ut alii homines peccent in me, aut ut malum exemplum sumant per ignorantiam ⁹⁶ suam et errorem suum de me. Qui mihi hæc de me confitenti credit ⁹⁷, certus sit quia hoc credendo non fallitur, si mea me conscientia ⁹⁸ coram Deo non fallit, et qui non credit, verum est ⁹⁹ quia ipse falso et temerarie de me iudicando se fallit. Omnipotens Dominus faciat vos in hac vita et in futura indeficienti sua protectione et consolatione gaudere ¹⁰⁰. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴ Omnem diligit hominem *mss. et Edit.* omnes homines diligit ⁸⁵ Se invicem *ms. Bd. 18 et Edit.* scse invicem ⁸⁶ De qua vestra *mss. et Edit.* de qua re vestra ⁸⁷ Et erga illos *ms. Bd. 18 omit.* ⁸⁸ Monachos Beccenses *ms. Bd. 18 monachos hic existentes* ⁸⁹ Dilecti et dilectoris *mss. dilecti dilectoris* ⁹⁰ Delectat me cum *ms. 1 delectat cum* ⁹¹ Testem mendacii *ms. 1 testem monachis* ⁹² Trahat *mss. et Edit.* trahar ⁹³ Mihi licebit *mss. et Edit.* mihi liceret ⁹⁴ Quibuslibet præesse *ms. Bd. 18 quibusdam præesse* ⁹⁵ Expediat subesse *mss. et Edit.* expediat eligere subesse ⁹⁶ Ignorantiam, et *ms. Bd. 18 ignorantiam suam et* ⁹⁷ Confiteri credit *mss. et Edit.* confitenti credit ⁹⁸ Mea conscientia *ms. Bd. 18 et Ed.* mea me conscientia ⁹⁹ Verum est, et quia *ms. Bd. 18 verum est quia* ¹⁰⁰ Gaudere *ms. Bd. 18 gaudere.* Amen

EPISTOLA XII¹⁰¹

ANSELMI AD GOFFRIDUM EPISCOPUM PARISIENSEM.

Ut cantorem Ecclesie Parisiensis qui in monasterio sancti Martini de Campis habitum monachi suscepserat, inde vi ab eo fuerat abstractus, liberum dimitteret; nec relinqueret in mundo qui Christum elegerat.

Domino et Patri reverendo, episcopo Parisiensi Goffrido (5)¹⁰², frater ANSELMUS Dei disponentis omnia dispositione electus archiepiscopus Cantuariæ: præsentis vitæ Deo placitam sanctitatem, et futuræ æternam felicitatem.

Quamvis divina dispositio valde longe a Reverentia vestra meam separet parvitatem, nulla tamen longinquitas debet minuere meam, quam vestra multis modis, meruit benignitas fidelitatem. Quapropter si quid de vestra Celsitudine audio, unde mihi sit congaudendum, semper volo congaudere; B et si quid cognosco quod vestram dignitatem mutare doceat¹⁰³, familiari fiducia eam charitative et humiliter¹⁰⁴ debeo commonere. Didici quod dominus Walerannus charissimus amicus noster, cantor ecclesie vestræ, Deo¹⁰⁵ inspirante, habitum sanctæ conversationis studiose et intentissime petens in monasterium sancti Martini de Campis¹⁰⁶, eo gaudio quo debuit¹⁰⁷, sit susceptus; et inde violenter a vobis, et quemadmodum¹⁰⁸ non necesse fuerat, abstractus. De qua re, quamvis vestra prudentia meo consilio non egeat, cogunt tamen¹⁰⁹ 370 fidelitas et dilectio (quas vobis¹¹⁰ et illi debeo) mentem meam, ut vestræ Reverentiæ aliquid suggerat. Non loquor sapientiori me quasi docendo, sed velut ea quæ melius me scit¹¹¹ breviter commemorando. C Mi Pater, si omnia¹¹² facienda sunt cum consilio; cujus magis consilio, quam ejus qui admirabilis, consiliarius Deus fortis, dicitur? Ipse quippe consulit ad perfectionem nitentibus ut omnia relinquunt, et se sequantur. Ipse omnia relinquentibus et sequentibus¹¹³ se promittit quia sedebunt cum illo in judicio judicantes duodecim tribus Israel. Ipse est qui invitat laborantes et oneratos amore et curis

A sæcularibus, ut ad se veniant et requiescant. Hoc consilium magis in monachico quam alio vitæ proposito impleti¹¹⁴ sancti Patres intellexerunt. Beatus namque Gregorius in lib. XIV Registri¹¹⁵, scitis quid mandet Desiderio episcopo de quodam, qui divina inspiratione compunctus gratiam monachicæ conversationis¹¹⁶ appetierat, quomodo scilicet hortetur eundem episcopum ut propositum ejus nullo modo impediatur; sed magis eum, quantum valet, pastoralis admonitione succendat, ne fervor conceptus in eo tepescat, nec ullatenus debere eum qui monasterii portum petuit, rursus ecclesiasticarum curarum perturbationibus implicari. In Toletano concilio IV legistis clericos monachorum propositum appetentes, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos esse debere ab episcopis ad monasteriorum ingressus. Pauca dixi de multis. Si ergo dicere contra Dominum, et contra tot sanctos Patres¹¹⁷ dicta Domini veraciter intelligentes, est peccatum, facere contra manibus, non dicam quomodo scio, sed¹¹⁸ quomodo vos scitis, quid est? Si qui¹¹⁹ separat pretiosum a vili, id est animam a sæculo, tanquam os Dei (sicut scriptum est) erit, ille cujus os et manus retrahunt animam¹²⁰ adhærentem consilio Domini ad sæculum, quid erit? Absit, mi Domine; nolit Deus ut super episcopum¹²¹ cadat quod Deus dicit: *Qui non colligit mecum, dispergit; et: Qui non est mecum, contra me est* (Luc. XI, 25). Horrendum enim est etiam¹²² auditu, ut quos Christus elegit¹²³ de mundo, episcopus relinquet in mundo; ut quos Christus trahit¹²⁴ ad portum de procellis et tempestatibus mundi, hos episcopus retrahat a portu in naufragio¹²⁵ turbines mundi; et quos Christus abscondit¹²⁶ in ovili a multitudine insidiantium luporum, hos episcopus rapiat¹²⁷ de ovili, et exponat multitudini luporum. Mi reverende Pater, ne sit molestum Prudentiæ vestræ, quia sic loquor. Non enim hoc dico, quia velim ostendere quod hujusmodi situs, sed quia desidero ut hujusmodi non situs,

VARIAE LECTIONES.

¹⁰¹ Cum tribus præfatis Exemplaribus mss. collata; et cum Edit. Goth. et Col. 1575 ¹⁰² Joñfido mss. duo et Edit. Gostardo ms. Bd. 18 tantummodo sic notat G. ¹⁰³ Mutare deceat ms. Bd. 18 imitari debeat ¹⁰⁴ Charitative et humiliter ms. Bd. 18 charitati et in hoc humiliter ¹⁰⁵ Ecclesie Deo mss. et Edit. Ecclesie vestræ, Deo ¹⁰⁶ De Campis mss. et Edit. de campis ¹⁰⁷ Quo debent mss. et Edit. quo debuit ¹⁰⁸ A vobis quemadmodum ms. Bd. 18 et Edit. a vobis et quemadmodum ¹⁰⁹ Cogunt tamen ms. Bd. 18 cogit tamen ¹¹⁰ Quas vobis ms. Bd. 18 quam vobis ¹¹¹ Me scit ms. Bd. 18 me scitis ¹¹² Pater, omnia ms. Bd. 18 Pater si omnia ¹¹³ Et sequentibus deest in ms. Bd. 18 et in Edit. ¹¹⁴ Impleri deest in ms. Bd. 18 ¹¹⁵ Lib. 14 Registri ms. Bd. 18 Lib. 9 Registri ¹¹⁶ Conversationis Edit. Pic. conversionis. ¹¹⁷ Sanctos Patres, dicta ms. Bd. 18 sanctos, dicta ¹¹⁸ Quomodo, sed ms. Bd. 18 quomodo scio, sed ¹¹⁹ Et qui ms. si qui ms. Bd. 18 si quis enim ¹²⁰ Retrahunt animam adhærentem post Deum ad ms. Bd. 18 retrahunt adhærentem consilio Domini ad sæculum ¹²¹ Super Episcopum ms. Bd. 18 super episcopos ¹²² Horrendum est etiam ms. Bd. 18 horrendum enim est etiam ¹²³ Ut quod Christus elegit mss. et Edit. ut quos Christus elegit ¹²⁴ Et quod Christus trahit ms. Bd. 18 ut quos Christus traxit ¹²⁵ Retrahat a portu in naufragos ms. Bd. 18 retrahat in naufragos *Alia duo et Edit. retrahat a portu in naufragos* ¹²⁶ Et quod Christus abscondit ms. 1 et Edit. Ut quod Christus abscondit ¹²⁷ Rapiat et ms. Bd. 18 et Edit. rapiat de ovili, et

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(5) Goffrido. Alias Gaufrido, Gauffrido, tam variorum sunt et discrepantes scriptorum, impressorumque voluminum lectiones. Paulus Æmilius lib. III Annalium habet, *Gotofredus*; quem Eustachii comitis Bononiensis fratrem fuisse asseruerat, et Franciæ cancellarium, virumque non modo in re sacra, sed et profana potentissimum. Sane de cancellarii dignitate est vetus testimonium in diploma te Parisiensi

D lppi Francorum regis dato Aurelianis anno 1075, in quo vocatur regis cancellarius, et Parisiorum episcopus. Unde palam est illum multos annos Parisiensem Ecclesiam gubernasse. Sed hæc impræsentiarum satis sunt; nam plura dicturi sumus in Historia episcoporum Parisiensium, quam præmeditamar. Dei Deus huic quoque finem.

Consideret et retractet Prudentia vestra quod fecit de prædicto suo canonico; et si quid fecit quod mutandum intelligat, non eam pudeat facere quod magis deceat. Non enim adeo mirandum, si subito motu de tam strenui clerici amissione aliquid non præmeditate fecistis; sed hoc valde est laudandum, si mutatis quod mutandum intelligitis. Saluto dominos et amicos nostros canonicos vestros, quos etiam si singulos non cognovi, omnes tamen diligo, et omnibus servire¹²⁸ volui. Quos omnes vobiscum supplex præcor (4) ut consecrationem meam, quæ in Dominica (qua cantatur *Populus Sion*) ordinata est, Deo annuente, fieri, suis orationibus, non meis meritis, sed sua charitate præveniant. Omnipotens Dominus sic vos usque in finem hujus vitæ¹²⁹ dirigat et custodiat, ut post hanc vitam æternam beatitudinem vobis retribuatur. Sigillum hæc epistola non habet, quia et abbas jam non sum; et archiepiscopus nondum sum, nec me delectat pingi quod non sum.

EPISTOLA XIII¹³⁰.

ANSELMI AD WALERANUM CANTOREM PARISIENSIS ECCLESIAE.

Ut arreptum vitæ monasticæ propositum strenue persequatur.

Domino, et amico charissimo WALERANNO, olim cantori Parisiensis Ecclesiae, frater ANSELMUS archiepiscopus Cantuariæ: semper ad meliora proficere, et nunquam deficere.

Audivi, amice charissime, quia propositum sanctæ conversationis eligens monasterium sancti Martini sub clarissimo amico meo domno priore Ursone ingressus fueras, et valde de tanto bono amici mei lætatus sum. Sed postea didici quia Dominus noster episcopus tuus te inde vi retraxerit, et tristis factus sum. Et quoniam honestatem tuam, de cujus dilectione certus sum sine figmento dilexi et diligo, reprehendit mea¹³¹ conscientia, si te visitare meis litteris et, pro possibilitate mea, in tanto periculo tibi consulere charitative non studeo. Timeo enim ne diaboli calliditas animam tuam dilectam mihi

decipiat, ne tibi, quoniam vi abstraheris et nolens a sancto proposito, posse in clericatu licite et sine culpa, ut olim, permanere persuadeat. Certus esto, charissime, quia nullo modo hoc potest anima tua sine sui reprobatione suscipere, quamvis hoc episcopi sui auctoritate velit defendere. Christus enim dicit: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, et retro respiciens aptus est regno cælorum* (Luc. 9, 64). Mens tua ab aratro Christi retro respicit, si a proposito, ad quod te vocavit Christus, et quod incepisti, aliqua occasione tepescendo deficit. Sicut enim episcopi servant sibi auctoritatem, quandiu concordant Christo, ita ipsi sibi eam adimunt, cum discordant a Christo. Omnis episcopus qui habet vocem Christi, Christus est, et oves illum sequuntur, quia sequuntur vocem ejus. Lege in Evangelio post hæc verba: *Alienum non sequuntur, sed sagiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum* (Joan. 1, 6)¹³². Si persecutio corporis fugienda est de civitate in civitatem, quanto magis persecutio animæ? An non est animæ fugienda persecutio, animam prohibere sequi Christi consilium? Amice charissime, si multa non legisses et rationabilis ingenii non esses, multa tibi dicerem, ut quam bonum sit quod incepisti, et quam malum si ab incepto deficis, ostenderem. Breviter dico, nihil salubrius potuisti incipere, nihil periculosius potes relinquere. Nihil igitur separat animam tuam a proposito monachico, quod incepisti. Lege in concilio Toletano quarto de clericis petentibus vitam monachicam, et in libro XIV Registri epistolam ad Desiderium episcopum, de clerico facto monacho. Omnipotens Dominus dirigat et corroboret, et consoletur cor tuum. Amen.

371 EPISTOLA XIV¹³³.

ANSELMI AD FLDONEM.

Ut Ecclesie Beccensi præficiatur dominus Guillelmus jam se respondisse significat, et Ecclesiam Beccensem ejus charitati commendat.

Domino et amico charissimo FUDON, frater ANSELMUS salutem et fideles orationes.

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁸Diligere et servire mss. et Edit. diligere et omnibus servire ms. Bd. diligo et omnibus servire¹²⁹ Finem vitæ ms. Bd. et Edit. finem hujus vitæ¹³⁰ Collata cum duobus mss. Vict. in uno codice compactis¹³¹ Reprehendit mea mss. reprehendit me mea¹³² Post hæc verba: alienum non sequuntur, sed sagiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum. Si mss. post hæc verba; quem non sequuntur oves. Et, cujus vocem non noverunt. Si¹³³ Collata cum uno ex duobus præfatis Exemplaribus in codice ms. Ef. 20 compactis

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(4) *Ut consecrationem meam, quæ in Dominica, qua cantatur Populus Sion, ordinata est, etc.* Hæc est Dominica secunda Adventus, quæ, cum hoc anno incidit in 4 Decemb. seu prid. Non. Decemb., ut Anselmus designat epist. 15 sequenti, necessario prima Dominica Adventus celebrata est 27 Novemb. quo principio Adventus nullum habet altus, sicut nec inferius in Non. Decemb. *Pridie ergo Nonas Decembris, Anselmus qui sanctus dicitur, et merito, ex confinio Burgundiæ ortus, Becci monachus, et secundus abbas, postea Cantuariæ archiepiscopus consecratus est a Wakelino Wintoniensi et Mauritio Londoniensi episcopis.* His enim verbis tabulæ Cantuarienses ms. in Bibliotheca Sancti Victoris Parisiensis recitant Anselmi inaugurationem, quæ eodem anno, videlicet 1093 facta est, quo electo, assertoribus Eadmer. lib. II Vitæ ejusdem Mamlesber.,

D Rogero Honedeno, Thom. Waisinghamo, Matth. Paris. Non sunt igitur audiendi Matth. Palmer. in addit. ad Chronicon Eusebii scribens, anno 1090. Anselmus Cantuariensis episcopus bonitate vitæ et ingenii acamine claret in Anglia. Nec Georgius Lilius id tradens anno 1095; multo minus Sigisbertus aetatis anno 1097 Lanfranco defuncto Anselmum successisse in presulatu Cantuariensi. Non sunt, inquam, audiendi, ac imprimis Palmerius; tantum enim abest ut Anselmus tum in Anglia claret, cum ne quidem degeret. Nam ex Lili supputatione is est annus defuncti Lanfranci; imo illa ultima ejusdem ægritudine, Anselmus erat Becci in Northmannia, ut liquet ex epist. 53 lib. II ad eundem lecto decumbentem ex dysenteria. Sigiberti et Lili errorem prodidisse, vicisse est aliorum testimonius, qui Eadmerum Anselmi convictorem secuti sunt.

Diu est quod litteris vestris de elingendo abbate in Beccensi Ecclesia respondi; sed, sicut audio, factor mearum litterarum in mari captus, ad vos venire prohibitus est. Quod tarde sciens iterum mandando domino nostro comiti et vobis de ea re prædicta nostrum, secundum jussionem ejus, consilium. De nullo fratrum ejusdem Ecclesiæ volo aut consulo tantum ut abbas fiat in illa, quantum de domno Wilhelmo, qui prior fuit apud Pexeiium, quamvis plures ¹³⁴ alii sint inter eos, Dei gratia, hac prælatione non indigni. Vobis autem gratias ago, quantas possum, ut verissimo amico, pro eleemosyna vestra, et propria cura quam habetis de Ecclesia Becci, quam vobis commendo sicut animam meam, quia plus eam diligo quam præsentem vitam meam. Nulli enim confidentius commendo rem tam charam cordi meo, quam vere dilecto dilectori meo. Precor, obsecro, ut non solum per vos eam vestro consilio et auxilio adjuvetis, sed et alios ¹³⁵ ad ejus miserationem et sustentationem et dilectionem, quantum potestis, convertendo, eam sustentetis. Et si contigerit ut aliquando aliter aliquo modo sese habeat, quod Deus avertat, quam oportet, confidenter eam, ut verus amicus, corripite et arguite, et donec corrigatur, charitable insistite. Dilectionem meam et fidelitatem, quas erga vos habui, ex quo vos cognovi, et quæ tanto magis in corde meo creverunt, quanto magis vestram erga me dilectionem veriorem probavi, scitote, Deo annuente, quandiu vivam, perseveraturas. Omnipotens Dominus vos sub sua continua protectione sic in hac vita custodiat, ut ad vitam æternam perducatur. Amen.

EPISTOLA XV ¹³⁶.

ANSELMUS AD MONACHOS BECCENSES.

De suavissimis litteris Roberti Northmannorum ducis ad se missis; et quod ejus consecratio futura esset pridie nonas Decembris.

Dilectissimis suis domno priori BALDRICO, et aliis monachis Becci, frater ANSELMUS: semper velle, et facere quæ Deo placent, et quæ sibi expediunt ¹³⁷.

Gratia Dei faciente, dominus noster princeps Northmannorum misit mihi litteras plenas magna benignitate et excusatione sui, si quid aut credidit aut dixit de me aliter quam decuit, amore meo, et dolore de amissione mea, cogente, ob meam ad archiepiscopatum electionem. In quibus litteris de ¹³⁸ abbate vobis constituendo petiit benigne meum consilium; quod non solum in hac re, sed et in aliis rebus se libenter accepturum promisit. Consilium autem meum de hac ¹³⁹ re illi mando, et vobis remando, quod mandavi per domnum Girardum fratrem nostrum. Rex Anglorum vobis mandat salutem, et auxilium suum, et custodiam rerum vestrarum quæ sunt in sua po-

testate, quandiu meo consilio agetis et vivetis. Si autem illud spreveritis, in illo proficuum non habebitis. Cum ex vestra parte aliqua mihi mittitur epistola, secreta et mihi soli legenda, non minus ¹⁴⁰ sit gracilis scriptura. Postquam enim illud, quod de me inceptum esse mecum doletis, contigit, multæ diurnæ et nocturnæ lacrymæ visui meo nimis nocuerunt. Non enim celsitudo aut opulentia archiepiscopatus eas tantum valuerunt sua consolatione ¹⁴¹ reprimere, quantum timor et tædium ejus eas potuerunt sua perturbatione exprimere. Amici mei, compatimini mihi, quia ego compatior vobis. Orate pro me, quia ego, si possum, oro pro vobis. Consecratio mea ordinata est fieri prima die Dominica post festivitatem sanctæ Andree, pridie videlicet Nonas Decembris. Prævenite eam vestris orationibus, et mandate hoc monachis et sanctimonialibus per Northmanniam inclusis, et claustralibus, et amicis nostris in Francia. Valete.

EPISTOLA XVI ¹⁴².

ANSELMUS AD MONACHOS BECCENSES.

Ipsi abbati a Beccensibus in suum locum subrogato gratulatur, præcipiens ut monachis sit pater, et ut monachi ipsi obediant ut filii.

ANSELMUS servus servorum Dei, vocatus archiepiscopus, dilectissimis in Christo filiis WILLELMO, abbati et cæteris Beccensis Ecclesiæ monachis, salutem.

Gloria in excelsis Deo, et in Ecclesia Beccensi paucis fratribus bonæ voluntatis. Grates immensæ clementiæ Dei, quæ sicut vobis pastoralis solatio destitutis visitationis suæ gratiam voluit impertire, ita eandem longa rerum expectatione noluit protelare. Iterum ago grates clementiæ illius, quod licet non omnino sicut vellem, aliquo tamen modo amici mei desiderio dignata est occurrere, dum, me supersiite, alium in præfata Ecclesia abbatem, secundum iuge desiderium meum, constituerit. Sed cum illud indesinenter ejus intentionis speculatione desiderarem, ut et vobis ante mortem meam consultis, finem vitæ cum gaudio expectare, et ab omni mundanarum specierum segregatus quietam inter vos vitam possem agere, noluit in hac parte superna Providentia desiderium meum adimplere, sed ad magnum, ut valde pertimesco, animæ meæ detrimentum majoribus quam ante rerum tumultibus voluit implicare. Proinde quantum in uno, quod a Deo exauditus sum, gaudeo, tantum in alio, quod exaudire me noluit, doleo. Paternam tamen nunc, sicut semper, sollicitudinem pro vobis gerens, moneo vos sicut filios meos charissimos, et sicut eos quos in visceribus Christi tenerrimo semper affectu dilexi, et diligere volo, ut secundum B. Apostoli vocem id ipsum invicem sentialis, propositum animi ad meliora quotidie

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁴ Quatenus plures *ms.* quamvis plures ¹³⁵ Et ad alios *ms.* et alios ¹³⁶ Cum prædicto Exemplari *ms.* collata
¹³⁷ Quæ expediunt *ms.* quæ sibi expediunt ¹³⁸ Litteris et de *ms.* litteris de ¹³⁹ Autem de hac *ms.* autem
meum de hac ¹⁴⁰ Non minus *ms.* non minus ¹⁴¹ Copia *ms.* consolatione ¹⁴² Cum eodem *ms.* collata

dirigatis; et ei quem divina pietas vobis præesse voluit, humilem in omnibus obedientiam exhibeatis, memores illius præcepti, quo nos idem Apostolus admonet, dicens: *Obedite præpositis vestris. et subjicite vos* ¹⁴³ *eis (Hebr. XIII, 17)*. Tibi autem, charissime frater Willelme, et omni sanctæ religionis observantia animo meo probate, quem Dei gratia tam sancto monachorum gregi rectorem post me fieri constituit, hanc facio suggestionem, ut ita de animabus fratrum sub tuo regimine consistentium sollicitus existas, quatenus callidi hostis insidiæ nulla eis arte, protegente Deo, nocere valeant; sed sollicitudinis tuæ custodia vallata boni pastoris lutamina se invenisse gaudeant. Sicque te in omnibus quæ agis, moderatum exhibere festines, ut neque justitiam gratia, neque gratiam justitia qualibet unquam privata subreptione excludat. Sed ita altero semper alterum jungas, ut in utroque monasterii ordo **372** inviolata rectitudine servari valeat. Nunquam ab animo tuo excidat quod Dominus negligenti pastori per Salomonem dicit: *Fili mi, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam; illaqueatus es verbis oris tui, et captus propriis sermonibus tuis (Prov. 11, 1)*. Plura me loqui delectaret, si aut epistolaris brevitatis permitteret, aut tua Sanctitas melius facere quam ego dicere nesciret. Omnes tamen vos hac postrema supplicatione convenio, ut expertum semper dulcedinis vestræ amorem erga me tepescere non sinatis, quoniam ego, etsi corporali præsentia vobiscum esse nequeo, cordis tamen amore vobiscum manere nunquam desisto. Memores etiam estote qua ratione semper Ecclesiæ Beccensi amicos acquirere consuevi, et hoc exemplo amicos vobis undecunque acquirere festinate, hospitalitatis bonum sectando, benignitatem omnibus impendendo, et, ubi facultas operis defuerit, affabilis sermonis gratiam perigendo. Nec unquam satis vos habere amicos credatis, sed sive divites, sive pauperes, omnes vobis in amore fraternitatis conglutinate, quatenus hoc et ad vestræ Ecclesiæ utilitatem proficere, et ad eorum quos diligitis salutem valeat pertingere. De benedictione tua, frater Willelme, comiti, et archiepiscopo mandavi atque ut omnia decenter fierent, rogavi. Litteris tuis, quas per dominum Gislebertum, et dominum Joffridum misisti, ideo non respondi, quia et istæ litteræ antea scriptæ fuerunt, et portitor earum multum festinavit.

EPISTOLA XVII ¹⁴⁴.

ANSELMUS AD MONACHOS BECCENSES.

Horum litteris respondens eos consolatur de sua absentia; eosque absolvit a peccatis, ut petierant.

ANSELMUS vocatus archiepiscopus, dulcissimis et dilectionis filiis suis juvenibus et adolescentibus Beccensibus, qui ei suas ¹⁴⁵ in Angliam miserunt episto-

las: Dei, et suam, quantum valet, si quid valet, benedictionem.

Legi in litteris vestris dilectissimum et dulcissimum affectum vestrum erga dilectum dilectorem vestrum: quas sæpe legi et sæpe interiora ¹⁴⁶ cordis mei, vestræ dilectionis consideratione, pie commoverunt, et faciem meam lacrymis fluentibus ¹⁴⁷ perfuderunt. Ad quod cum unius vestrum sola sufficeret dilectio, tanto plenius tamen et vehementius hoc fecerunt, quanto in vestris dictis similem animum et affectum aliorum cogitabam, qui litteras non miserunt. Sic enim dilectio vestra conglutinata est animæ meæ, ut eam intente cogitare nequeat sine quadam magna sui vulneratione, de dilectorum filiorum suorum violenta ablatione et separatione. Quod autem significatis ¹⁴⁸ vos mecum desiderare semper esse, certe et ego desidero. Sed quoniam aliter disponit Deus quam desideremus, nec video opportunum esse animabus vestris, quas sicut meam, teste vestra conscientia, diligo, ut mecum possitis conversari: precor, moneo, consulo, quatenus mecum supernam dispositionem patienter toleretis, et vestram tristitiam tolerando mitigantes, meam quoque mitigetis: vestra namque tristitia mea est, et vestra consolatio mea est. Quod non solum vobis dico, filii dulcissimi ¹⁴⁹, sed et omnibus qui eandem molestiam vobiscum ferunt pro absentia dilectoris sui dilectissimi. Scio quia si speraretis vos adhuc in hac vita aliquanto tempore mecum conversaturos, magnæ consolationis vobis esset. Quanto ergo majorem consolationem habere debemus, si in futura vita nos in æternum simul victuros et congratulatuos speramus? Consolamini igitur, filii mei, consolamini, et vos subjicite voluntati Dei, qui melius scit quid vobis expediat, quam vos ipsi; quatenus aliquid major vobis retribuatur Deus pro hac patientia, quam vobis provenire posset ex mea præsentia. Certi estote quia nulla locorum distantia, nulla temporum diuturnitas dulcedinem amoris vestri, sicut spero in Deo, a corde meo poterit separare. Et illis qui meam in litteris suis significaverunt velle absolutionem, et illis qui, quamvis eam per litteras non petierunt, tamen eam volunt, mando meam coram Deo absolutionem et benedictionem, et oro ut Deus omnipotens illos ab omnibus peccatis absolvat, et in vitam æternam benedicat. Amen.

EPISTOLA XVIII ¹⁵⁰.

ANSELMUS AD COMITISSAM IDAM.

Horitur comitissam ad sanctimoniam perseverantiam.

ANSELMUS, servus servorum Dei, vocatus archiepiscopus, reverendæ et diligendæ vitæ merito comitissæ Idæ: sic in hac vita Deo servire, ut in futura mereatur cum Deo regnare.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴³ Subjicite vos *ms* subjacete vos ¹⁴⁴ Cum eodem *ms* collata ¹⁴⁵ Qui et suas *ms* qui ei suas ¹⁴⁶ Legi interiora *ms* legi: et sæpe interiora ¹⁴⁷ Lacrymis meis fluentibus *ms* lacrymis fluentibus ¹⁴⁸ Significastis *ms* significastis ¹⁴⁹ Fratres dulcissimi *ms* filii dulcissimi ¹⁵⁰ Cum eodem *ms* collata

Scio, et certus sum (domina mihi in Deo charissima, soror dilectissima, filia dulcissima) quia sancta tua dilectio, qua me semper in corde tuo præsentem, quasi Patrem spirituales, reverenter et delectabiliter amplecteris, incessanter desiderat ea quæ de me et erga me sunt cognoscere; et ex mea parte aliquid audire aut legere ¹⁵¹, quatenus mihi secundum veræ charitatis regulam congaudeat aut compatiatur. Cui tuæ dilectioni ¹⁵² cor meum utique simul respondet affectu. Quoniam ergo et per epistolam congruum non est ¹⁵³ narrare nunc quæ de me facta sunt hoc anno, sive qualiter cor meum illa sustineat: et dominus Rainerius dilectus amicus noster, clericus vester multa per se vidit, et plura, me narrante, didicit; illum precatus sum ut ea quæ de me interius et exterius cognovit, sicut qui ad hoc ipsum se a vestra reverentia missum fatetur, viva voce vivis vocibus notificet. Et quoniam jam olim certissime expertus sum, filia in Deo mihi dilectissima, monita mea cor tuum delectabiliter suscipere, atque animam tuam curæ meæ penitus te commisisse memini, aliquid necesse est, quod ad exhortationem tuam pertineat, subjungere. Amica charissima in Deo. Dominus dicit: *Multi sunt vocati; pauci vero electi* (Matth. xx, 16). Nunquam ergo securus sis te inter electos computari debere, donec ita vivas,

A ut pauci sint quibus vita tua debeat comparari: et cum te in numero paucorum esse cogoveris, adhuc time; quia adhuc dubium erit si inter paucos electos fueris, donec te de illis paucis videas, de quorum electione nulla manet dubietas. Qui enim dixit, *pauci sunt electi*, non ulique dixit, quam pauci: ut quantumcunque nobis videamur profecisse, semper iudicemus nos nondum nisi ad initium proficiendi pervenisse. Horror igitur et consulo filix meæ, quæ se meo commisit consilio, ut bene vivendi studium, quod olim incepit, nullatenus languescat; sed, quasi quotidie incipiat, per singulos dies fervescat. Omnipotens Deus ab omnibus peccatis te clementer absolvat, et benedicat in æternum; et quantum mihi divina gratia concedit, meam semper habeas absolutionem et benedictionem. Amen.

373 EPISTOLA XIX ¹⁵⁴.

ANSELMI AD WILSTANUM WIRGONIENSEM EPISCOPUM.

Petit consilium contra Londoniensem episcopum, qui intra suam diocesim dedicare volebat ecclesias vularum archiepiscopi Cantuariensis.

ANSELMUS, servus servorum Christi, vocatus archiepiscopus, dilecto et reverendo episcopo Wigornensi ¹⁵⁵ WILSTANO (5), sic in arrepto sanctitatis proposito perseverare, ut mereatur in æterna beatitudine sine fine regnare.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵¹ Et egere ms aut legere ¹⁵² Cui dilectioni ms cui tuæ dilectioni ¹⁵³ Non esset ms non est
¹⁵⁴ Cum præfato ms collata ¹⁵⁵ Gornienti ms Wigornienti

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(5) *Vulstano*. Non parum dissentaneè legitur id nominis, aliquando *Vulstanus*, alias *Wolstanus* et *Ulstanus*; sed creberrime *Vulstanus* ut hic et in ms. tabulis Wigornensium episcoporum nostræ bibliothecæ, ita. *Aldredus Wigorniensis episcopus ecclesiam in civitat. Glavornia a fundamentis construxit, et in honorem apostolorum principis Petri ædificavit, et postea regis licentia, Vulstanum Wigornensem monachum a se ordinatum abbatem constituit. Ibidem 1062 sanctus Vulstanus fit episcopus ab Aldredo, prædicto tunc Eboracensi archiepiscopo, Stigando Canuariensi interdicto. Hujus S. Vulstani gesta habentur. Cujus festum est XIV Kalend. Febr. Tantum ille. Plura vero Willelmus Malmesber. lib. iv De gestis Anglorum pontificum, obiterque lib. iii in Eboracensibus archiepiscopis; Rogerus Honedenus Annalium priorum parte ad annum 1062 singularia quæque commemorat et satis prolixe; et 1095 senatus Bravonius Wigorniensis monachus concinnavit epitome gestorum ejus, apud Surium tom. I, Polydor. Vergil. Histor. Anglic. lib. viii, ix, x passim et honorifice sanctissimi antistitis meminit, nec non Matthæus Paris historiæ majoris anno 1088 et 1095, ubi prolixiorè texuit narrationem vitæ et morum ejusdem. Thomas Walsinghamus, etsi de eo narravit pauca, dicitur tamen deliria et præstigia in historiis reliquisse, non meo, sed Matthæi Parkeri pseudoarchiepiscopi Cantuariensis, et Anglo-Calviniani iudicio; qui Walsinghamo conjungit Matthæum Paridem in præfatione ad Historias Walsinghami, sua cura et opera Londini editas anno 1574. Et ne adversario me audacius imponere quis existimet, legat ipsissima ejus ad hanc sententiam. « Quis hodie, inquit, putat vel Dunstanum archiepiscopum, diabolum operi illius insidiantem naso suspensum tenuisse, vel Vulstanum Wigornensem, juxta D. Eduardi sepulcrum, bacu-*

C lum marmoribus ita infixisse ut nec a Lanfranco, nec alio quocunque nisi solo Vulstano evelli posset? Ista omnia antiquitatis deliria cognoscere salus est adolescentulis. » Et post pauca, lectorem monens ait: « Nec antiquissimas istas patriæ tuæ historias prosus rejicias, quoniam in illis falsa miracula produntur. »

O hominem emunctæ naris et lyncei visus, qui probe noverit purpuram juxta purpuram d'judicare, falsaque miracula a veris discernere! Utinam et adolescentulis, quorum saluti metuit, explanasset discrimen falsorum et germanorum miraculorum, ne pro sole amplecterentur nubem! Quid enim velis, profiteor me non tenere, nisi per falsa miracula, significet ea, quæ ante verbis ejusdem descripsimus; in quibus si quidpiam falsitatis delitescat, solus ipse detexit: Si enim horum optimus iudex planeque quod dici solet, *ἡρακλέα λόγος* apponatur Scriptura sancta (quam illi cæterisque Calvinianis aut Protestantibus, non tamen nobis sufficere exploratum est) nihil tamen fuci aut mendacii arguetur. Nam, ut a sanctissimo Dunstano exordiamur, neminem fugit, sicut ad decipiendos primos parentes serpentis organo et malitia usus est diabolus, ita ad delinendos quoslibet, potissimumque viros sanctitatis et pudicitix studiosos assumere fallax mulieris spectrum. Jam vero si contrariorum contraria sunt consequentia, ut sunt, quis ibi inficias, cum Abraham bonos angelos vilem habentes speciem, excepit hospitio, laverit, allocutus sit (Gen. xviii); Lot quoque in hospitium suum compulerit (Gen. x), imo Jacob sit cum angelo luctatus (Gen. xxxii), plurimæque alia sacris literis mandata homines cum bonis angelis vilem ostentantibus speciem egerant, non potuisse D. Dunstanum compresso naso detinere victum, vinctumque diabolum, si Jacob datum sit

Sanctitas et sapientia vestra, quæ in diuturna ætate per Dei gratiam in vobis multum creverunt, et certitudo Dilectionis vestræ, quam erga me indubitanter cognovi, hortantur me ut in negotiis nostris (cum res exigit) ad vestræ reverentiæ recurram consilium. Quapropter de quadam calumnia, quam quidam coepiscopus noster, Londinensis scilicet, contra antiquam consuetudinem quam Ecclesia nostra libere et quiete possedit in præteritis et antiquis temporibus usque ad præsens tempus, ingerit mihi, vestram quaero consilium. Quippe, testante omni genere hominum qui sunt in Cantuariensi diocesi, et in aliis episcopatibus, qui sunt circa eandem diocesium, semper archiepiscopus Cantuariæ hanc habuit potestatem et consuetudinem, ut intra cujuscunque episcopi diocesium haberet Ecclesia Cantua-

riæ villam aut ecclesiam quæ ejusdem archiepiscopi proprii juris essent quicquid de eadem villa vel ecclesia pertineret ad episcopale officium, sive dedicatio, sive aliquid aliud. Adhuc vivunt innumerabiles homines (6) qui viderunt antecessorem meum, venerabilis memoriæ Lanfrancum archiepiscopum dedicare ecclesias villarum suarum intra dioceses aliorum episcoporum, ipsis scientibus sine calumnia. Quod etiam sanctus Dunstanus, et alii prædecessores mei fecisse probantur, ipsis ecclesiis, quas dedicaverunt, adhuc stantibus. Hanc dignitatem et potestatem tandiu inconcussa ab Ecclesia Cantuariensi possessam conatur hoc nostro tempore prædictus episcopus, suffraganeus scilicet, archiepiscopo et primati suo, filius matri suæ ¹²⁶ auferre, et annihilare. Quamobrem in hac re vestrum peto consilium

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁶ Matris suæ *ms* matri suæ

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

arctissime bonum angelum constringere. Ad Vulstanum festino, cujus præclarum facinus, etsi meo nec præconio nec patrocinio indigeat, saltem illatam breviter retorquebo calumniam, a qua inferenda non potui sacrilegam hæretico manum prohibere. In hoc igitur divino coelestique opere quid deprehendi aut delirii aut præstigi, forsitan quod marmor eodem pene tempore et molle et durum fuerit. At quis, nisi divinarum litterarum expertus, non videat esse sacris historiis simillimum? Exodi ix enumerantur aliquot plagæ, quibus ultionum Deus percussit Ægyptum; us tamen Gessen Ægypti regio fuit immunis. IV Reg. vi, idem ferrum eodem pene temporis momento fuit grave ut caderet in fundum aquæ; leve, ut enatans sursum ascenderet. Daniel iii, idem ignis, eodem tempore, et Nabuchodonosoris tortores incendit, et sanctos pueros in fornacem coniectos levissime quidem attingit, imo velut ros matutinus leviter perfudit. Ejusdem maris aquam et si bitem Christo, et Petro instabilem nariat Matth. xiv. Quid ergo his sanctæ Scripturæ locis obstat, marmor sepulcri de et molliem simul et duritiem præbuisse molliem, cum lituus pontificius defixus est, duritiem, cum aliquis præter Vulstanum tentavit revellere? Has verò refutatiunculas ut lector facilius accipiat, brevi utriusque causam dico: Beatus Dunstanus aliquando quidpiam artificiosi operis eudens, vidit ex improvviso diabolum puellari specie; qui et muliebri risu et procacibus verbis adorsus est virum Dei. Petulantior autem sermo hostem indicavit. Quamobrem de repente ignitis forcipibus nasum crispantem cachinnos tam fortiter corripuit Dunstanus ut horribilem ejulatam doloris influcti testem diabolus daret. At si Parkero videretur id operis ridiculum propter novitatem, saltem persimile multa canitiæ venerandam quamdam conciliavit reverentiam. Illud ipsum de Appelle fabro ferrario Nitriensisque eremi in cola referunt Histor. Lausiaca Palladii, cap. 60; Tripar lib. viii, cap. 1, et Sozom. lib. vi, cap. 28; D. Vulstanus anno 1078 adfuit synodo Londini habitæ, in qua Willelmo rege agente, et Lanfranco jubente ob imperitiam (etsi aliter senatus Bravonius, Malmesber. et Matth. Paris loquantur) coactus est insignia episcopalia deponere. Et revera deposuit dicens, *Honore et onere me indignum profiteor; verum a quo accepi, eidem reddo.* Vix ea fatus erat cum se vestimenta pontificia exiit, et ad D. Eduardi monumentum profectus, tam altè pedum in lapidem infixit, ut nullus vi potuerit extrahi nisi ejus qui fixisset. Hoc miraculo et rex et Lanfrancus territi jusserunt ut resuimens lituum, et

B poderem reinduens sacerdotio ab Eduardo collato potiretur. Ecce utriusque rei summarium; judicet lector quid insit delirium. Liberet quidem manifestius ostendere deliria illius scriptoris sic delirantis, ut cætera quælibet præclare gesta existimet deliria; verum minime licet. Nam extra chorum saltandum foret. Præterquam quod idem illic pleraque alia enarret somnia (ut vocat) ad quæ explicanda et pluribus paginis et vigilis opus fuerit. Quoniam autem Dunstani superius et hic incidit cum Vulstano mentio, visum est operæ pretium, aut potius necesse breviter hæc discutere. Porro cum Anselmus jam archiepiscopus factus scripserit ad Vulstanum, crassissimus error, qui in ejus Vitam Suriit. tom. I insertum irrepsit, facile deprehenditur, deprehensusque facilius potest emendari, scilicet quod obierit anno 1067 reclamantibus Thoma Walsinghamo in Hypodigmatæ Neustriæ, Matth. Paris, Florentio, Wigorniensis Chron. pag. 462 (qui antea pag. 421 amplius de eo scribit) et Rogero Honedeno, nempe mortuum esse anno 1095. Quod certe necessarium est, cum alibi ostenderimus Anselmum sub fine anni 1095 consecratum fuisse archiepiscopum. Quo quidem argumento licet careremus, tamen alia pleraque in Anglorum historias relata coarguerent non esse hunc defuncti Vulstani annum. Et ex his quædam perspicuum est quando has ad Vulstanum litteras Anselmus dederit, nempe anno 1094, cum superius ostenderimus Anselmum unctum fuisse sub fine anni 1093, Vulstanum exspirasse in initio 1095.

(6) *Qui viderunt antecessorem meum venerabilis memoriæ Lanfrancum.* Anselmus quidem generatim dixit et asseruit, ex rumore populari, exercuisse Lanfrancum in villis Cantuariensis Ecclesiæ, quicquid ad munia pontificia pertinet, Lanfrancus vero in epistola ad Stigandum Wintoniæ antistitem paulo subtilius rem hanc disserere videtur, inquit: Clerici villarum nostrarum, qui in vestra diocesi existunt, questi sunt nobis quod vestri archidiaconi reportis occasionibus pecunias exquisierunt, et a quibusdam jam acceperunt. Meminisse debet fraternitas vestra quia contra morem antecessorum nostrorum atque vestrorum nobis concessimus, eisquæ imperavimus quatenus ad synodos vestras irent, et ea, quæ ad Christianæ religionis notitiam prodesse possant, sine interpellatione vel discussione aliqua a vobis audirent, si quæ in ipsis culpæ inventirentur, suspensa interim vindicta ad nostrum examen servarentur, et nobis vel in miserando, vel in ulciscendo obnoxii tenerentur. Mandamus itaque vobis

et auxilium, quatenus ut fidelis filius, matri vestræ contra filium, non dicam infidelem, sed volentem eam exhæredare, subveniatis, et si quid scitis quod ad defensionem nostram valeat ¹⁵⁷, litteris vestris nobis studiose intimetis. Valete.

EPISTOLA XX ¹⁵⁸.

ANSELMI AD OSBERNUM EXONIENSEM EPISCOPUM.

Ut Exonienses clerici non sint monachis graves, eosque sinat episcopus divina campanarum sono distinguere.

ANSELMUS Dei dispositione vocatus archiepiscopus Cantuariensis, reverendo episcopo Exoniensi Osberno, salutem.

Episcopalem decet dignitatem quoscunque potest, ad servitium Dei invitare, et volentes Deo servire, quibus valet, consulendo et adjuvando confortare. Hac igitur fiducia reverentiam vestram obsecro, ut monachos de monasterio, quod vulgo dicitur de Bailla, in vestra civitate morantes, propter Deum, et propter nostrum, si quid ad hoc valere potest, amorem paterna et episcopali pietate adjuvetis, et ab omnibus adversariis, pro possibilitate vestra (sicut vos decet) defendatis, quatenus si quid boni Deus per illos operari dignabitur, cum illis a Deo retributionem recipiatis. Audivi enim quod quidam de clericis vestris fecerunt illis quædam quæ fieri non oportuit. Unde precor ut prædictis monachis eam jubeatis fieri satisfactionem, ut deinceps juste conqueri non possint de clericorum vestrorum indiscretionem. Eisdem quoque clericos fraterna charitate et paterna fiducia precando moneo, quatenus sic se habeant erga eosdem fratres ut ipsa charitatis exhibitione et benigna familiaritate probent sibi placere profectum illorum et studium ad serviendum Deo. Quod autem prohibetis eos pulsare signa sua secundum ordinem suum, nusquam recte solet fieri, nisi ubi monachi in matre ¹⁵⁹ ecclesia civitatis deserviunt. Ubi enim canonici in majori ecclesia ad serviendum Deo sunt constituti, unusquisque ordo, canonicorum scilicet et monachorum, secundum opportunitatem servitii sibi injuncti tardant vel festinant signa pulsare, absque omni recta prohibitione. Quapropter ratione ipsa commoniti, eos signa sua secundum ordinem suum pulsare deinceps prohibere ne velitis. Hoc quoque petunt ipsi fratres, et ego cum illis et pro illis, ut si quando in aliquo

conventu populi auxilium postulare volunt ad ecclesie suæ constructionem, nullatenus prohibeantur. Valete.

EPISTOLA XXI ¹⁶⁰.

ANSELMI AD WILLELMUM ABBATEM ET AD MONACHOS BECCI.

Qui valeat, ex ore nuntiorum accipiendum esse.

Dominis et fratribus charissimis, domno abbati WILLELMO, et servis Dei Becci commanentibus, frater ANSELMUS, vocatus archiepiscopus, deduci in via Dei, et ingredi in veritate ejus.

Scio, dilectissimi mei, quia semper quæ erga me sunt, desideratis cognoscere: nec putō esse in hac vita, qui mihi fidelius compatiantur aut congaudeant. Sed quoniam per domnum Willelmum fratrem nostrum, et per Ansfridum ¹⁶¹ servientem nostrum plenius potestis discere quid mihi sit, quam per brevem epistolam, et puto quia jam magna ex parte audistis per domnum Farmannum, et alios qui nuper a me ad vos venerunt, existimo non opus esse in præsentī epistolam longius de hac re perducere. Ut autem pro me dilecto dilectore vestro, in majori quam unquam habui necessitate, ut puto, oretis, spero quia precibus non indigetis. Ad quod mihi sufficere videtur, ut sciatis quia nimis indigeo. Dulcissimos filios, ante tempus ablactatos (meos adolescentes dico) qui propter ætatis teneritudinem et naturalem mobilitatem, sæpe sui memoria affectuose movent cor meum, illos specialiter moneo, precor, et obsecro ut in tota vita sua mei, et dilectionis quam erga ¹⁶² se in me experti sunt, memores, nulla unquam perversitate contristant cor meum; et sciant pro certo quia, si secundum desiderium meum, et secundum admonitiones ¹⁶³ quas a me perceperunt, vixerint, in quâlibet tribulatione multum consolabuntur animam meam; et si aliter fecerint, nimis peccabunt, contristando eam. Spero enim, adjuvante Deo, quia non me latebit vita eorum, quoniam semper sollicitus ero inquirere conversationem illorum. Omnipotens Deus sic vos deducat ut ad conspectum gloriæ suæ perducatur.

374 EPISTOLA XXII ¹⁶⁴.

ANSELMI AD BOSONEM.

Non esse pigritiæ vitendum quod ad ipsum litteras non dederit.

D ANSELMUS archiepiscopus vocatus, dilectissimo

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁷ Ad nostram valeat *ms* ad defensionem nostram valeat ¹⁵⁸ *Cum eodem ms collata* ¹⁵⁹ Monachi in majori *ms* Monachi in matre ¹⁶⁰ *Cum eodem ms collata* ¹⁶¹ Dominum Willelmum et per Austridum *ms* Domnum Willelmum fratrem nostrum per Ansfridum ¹⁶² Quem erga *ms* quam erga ¹⁶³ Admonitionem quas *ms* admonitiones quas ¹⁶⁴ *Cum eodem ms collata*

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

ut male accepta sine dilatione reddi jubeatis, et ministris vestris, ne ulterius id præsumant, servandæ charitatis studio prohibeatis. Nos vero presbyteris nostris, qui extra Cantiam constituti sunt, omnino præcipimus ne ad vestram vel alicujus episcopi synodum amplius cant, nec vobis, nec aliquibus ministris vestris pro qualibet culpa respondeant. Nos enim cum ad villas nostras veniemus, quales ipsi

vel in moribus, vel in sui ordinis scientia sint, pastoralī auctoritate vestigare debemus (Chrisma tantum a vobis accipiant et ea, quæ antiquitus instituta sunt, pro chrismaceptione persolvant. Sicut namque ea quæ antiquitus usque ad nostra tempora antecessores nostri habuerunt, solerti vigilantia cupimus illibata servare, ita aliis debita (quod absit!) aliqua usurpatione denegare nolumus.)

fratri et filio Bosoni (7), Dei et suam benedictionem.

Mirari potest homo forsitan, cujus conscientiam sic novi ut nullum hominem supra me diligat, et quem tantum diligo, ut nesciam quem plus diligam, cur tanto tempore absens eum dolentem de mea absentia, aliqua per litteras visitatione non sum consolatus. Sed certus esto quia non negligentia nec oblivione tui factum est. Sicut enim certus sum quia tu semper velles esse mecum, ita ne dubites quia ego semper vellem esse tecum. Si autem Deus pacem

A et opportunitatem mihi dare dignabitur, ut tuæ dilectionis nihil liceat frui præsentia, scito quia, hoc ut fiat, curabo libentissime; et si non semper, vel tantum quantum permittet ratio. Quidquid vero fiat, serva dilectionem meam, charissime, quia ego tuam servare desidero. Saluta dulcissimum filium meum fratrem tuum ¹⁶⁵ Rainaldum. Conforta quoscunque potes de fratribus tuis sæpe, et maxime adolescentes et novitios. Omnipotens Deus te semper ab omni malo custodiat.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁵ Filium fratrem tuum *ms* filium meum fratrem tuum

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(7) *Bosoni*. De hoc Bosone dicam quæ offendi, licet brevius, ut fugiam pleraque a suo biographo memorata nullius aut perexigui fructus momenti, ut quæ lectori molestas crearent moras. Sane quam dignus sit Boso longiori latiorique memoria, indicat mutus, et plusquam phyladeus amor, quo Anselmus illum, et ille Anselmum redamaret. Quod etsi ex ejus non agnosceremus litteris, saltem honorificum ejus elogium, quod exstat apud Gemmet. lib. VIII hist. Ducum Northman. cap. 24, etiam cæco indicaret. Rem igitur sui biographi ordiamur verbis: In diebus Willelmi regis, qui Anglos armis perdomuit, in pago Rothomagensi, fundo, vulgo *Montivillers au pays de Caux*, monasterii villaris, Boso parentibus Haimericus et Lezelina genitus est, eorumque cura sit bonis artibus pietateque imbutus ut in mediis fluctibus mundi nihil prorsus immundum contraxerit, et ne contraheret ad Beccum sese contulit, mansitque ea potissimum de causa, quam exponit Eadmerus lib. I Vita D. Anselmi, cap. ultim., quamque hic et iterum in *Chronic. Beccensi* enodatam minime repetemus; pretereuntes quoque et illud quod de eo simul Anselmi elogia hinc transfusum est, prosecuturi *Chronic. Beccens. paralipomena* quæ sic incipiunt: « Inter hæc obeunte Baldrico priore, jubente Willelmo abbate successit ei in prioratu. Erat enim honorabilis vitæ et multæ prudentiæ, humilitate conspicuus, spiritu consilii providus, fortitudine firmus, consolabatur desolatos, omnibus omnia factus. In quantum poterat unicuique subveniebat, benignus erat in exhortando, modestus in corripiendo, pauperibus dapsilis, hospitibus affabilis, fide firmus, spe in Deo certus, charitate diffusus, cum non haberet quod tribueret, monebat spem in Deo ponendam, asserebat in proximo subventionem Dei affore, nondum finem mundi venisse. Talia jocando dicebat, sed corde Deum suppliciter rogabat, qui persæpe illi secundum fidem suam subveniebat. Sapientiam, consilium, atque bonitatem animi ejus non solum subjecti, sed etiam principes terræ, episcopi et abbates, simulque religiosi et sæculares, multi comperientes, quasi thesaurum pretiosum, ac velut divinum oraculum admirabantur. Tanta ei inerat Dei gratia, et sic spiritus consilii in eo vigeat ut ad se venientibus causa consilii subtiliter et sufficienter ad inquisita respondebat. Per idem tempus mandavit rex Henricus Willelmo abbati ut priorem Becci Bosonem daret comiti Theobaldo nepoti suo ad faciendum abbatem in terra sua. Quod utrum amore an cordis rancore sine agrorum immissione rex petierit, ut inde Boso pelleretur de regione, incertum habemus. Audiens hoc abbas, contristatus est non modice, misitque ad regem, mandans et multum deprecans, ut Ecclesiæ et sibi parceret, atque a tali jussione animum revocaret, prioremque sibi non tolleret. Jam enim abbas, senio et infirmitate confectus, viribus corporis destituebatur. Pacatus rex hac de-

B precatione, dimisit priorem. Cumque abbas Willelmus longa ægrotudine confectus tam morti proximus videretur, duo Beccenses monachi accesserunt ad regem Henricum, qui tunc Becci et circa Beccum propter incursiones quorundam, qui contra eum rebellaverant, morabatur, dicentes quia Boso, si succederet abbati Willelmo, (sicut conventus quærebat) hominum, vel fidelitatis sacramentum nullo modo sibi faceret, ideoque alium, quem nominabant et laudabant, pro eo substituere deberet. Hoc agebant quia priorem volebant habere abbatem. Verum cur illi infensi erant, nescimus. His auditis rex nimium efferatus est animo, et tunc quidem iram dissimulavit. Illi autem callide agentes, ignorante conventu contra regulam B. Benedicti sine eorum consensu volebant superponere sibi, cum hoc esse constat contra decreta Patrum, qui dixerunt, ut nemo invitus ordinetur, sed conventus Ecclesiæ debet sibi secundum timorem Dei pastorem eligere. C Sed hæc calliditas malignantium, licet aliquantum conventum conturbaverit, tamen quod moliebatur efficere non valuit. Defuncto namque abbate Willelmo totus conventus elegit Bosonem. Omnes episcopi et abbates, clerus et populus, vicini et remotiores, qui eum noverant, hanc electionem laudabant, eumque summo honore dignum affirmabant. Itaque conventus, ut eis assentiretur, obnixè rogabat. Ille suæ infirmitatis multas opponebat causas. Illi in terram prostrati deprecabantur; ille toto conamine negando reluctabatur. Perlata est res ad regem, at ille recordatus quod de hominio a duobus monachis audierat, sicut supra retulimus; erat enim inde nimis iratus. Interea Gaufridus Rothomagensis archiepiscopus vir prudens et honorandus, et Joannes Lexoviensis episcopus, qui ad curiam regis venerant; qui tunc obsidebat Bridoum castrum, quod contra eum tenebant homines comitis Mellenti, venerunt Beccum, et locuti sunt cum fratribus de eligendo abbate. D Tunc in terram omnes prostrati, (nam in capitulo sedebant) rogabant priorem, ut sæpèdictæ electioni assensum præberet et archiepiscopum, ut illum præcipiendo cogeret. Archiepiscopus admirans fratrum unanimiorem, laudavit eorum religiosam voluntatem, et erga priorem suum tantum amorem. Deinde conversus ad illum, monuit, rogavit, ad postremum præcepit per obedientiam ut acquiesceret voluntati fratrum; et contra ille asserebat hoc se non posse facere propter magnam corporis sui debilitatem, et alia quædam gravia quasi peccata opponebat, quibus ad hoc indignum se esse dicebat. Esne monachus? Respondit velle esse. Tunc archiepiscopus: Revera, inquit, si viginti homines occidisses, non te dimitterem; quandoquidem tantum ac talem erga te video affectum. Nunquam, ait, hominem occidi. Tunc compulsus est aperire quod latebat, et accipiens archiepiscopum cum episcopis seorsum, dixit papam sibi interdixisse ne unquam laicæ personæ hominum faceret, et ideo istam obedientiam non aude-

EPISTOLA XXIII.

ANSELMI AD RODULFUM ABBATEM ET EJUS MONACHOS.

Monachus, qui ab episcopo interdicto ordinatus fuerat, perpetuo interdicto subicitur. Et quod is qui mulieri quæstivit herbas quibus virum suum interficeret, si illis interfectus est, nunquam debeat ordinari.

Dominis et fratribus charissimis, reverendo abbati Sagiensi, RODULFO (8), et aliis servis Dei, sub

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

bat suscipere, ne cogere, aut prohibitionis apostolicæ transgressor existere, aut regem offenderet. Archiepiscopus, cum audisset, sapienter tulit; Lexoviensis vero episcopus graviter accepit quia prior Becci dedignabatur facere quod ipsi et omnes prælati Northmanniæ faciebant antiquo more patriæ. Archiepiscopus præterea Beccenses juvabat quantum poterat apud regem, loquens cum ipsis et pro ipsis, et sine ipsis. Quadam die cum de hac re loqueretur cum rege, dixit ei rex: Nec mihi faciet hominum, nec vobis professionem. At vero paulo post minor factus rex duobus Beccensibus forte occurrentibus consuluit ut generali quapiam obtestatione id negotii Deo commendarent. Nec frustra, rex etenim postea jussit priorem venire Rothomagum, ubi ei regimen solo verbo dedit: rogavit præterea pro duobus monachis, quos electioni ejus fuisse contrarios diximus, ne illis obsesset, quod contra eum sensissent. Non erat apud illum gravis labor indulgere delinquenti. Archiepiscopus videns regem tam libere quod petebatur fecisse, sicut promiserat, voluit honorabiliter facere quod de hac re ad se pertinebat. Venit ergo ad festivitatem Pentecostæ, et ad tertiam, quando cantor incæpit *Veni, Creator Spiritus*, ingressus chorum archiepiscopus cum honore nisi illum in sedem abbatis. Deinde in octavis Pentecostes jussus perrexit ad benedictionem. Verum tamen ante missam locutus cum archiepiscopo, rogavit ne se cogere ad professionem quam nullo modo facere vellet, quia, si faceret, magnum scandalum in monasterio generaret. Ad hæc archiepiscopus: Sine, ait, bene erit. Cumque tempus missæ dvenisset, oblatus est ad benedicendum. Tunc archiepiscopus stans sacris altaribus, interrogabat eum juxta morem, donec ad illud ventum est, ut diceret: Vis obediens esse huic Ecclesiæ et mihi, et successoribus meis? At ille: Volo. Tunc cœperunt aliqui de circumstantibus clericis urgere ut diceret: profiteor. At ille iterum dixit: Volo. Atque cum instarent, ut profiteor responderet, dixit tertio: Volo et ex corde volo. Tunc Joannes sanctæ Romanæ Ecclesiæ legatus, qui ibi forte aderat, non auditis, inquit, quod dicit: Quid amplius vultis? Sicque archiepiscopus benedixit eum. Altera die abbas reversus est Beccum, Conventus vero sacris vestibus indutus ordinata processione exivit obviam venienti. At ille occurrit humiliter nudis licet infirmus, et susceptus est cum gaudio. Tantum Chronic. Beccense quædam alia Latiniosiori contexens oratione, inter quæ illud præterire religio videbatur, nempe quod cum aliquis nuntiasset minime expleri quæ jussisset, respondit: *Sæpe mandata Dei præterimus, et sustinet, quanto magis nos pati debemus, si nostra contemnantur jussa?* Tandem post dururnos pedum, capitis, viscerumque dolores, cæcitatem aliquot annis æquanimiter toleratam, acerbissimos momentaneosque cruciatus ex paralyseos accessione, venit ad mortis limen, ubi præmunitus ecclesiasticorum sacramentorum robore, fratribus alternatim pœnitentiales concinentibus psalmos ad illam civitatem, in cujus plateis, juxta Tobię vaticinium, alleluia cantatur (*Tob. xiii, 22*), migravit die festo D. Joannis Baptistæ, anno Christi 1156, suæ ætatis lxxi, regiminis vii et xxii dierum. Cadaver autem in levam Herluini humatum est in grege capitulari, cum hoc impositum elogio

A illo commanentibus, frater ANSELMUS vocatus archiepiscopus: ad altiora virtutum, et monachici propositi semper proficere, et nunquam deficere.

De fratre illo quem dicitis esse ordinatum a quodam episcopo, qui a nobis est interdictus, hoc respondeo, quia si ordinatus est ab episcopo de Walis, qui vocatur Herewardus, nec illis ordinibus, quos ab illo accepit, nostra concessione aliquando utetur,

*Moribus ornatus pastor fuit hic tumultatus
Ingenio clarus, sobrius atque pius.
Exstitit et mitis, prudens, ad tristia fortis.
Nam, donec vixit, multa flagella tulit.
Consilio pollens, multis fuit ipse levamen,
Solamen miseris, subsidiumque piis
Abbas bis senis hic quantus præfuit annis
Cænobi Becci forma decusque gregis.
Mundi contemptor, veræ virtutis amator
Christo devotum præbuit obsequium.
Annos transierat Pater hic jam septuaginta
Cum mortem subit, qui cinis hic modo fit.
Dum sol octavum sub Cancro tendit ad ortum
Tristibus hunc nobis ultima sors rapuit
Ortus Baptistæ colitur, dum deficit iste,
Boso fuit dictus: cui Deus esto vius!*

Mortuus autem Boso reliquit suæ doctrinæ hæredem epistolam ad quempiam medicum, de monachorum professione blaterantem, ut liquet ex ipsius epistolæ textu, quam in ms. Beccensi repertam, ne ab edaci ederetur tempore, huc transtuli his exordientem verbis, Boso, etc.

(8) *Rodulfo*. Radulfum habent universi codices impressi, duæque nomenclaturæ archiepiscoporum Cantuariensium ms. in nostra bibliotheca, quorum una Radulfum connumerans, præter nomen hæc habet amplius. Anno Domini ab Incarnatione 1089 Robertus primus monasterii Sagiensis abbas, vir bonus et simplex, mense januarii in lectum cecidit, et perceptis Dominicis sacramentis xiii Kalend. Febr. de sæculo migravit. Cui Radulfus Scisfredi de Scuris filius, ejusdem cænobi monachus in regimine successit. Ille litteris admodum fuit imbutus, eloquens, et jucundus, ideoque amabilis omnibus. In juventute de illustri familia monachilem ad conversationem venit, et decem annis in monasterio per diversorum gradus officiorum humiliter ministravit. Undecimo tandem anno abbatiam curam, jubente et consecrante Girardo Sagiensi præsule suscepit, et sexdecim annis inter sævos Lellorum turbines strenue rexit, Deique fretus auxilio pro temporis opportunitate res ecclesiæ diligenter auxit, et deinde Roberti Belesimensis sævitia nimis imminente in Angliam confugit. Quem rex Henricus honorifice secum detinuit, et post Gondulfum præsulem Rosensi episcopo præfecit. Inde post aliquot annos promotus, venerabili Anselmo archipræsuli successit, et novem annis Doroberniæ metropoli præfuit. Hic Radulfus tempore papæ Paschalis ad regem in Neustriam venit, et inde Romam, licet jam tumore pedum infirmaretur proficisci cœpit. Auditis de occasu papæ rumoribus, legatos Romam destinavit. Ipse vero Rothomagum remeavit et fere tribus annis in Northmannia degit. Ibi quondam dum moraretur, in translatione sancti Benedicti finita missa, dum exeret vestimentis, acuta passione subito percussus obmutuit, et post aliquot dies loqui cœpit, sed non plene. Duobus annis paralyti ægotavit, et vehiculo delatus ad sedem suam inter suorum manus decubuit. Anno ab Incarnatione Domini 1125, Radulfus archiepiscopus, xiii Kalend. Novemb., Cantuaræ obiit, cui Guilelmus Cuthulensis canonic. regular. post aliquot annos successit. Huc usque Cód. Victoriani narratiuncula de Radulfo, in qua unum oser-

nec ab ullo episcopo reordinari debet. De altero vero fratre, qui herbas quæsitit mulieri, quibus vitum suum interficeret, quamvis prope vos habeatis de hac re in Northmannia sufficiens consilium, tamen quia a me hoc petitis, nostrum negare non debeo sensum. Si monachus noster esset, et vir ille cujus morti quæsitit herbas, ipsis interfectus esset, nunquam ad diaconatum per me, vel ad sacerdotium ascenderet. Multa dilectioni vestræ, si cordis affectum sequerer, scriberem. Sed quoniam (ut puto) illis loquor, qui ex conscientia sua meam cognoscunt, breviter dico quoniam sicut propter Deum nos invicem dileximus, ita desidero et oro Deum, et vos rogo ut in eadem dilectione propter Deum perseveremus. Quatenus, sicut causa propter quam charitas ipsa incepta est, nunquam deficiet, ita charitas inviolata permaneat. De statu vitæ nostræ scio quia desideratis ut amici cognoscere. Nescio quid in futuro Deus de me sit factururus; sed adhuc non sensi, ex quo suscepti nomen archiepiscopi, unde cor meum audeat gratulari. Quapropter oro supplex et obsecro, ut mihi in necessitate mea orationibus vestris subveniatis, donec, ad quid Deus me a vobis et aliis amicis nostris qui in Northmannia sunt, non sine gravi dolore adhuc perseverante, separaverit, cognoscatis. Omnipotens Dominus sua vos gratia et benedictione semper lætificet, et in animabus vestris virtutes multiplicet.

EPISTOLA XXIV ¹⁶⁶.

ANSELMI AD HUGONEM LUGDUNENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Quid in multis adversis suis facto sit opus, consultat Lugdunensem primatem. De schismate inter Urbanum, cui favebat, et Guibertum. Promittit regi multam pecuniam, quam Deo miserante non solvit: unde rex irascitur.

Domino, et amico charissimo, reverendo Lugdunensi archiepiscopo HUGONI, frater ANSELMUS, sive jubente Deo, sive permittente, vocatus archiepiscopus Cantuariæ: diu in hac vita vivere, et semper in futura gaudere.

Si omnia facienda sunt cum consilio, illa maxime facienda sunt cum diligenti consilio, in quibus nihil, nisi quod obediat voluntati Dei, quærendum est. Precor igitur sanctitatem vestram, ut ¹⁶⁷ propter Deum, et propter charitatem, quam scio in illo erga me, petat a Deo consilium quod mihi det. Ut

A breviter loquar, audisus, ut puto, qualiter subito raptus sim ad archiepiscopatum. Antequam præberem assensum, palam dixi me favere domino papæ Urbano, et Guiberto adversari: et feci, et dixi per sex menses, quod potui sine peccato, ut dimitterer. Tandem timore Dei, ob multas rationes, coactus subdidi me dolens præcepto archiepiscopi mei, et electioni totius Angliæ, et sacratus sum: forsitan illic trepidavi timore, ubi non erat timor; sed nescivi, Deus scit, et adhuc nescio. Paulo post rex noster iturus in Northmanniam, multa pecuniâ indiguit. Antequam a me quidquam peteret, consilio amicorum promisi illi pecuniam non parvam: novit Deus, qua intentione. Sprevit quasi modicam, ut plus darem; sed nolui. Gratias Deo, quo miserante simplicitatem cordis mei hoc factum est, ne, si nihil aut parum promissem, justam videretur habere causam irascendi; aut si accepisset ¹⁶⁸, verteretur mihi in gravamen, et in suspicionem nefandæ emptio- nis. Ex illa hora visus est quærere occasiones adversum me ¹⁶⁹. Locutus sum de pallio; noluit ut illud peterem, quandiu ipse nullum reciperet apostolicum; aut ut saltem hujus dilationis excusationem domino papæ intimarem. Sustinui usque ¹⁷⁰ nunc, consilio episcoporum, propter vitandam infructuosam dissensionem, si forte Deus aliquid interim operaretur, unde illi domini papæ receptio persuaderetur. Petivi ut concilium convocaretur, quod per multos annos in Anglia factum non fuerat, quatenus corrigerentur quædam in eodem regno, quæ nullatenus toleranda videbantur. Ipsum quoque monui ut quædam, quæ mihi aliter quam oporteret facere videbatur, corrigeret: ex his aperte iratus me amorem suum perdidisse manifestavit. Respondi me malle ut ipse mihi irasceret, quam ut Deus illi, et sic a præsentia ejus discessi. Postera die rediens ad eum, dixi me libenter facturum illi rectitudinem, si qua culpa in me adversus illum inveniretur, quam tamen ego nesciebam; et rogavi ut amorem suum mihi redderet. Respondit se nec rectitudinem tunc recepturum, nec amorem redditurum, nisi dicerem **375** cur illum mihi reddere deberet. Visus est mihi velle pecuniam quam dare nolui, ne culpam; quæ non erat, viderer fateri ¹⁷¹. Iratus intantum ut diceret quæ non debuisset, et quasdam terras non

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁶ Cum prædicto ms. collata. ¹⁶⁷ Sanctitatem ut ms sanctitatem vestram ut ¹⁶⁸ Accepissem ms accepisset ¹⁶⁹ Occasionem contra me ms occasiones adversum me ¹⁷⁰ Sustinuit usque ms sustinui usque ¹⁷¹ Videret fateri ms viderer fateri

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

vavi, quod lectorem moneam, scilicet de anno mortis ejusdem, quem esse 1122 dicunt una voce Malmesb. Honed. et Matth. Paris. Et librarii incuria suspicor esse additum tertium, ut quemadmodum legerat XIII Kalend. ita festinans scripserit ann. 1123, ut facilius et citius obtineret pallium. Est Lyon Carn. epist. 252 ad Paschal. pap. Monasterium vero Sagiense cui Radulfus præfectus fuit, opinor illud esse, quod Gemmet. lib. VII, cap. 22, testatur positum fuisse D. Martino in suburbanis Sigiensi-

D bus a Rogerio Mongomerio Roberti Belesinensis (eius supra memoria facta est) patre, tempore Wilhelmi Nothi ducis Northmanniæ; ad cujus exemplum (is enim D. Stephani nomine Cadomi extruendum curaverat cœnobium) universi Northmanniæ reguli sese composuerunt, et sancta quædam æmulatione plurimas excitavere Ecclesias, quas perstringit Gemmet. adhuc Sagiensis abbas. Eadmer. quoque meminit lib. I Vitæ Anselmi.

parvas, quas archiepiscopus Lanfrancus tempore A patris ejus, et tempore ipsius quiete usque in diem sui obitus tenuit, militibus partim daret, partim dare disponat, sub occasione cujusdam voluntariæ justitæ, secundum quam de terris eisdem me vult placitare: cum ego dicam quia non me debet ad placitandum ¹⁷² cogere de terris quas archiepiscopus antecessor meus tandiu quiete tenuit; et ipse mihi dedit, sicut ille tenuit. Hæc autem est illa quam dixi voluntaria justitia. Quoniam terras easdem, antequam Northmanni Angliam invaderent, milites Angli ab archiepiscopo Cantuariæ tenuisse dicuntur, et mortui sunt sine hæredibus, vult asserere se posse juste quos vult eorum hæredes constituere. Intendat igitur prudentia vestra et consideret quid ex prædictis sentiam, quatenus sententiam meam litteris vestris aut approbetis, aut ostensa ¹⁷³ ratione infirmetis; et me in eo quod magis tenendum est, confirmetis. Hæc enim est cogitatio mea: Rex mihi dedit archiepiscopatum sicut eum archiepiscopus Lanfrancus ¹⁷⁴ usque in finem suæ vitæ tenuit; et nunc aufert Ecclesiæ et mihi quod illa et idem archiepiscopus quiete tandiu tenuit, et ipse mihi dedit. Certus autem sum quia archiepiscopatus iste nulli dabitur post me, nisi quemadmodum ego illum in die obitus mei tenebo; nec si alius rex, me vivente, venerit, concedet mihi nisi quod tenentem inveniet. Si ergo ita tenuero archiepiscopatum imminutum usque ad obitum meum, hoc modo perdet Ecclesia per me. Si quis enim alius, ad quem Ecclesiæ custodia non pertineret, hanc faceret ei violentiam, aut factam patienter ^C sustineret, palam esset quia in futuro nihil dici posset cur res Ecclesiæ ad eam redire non deberent. Nunc autem cum et ipse rex advocatus ejus sit, et ego custos, quid dicetur in futuro nisi quia rex fecit, et archiepiscopus sustinendo confirmavit, ratum esse debet. Melius igitur mihi est coram Deo, ut possessionem terrarum Ecclesiæ non sic teneam, et officium episcopi, more apostolorum, pauper faciam in testimonium illatæ violentiæ, quam ut illam imminutam tenendo, irrestaurabilem faciam ejus imminutionem. Est et aliud quod similiter cogito. Si metropolitanus sacratus episcopus per totum primum unnum nec papam viventem, nec pallium requiro, cum possum, juste ¹⁷⁵ ab ipso honore removendus ^D cum. Quod si hoc facere nequeo sine amissione archiepiscopatus, melius mihi est ut mihi violenter auferatur. imo melius est ut ego archiepiscopatum rejiciam quam apostolicum abnegem. Sic cogito, et sic facere volo, si mihi non scribitis cur hoc facere non debeam. Omnipotens Dominus sic sanctitatem vestram in hac vita sua gratia custodiat, ut ei in futura æternam felicitatem tribuat. Amen.

EPISTOLA XXV ¹⁷⁶.

ANSELMI AD BOSONEM.

Quod non scribat frequentius ob iram dissidiumque regium. Et de libro, Cur Deus homo, quem Eadmerus transcribebat.

Quod pater filio, frater fratri, dilectissimus dilectissimo, A. B. quod ille, illi.

Gratias ago, sicut ego tibi, pro epistolari visitatione tua, pro consilio, pro consolatione, pro desiderio tuo. Et quoniam, quamvis super omnia mundana me desideres, plus tamen pendet cor tuum ad consolationem tribulationis meæ, quam novisti, quam ad satietatem desiderii tui, quod majus inter ea quæ mundi sunt habes. Novit dulcedo dilectionis tuæ erga me dulcedinem dilectionis meæ erga te, et novit affectus meus erga te affectum tuum erga me. Alter alterius intima ex intimis suis cognoscit, quia vera sinceritas veram sinceritatem intelligit, et experimentum certum in neutro dubitationem oriri permittit. Vera itaque et ex Deo nostra dilectio ¹⁷⁷ mutua habuit principium; et in hoc non precor ut in quo hactenus perseveravit, perseveret, sed in spe Dei fiducialiter pronuntio quia perseverabit. Litteras non tibi sæpe secundum desiderium meum et tuum mittere possum, quia etiamsi opportunitatem haberem, scandalum tamen aliqua occasione a rege, qui omnia quæ a me sunt et quæ me diligunt odit, et adversus Ecclesiam nostram aut adversus latorem, si quo modo cognosceretur, timerem. Librum quem edidi, cujus titulus est: *Cur Deus homo*, dominus ^C Eadmerus ¹⁷⁸, charissimus filius meus, et baculus ¹⁷⁹ senectutis meæ, monachus Becci, cui tantum debent amici mei quantum me diligunt, libenter Ecclesiæ Beccensi, ut filius ejus, transcribit. Quoniam domno abbati Ecclesiæ nostræ propter causam prædictam scribere nolo, tibi commendo memoriam mei, ut in cordibus ¹⁸⁰ eorum, quos sicut animam meam dilexi, ipsis testibus, et dum vivam, Deo dante, diligam, frequens tua commonitio veterascere et evanescere eam non permittat. Audivi quia domnus Folcheradus, consobrinus noster, est vobiscum. Si est, precor vos omnes pro eo, sicuti pro carne mea. Nam ipse exsul est propter Deum, et olim factus est monachus Becci. Saluta eum, et esto illi pro me. Omnipotens Deus animam et corpus tuum benedicat. Saluta quos scis et vis.

EPISTOLA XXVI ¹⁸¹.

AD WILLELMUM ABBATEM ET FRATRES BECCENSES.

Ut pro eo indesinenter orent, et in sancto proposito constanter perseverent, maxime vero extra claustra non vagentur. Ut elemosynam minui non permittat.

Suis dilectissimis et desideratissimis domno abbati WILLELMO, et aliis servis Dei in Beccensi cœnobio

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷² Debet placitandum *ms* debet ad placitandum ¹⁷³ Aut ostensa *ms* aut approbetis aut ostensa
¹⁷⁴ Eum Lanfrancus *ms* eum Archiepiscopus Lanfrancus ¹⁷⁵ Requiro juste *ms* requiro, cum possum; juste
¹⁷⁶ Cum eodem *ms* collata ¹⁷⁷ Deo dilectio *ms* Deo nostra dilectio ¹⁷⁸ Dominus Ermerna *ms* Dominus
 Eadmerus ¹⁷⁹ Et baculus *ms* et bajulus ¹⁸⁰ Codicibus *ms* cordibus ¹⁸¹ Cum eodem *ms* collata.

commanentibus, frater ANSELMUS, professione et corde Beccensis, Dei dispositione vocatus archiepiscopus Drobernensis, præsentis vitæ continuam prosperitatem, et futuræ æternam felicitatem.

Quoniam nec novum, nec inseparatum [f., insperatum], nec extraneum est quod fraterna vestra charitas ¹⁸², p̄ia compassione succensa, suis orationibus assidue mihi in assiduīs necessitatibus divinum implorat auxilium, nec ignoratis quia cor meum vestra dilectio totum implet et possidet, non puto opus esse gratiarum actiones me vobis in epistola depingere, quas non ignoratis me semper in cordis scrinio servare. Ubi enim tanta cordis est ¹⁸³ et animarum unitas, plus ipsæ sibi invicem sunt notæ conscientiæ quam lingua aut stylus possit exprimere. Et ut in hoc, quod assidue facitis, perseveretis, majores preces non habeo, quam ut repetam quod scitis, ut videlicet animam meam, ubicunque corpus sit, vestram semper esse, et ad vos, quantum in ipsa est, desiderare, et absentia vestra tabescere nullatenus dubitetis. Nisi enim ejus tristitiam divinæ dispositionis consideratio temperaret, nullatenus immensitatem ejus sine gravissima læsione toleraret. Nihil igitur me modo magis dilectioni vestræ delectat scribere, quam **376** ut in sancto proposito, ad quod convenistis, studeatis proficere, et ex nulla parte clam vel palam antiqui hostis insidias in vos permittatis irrumpere. Quod ut efficacius efficere valeatis, invicem vos charitative custodite, monete, corrigite, et hæc ab invicem velut magna beneficia vobis impendi benigne sustinete. Prælati subditos studiosos benignitate sustineant, tepidos exhortatione accendant; si qui sunt pervicaces, disciplina coerceant. Subditi, prælatis non ficta obedientia, et maxime abbati, subjacete; et vos non graves, sed faciles ad portandum exhibete; valde namque subditi coram Deo peccant, si prælatos non metuunt suis moribus gravare, qui eos solo Dei timore et fraterna charitate suscepere portare. Occasiones equitandi ¹⁸⁴ claustrales, nisi cogente obedientia, non solum non exquirant, sed nec occurrentes suscipiant. Qui enim claustra monasterii libenter exeunt, non solum sibi, sed et aliis suo exemplo noxii sunt, quoniam aut murmurationis aut vagationis illis auctores sunt. Nec domnus abbas ullatenus hoc concedere debet, si rigorem ordinis vult servare. Hospites cum gaudio suscipientes, illis secundum facultatem vestram cum omni hilaritate ministrare. Constitutionem nostram et vestram de eleemosyna pauperum nullo modo minui permittatis, sed potius, si poteritis intelligere qualiter eam rationabiliter augere possitis, augete. Omnipotens Deus voluntates ¹⁸⁵ et actiones vestras dirigat in beneplacito suo,

A et faciat vos ab invicem videri in regno suo. Amen.

EPISTOLA XXVII.

AD BALDRICUM PRIOREM.

Laudat ob bonam famam, et serio prohibet ne subditi facta prælatorum dijudicent.

ANSELMUS vocatus archiepiscopus, dilectissimo fratri, domino priori BALDRICO, salutem et benedictionem Dei, et suam, si quid valet.

Gratias ago Deo, a quo est omne donum et dulcissimæ dilectioni vestræ pro omnibus bonis quæ de ea mihi referuntur ab omnibus qui a vobis ad me veniunt. Et quamvis vestra bona voluntas bonumque propositum jam longo usui probatum confirmatumque sit, ut frequenti non egeat monitione, dulce tamen mihi est ut vos rogem toto corde ut perseveretis in Deo grata intentione, quatenus in futura vita gaudeatis de beata retributione. Et cum de omnibus vestris bonis studiis et operibus gaudeam, in illo maxime cor meum exultat quod domino abbati benigna obedientia concordatis, et laboriosum ejus onus et onerosum laborem vestra consolatione levigatis, nec pati potestis ut aliquis ejus ordinationibus aut detrahat aut resistat. Certum enim est, et experimento sæpe cognitum, quia monasterium in quo subditi facta prælati dijudicant, benigna Dei dispositione non disponitur, sed per abrupta vitiorum dissolvitur, et discordia scindente destruitur. Ubi vero prælati facta et ordinationes, velut a Deo inspiratæ, ab omnibus communiter suscipiuntur, ibi Deus inhabitat, et quasi propriam domum, cujus tota cura super ipsum jactatur, disponit et ordinat. Hoc ergo super omnia precor et moneo ut servetis, et in hoc studio instanter perseveretis. Omnipotens Deus dirigat omnes actiones vestras, frater charissime, et ad vitam perducat æternam. Amen.

EPISTOLA XXVIII ¹⁸⁶.

AD ROBERTUM FLANDRIÆ COMITEM.

Hortatur ad justitiam magis magisque sectandam.

Dilectissimo domino reverendo Flandriæ principi ROBERTO, ANSELMUS, servus servorum Christi Jesu, vocatus archiepiscopus Cantuariæ, fideles orationes.

Quoniam chara mihi est excellentiæ vestræ benignitas, quam mihi, quoties vobiscum locutus sum, dignati estis ostendere, debeo vel litteris aliquando significare ejus memoriam apud me nunquam vefescere, et me Deum orare quatenus ipse vos sua benignitate dignetur ab omni malo defendere. Et quoniam mihi injunctum est ut in hujus vitæ exilio, quos valeo, ad cœlestem patriam non desinam exhortari, hoc certe servitium illis non debeo subtra-

VARLÆ LECTIONES.

¹⁸² Fraternal charitas ms fraternal vestra charitas ¹⁸³ Cordis esset ms cordis est et ¹⁸⁴ Occasione equitandi ms occasiones equitandi. ¹⁸⁵ Voluntatem et ms voluntates et ¹⁸⁶ Cum duobus predictis Exemplaribus mss in uno Codice Ef. 20 compactis collata.

here, quibus scio me dilectionis debito copulari. Suggestit igitur vestræ sublimitati non corripiendo, sed de bonis ad meliora invitando, mea humilitas, ut assidue cogitet illud quod sacra jubet auctoritas: *Diligite justitiam, qui judicatis terram* (Sap. 1, 5). Quanto enim ¹⁸⁷ illorum quibus terra commissa est ad regendum, præminet potentia, tanto magis, si a justitia deviant, non regunt, nec adjuvant humanum genus, sed perturbant et gravant sua violentia. Talibus utique ¹⁸⁸ terribilis illa comminatio intenditur: *Potentes potenter tormenta patientur; et fortioribus fortior instat cruciatus* (Sap. v, 7, 9). Semper igitur in actibus suis servet justitiã vestra prudentia, et in offensionibus quæ sibi fiunt, indulcet eam sua misericordia. Nam et hoc justitia imperat, ut qui sibi vult misereri, misericordiam aliis impendat. Breviter monui quod cor meum assidue desiderat, sed omnipotentem Deum precor ut sic ipse vobis terrenum principatum gubernare tribuat, quatenus in futura vita regnum cœlestis vobis retribuatur. Salutant vos, ut fideles servi Dominum, fratres nostræ Ecclesiæ, pro quorum necessitatibus in Flandriam latores præsentium mittimus ¹⁸⁹; qui mecum vestram pietatem flagitant ut sicut ipsi in his quæ Deo in se placent, si qua sunt, vos fratres esse desiderant, sic vos hoc dignari, cum opus et opportunum erit, in vestra tuitione percipiant. Salutamus pariter ego et illi uxorem vestram, ut dominam charissimam, quam sic adjutricem nostram vobiscum esse, cum res exiget, deprecimur, sicut eam vobiscum in dilectione et orationibus complectimur. Valet.

EPISTOLA XXIX ¹⁹⁰.

AD HENRICUM PRIOREM, ANTONIUM SUBPRIORUM, ERNULFUM, OSBERNUM ET ALIOS MONACHOS CANTUARIENSES.

Ut Cantuarienses cœnobitæ sic obediant priori et subpriori ac sibi.

ANSELMUS, gratia Dei archiepiscopus, dominis et filiis suis charissimis, domno priori HENRICO, et subpriori ANTONIO, domno ERNULFO, et domno OSBERNO, et aliis servis Dei in Christi Ecclesia ¹⁹¹ commanentibus, semper delectari in Domino, et ejus perpetua benedictione tueri.

Audio inter vos esse scandala et murmurationes, quia quidam sunt inter vos qui se domno priori subijcere contemnunt, et ea quæ licentia ejus faciendæ sunt, illo omnino nesciente et sine ejus licentia passim faciunt; et cum ab eo, vel ab aliquo reprehenduntur **377** in capitulo, ejus se iudicio regulari humilitate subdere despiciunt: et insuper hoc se totum nostra auctoritate facere affirmant. Unde quasi diversæ sectæ et partium dissidentium lites

inter vos nascuntur et discordiæ. Qua de re vestram dilectionem scire volo quia nunquam in nostra voluntate fuit nec, Deo protegente, erit, ut in Ecclesia mihi ad regendum commissa tanta et tam reprobanda inordinatio oriatui, aut si aliquo casu oritur, nutriatur aut permittatur. Præcipio igitur ut omnes, sicut mihi, nostra servata prælatione, et in petendis licentiis et in exsequendis mandatis, et in judicandis negligentis, domno priori, et post illum subpriori subditi sitis humili benignitate et benigna mansuetudine. Et quoniam præfatæ murmurationis causam et pondus super domnum Willelmum quidam maxime imponunt; de illo nominatim dico quia nunquam volui, nec volo, ut aliquo modo priori inobedienter resistat; nec de illo aliud statuo quam quod, vobis audientibus, in capitulo de illo precatus sum, et consului, tum propter memoriam domini et Patris nostri archiepiscopi Lanfranci, tum propter infirmitatem ejus. Quod tamen non sine discretione et humili obedientia fieri ullatenus concedo. *Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras* (Philip. iv, 7). Amen.

EPISTOLA XXX.

AD MATHILDAM ABBATISSAM ET MONIALES WINTONIENSES.

Obsecrat preces suo inchoatas nomine perpetuari, et moniales pietati assidue vacare.

ANSELMUS, vocatus archiepiscopus Cantuarie, sociis et filiabus charissimis, reverendæ abbatisse Wintoniensi MATHILDÆ, et aliis ancillis De sub illa commanentibus, electo sponso Christo semper placere.

Gratias ago sanctitati vestræ quia, sicut audio, pro me assidue orare non cessat. Et precor supplex ut quod charitative incoepit, perseveranter faciat, donec appareat quid divina dispositio de me intendat, quatenus vestris orationibus exoratus Deus mihi in tribulationibus meis sit clementior, et vobis pro impensa charitate sit benignior. Præterea et officium a me injunctum exigit, et dilectio quam in vobis erga me sentio, me invitat, et charitas qua vos diligo mihi persuadet, ut secundum vestrum studium ac propositum mea exhortetur commonitio semper ad meliora proficere, et nunquam ab his ad quæ, gratia Dei adjuvante, attingitis, negligentia vestra gravante deficere. Quod unquam efficaciter implere poteritis, si illud considerantes quod scriptum est: *Qui modica despicit, paulatim decidit* (Eccli. xix, 1) (9). Et: *Qui timet Deum, nihil negligit* (Eccli. vii, 19), etiam minima ordinis vestri non neglexeritis. Tanto enim vigilantius a minimis ex-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸⁷ Quanto autem mss Quanto enim ¹⁸⁸ Utique fratribus mss utique terribilis ¹⁸⁹ Flandriam præsentem mittimus mss Flandriam latores præsentium mittimus ¹⁹⁰ Cum uno ex præfatis Exemplaribus n.s. collata ¹⁹¹ In Ecclesia ms in Christi Ecclesia

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(9) *Qui modica despicit, paulatim decidit.* Eandem sententiam isdem prorsus verbis Anselmi inculcat ep. 20 hujus libri. Pro verbo *despiciat*, excusa B bha

et sex ms. nostra, habent *spernit*; sed cum vox sit synonyma, rei non pervertit intellectum. Significatur etenim ad virtutis cyclopædiam esse pernecessa-

ce-sibus debemus cavere, quanto eos frequentius cognoscimus se nobis ingerere, et quanto callidius deceptor noster nullam in eis esse culpam, aut contemnendam, si qua est, nititur nobis persuadere. Quod non solum in exterioribus operibus, sed etiam in intimis cogitationibus debetis servare, nec minus Deo displicere indecentem cogitationem quam in omnibus reprobendam actionem debetis judicare. Denique sicut sponsæ carnalium vitiorum exteriori orem fœditatem exsecrantes, per pulchritudinem carnis et vestium aptitudinem student placere; ita sponsæ spirituales Regis regum Filii Dei fœditatem interiorem detestantes, per mentis pulchritudinem et ornamenta virtutum ut illi placeant semper debent studere. Pulchritudo certe mentis et nutrimentum virtutum est, cordis munditia, cui visio Dei spiritualiter promittitur; ad quam munditiam nullus nisi per magnam cordis custodiam perducitur. Unde scriptum est: *Omni custodia serva cor tuum* (Prov. iv, 23). Ad quam custodiam, post gratiam Dei, quantum ad humanum studium pertinet, hoc est singulare et efficacius consilium, ut semper cor vestrum et ubique, quandiu vigilatis,

aut lectione, aut oratione, aut psalmis, aut aliqua utili cogitatione sive intentione sit occupatum. Vos, domina abbatissa, precor ut matrem, moneo ut sororem, hortor ut amicam, præcipio ut filiæ charissimæ, quatenus R. (10) episcopo Osmundo omnibenevolentia sanctam et Deo placitam obedientiam, sicut decet, exhibeatis, et ejus dilectionem et familiarem amicitiam atque consilium et auxilium in corporalibus et in spiritualibus habere, et illi quod ex vobis est exhibere in Christi charitate studeatis. Omnipotens Deus, Sponsus vester, sit semper custos vester. Amen.

EPISTOLA XXXI ¹⁹².

AD LANFRIDUM ABBATEM CŒNOBII S. WLMARI.

Ut gregem non deserat ob varias molestias

ANSELMUS, vocatus archiepiscopus, fratri charissimo, domno abbati cœnobii Sancti Wlmari Lanfrido, divino regi consilio et adjuvari auxilio.

De petitione vestra, qua mihi infatigabiliter instatis quatenus ab episcopo vestro consilio et precibus meis tentem impetrare vobis licentiam abbatiam, in qua vos divina constituit dispositio, deserendi, sæpe multumque ¹⁹³ mecum cogitavi, et cum aliis in qui-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹² Cum eodem ms. collata ¹⁹³ Sæpe multum ms. sæpe multumque

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

riam erratorum fugam leviorumque præceptorum diligentissimam observantiam, ut passim et crebro Anselm. commonet, cæterique Patres, nempe D. Chrysost. homil. 27 in Matth., et is ad populum Anthioch. Hieron. ad Rusticum monachum, et Eustachiam de custodia virginitatis, Gregor. Nazianzen. orat. 1 in Julianum, D. Ephrem. tom. II tract. De intemperantia ab his verbis: *Væ, illis, qui minimis levissimisque*, etc., et Parænesi tom. XXIX S. Cæsarii us Arelat. serm. 8. Rursusque noster Anselm. apud Eadmerum lib. 1, similitudine sumpta ex vinario, cujus rimæ, quantumvis tenues, si non obturentur, confestim aquam totam emittant, unde piscium consequetur interitus, Leonius canonicus noster poeta non contemnendus, qui ante 400 annos parabat heroicum carmen in universa Biblia, sed mox præveniens jamjam scribentis manum obstupescit et compescuit. Quam ob causam reliquit tantum libros duodecim finitos in historia Ruth. Is, inquam præter hæc et alia poemata, illud reperi ad rem præsentem, cui titulo est: *Quod non sunt negligenda venialia* Carmen sequitur hujusmodi:

*Qui bene cuncta fugis gravioris crimina noxæ,
Hoc age ne culpa sub leviori cadas.
Culpa gravis, semper levium contemptus habetur:
Parvaque quæ fuerant, crimina magna facit.
Quid vitasse lutum juvat, ut mergaris arena?
Forte lutum fetet; non minus illa necat.
Sic timidus frustra maris alta pericula fugit
Quem necat in tuto fluminis unda vado.
Nec satis est gressu soveas vitare patentes,
Decipit incautos et via plana pedes.
Ut bene, quæ sese produnt incommoda, vites,
Utulum specie noxia multa latent.*

Hactenus decastichon, quod antehac in vulgus non exierat, ut cætera sui auctoris poemata, inter quæ vidi litteras, unas ad Adrianum IV, alteras ad Alexandrum III, summos pontifices. Eo quoque loci spectant Plutarchi duo ultima capitula ejus tractatus, quem incipit: *Quomodo videre quis possit an in virtute promoveat.*

(10) *Osmundo episcopo*. Sarisberiensis vel Salisberiensis. Ante hunc reliqui episcopi vocabantur Schireburnienses a Schireburnia in Anglia Westsaxonica, vico ignobili, et inane. Unde mirum est tandiu illic episcopos sedisse. Tandem 1075, synodus auctore Lanfranco Londini est habita, in qua, ut testantur acta ejusdem epistolæ Lanfranci admista, et decretis summorum pontificum, Damasi videlicet et Leonis, nec non ex concilio Sardicensi atque Laodicensi, in quibus prohibetur episcopales sedes in villis existere, concessum est regis munificentia, et synodali auctoritate præfatis tribus episcopis de villis transire ad civitates; Hermannò de Syraburnia ad Serisberiam, etc. Vulgaris autem codicum impressorum lectio habet Saisberiam et Schereburniam; tabulæ quoque Saisberiensium episcoporum in bibliotheca Sancti Victoris Parisiensis. Hermanus igitur mox ut sedem invexit Saisberiam, inchoavit ecclesiam primariam, cujus opus mox præveniens remorata est. Osmundus autem successor operi inchoato colophonem imposuit, ut notavit Malmesberiensis lib. II De gestis pontificum Anglorum. Cæterum juxta Saisberiam positum est cœnobium Wiltoniense ad Wilen flumen in vico non exiguo, cui nomen Wiltona, a quo et Wiltonensis Parthemo ut sedem, ita et nomen traxit; originem vero ab Edgario rege, qui illic introductis monialibus Benedictinis antistitam præposuit filiam suam, nomine Editham, anno 974, ut Liko placet. Seio quidem, sed non importune (viroorum enim sanctorum quolibet tempore memoria solet esse opportuna) in mentem venit adnotare quæ D. Antonin. scriptis dedit in part. histor. 24, cap. 12; nempe hunc Osmundum (quem Osimundum nuncupat) ob sanctitatis famam, et miraculorum frequentiam in divos relatum fuisse a Calixto III papa, anno 1457, officiumque præscriptum, in ejus memoriam fieri, dum nomine unius confessoris episcopi. Quæ quidem Osmundi apotheosis a Gegerio IX fuerat tentata, sed insurgens variis in Ecclesiam tempestatibus prorogata, donec sereniori die illucescente tantum sanctum inscriptionis opus fieri posset religiosus et

bus consilium spirituale speravi, sum locutus; et intellexi, quamvis propter-compassionem qua tristitiæ fraternitatis vestræ compatior valde vobis congauderem si Dei miseratione, consilio et permissione archiepiscopi et episcopi ¹⁹⁴ vestri, desiderium vestrum assequeremini; periculosum tamen mihi esse tam inusitatam rem petere et consulere. Timeo enim me non parum peccare, si mea instantia locus vobis commissus omni rectore destituitur atque et rerum et morum et ordinis, majori, imo omnimoda vastatione destruitur. Si enim ad aliud ibi vestra non prodesset præsentia, nisi quia non ibi regnare potest nec libere exerceri sine aliqua reprehensione malitia, ita nec male ibi est, sicuti esset, si esset sine rectore, aut in ordinis aut in rerum destructione, non tamen posselis conqueri quasi ibi inutiliter viveretis, ubi tantum malum et corporale et spirituale, ne locum prædictum destrueret, comprimeretis. Quanto magis tunc se vestra consolari potest prudentia, cum sint aliqui sub illa qui ejus consilio et gubernatione uti desiderant, et voluntaria subjectione illi obediunt. Est et aliud unde in tribulatione vestra debetis gaudere, quia non est dubium vos illam bono zelo Dei habere, et timore Dei cujus consideratione illam fugere non audetis, sustinere. Certe ubi tot rationes sunt consolationis et spiritualis lætitiæ, non magnum pondus habere debet amaritudo tristitiæ. Quippe non solum considerat Deus, quantum studium alicujus in aliis proficiat, sed etiam, aut forsitan magis, quantum laborem in intentione proficiendi, et dolorem quia non proficit secundum intentionem, sustineat. Nostrum enim est laborare et seminare, Dei vero est incrementum et effectum dare. Quod nostrum est, quamvis eo adjuvante sit, nobis retribuit; quod autem suum est, sibi attribuit. Quod si hæc mens vestra non vult aut non valet suscipere, **378** non prohibeo, si per episcopum vestrum, et per eos ad quos res hæc pertinet, Deo disponente, ad desiderium vestrum ordinate potestis pertingere. Valete.

EPISTOLA XXXII ¹⁹⁵.

AD GERVINUM AMBIANENSEM EPISCOPUM.

Non posse monachum in abbatem ordinari, qui clam inscio prælato abscesserit.

ANSELMUS, vocatus archiepiscopus Cantuariæ, reverendo episcopo Ambianorum GERVINO, salutem.

Frater ille Northmannus Ecclesiæ nostræ professus quem abbatem electum esse mihi mandastis, et cujus ordinationi me assensum præbere suadetis, me et fratribus Ecclesiæ ¹⁹⁶ nostræ ignorantibus transmare abiit, ut nec iter ejus, nec causam itineris ejus agnosceremus. Quapropter nec vos, ut litteris vestris intimatis, eum sine nostro assensu ordinare debetis, nec ego in hoc assensum præbeo, nec præbere debeo, in quantum intelligere queo. Si ipse venerit ad me, et ad Ecclesiam suam, sicuti monachus qui taliter de Ecclesia sua discessit, venire debet, et postea aliquis de eo mihi de præfata re locutus fuerit, respondebo inde secundum quod respondere intelligam. Valete.

EPISTOLA XXXIII ¹⁹⁷.

AD RICARDUM MONACHUM.

Monachum professum non teneri voto peregrinationis a se facto in sæculo.

ANSELMUS, gratia Dei archiepiscopus, fratri et filio RICARDO monacho salutem, et benedictionem.

Audivi, Frater mi, quia antequam monachus fieres, in ægritudine vovisti te iturum ad S. Ægidium; et idcirco modo timidus et nimis sollicitus es de voto illo solvendo, ita ut quiescere non possit cor tuum, nisi ad S. Ægidium iveris. De qua re non debes tantum credere tibi quantum abbati tuo, cujus consilio et ordinationi animam tuam commisisti, et aliis qui melius te sciunt quid magis placeat ¹⁹⁸ Deo et magis prosit animæ tuæ. Quapropter consulo tibi et præcipio ut, omnino dimittens intentionem præfati itineris et sollicitudinem voti illius, in proposito quod assumpsisti quietus et immobilis permanes, et quiete ¹⁹⁹ ad hoc quod proposuisti, id est ad obedientiam et pœnitentiam pro peccatis tuis, et ad alios bonos mores studeas. Certus enim esse debes quia cum

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁴ Episcopi ms. Episcopi vestri ¹⁹⁵ Cum eodem ms. collata ¹⁹⁶ Ecclesiæ ms. Ecclesiæ nostræ
¹⁹⁷ Cum eodem ms. collata et cum Edit. Goth. et Col. 1575 ¹⁹⁸ Quid placeat Edit. quid magis placeat
¹⁹⁹ Quietate Edit. in quiete

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

prudenter. Antonino erat in votis illic attexere epitoma mirabilium, sancti Osmundi precibus et meritis gestorum, sed abstinuit, cum tædu vitandi ergo, tum quod libellum id argumenti continentem jussit in Ecclesiæ Sarisberiensis tabulario servari; ad quem mittit lectorem cupidum historiæ ecclesiasticæ. Præter Antonin. hujus quoque apotheoseos meminere Polyd. Virgil. lib. xxiii histor. Anglor. et ante illum, Matth. Palmer. Pisanus, Petrus a Natalibus lib. xii, cap. 22, Schedel. 6 ætate sui registri, Chronic. Bergom. lib. xv, supplement. Chronic. Sabellic. lib. vi, Eadmer. 10, Platina in Calixto III. Sed in his quinque posterioribus mire variata est orthographia, ita ut pro Osmundo, legas Hosimundum, Edmundum, Eadimundum, vel Edmundum. Nec est quod quis

D Sabell., Plat., Bergomens., Schedel., putet intelligendos de sanctis Edmundo rege aut archiepiscopo, cum ille longe ante, hic vero cœlitum numero fuerit ascriptus anno 1246, testibus Walsingh. in Neustria, et Matth. Paris, aut 1248, ut notat Molan. in addit. Usuard. prid. Non. Decemb. His plura refert Malmesb. in episcopis Sarisberiensibus, interumque Polydor. lib. ix, pauca quidem, sed optima et præclara. Migravit tandem ad superos sanctissimus pontifex anno 1099, episcopatus sui xxiv, Sarisberici sepultus (consentientibus Henrico Huntidon. lib. vii, et Matth. Parisi) prid. Non. Decemb. ut Baron. post Molanum advertit. Quibus, hæc exciderant, collecta hic reposuimus.

teipsum Deo totum vovisti et reddidisti per monachicam professionem, solvisti omnia vota minora, quarumlibet actionum quæ prius sine jurejurando et fidei alligatione ²⁰⁰ promisisti. Esto ergo quietus et securus, et ego te ea auctoritate quam per gratiam Dei habeo super te, ab illo voto absolvo. Vale.

EPISTOLA XXXIV ²⁰¹.

AD WILLELMUM MONACHUM CESTRENSEM.

Profitetur se non esse tantum virtute quantum carminibus eum monachus depinxerat.

ANSELMUS gratia Dei archiepiscopus, fratri et filio charissimo, monacho Cestrensi Willelmo, salutem.

Quamvis me talem nesciam qualem me suis carminibus tua prædicat benevolentia, non tamen ingratus esse debeo quoniam hoc facit dilectionis abundantia. Sæpe enim solet dilector dilecti vitia aut non sentire, aut levia judicare; bona vero, quæ non sunt, opinari; et quæ sunt, exaggerare. Quod quando sola facit charitas nec error est suscipiendus propter affectum moris, nec amor est contemnendus propter culpam erroris. Sed sic debet amor nutriri ut error corrigatur, sic error debet expelli ut amor retineatur. Gratias tibi ago quia me talem diligis esse qualem me prædicas; et hortor ne me talem opineris, sed potius ores ut talem Deus faciat qualem esse me diligis et existimas. Cum enim scriptum sit: *Ne laudes hominem in vita sua* (Eccli. xi, 30); et a ibi: *Orate pro invicem ut salvemini* (Jac. v, 16); non debet homo hominem in hac vita magno conatu laudare, sed magis ut laudabilis fiat pio affectu orare: laudem vero Deo committere, cui proprium est merita judicare. Non dico bonorum virorum virtutes ad exemplum bene vivendi aliis non esse monstrandas, sed eisdem ipsis non esse exaggerandas. Quoniam autem opus charitatis non debet esse sine retributione, pro carminibus prosam, pro laude reddo exhortationem. Certe, fili mi, cum in me amas et laudas bona quæ in me opinaris esse, ipso tuo opere testaris quia amabilis est et laudabilis omnis qui studet bonus esse. Cum ergo omnes velimus non dico laudari, sed amabiles et laudabiles esse, nihil tantum studere debemus quam ut boni in conspectu ejus qui non fallitur, judicemur esse. Bonus autem quisque fidelis ab eo judicatur, qui in suo ordine perfectionem attingere conatur. Nam etsi omnes ad perfectionis summam pariter pervenire non possumus, non tamen erimus extra numerum bonorum, sicut scriptum est: *Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur* (Psal. cxxxviii, 16), si ad eam perfectionem incessanter et fortiter conari velimus. Conentur igitur laici in suo ordine, clerici in suo, monachi in

A suo, viriliter semper proficere, ut illi qui superioris propositi sunt eos qui inferioris sunt superent humilitate ²⁰², in qua quantum ²⁰³ homo magis proficit, tanto magis sublimatur et aliis virtutibus excellit. Quapropter, fili charissime, semper memor esto cujus propositi gradum ascenderis, nec unquam tibi vitæ tuæ sanctitas sufficiat, nisi ea illos ²⁰⁴ qui inferiorum graduum sunt, transcenderit. Sicut enim illi qui inferioris propositi sunt, laudabiliter ad virtutes superioris ascendunt, ita illi qui majora sectari proposuerunt, vituperabiles sunt si ad æqualitatem minora eligentium descendunt. Quoniam ergo monachum te habitu profiteris, hortor, precor, consulo ut semper in conspectu Dei intus studeas esse quod foris in conspectu hominum videris. Non autem hic loquor quasi hoc non facias, sed ut semper ad meliora paterna exhortatione succensus proficias. Vale.

379 EPISTOLA XXXV ²⁰⁵.

AD WALTERUM CARDINALEM.

Se cum illo de Ecclesiæ necessitatibus non posse sine ejus assensu et aliorum episcoporum consilio agere aut eis providere, eo maxime tempore quo hostes in Angliam iruerent.

Domino et reverendo Romanæ Ecclesiæ legato et cardinali episcopo WALTERO, ANSELMUS, vocatus archiepiscopus Cantuariæ, fideles orationes. et fidele servitium.

Quod mandat mihi prudens vestra sollicitudo, ut aliquo in loco ²⁰⁶ conveniamus de causis ²⁰⁷ Ecclesiarum Dei fraterno ac charitativo ad invicem consilio acturi et quæ corrigenda sunt correcturi, utique secundum intentionem vestram valde laudabile ²⁰⁸ est, et secundum quod expedit, valde utile esset, si congruo tempore fieri posset. Sed vestra prudentia non ignorat quia nos duo nihil efficeremus ²⁰⁹, nisi regi suggestum esset, ut ejus assensu et auxilio ad affectum perduceretur ²¹⁰ quod disponderemus. Est et aliud, quia ego a Cantuarberia elongari nullatenus audeo, quoniam quotidie expectamus ut hostes de ultra mare in Angliam per illos portus, qui Cantuarberia vicini sunt, irruant. Propter quod dominus meus rex ore suo mihi præcepit, antequam ab illo apud Notingham discederem, et postquam Cantuarberiam redii, mihi mandavit per litteras proprio sigillo signatas, ut Cantuarberiam custodiam, et semper paratus sim ut quacunque hora nuntium eorum qui littora maris ob hoc ipsum custodiunt, audiero, undique convocari jubeam equites et pedites, qui accurrentes violentiæ hostium obsistant. Et idcirco de Cantuarberia exire non audeo nisi in illam partem ex qua hostium expectamus adventum. Precor igitur sanctitatis vestræ discretionem quatenus æquo et pacato animo suscipiat has nostras

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ Illegatione Edit. alligatione ²⁰¹ Cum eodem ms collata ²⁰² Sunt humilitate Edit. Pic. sunt superent humilitate ²⁰³ In quantum ms in qua quantum ²⁰⁴ Ea illo ms ea illos ²⁰⁵ Cum eodem ms collata ²⁰⁶ Aliquo loco ms aliquo in loco ²⁰⁷ De causa ms de causis ²⁰⁸ Laudabile ms valde laudabile ²⁰⁹ Efficiemus ms efficeremus ²¹⁰ Et ejus . produceretur ms ut ejus . perduceretur

rationabiles, et quæ infirmari nequeunt, quoniam veræ sunt, excusationes. Sciat pro certo vestra reverentia quia eundem animum quem habetis, ut corrigantur quæ corrigenda sunt, habeo. Sed exspecto reditum domini mei regis, et episcoporum et principum qui cum eo sunt, quatenus illi quæ agenda sunt, opportune et rationabiliter suggeramus. Et sic, Deo adjuvante, ejus assensu et auxilio efficacius expleamus quod desideramus. Si tamen vobis placet ut per dilectissimum fratrem nostrum reverendum abbatem H. ²¹¹ mihi consilium vestrum mandetis, de quibus rebus et quomodo cum rege loqui debeam, hoc libenter suscipio. Sed et si regi monendo consulere aliquid de hujusmodi rebus per eundem abbatem et reverendum episcopum Wintoniæ prudentiæ vestræ placuerit, laudo et postulo. Vale.

EPISTOLA XXXVI ²¹².

AD EUNDEM.

Calumnias impositas excutit, et se nec schismati favore, nec rebus Ecclesiæ tunc posse consulere significat.

Domino et reverendo episcopo Albanensi et cardinali WALTERO, Cantuariensis ²¹³ divina dispositione archiepiscopus ANSELMUS, orationum fidelitatem cum servitio.

Litteris a vestra sanctitate mihi directis, si liceret, plenius quam epistolaris brevitatis patiatur, responderem. Pro temporis tamen opportunitate ad summam sensus illarum breviter, quod ad me attinet, respondeo. Dicitis quia oportuerat nos loqui simul de vinea Domini, quæ in hoc regno destruitur, ne penitus confunderetur, quoadusque sanctus Petrus apostolus, per vicarium suum Urbanum summum ²¹⁴ pontificem visitaret eam. Hoc utique ego ipse voluissem, si congruo tempore factum esset, id est quando dominus meus rex, et episcopi, et principes hujus regni vobis præsentibus aut propinqui erant. Postquam vero licentiam accepistis a rege redeundi Romam, et rex in expeditionem suam cum archiepiscopo Eboracensi et quibusdam aliis episcopis et principibus suis ivit, et vos ab illis, et ego a vobis discessimus, veluti non nos ²¹⁵ in hac terra amplius invicem visuri; et postquam rex mihi præcepit ut illam partem regni sui in qua maxime irruptionem hostium quotidie timemus, diligenter custodirem, et quotidie paratus essem hostibus resistere si irruerent, sicut in periculo vastandi vel perdendi terram; cum nullo modo audeam me

elongare ab urbe in qua eram, nisi versus hostes qui timebantur, tunc monitus ut vobis occurrerem, quatenus colloqueremur de his quæ corrigenda sunt in hoc regno, rationabilem et susceptibilem redditi causam, quia propter prædictum periculum et præceptum regis venire non poteram, et nihil efficere-mus nos duo, absente rege et aliis quorum assensu et consilio et operatione ad effectum duci posset colloquium nostrum. Ego enim ipse video quæ corrigenda sunt, et habeo voluntatem, quam nullus homo mihi potest augere, corrigendi, Deo adjuvante, per assensum et auxilium domini mei regis et aliorum ad quos pertinet, cum locus et opportunitas erit. Quod autem conquerimini vos moratos esse, velut infructuosam arborem et peregrinum non habentem adiutorium aut consilium, de aliis vos scitis, de me autem ego scio quia non prohibui vos fructificare, neque meum auxilium aut consilium vobis pro ratione et possibilitate mea denegavi tempore fructificandi. Quod vero quæritis a me cur ²¹⁶ et qua justitia episcopi alii me abnegantes, a me discesserunt, nec sunt reversi dignam agentes poenitentiam, hoc potius ab illis quærendum erat quam a me. Ego enim nescio me fecisse cur hoc facere deberent. Reversi tamen hactenus sunt, ut illam obedientiam quam Cantuariensi sedi promiserant, se mihi servaturos faterentur. Dicitis quosdam illorum vobis dixisse ideo non offendisse ²¹⁷ in me quia permisi me a catholica Ecclesia transferri ad schismaticos, et ab illis consecrari, si fieri, sicut additis, potest; et a schismatico rege investituram accepisse, et illi fidelitatem et hominum fecisse, quos omnes sciebam esse schismaticos et divisos ab Ecclesia Christi, et a capite meo Urbano pontifice, quem ipsi, me audiente, abnegabant. Certe nesciebam nec scio eos schismaticos, aut sic divisos ab Ecclesia fuisse, ut dicunt. Et si aliquis eorum qui hoc vobis dicunt me præsentibus hoc diceret, ostenderem rationabiliter non ita esse. Illi enim non abnegabant canonicum Romanum pontificem, quicumque esset, nec Urbanum negabant esse pontificem; sed dubitabant propter illam quæ modo nata ²¹⁸ est dissensionem, et propter dubitationem illum suscipere quasi certum differebant; nec ullum iudicium eos ²¹⁹ ab Ecclesia segregaverat, et omnino obedientiam Romanæ sedis tenere se fatebantur, et sub professione obedientiæ Romani pontificis me consecrarunt. Denique dominus papa sciebat me esse consecratum, et a quibus, et cui regi feceram quod feci. Et tamē (11) pallium

VARIÆ LECTIONES.

²¹¹ Abbatem N. ms. Abbatem H. ²¹² Cum eodem ms. collata. ²¹³ Cantuariensi ms Cantuariensis
²¹⁴ Summum ms summum Pontificem ²¹⁵ Non vos Edit. Pic. non nos ²¹⁶ Quæritis cur ms quæritis a
me cur ²¹⁷ Ideo vos offendisse ms ideo non offendisse ²¹⁸ Mundo nata ms modo nata ²¹⁹ Iudicium eos
ms iudicium eos

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(11) Pallium quod archiepiscopus Cantuariæ solet habere, mihi per vestram charitatem, etc. misit. Palli ad se transmissi rursus meminit in sequenti epistola, Urbanoque gratias scribit eo nomine, qui ut honorificentissime misit (erat enim luculo inclusum argenteo) sic Anselmus devotissime, juxta ac lautiss me

exceptit, nam Walero legato id deferente obviam ivit pontificia indutus vestimenta et nudato pede. Sacrum autem insigne depositum in altare suscepit et humeris composuit, sicque diurna illa decoratus stola rem sacram peregit Dominico die quarto idus Juniac anno 1095 (hinc enim Florentius Vig ruiensis, et

quod archiepiscopus Cantuariæ solet habere, mihi A per veram charitatem, non ut schismatico, sed ut accepto, non ut reprobans, sed ut approbans misit, et sic quod de me factum erat confirmavit. Ipse hujus confirmationis auctor, et dominus Gualterus 380 episcopus Albanensis et cardinalis hæc eadem sciens, minister ejus et exsecutor. Si vobis hæc calumnia attendenda videtur, cur eam ante pallii concessio- nem mihi tacuistis; si negligenda putatur, vos judicate quam diligenter sit a vobis inculcanda. Plura possem adhuc dicere ad infirmandum verbum ma- litia eorum qui hoc quod dicitis vobis obtendunt ad excusandas excusationes in peccatis, sed sapientiam vestram scio non indigere apertæ rei multiplici ostensione. Videat igitur prudens simplicitas et simplex prudentia vestra qualiter super hæc que dixi suscipere et exaggerare debeat confictas calum- nias, et calumniosas confictiones adversum me ab illis qui fecerunt contra me pro excusatione sua, ne videamini velle infirmare 220 quod auctoritate do- mini papæ et vestra executione non ignoranter est confirmatum. Nempe non sic accepi (teste Angliæ regno) nomen domini Urbani papæ in vanum, ut hoc me ab illo vel a fidelibus ejus meruisse cogno- scam. Dicitis vos causam meam, teste Deo, defen-

disse, quantum potuistis, et ea occasione negotium propter quod venistis, impeditum usque nunc. Pro bona quidem voluntate defensionis gratias ago, im- pedimentum autem hac occasione factum vobis uti- que 221 nescio. Et si rei medulla diligenter conside- ratur sicut potest, et prudentia vestra me defendit quantum potest, certus sum quia conscientia vestra in his quæ supra dicta sunt accusare me non potest. Quod, sicut dicit, nec mecum nec cum aliis loqui sicut voluit potuit vestra reverentia carens obedien- tia Romanæ Ecclesiæ, sciat ipsa cur non potuit. Ego autem scio me diu et multum desiderasse et exspe- ctasse loqui vobiscum, antequam possem; et cum tandem potui, non tantum potuisse quantum volui. Rogatis me ut fratres nostros Cantuariensis Eccle- siæ quiete ac pacifice possidere dimittam res suas. Ad quod respondeo quia nullus magis desiderat quietem ac pacem illorum quam ego, nec magis sollicitus est pro utilitate ejusdem Ecclesiæ; et id- circo voluntas mea est ut res ejus, Deo annuente, disponam ad utilitatem præsentem et futuram, prout melius sciam et potero. Valeat beatitudo vestra, et dignetur Deum, ut me et omnes actiones meas dirigat orare.

VARIAE LECTIONES.

220 Confirmare *ms* infirmare 221 Utique *ms* utique nescio

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

Honedenus notarunt) et reliquos astantes illud oscu- latus fuisse pro reverentia sancti Petri. Quem ritum, quia cognoscere operæ pretium existimavi, lubuli observare. Pallii autem archiepiscopalis formam, aliaque scitu non indigna describit Onufrius in Ex- plicatione vocum ecclesiasticarum, et Joan. Durantus lib. II De ritibus Ecclesiæ, cap. 9, num. 41, 42 et cæteris. Quid autem mysterii contineat, Jarlandus Chrysopolitanus lib. V sui operis (quod Candelam nuncupavit) docet ex epistola Leonis papæ in hanc sententiam: « Archiepiscopo pallii honor decernitur, ut purpureo crucis ejusdem vestimenti signaculo a tergo et pectore depicto demonstret populo signacu- lum redemptionis nostræ, et pia cogitet mente de passione Redemptoris dicens: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Gal. VI, 13). » Leoni conjunxerat Amalarium. Verum quia et hunc noster Hugo est imitatus lib. I De officiis ecclesiasticis, cap. ultim., ubi vice auctarii interpretatur spinulas ejusdem pallii missi, præter- quam quod rursus de illo agit lib. II De sacramentis, cap. 16, parte quarta. Paschalis secundus scribens ad Guidonem Viennæ Galliarum archiepiscopum sin- gulare quoddam mysterium advertit a superioribus incogitatum. « Pallio ad missarum tantummodo solemniam illis solummodo diebus uti fraternitas tua memnerit, qui tuis prædecessoribus Romanæ aucto- ritate Ecclesiæ concessi sunt; cujus te volumus per omnia gremium conservare. Hujus enim indumenti honor humilitas atque justitia est. Tota ergo mente fraternitas tua se exhibere festinet in prosperis hu- mitem, et in adversis (si quando adveniunt) inventa- tur cum justitia erecta, amica bonis, perversis con- traria, nullius unquam faciem pro veritate loquente tremens, misericordiæ operibus juxta virtutem sub- stantiæ insistens et tamen supra virtutem insistere cupiens, infirmis compatiens, bene valentibus con- gaudens, de alienis gaudiis tanquam de propriis exultans, in corrigendis vitis pie sæviens. in soven-

dis virtutibus auditorum animos demulcens, in ira judicium sine ira tenens, in tranquillitate severitatis justæ censuram non deserens. Hæc, frater charissi- me, pallii dignitas; quam si sollicite servaveris, quod foris accepisse ostenderit, intus habebis. » Sic Paschalis in epist. quam Floriacensis Bibliotheca exhibet integram lecturienti. Peculiariter, quando- quidem ita tulit sermo, notabimus, Lanfranco collata fuisse duo pallia, ut ipsemet scribens Alexandri III commemorat epist. 5. « Nunquam, inquit, res qua- libet de arca pectoris mei ejicere quavis occasione poterit inauditam illam humanitatem, quam mihi extremo hominum, tantis indigno honoribus Romæ exhibuistis, quodque duo pallia, unum de altari ex more, et alterum quo sanctitas vestra missas cele- briare consueverat, ad ostendendam circa me bene- volentiam vestram mihi impendistis. » Post Lan- francum id prodiderunt Chron. Beccens. ms. in ejus gestis, et Willelm. Malmesb. lib. III De pontif. Anglis. Cæterò de honore, petitione et usu pallii tota est centesima Gratiani distinctio, ex cujus 1 can. cum præcipiatur metropolitanum fidem suam expo- nere tribus a consecratione mensibus, et ab Ecclesia Romana pallium postulare, merito Roger. Honed. suspectus videtur parum fideliter notati anni, quo Anselmus pallium receperit. Cum enim testimonio suo Anselmus fuerit subiectus et inauguratus ponti- fex anno 1093, mihi profecto non sit verisimile eum juris ecclesiastici non incertum recepisse pallium sesqui anno post consecrationem. Unde seipsum quodammodo damnans, dolensque quod per Anglici regis malignam perversitatem non daretur aut pro- rogaretur facultas eundi Romam, dicebat supra ad calcem epist. 24. *Si Metropolitanus episcopus per totum primum annum, nec papam viventem, nec pal- lium sequi, juste ab ipso honore removendus sum.* Qua de causa Mathæus Paris exactius supputavit hanc receptionem anno 1094 in Historia majore.

EPISTOLA XXXVII ²²².

AD URBANUM PAPAM.

Cur hactenus papam non adierit, quidque facto sit opus ab eodem moneri supplicat.

Reverendo ac reverenter suscipiendo catholicæ Ecclesiæ summo pontifici URBANO, ANSELMUS, non suis meritis, sed nutu divino, Cantuariæ vocatus metropolitanus episcopus, debitam subjectionem cum servitii devotione.

Gratias ago sanctæ munificentiae vestræ quod dignos apostolicæ sedis legatos ad nos direxistis; quod pallii beneficium, sola gratiæ vestræ largitate, mihi porrigi præcepistis. Nostri quippe, fateor, ordinis et officii intererat et præsentiam vestram ex more visitare, et eam ut fieri decet condigna reverentia honorare. Et id quidem ex quo gradum episcopalem suscepi summo desiderio facere concupivi, tum quia ratio id fieri postulabat, tum quia consilio et alloquio vestro frui desiderabam, ut me de rebus necessariis tam publicis quam privatis interrogantem vestra prudentia doceret, et auctoritas roboraret. Quod me non exegisse rogo ne a gre sancta eminentia vestra nec meæ negligentiae aut arrogantiae ascibat. Testis enim mihi est conscientia mea quia postquam in cacumine sanctæ Ecclesiæ sublimatos vos esse cognovi, gavisus sum, et reverenter dilexi et diligo, et quotidianum pro vectum vestrum fieri optavi et opto, et factum audiens exulto. Sed quia bellis undique quatinus, hostiles impetus indesinenter et insidias adversantium metuimus, dominus noster rex extra regnum me, procederē hactenus non permisit, nec adhuc procedere posse ullatenus assensit. Præterea si nullæ aliæ causæ concurrerent quæ me faciem vestram hoc tempore quod valde moleste fero, videre prohiberent, sufficit quod ætas, quod ægritudo, quod debilitas corporis mei impatientem me agunt et prolixi itineris et immensæ viarum asperitatis. Sed inter hæc, quo labore, quaque anxietate gravatus, iter arripere conarer, si omnipotens Deus et in regno Anglorum bella sedaret, et in regnis et regnorum provinciis, per quas ad vos est eundem, illam pacem tribueret, ut quemadmodum oporteret et expediret, iter ipsum exipere liceret. Sed quandiu id ²²³ fieri non potest, tandiu impossibilitas me retinet. Divina clementia juvante, ubicunque fuero ²²⁴, vobis obedire ac servire, et celsitudinem vestram honorare paratus ero. Et quia, sicut desidero, quotidianas miseriæ ²²⁵ meæ querelas non licet mihi coronam posito effundere in conspectu vestro, sanctas serenitatis vestræ aures paucis questionibus et scriptis inquietare præsumo. Sancte Pater, doleo me esse quod sum, doleo me non esse quod fui. Doleo me esse episcopum, quia peccatis meis facientibus, non ago episcopi officium. In loco hu-

A mihi aliquid agere videbar, in sublimi positus prægrandi onere pressus nec mihi fructum facio, nec utilis alicui existo. Oneri quidem succumbo, quia virium, virtutum, industriæ, scientiæ, tanto officio competentium inopiam, plus quam credibile videatur, patior. Curam importabilem cupio fugere, pondus relinquere: Deum e contrario timeo offendere. Timor Dei illud me suscipere compulit, timor idem onus idem me retinere compellit. Si inter hæc voluntatem Dei agnoscerem, procul dubio voluntatem meam et actus meos pro possibilitate ad illam conferrem. Nunc quia voluntas Dei me latet, et quid agam nescio, errabundus suspiro, et quem rei finem imponere debeam ignoro. Postulo itaque sanctam clementiam et clementem sanctitatem vestram ut propter Deum, propter eam charitatem qua Ecclesiam Dei contenditis adjuvare, penuriam con illi nostri vestrarum manu sanctarum orationum pascatis, ne cogitationum talium fluctibus agitatus, aut omnino ruam, aut nihil apprehendam. Rogo etiam, et submissis mentis gemitibus humiliter supplico ²²⁶ celsam et piam paternitatem vestram, ut in naufragio positus, si quando procellis irruentibus adjutori vestri indigens ad sinum matris Ecclesiæ confugero, propter eum qui sanguinem suum dedit pro nobis, pius et promptum adjutorium et solamen inveniam in vobis. Pro domino Belvacensi Fulcone supplex oro clementiam vestram, prout vestra judicabit prudentia. In munusculo nostro magnitudo vestra, rogo, non solam penset quantitatem, sed et bonam qua missum est voluntatem. Omnipotens Deus diu nobis paternitatem vestram in gratia sua et pace custodiat. Amen.

381 EPISTOLA XXXVIII ²²⁷.

AD LAMBERTUM ABBATEM.

Ut profugum monachum recipiat pœnitentem.

ANSELMUS, Dei dispositione vocatus archiepiscopus Cantuariæ, domino et fratri in Deo delicto, abbati LAMBERTO, misericordiam impendendo temporalem, misericordiam mereri sempiternam.

Frater iste comedens de ligno scientiæ boni et mali experimento didicit quanta sit differentia inter delicias paradisi claustralis et exilium vitæ sæcularis. Pœnitens igitur et dolens, sicut lacrymæ testantur, confitetur se nimis peccasse, et promittens se deinceps mores suos correcturum, et secundum vestram dispositionem obedienter victurum, orat, quanto affectu potest, ut intra ovile de quo sponte miserabiliter aufugit, admittatur. Et quia supplicationem suam pro magnitudine reatus sufficere non putat, nostris precibus suas apud vestram clementiam adjuvari precatur. Quamvis igitur ego de vestra sanctitate nihil promeruerim, tamen quia invicem compati et pro invicem orare jubemur, præsumo supplicare quatenus ovi quam Christus quæ-

VARIÆ LECTIONES.

²²² Cum eodem ms. collata. ²²³ Sed tandiu id .. quandiu ms sed quandiu id .. tandiu ²²⁴ Ruero ms fuero
²²⁵ Miseriæ ms miseriæ meæ ²²⁶ Supplico ms humiliter supplico ²²⁷ Cum eodem ms collata.

sitam et inventam in humeris suis ad ovile²²⁸ re-
portat, vestra paternitas ostium ovilis contra me
[f. add. non] claudat, ne Christus idem perditam
quærendo, et inventam reportando, frustra labo-
rasse videatur; et ipse apud amicos et vicinos, quos
ad congaudendum convocare debuerat, non tam
ovem quam seipsum, et, quod valde attendendum
est, oneratum²²⁹, et a suo ovili exclusum esse
conqueratur. Itaque misericordiam et iudicium can-
tate Domino, et sic ut misericordia superexaltet
iudicium²³⁰. Vale.

EPISTOLA XXXIX²³¹.

AD MONACHOS BECCENSES.

*Beccenses in ordinis observantia stabiles collaudat.
Et ut praelati facta non iudicent præ cæteris hori-
tatur.*

Domnis et fratribus charissimis in Beccensi
cœnobio commanentibus, frater ANSELMUS, volun-
tate Beccensis monachus, necessitate vocatus Can-
tuariensis archiepiscopus, præsentis vitæ continuam
sanctitatem et futuræ æternam felicitatem.

Quamvis nostram raro epistolam videatis, scio
tamen quia dilectionem vestram in intimis²³² cordis
mei fervere non dubitatis. De qua dilectione tanto
esse certiores debetis, quanto eam de præterito
agnoscitis, et hoc propter quod et ad quod vos di-
lexi, facere contenditis. Audio enim quia, gratia
Dei inspirante et cooperante, in studio bene vi-
vendi fervetis, et in paupertatis pressura rigorem
vestri ordinis inflexibiliter tenetis. Sic enim decet
servos Dei, ut quanto magis eos tribulationes præ-
sentis vitæ angustant, tanto ardentius ad quietem
æternæ vitæ tendant et se ad virtutum profectum
extendant. Sed quamvis sanctis moribus et religio-
sis operibus studio spontaneo insudetis, novi tamen
sinceritatem vestræ dilectionis, quia gratanter acci-
piet si vos monero ut in hoc in quo estis perseve-
retis. Quod ut efficacius adimplere valeatis, necesse
est ut sancta unanimitate colligati, et corde et
voluntate prælato vestro obediatis; facta et dicta
ejus non dijudicetis, sed sine omni retractatione,
quasi divinitus inspirata venerando mente benigna
servetis. Ubi enim subditi prælati²³³ iudices fiunt,
aperte Dei ordinationi, cuius dispositione sibi præ-
latus est, detrahunt et contradicunt; quibus Deus
et suæ gubernationis subtrahit auxilium, et eos in
propriæ erroris præcipitari permittit consilium: ubi
vero prælatus cum veneratione, tanquam Christus
suscipitur, ibi tota domus Christi regitur consilio et
protegitur et sustentatur auxilio. Quanto enim sub-
diti se vicario ejus subjiciunt securius, tanto ille
prælato et subditis cuncta procurat benignius. Om-
nipotens Deus sua vos benedictione in æternum
beatificet, fratres et amici charissimi. Amen.

EPISTOLA XL²³⁴.

AD PASCHALEM PAPAM.

*Excusat se quod nondum per litteras eum salutaverit,
et, calamitatibus suis expositis, causas reddit cur ea
Anglia abierit, et ut in Angliam non redeat nisi
rebus omnibus Ecclesiæ restitutis supplex obtestatur.
Lugdunum interim ab archiepiscopo sustentari
se declarat.*

Domno et patri reverendo, PASCHALI summo
pontifici, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis,
debitam ex corde subjectionem, et orationum, si
quid valent, devotionem.

Quod ad vestram celsitudinem tantum moratus
sum nuntium mittere postquam de certa notitia ve-
stræ sublimationis Deo²³⁵ gratias agentes, gavisus
sumus, hæc fuit causa quia quidam nuntius regis
Anglorum venit ad venerabilem archiepiscopum
Lugdunensem pro causa nostra, non tamen afferens
quod suscipiendum esset; et audiens responsum
archiepiscopi reversus est ad regem, promittens se
in proximo Lugdunum rediturum²³⁶. Hunc exspe-
ctavi ut scirem quid vobis de regis voluntate noti-
ficare possem, sed non venit. Causam itaque no-
stram breviter intimo, quia quando Romæ moratus
sum, eam domino papæ Urbano, et multis aliis,
sicut scit, ut puto, sanctitas vestra, sæpe narra-
vi. Videbam in Anglia multa mala, quorum ad me
pertinebat correctio, quæ nec corrigere, nec sine
peccato meo tolerare poteram. Exigebat enim a me
rex ut voluntatibus suis, quæ contra legem et
voluntatem Dei erant, sub nomine rectitudinis as-
sensum præberem. Nam sine sua jussione apostoli-
cum nolebat recipi, aut appellari in Anglia; nec ut
epistolam ei mitterem, aut ab eo missam recipe-
rem, vel decretis ejus obedirem. Concilium non
permisit celebrari in regno suo ex quo rex factus
jam per tredecim annos. Terras Ecclesiæ homini-
bus suis dabat; in omnibus his et similibus si con-
siliium petebam, omnes de regno ejus etiam suffra-
ganei mei episcopi negabant se consilium duros,
nisi secundum voluntatem regis. Hæc et multa alia,
quæ contra voluntatem et legem Dei sunt, videns,
petii licentiam ab eo sedem adeundi apostolicam,
ut inde consilium de anima mea et de officio mihi
injuncto acciperem. Respondit rex me in se pec-
casse pro sola postulatione hujus licentiæ, et pro-
posuit mihi ut aut de hac re, sicut de culpa,
satisfacerem, et securum illum redderem ne am-
plius peterem hanc licentiam, nec aliquando apo-
stolicum appellarem, aut de terra ejus cito exirem.
Elegi potius exire quam nefandæ rei consentire,
Romam veni, ut scitis²³⁷, et domino papæ rem
totam exposui. Rex, mox ut de Anglia exivi, taxato
simpliciter victu et vestitu monachorum nostrorum,
totum archiepiscopatum invasit et in proprios usus

VARIÆ LECTIONES.

²²⁸ Ad oves ms ad ovile ²²⁹ Orbatum ms oneratum ²³⁰ Superexaltet iudicium ms superexultet iudicio
²³¹ Cum eodem ms collata ²³² In intimis ms in intimis cordis mei ²³³ Enim prælati ms enim subditi
prælati ²³⁴ Cum eodem ms collata ²³⁵ Vestra Deo ms vestræ sublimationis Deo ²³⁶ Rediturum ms
Lugdunum rediturum ²³⁷ Veni; scitis ms veni, ut scitis

converit. Monitus et **382** rogatus a domino p̄pa ut hoc corrigeret, contempsit, et adhuc in hoc perseverat. Jam est tertius annus ex quo sic de Anglia exivi; pauca quæ mecum tuli, et multa quæ mutuatus sum, quorum adhuc sum debitor, expendi. Sic plus debens quam habens ²³⁸, apud venerabilem Patrem nostrum archiepiscopum Lugdunensem detentus, ejus ²³⁹ benigna largitate et larga benignitate sustentor. Non hoc dico quasi desiderem redire in Angliam, sed timeo ne mihi vestra sublimitas succenseat, si ei nostrum esse non notifico. Precor igitur et obsecro, quanto possum affectu, ut nullo modo me in Angliam redire jubeatis, nisi ita ut legem et voluntatem Dei, et decreta apostolica voluntati hominis liceat mihi præferre: et nisi rex mihi terras Ecclesiæ reddiderit, et quidquid de archiepiscopatu, propter hoc quia sedem apostolicam petii, accepit; vel certe, quod pro horum digna recompensatione Ecclesiæ prosit. Aliter enim ostenderem me hominem Deo debere præponere, et juste spoliatum esse quia sedem apostolicam volui requirere. ²⁴⁰ Quod satis patet quam noxium exemplum sit posteris, et execrabile. Quærun quidam minus intelligentes cur ego regem non excommunico; sed sapientiores, et rectum habentes consilium, consulunt ne id faciam, quia non pertinet ad me utrumque, et querimoniam scilicet et vindictam facere. Denique ab amicis nostris qui sub eodem rege sunt, mandatum mihi est quia mea excommunicatio, si fieret, ab illo contemneretur ²⁴¹ et in derisum converteretur. Ad hæc omnia auctoritas vestræ prudentiæ ²⁴² nostro non eget consilio. Oramus ut Deus omnipotens faciat omnes actus vestros sibi placere, et Ecclesiam ²⁴³ suam de vestri regiminis prosperitate diu gaudere. Amen.

EPISTOLA XLI ²⁴⁴.

HENRICI REGIS ANGLORUM AD ANSELMUM.

Excusat se inauguratum ab aliis episcopis ob ingruentes hostes, ut in Angliam citissime revertatur supplicat.

HENRICUS, Dei gratia rex Anglorum, piissimo Patri suo spirituali ANSELMO, Cantuariensi episcopo, salutem et omnis amicitiae exhibitionem.

Scias, Pater charissime, quod frater meus rex Guillelmus mortuus est; et ego, nutu Dei, a clero et a populo Angliæ electus, et quamvis invitus, propter absentiam tui, rex jam consecratus requiro te, sicut Patrem, cum omni populo Angliæ, quatenus mihi filio tuo et eidem populo cujus tibi animarum cura commissa est, quam citius poteris, venias ad consulendum. Meipsum quidem ac totius regni Angliæ populum, tuo eorumque consilio qui tecum mihi consulere debent, committo; et precor ne tibi displiceat quod regiam benedictionem absque

te suscepi; de quo, si fieri posset, libentius eam susceperem quam de alio abquo. Sed necessitas fuit talis, quia inimici insurgere volebant contra me et populum quem habeo ad gubernandum; et ideo barones mei, et idem populus, noluerunt amplius eam protelari: hac itaque occasione a tuis vicariis illam accepi. Misissem quidem ad te a meo latere aliquos per quos tibi etiam de mea pecunia destinassem, sed pro morte ²⁴⁵ fratris mei circa regnum Angliæ ita totus orbis concussus est, ut nullatenus ad te salubriter pervenire potuissent. Laudo ergo et mando ne per Northmanniam venias, sed per Guitsand, et ego Doveram obviam habebō tibi barones meos, et pecuniam ad te recipiendum; et invenies, Deo juvante, unde bene persolvere poteris quidquid mutuo accepisti. Festina igitur, Pater, venire, ne mater nostra Cantuariensis Ecclesia diu fluctuans et desolata, causa tui, amplius sustineat animarum detrimenta. Teste Girardo episcopo, et Guillelmo Wintoniensi electo episcopo, et Guillelmo de Warelham, et comite Henrico, et Roberto filio Haimonis, et Haimone dapi-fero, et aliis tam episcopis quam baronibus meis. Vale.

EPISTOLA XLII.

PASCHALIS PAPÆ AD ANSELMUM.

Ut Ecclesiæ Cantuariensi restitutus jam det operam Anglicanæ Ecclesiæ restorationi: et Anglorum Regem cum Normannæ comite conciliet.

PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei, reverendissimo fratri et coepiscopo ANSELMO, Cantuariensium archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Sicut injuriis tuis et exilio compassi sumus, etc. *Vide in Paschali II, infra, ad an. 1118.*

EPISTOLA XLIII ²⁴⁶.

ANSELMI AD BURGUNDIUM ET R'CEZAM UXOREM EJUS.

Gratulatur nepotem suum Deo in servitute esse dicatum, quodque Deus juniores eorum liberos rapuerit, ut jam liberius ipsi Deo tota mente servant.

ANSELMUS archiepiscopus, domino et amico charissimo BURGUNDIO et UXORI ejus sorori suæ dilectissimæ RICÉZÆ, salutem et benedictionem Dei.

Sciat is quia filius vester Anselmus, charissimus nepos noster, sanus et lætus est mecum apud Lugdunum; et ego Dei gratia, prospere me habeo. De filio vestro hoc vobis dico quia gaudere potestis **383** multum, quod illum Deo obtulistis. Amat enim Deum, et quod amare debet; unde gratias agere debetis illis et eos amare qui eum in amore Dei et sui ordinis et in bonis moribus nutrierunt. Et certe credo quia propter hoc meritum quod primogenitum vestrum Deo devota mente dedistis, noluit Deus perdere ullum de prole vestra; nec per-

VARIÆ LECTIONES.

²³⁸ Dehilis quam habilis *ms* debens quam habens ²³⁹ Lugdunensem ejus *ms* Lugdunensem detentus ejus ²⁴⁰ Requirere Quærun *etc. ms* requirere. Quod satis patet quam noxium exemplum sit posteris et execrabile Quærun *etc.* ²⁴¹ Contemneretur *ms* contemneretur et in derisum converteretur ²⁴² Auctoritas vestræ prudentiæ *ms* auctoritatis vestræ prudentiæ ²⁴³ Ecclesiam *ms* Ecclesiam suam ²⁴⁴ Cum eodem *ms* collata ²⁴⁵ Per mortem *ms* pro morte ²⁴⁶ Cum eodem *ms* collata

misit eos quos genuistis usque ad illam ætatem in qua peccatis et malitiæ hujus mundi sordidarentur, pervenire, ut vitam æternam perderent, sed omnes eos bono fine de hac vita ad se transire fecit. Insuper si sapientes estis, et sapienter consideratis, intelligetis Deum fecisse vobis magnam misericordiam de vobis ipsis, quoniam abstulit vobis occasionem amandi hoc sæculum, et desiderandi ea quæ transeunt, cum vobis abstulit hæredes in hac vita, et fecit filios vestros suos hæredes et suos filios in æterna vita. Nunc agite gratias Deo quia exonerati estis et expediti, ut libere toto corde, tota intentione et totis viribus curratis ad Deum, et solliciti sitis solummodo de salute animarum vestrarum: et ut illuc spontanea voluntate perveniatis, quo Deus filios vestros qui mortui sunt, vobis nolentibus, misericorditer traxit, et quo istum quem Deo dedistis, Deo adjuvante, perventurum expectamus, ubi pariter pater et mater, filii et filiæ in conspectu Dei in gloria æterna gaudeatis; et unusquisque tantum de singulis aliis quantum de se gloriatur. Ergo, dilectissimi ²⁴⁷ et amicissimi, frater charissime et soror charissima, precor, obsecro, moneo, consulo ne contemnatis misericordiam quam Deus vobis non præmeditantibus fecit; et ne perdatis gloriam quam Deus vobis, si culpa vestra non fuerit, præparavit. Cognoscite, cognoscite quia quod Deus vos ita omnibus filiis orbatos in hac vita solos fecit, non est ira Dei, sed gratia Dei, ut qui jam soli remansistis, nihil habentes quod ametis, sine omni impedimento ad illum curratis, et ei vos et vestra reddatis. Omnipotens Deus sic vos suo amore accendat ut omnem hujus vitæ delectationem faciat contemnere, et ad se toto affectu tendere et pervenire. Amen.

EPISTOLA XLIV.

PASCHALIS PAPÆ AD ANSELMUM.

Ut constanti se gerat in tuenda Ecclesiæ Anglicanæ libertate.

PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri et coepiscopo ANSELMO Cantuariorum, salutem et apostolicam benedictionem.

Non ignoras divinæ voluntatis consilium, etc. *Vide in Paschali II ad an. 1118.*

EPISTOLA XLV.

EIVSDEM AD EUMDEM.

Anselmo eum de aliquot dubis consulenti respondet.

PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri et coepiscopo ANSELMO, salutem et apostolicam benedictionem.

Consulta illa quæ per venerabiles nuntios tuos Baldemum et Alexandrum, etc. *Vide in Paschali II.*

384 EPISTOLA XLVI.

BENEDICTI AD ANSELMUM.

Consolatoria est et amicis condita affectibus.

Domino et venerabili Patri ANSELMO, gratia Dei

A Cantuariensium archiepiscopo, BENEDICTUS, in Domino salutem.

Amor scribere, et dolor cordis mei gemitum chautati vestræ compellit aperire. Et quia sapientibus loquor, et qui de parva materia norunt feracula conficere multa, ideo breviter succinctaque sanctitati vestræ dico quoniam Satanus videtur esse solutus. Rex namque superbiæ prope est; et, quod dici nefas est, sacerdotum ei præparatur exercitus, quia cervice elata militant qui præpositi sunt ut præbeant exempla humilitatis: sic ut Danielis vaticinium videatur esse completum. Ergo qui in Judæa est ad montes fugiat, et qui in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo (*Matth. XXIV, 17*), etc. Proinde vos, qui in tecto Domini passer solitarius extitistis, et agrum Dei vomere linguæ viriliter conscidistis, ad montes fugere nec oportet de plano aliquid tollere. Etsi Romæ non est nunc Gregorius, est tamen Angliæ Augustinus; et qui dedit ei signa et prodigia facere, dabit vobis pro Christi fide ad finem usque viriliter certare: *Fidelis est enim Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod ferre potestis (I-Cor. x, 13)*. Benedictionem autem vestram qua debui mente suscepi, bene sapientem, bene redolentem. Deo autem gratias agimus, quia saporosa sunt et odorosa quæ agitis, quæ dicitis, quæ datis. De vita autem vestra dicamus pariter, dicamus omnes: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. II, 14)*. Rogo vos, orate pro me ut Simon me aliqua parte corrumpere nequeat, et Deus ab hoc pelago ad portam salutis perducatur.

EPISTOLA XLVII ²⁴⁸.

ANSELMI AD PASCHALEM PAPAM.

Auditis decretis Romani concilii, cui Anselmus interfuerat, rex de illis summum pontificem requirit; quid autem papa judicaverit, sibi significari Anselmus petit.

Domino reverendo, et Patri diligendo PASCHALI ²⁴⁹, summo pontifici, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, debitam subjectionem et orationum assiduitatem.

D Postquam revocatus ad episcopatum redii in Angliam, ostendi decreta apostolica quæ in Romano concilio præsens audivi; de qua re dominus meus rex vestram requisivit sanctitatem per legatum suum, et ego per epistolam meam vestrum inquisivi, secundum quod rem cognosceretis, consilium. Regi per litteras vestras respondistis, mihi vero minime; sed quoniam illi responsum quod illi sufficeret ²⁵⁰ non dedistis, adhuc vestram pro eadem re adeunt quidam episcopi præsentiam; et ego nostros mitto legatos, responsi vestri mihi relaturos sententiam, ne forte videar alicui meo solo sensu vel propria voluntate quidquam facere. Servata igitur apud me reverentia sedis apostolicæ, precor ut de

VARIE LECTIONES.

²⁴⁷ Ego dilectissimi ms ergo dilectissimi ²⁴⁸ Cum eodem ms collata ²⁴⁹ Domino et Patri reverendo Paschali ms Domino reverendo et Patri diligendo Paschali ²⁵⁰ Vestras responsum quod illi sufficeret ms Vestras respondistis, mihi vero minime: sed quoniam illi responsum quod illi sufficeret

petitione quam vobis prædicti episcopi exponant **385** quod melius et utilius sapientia vestra secundum Deum judicaverit, disponatis; et quidquid illud fuerit, per legatos nostros me certum faciatis. Sicut enim non pertinet ad me absolvere quod ligatis, ita non est meum ligare quod absolvitis.

EPISTOLA XLVIII.

ANSELMI AD EUMDEM.

Consilium in adversis quæ jam per novem annos passus est expectat. Precaturque ut pallium electo Eboracensi episcopo concedat.

Domino et Patri reverendo PASCHALI, summo pontifici, ANSELMI, servus Ecclesiæ Cantuariensis, debitam subjectionem.

Quanto studio mens mea pro sua possibilitate sedis apostolicæ reverentiam et obedientiam amplectatur, testantur multæ et gravissimæ tribulationes cordis mei, soli Deo et mihi notæ, quas ab initio episcopatus mei continue jam per novem annos, et in exilio et episcopatu passus sum, quia ejusdem sedis subjectioni et obedientiæ inseparabiliter adhæsi. A qua intentione spero in Deo quia nihil est quod me possit retrahere. Quoniam de his quibus excellentiam vestram requisivi per epistolam missam olim per Guillelmum, regis nostri legatum, nullum suscepi responsum, iterum ea necesse habeo repetere. De hoc quod inter regem et me est sufficere puto sapientiæ vestræ quod in aliis litteris significo et quod per legatos nostros cognoscetis. De qua re non est humilitatis meæ vestræ sapientiæ dare, sed ab ea expectare consilium. Precor autem omnipotentem Deum quatenus ipse cor vestrum ad laudem et gloriam nominis sui et utilitatem Ecclesiæ suæ dirigat, ut de vultu ejus judicium vestrum prodeat, et oculi ejus in omnibus actibus vestris videant æquitatem. De archiepiscopo Eboracensi electo, sicut per episcopos qui cum eo sunt, poteritis agnoscere, supplex precor quatenus pallio propter quod vestram adit excellentiam, nobis eum confirmatum et gratia vestra honoratum remittatis. Credo enim quod non est in Anglia qui tantum possit in ecclesiasticis rebus prodesse; et spero in Deo, quia sicut a Deo accepit facultatem, habet etiam voluntatem. Quædam alia quæ nostri legati vestræ paternitati ex nostra parte suggerent, precor ut audire atque ad ea respondere dignemini. Oramus ut Deus omnipotens sanctitatem vestram diu nobis conservet.

EPISTOLA XLIX ²⁵¹.

ANSELMI AD MONACHOS CESTRENSES.

De suorum monachorum profectu gaudet, et ad accuratam etiam in minimis observantiam hortatur.

Anselmus archiepiscopus, fratribus et filiis suis

VARIÆ LECTIONES.

²⁵¹ Collata cum eodem ms et cum Edit. Got. et Col. 1573 ²⁵² Qui suos ms et Edit. qui vos ²⁵³ Semper prævenire ms et Edit. semper nos prævenire ²⁵⁴ In virtutem vultis ms et Edit. in virtutem et de profectu ad profectum vultis ²⁵⁵ Perducitur. Abbati, etc. ms et edit. Perducitur. Pensate quia si homo per unam solam inobedientiam in tantam miseriam quam patimur in hoc mundo projectus est quantum debeamus eam horrere, et obedientiæ bono studere. In obedientia totus vigor bene vivendi constructur, in ejus negligentia destruitur. Abbati, etc. ²⁵⁶ Voluntate exhibete ms et Edit. voluntate per omnia exhibere ²⁵⁷ quam sic ms et edit. quam dilectionem sic

charissimis monachis in Cestrensi cœnobio S. Weiburgæ commanentibus salutem et benedictionem Dei, et suam.

Benedictus Deus in donis suis, et sanctus in omnibus operibus suis, qui et vos ²⁵² facit et numero crescere et augmento religionis proficere. Quamvis enim de omnium servorum Dei profectu gaudeam, in vobis tamen aliquid habeo speciale cur de vestro lætari profectu debeam, quoniam per me Deus congregationis vestræ est dignatus instituire principium, abbatem, dominum scilicet Ricardum, charissimum filium nostrum. Gratias igitur ago Deo pro gratia sua quam ostendit in vobis; et oro ut, sicut eadem gratia vos prævenire dignatus est, ita indesinenter subsequatur, quatenus nunquam vos de hoc ad quod vos provexit, permittat deficere, sed semper ad meliora donet proficere; quod pro certo ipse faciet, si non negligentes fueritis bona ad quæ jam pervenistis, servare. Cum enim Dei sit sua gratia semper nos prævenire ²⁵³, nostrum est quod accipimus, ejus auxilio studiose custodire. Nam quamvis nec habere nec servare possimus aliquid, nisi per illum, perdere tamen et deficere non est, nisi ex nostra negligentia, quæ sæpissime incipit a minimis, in quibus nos callidus hostis solet decipere, cum nobis persuadet ea non magni pendere. Inde namque sequitur illud damnatum execrabile quod legitur, quia qui spernit modica, paulatim decidet (Eccli. xix, 1). Certissimum namque est, quod in multis Ecclesiis experimento didicimus, quia in monasterio ubi minima districte custodiuntur, ibi rigor ordinis monachorum inviolabiliter permanet; ibi pax inter fratres, et in capitulo proclamationes conquiescunt; ubi vero minimi excessus negliguntur, ibi totus ordo paulatim dissipatur et destruitur. Si ergo de virtute in virtutem et de profectu ad profectum vultis ²⁵⁴ ascendere, semper timete in singulis minimis Deum offendere. Non debetis considerare quam parva sit res quam contra prohibitionem facitis, sed quantum malum sit inobedientia quam pro parva re incurritis. Sola enim obedientia potuit hominem in paradiso retinere, unde per inobedientiam ejectus est; neque ad regnum cœlorum aliquis nisi per obedientiam perducitur ²⁵⁵. Pensate quia si homo per unam solam inobedientiam in tantam miseriam quam patimur in hoc mundo projectus est, quantum debeamus eam horrere et obedientiæ bono studere. In obedientia totus vigor bene vivendi constructur, in ejus negligentia destruitur. Abbati ergo vestro obedientiam non solum in opere, sed etiam in voluntate per omnia exhibete ²⁵⁶, et ad invicem pacem et concordiam per mutuam dilectionem habete; quam dilectionem sic ²⁵⁷ nutrire et

servare poteris, si unusquisque non ut alius sciam, sed ut ipse alterius voluntatem faciat, studuerit. Otiositatem quoque sicut rem inimicam animarum a vobis excludite, et unusquisque consideret quia de singulis momentis vitæ nostræ reddituri sumus Deo rationem. Cuicumque ergo Deus dat aliquam gratiam a quamlibet utilitatem, ea utatur in quantum habet et opportunitatem. Qui enim non utitur potestate benefaciendi quam habet, in die iudicii quasi non habens iudicabitur, et ab illo auferetur hoc ipsum quod habere videtur, quia et præmio quod mereri potuit carebit, et deinceps nullam alicujus boni operis potestatem in pœnis habebit. Quasi autem alii dabitur quod ab illo auferetur, quando illi qui bene operatur secundum quod accepit, præmium augebitur, quia juxta illum qui negligenter vixit, ejus exemplo a bono opere non defecit. Gratias ago vobis quia pro me oratis, et oro ut ab hac charitate non desistatis.

386 EPISTOLA L²⁵⁹.

ANSELMI AD BERNARDUM MONACHUM.

Pluris esse unicam vapulationem ex obedientia, quam innumeras ex proprio sensu.

ANSELMUS archiepiscopus, BERNARDO, monacho cœnobii S. Werburgæ, salutem et orationem.

Audiui a domino abbate tuo quod majoris meriti iudicas cum monachus se aut verberat, aut ab alio se verberari postulat, quam cum in capitulo ex præcepto prælati, non ex sua voluntate vapulat²⁶⁰. Quod non ita est sicut²⁶¹ existimas. Illud enim iudicium quod sponte sibi aliquis indicit, regale est; illud²⁶² vero quod per obedientiam in capitulo sustinet, monachicum est. Alterum est ex²⁶³ sua voluntate, alterum ex obedientia, nec ex sua voluntate. Illud quod regale dico sæpe sibi reges et superbi divites fieri præcipiunt, illud vero quod monachicum dico, non præcipientes, sed obedientes suscipiunt. Regale tanto levius est²⁶⁴, quanto voluntati sustinentis concordat. Monachicum autem tanto gravius quanto a voluntate patientis discordat. In regali ju-

dicio ostenditur sustinens esse suus, in monachico probatur non esse suus. Nam quamvis rex aut dives, cum sponte vapulat, se peccatorem humiliter ostendat, nulla tamen alterius hominis jussione²⁶⁵ huic humilitati se patiens subderet, sed jubenti omnibus viribus resisteret. Cum autem monachus ex sententia prælati in capitulo humiliter flagellis se subjicit, tanto majoris meriti hunc esse veritas iudicat, quanto magis et verius se quam ille humiliat. Ille namque se soli Deo humiliat propter peccatorum conscientiam, iste vero etiam homini, propter obedientiam. Humilior autem qui et Deo et homini propter Deum se humiliat, quam qui soli Deo et non humanæ jussioni se humiliat. Ergo si qui se humiliat, exaltabitur; qui se magis humiliat, magis exaltabitur. Quod²⁶⁶ autem dixi, cum monachus vapulat, hoc a sua voluntate discordare, non ita intelligis quasi nolit hoc obedienti voluntate patienter portare, sed quoniam ex naturali appetitu carnis dolorem nollet tolerare. Quod si dicis: Non tam fugio publicam vapulationem²⁶⁷ propter dolores quos et secrete sentio quam propter verecundiam, scito quia ille fortior est qui hanc quoque sustinere gaudet propter obedientiam. Certus ergo esto quia majoris meriti est una vapulatio monachi tolerata per obedientiam, quam innumerabiles acceptæ per propriam sententiam. Sed cum talis est monachus ut et semper habeat cor paratum sine murmuratione per obedientiam vapulare, tunc sive secrete, sive publice vapulet, magni meriti cum debemus iudicare.

EPISTOLA LI²⁶⁸.

ANSELMI AD STEPHANUM ARCHIDIACONUM.

Ut abbatissam et sanctimoniales Rumesi a superstitioso hominis defuncti, quem pro sancto habebant, cultu prohibeat.

ANSELMUS archiepiscopus, STEPHANO archidiacono salutem et benedictionem.

Mando vobis ut (12) eatis ad Rumesi, et dicatis, et dicendo præcipiatis domnæ abbatissæ²⁷⁰ et san-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵⁸ Secundum quod *ms et Edit.* secundum donum quod ²⁵⁹ *Cum eodem ms collata* ²⁶⁰ Vapulat *deest in ms* ²⁶¹ Quid non ita? sicut *ms* Quod non ita est sicut ²⁶² Regale. Illud *ms* regale est: illud ²⁶³ Monachicum. Alterum ex *ms* Monachicum est. Alterum est ex ²⁶⁴ Lenius est *ms* levius est ²⁶⁵ Alterius jussione *ms* alterius hominis jussione ²⁶⁶ Ergo qui se humiliat exaltabitur. Quod *ms* ergo si qui se humiliat exaltabitur, qui se magis humiliat, magis exaltabitur. Quod ²⁶⁷ Appellationem *ms* vapulationem ²⁶⁸ *Cum eodem ms collata* ²⁶⁹ Diacono *ms* Archidiacono ²⁷⁰ Domnæ Abbatissæ *ms*. Domnæ Abbatissæ

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

{12} *Eatis ad Rumesi, et dicatis, etc.* Haud levi, fuit labori hic locus fateor. Nam cum inter legendos script. Anglos occurreret passim Rameseia, Ramesiensisque, et in ea degentes monachi, stabam dubius, videns in hac epist. expressum nomen abbatissæ. Tabulæ vero Lincolnensis ecclesiæ *ms.* in nostra bibliotheca injectum exenere scrupulum in pauculis. *Aluvinus consul eo tempore abbatiam Remesetæ intra paludes fixit.* Quod autem hæc tribuant foundationem Ramesiensis cœnobii Aluvinus consu i ita video accipiendum, quia ille plurimum operæ et opum suarum largitus sit ad id operis. Reliqui enim scriptores, ut Malmesber. lib. iv De Pont. Angl. Honed. et Polyd., et Lilius in Chron. ad annum 971 prædicant sanctum Oswaldum Eboraci antistitem, hujus monasterii primarium et præcipuum institutorem. Malmesber. tamen et Honed. Annal. part. i, anno 971, fatentur communibus utriusque ope et opibus ecclesiam fuisse conditam. In Honedeno autem, quem Aluvinum scriptæ tabulæ Lincolnenses vocaverunt *Etheluvium*; in Malmesb. *Egeluvinus* appellatur. Rumesi vero de quo Anselmus hoc in loco, est partheno dioceseos Wintoniensis, excitatus ab Eduardo rege, ut Honedenus testatur hisce verbis: «Anno 967 rex Anglorum pacificus Edgarus in monasterio Rumesie (*non Ramesere, ut corrupte impressi libri habent*) quod avus rex Eduardus senior construxerat, sanctimoniales collocavit: sanctamque Mervinam super eas abbatissam constituit.» Malmesb. etiam lib. ii de P. A. recensens cœnobia W. B.

ctimonialibus ex nostra parte, et ex parte episcopi Wintoniensis, et vestra ²⁷¹, ut si nolunt me prohibere illis divinum officium facere, tunc ex toto prohibeant ut nullus honor, qui alicui sancto exhiberi debet exhibeatur ab illis, aut permittant ab aliquo exhiberi mortuo illi quem quidam ²⁷² volunt pro sancto haberi. Filium autem ipsius mortui propellite a villa, nec amplius conversetur in illa.

EPISTOLA LII ²⁷³.

ANSELMI AD GERARDUM ARCHIEPISCOPUM EBORACENSEM.

Dolet inducias suo assensu fuisse datas sacrilego qui mulierem velatum in uxorem duxerat.

ANSELMUS, gratia Dei archiepiscopus Cantuarie, GERARDO, archiepiscopo Eboracensi, salutem.

Notum facio, dilecte mi, reverentiae vestrae, quia induciae de causa illius qui mulierem velatam in conjugium sibi copulare praesumpsit, quas dedit episcopus Lundoniae vestra instans, me favente, in tantam infamiam conversae sunt mihi, et vobis et omnibus quorum consensu datae sunt, apud Lundonienses et apud omnes qui hoc audiunt, ut nullus hoc ²⁷⁴, nisi religioso carens pudore, si fugere valet, tolerare queat. Desperant etiam ullum bonum aliquando proventurum Ecclesiae Dei per illos episco-

pos qui in tam execrabilis sceleris protelationem consentire potuerunt. Quapropter decet nos, imo necesse est omnibus nobis qui in hoc consensimus ²⁷⁵, si tam indecenti impropetio subjacere non lueris, quatenus dies ejusdem causae definiendae constituatur celerius, in quo praesentiam nostram et vestram, aut si hoc esse nequit, aliquam rationabilem ex nostra et similiter ex vestra parte personam adesse cupimus. Quem diem in octava die Nativitatis S. Dei genitricis Mariae, quamvis nobis nimis longinqua propter praedictam causam sit, tamen quia cognosco vos velle interesse, ponimus. Quippe nec episcopus ad quem causa pertinet, vellet, si ego vellem, nec ego vellem, si ille vellet hoc differre diutius, si Deus nos ab omni impedimento defenderit. Nam tantum post colloquium nostrum, didicimus de rei veritate, ut si acceleramus quod differre proposueramus, nulla notandum hoc ²⁷⁶ sit in tali negotio levitate.

EPISTOLA LIII ²⁷⁷.

HILDEBERTI CENOMANENSIS EPISCOPI AD ANSELMUM.

Grates persolvit ob tractatum De processione Spiritus sancti contra Graecos scriptum et ad se missum.

Venerabili Cantuarie archiepiscopo, gloria et honore dignissimo, ANSELMO, HILDEBERTUS (15), humi-

VARIÆ LECTIOES.

²⁷¹ Episcopi et vestra *ms* Episcopi Wintoniensis et vestra ²⁷² Quem quidem *ms* quem quidam ²⁷³ *Col-*
lata cum eodem *ms* ²⁷⁴ Ut nullus hoc *ms* nullus hoc *sed male* ²⁷⁵ Consensimus *ms* consensimus ²⁷⁶ *Nul-*
lus hoc *ms* nulla notandum hoc ²⁷⁷ *Collata cum eodem ms et cum ms S. Audoem Rothomag.*

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

toniensis dioceseos, ejus meminit et *Rumesiam* vocat, discrepans ab Honedeno, quod Edgarum non Eduardum conditorem asserat. Locoium igitur, temporum et fundatorum varietas aperte distinguunt hæc duo cœnobia, quib. littera *u* in *a* mutata, idem proisus est nomen. Cæterum homo ille, quorundam opinione sanctus, a cujus cultu et honore Anselmus præcipit Rumesienses virgines abstinere, est Valdeus, Valtheofus, Valdefus seu Veldeofus, comes nobilissimus, quem Guillelmus Nothus ob levissimam conjurationis suspicionem capite damnavit. Innocentiam vero ejus multa eaque præclara miracula significarunt, testib. Malm. l. iv De pont. Angl. et Walsing. in Hypod. Neust. ad an. 1075. Rumesiensis igitur antistita vel alicujus miraculi permota rumusculo, aut iniqua comitis nece, publicas fundebat preces, vota que nuncupabatur ei quem nondum Ecclesia in divos retulisset. Quamobrem Anselmus merito præcipit eam cessare; neque enim publici sanctorum honores pendunt ex feventiori cuius bet zelo, sed apostolicæ sedis et Ecclesiæ catholice judicio, licet in synodo Pardini, habita an. 1102, eam ob rem id promulgavit edictum, quod Malm. retulit l. i De pont. Angl. in hanc sententiam: « Ne quis temeraria novitate corporibus mortuorum aut fontib. aut aliis rebus (quæ contigisse novimus) sine episcopali auctoritate reverentiam sanctitatis exhibeat. » Quo interdicto voluit Anselmus compescere subitaneas quasdam plebeculæ superstitiones, ex immaturiori pietate genitas, non laudabilem et antiquam Ecclesiæ Romanæ consuetudinem in apotheosibus servari solitam aspernar.

(15) *Hildebertus*. Robertus Cenalis lib. i De re Gallica, perioche 6, scribit *Gildebestus*; Guillelm. Gemmet lib. vi Histor. ducum Norman., cap. 10, *Idebertus*, alii *Ildeberdus*; quam postremam, hujusque epist. descriptionem promiscue habent mss. codi-

ces; excusi autem *Hildebertus*, sed et in ejusdem Gestis (quæ impetravi a V. priore Tuffero, cœnobita S. Vincentii Cenomanensis) utramque vicissim reperi. Hæcine vero Gesta, ne diutius lateant posteris, addemus hic: « Venerabilis Hildebertus ex Laverdinensi castro mediocribus, sed tamen honestis ortus parentibus a Domino Hoelo [alias Boello] Cenomanensi episcopo factus magister scholarum, deinde archidiaconus, et post decessum domini Hoeli in ejus loco est substitutus. Hic itaque moribus placidus et modestus, primo initio sui episcopatus satagebat restaurare ea quæ antecessorum suorum negligentia vel destructa vel amissa fuerant, infatigabili studio. Continuo namque domum capituli a fundamentis cœpit construere, et undique vitreis illustravit, et forniceo opere supertegere curavit. Eodem namque tempore bellum gravissimum exortum est inter Henricum I Anglorum regem, et Heliam comitem Cenomanensem, eo quod ipse rex episcopatum calumniaretur, ideoque ordinationi episcopi moliebatur obsistere. Cum autem audisset ordinatum esse, manifestis bellorum incursibus patefecit. Cujus inceptis comes Helias cœpit resistere. Quo comperto, Fulco, comes Andegavensis in civitatem advenit, et consensu civium in munitionibus civitatis custodiam posuit, ibique relicto filio suo ad alia properavit. Interea rex Anglorum videns civitatem sui principis praesidio destitutam, huc accessit; ad Colonias accedit; consedit urbem exercitu magno, postea cremavit Coloniam. Rex autem, videns se esse illusum, cum exercitu suo discessit. Cives autem, cum ad pugnam se præparassent, comperta regis fuga, ad urbem sunt reversi. Quo audito comes Helias, timens ne Fulco comes Andegavensis proscriptioni ejus intenderet, mandavit ad se episcopum Hildebertum, et quosdam ex primoribus civitatis, et cum eis cœpit excogitare quibus modis civitatem

is Cenomanorum sacerdos, salutem ²⁷⁸ et orationes A
in Domino Jesu Christo.

Et dies Iretus et vultus solemnes cum tuo mihi
Tractatu pariter, sanctissime Pater ²⁷⁹, accesserunt.
Susceperam prius benedictionem tuam servus ego,
servus tuus ²⁸⁰, et egit gratias Domino Deo, et tibi
²⁸¹ devotus affectus ²⁸², affectus meus. Humanum
quidem fuit subvenire proximo per compassionis
affectum ²⁸³; sed divinum, fidem defendere catholi-
cam per inhabitantem in te Spiritum sanctum.
Utrumque autem operatus est unus atque ²⁸⁴ idem
Spiritus, volens tibi **387** virtutum exuberare gra-
tiam, quem suæ processioni a Filio reservabat de-
fensorem. In malevolam enim animam non poterat
introire sapientia, nec habitare in corpore subdito,

peccatis. Unde dignum fuit ut advocatus veritatis
exemplum prætenderet ²⁸⁵ religionis. Talis propterea
²⁸⁶ pastoralibus excubiis congruebatur, cui nihil dees-
set ad ²⁸⁷ plenitudinem justitiæ, nihil ²⁸⁸ ad integri-
tatem doctrinæ. Beatum sane pectus, quod virtutum
conventus reverendum ²⁸⁹ sibi penetrabile consecra-
vit. Inde velut ex aditis divina prodeunt oracula,
nihilque aliud sacra labia ²⁹⁰ profitentur quam coele-
stis interpretem voluntatis. Eorum me sæpius recoi-
dantem stupor opprimit, et dum singula diligenter
intueor, omnia Spiritui fateor ascribenda, cum ²⁹¹
Psalmista dicens: *A Domino factum est istud, et est
mirabile in oculis nostris (Psal. cxvii, 25)*. Vale,
sanctissime ²⁹² Pater, sciens ²⁹³ quia desiderio desi-
derat anima mea te videre, non ægre latura ventos

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁸ Salutem. *ms* salutem, et orationes in Domino Jesu Christo. ²⁷⁹ Sanctissime Pater *ms* S.
Aud. pariter ²⁸⁰ Ego servus tuus *ms* servus ego servus tuus ²⁸¹ Gratias Domino Deo, et tibi
ms S. *Aud.* gratias Deo et tibi ²⁸² Devotus: affectus *ms* devotus affectus; affectus *ms* S. *Aud.* devotus
affectus meus. *Edit. Pic.* devotus effectus est affectus ²⁸³ Charitatis affectum *ms* S. *Aud.* et *Edit. Pic.*
compassionis affectum ²⁸⁴ Unus ille atque, *omittitur*, ille *in ms* S. *Aud.* ²⁸⁵ Exemplum relinquereat *ms*
exemplum prætenderet ²⁸⁶ Talis etiam *ms* S. *Aud.* Talis propterea ²⁸⁷ Nihil deest ad *ms* S. *Aud.* nihil
deest ad ²⁸⁸ Plenitudinem, nihil *ms* plenitudinem justitiæ, nihil ²⁸⁹ Quod reverendus virtutum con-
ventus reverendum *ms* quod virtutum conventus reverendum ²⁹⁰ Sacra labia *ms* S. *Aud.* sacra verba
²⁹¹ Opprimit et mutatus nostri temporis hominem talia posse, calamo scribæ velociter scribentis omnia fateor
ascribenda, cum *ms* S. *Aud.* et *ms* *Vict. in Marg. recentiori manu*, opprimit; et dum singula diligenter in-
tueor, omnia Spiritui sancto fateor ascribenda, cum ²⁹² Vale, sanctissime *ms* S. *Aud.* et *ms* *Vict. in Marg.*
recentiori manu: vicem mihi, Pater sancte, rependes, si tuam me participem secus orationum Vale.
²⁹³ Sanctissime Pater, sciens *ms* S. *Aud.* *omittit*

JOANNIS PICARDI-NOTÆ.

regi traderent, ipsumque a vinculis liberarent. Erat
enim ipse comes Helias in vinculis regis Anglorum:
timebat enim ne comes Fulco, regis muneribus de-
ceptus, cum eo pacem faceret, et tradita civitate ipse
perpetuo damnaretur. Episcopus autem, ejus an-
gustias miseratus, cum eo de ejus liberatione est col-
locutus. Ipse vero rex paulo post liberum et quietum
abire permisit. Rex autem capta civitate, et muni-
tionibus impositis, in Angliam transfretavit.

« Quidam autem ex clericis, invidentes promo-
tioni episcopi, et dolos insidiantes, accusaverunt
eum apud regem Angliæ, dicentes eum fuisse con-
sciunt proditoris, quando comes Helias occupavit
civitatem consentientibus omnibus. Unde rex suspec-
tum habens Hildebertum, instanter ab eo exigebat
ut turres ecclesiæ dirui præciperet (quibus dicebat
sibi damnum illatum fuisse) antequam in Angliam
transfretaret. Et ut turres dirueret, obtulit pontifici
maximum pondus auri et argenti ad ædificationem
sepulcri beati Juliani, ut dicebat. Quod ad ignomi-
nam fieri videns episcopus, consilio accepto ad
suam reversus est Ecclesiam. Primum detulit plane
duo cymbala pretiosa, et optimam cappam, de pallio,
et duas pelves argenteas, cum aliis multis ornamen-
tis. Interea præsul de præcepto regis valde anxius,
de urbis incendio, de domorum suarum destructione,
de civium expulsionem, de clericorum dispersionem
mœstissimus, Dei omnipotentis clementiam jugiter
precabatur, ut ab Ecclesia et populo iram indigna-
tionis dignaretur avertere. Misertus autem Dominus
afflictionis illius, indignationem suam, ultra quam
sperari poterat, mitigavit, et facies inimicorum ejus
confusione et ignominia replevit, ut canticum eorum
verteretur in luctum, et organum eorum in vocem
flentium. Nam dum quodam die in silva rex ven-
nandi gratia perrexisset, ab uno ex suis militibus
(qui secum erant) sagitta percussus interit. Pacata
civitate et hostibus fugatis, Hildebertus Romam pro-
ficiscitur, quem Paschalis secundus papa recepit
attentius. Deinde illi in Siciliam Apuliamque pro-

B gresso, universi quasi angelo Dei honorem exhibe-
bant.

« Rogerius autem, dux Siciliæ, audita fama et
scientia præsul, illum in maximo honore et reve-
rentia suscepit, et dedit ei idem Rogerius centum
uncias auri ad faciendum opus beati Juliani, et ad
victum canonicorum decem libras monete dedit.
Postea vero idem episcopus ad Cenomanicam rediit
provinciam. Eodem tempore comes Helias liberalis
lectum in quo beati Juliani beata membra requie-
scebant auro decoravit et argento.

« Deinde anno Domini 1120 ad dedicationem ec-
clesiæ accelerans, multa ibi necessaria ministrans, in
octavo die Paschæ Hildebertus consecravit eam in
honore et nomine sanctæ et gloriosæ Virginis Mariæ,
et beatorum martyrum Gervasii et Protasii, ac piissi-
mi Juliani. Postea vero fecit ex proprio suo duas
casas auro et argento pulcherrime circumiectas, in
quibus reliquias sanctorum Tutilii et Victoris et
C Innocentii, et sanctæ Tenestine et Odæ, et sancti
Hilarii presbyteri, solemniter consignavit.

« Post aliquantum temporis Guillebertus Turo-
nensis archiepiscopus moritur, et in sede et in loco
illius Hildebertus Cenomanensis episcopus apicem
est sortitus, concedente Ludovico Grosso Francorum
rege. Anno Domini 1129.

« Tandem vero xv Kalend. Januar., id est xviii
Decemb., anno Domini 1156, in senectute bona ob-
dormivit in Domino, et sepultus est Turonis in
ecclesia Sancti Mauriti; rexitque Ecclesiam Turo-
nensem annis septem, et mensibus sex, et Ecclesiam
Cenomanensem annis xxii, et fuit vita ejus quasi
lxxx annorum. » Hucusque schedula mihi trans-
missa.

In quam unum et alterum observare me compellit
historicæ veritatis amor. Arnoldus Wion, lib. ii sui
Ligni vitæ, cap. 39, ex Chronico Cluniacensi *ms.*
refert eum fuisse monachum Cluniacensem, cum
tamen hæc narratiuncula brevi commemorans Hil-
deberti cunas, dicat illum egisse postea scholarum

aut pelagus, dummodo liceat consilium salutis accipere ²⁹⁴ abs te, quod nusquam esse credo, nisi sit apud te.

EPISTOLA LIV. ²⁹⁵.

AD MONACHOS ALBANENSES.

Hortatur monachos ad continuam suæ regulæ observantiam, (Vide epist. 160, infra.)

ANSELMUS, gratia Dei archiepiscopus Cantuariæ, fratribus ²⁹⁶ et filiis charissimis, domno priori, et aliis servis Dei in monasterio Sancti Albani manentibus, salutem et benedictionem.

Gratias ago Deo, a quo est omne bonum, et vobis, qui servatis ejus donum, quia de vobis audio omne bonum. Memores enim vos esse monstratis quia oportet vos per multas tribulationes introire in regnum Dei, et quia tentatio probat et tentat justum, si diligat Deum, cum nulla vos adversitas a custodia vestri ordinis prohibere potest. Sic enim expectare secure potestis præmium de quo dicitur: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ (Jac. I, 22)*. Quanto ergo vos studiosius ad conservandum monachicum ordinem insistere cognosco, tanto securius vos paterna monitione exhortor quatenus in bono proposito et in hoc ad quod vos Deus provexit, perseveretis; et semper ad meliora, in spe divini auxilii, proficere et nunquam deficere tentetis. Quod efficaciter poteritis efficere, si nulla minima vestri ordinis volueritis contemnere, quoniam *qui spernit modicam, paulatim decidet (Eccli. XIX, 1)*. Deus videt quid vobis expediat: si moram fecerit vos conso-

landi, exspectate eum, quia non tardabit; ipse enim est adiutor in opportunitatibus, in tribulatione. Omnipotens Deus corda vestra in servitio suo corroborare dignetur et consolari. Oro vos, orate pro me.

EPISTOLA LV ²⁹⁷.

MATHILDIS REGINÆ ANGLORUM AD ANSELMUM

Ut modice quotidianum relaxet jejunium.

Domino et Patri reverendo ANSELMO ²⁹⁸, primæ sedis archiepiscopo, Hibernorum omniumque septentrionalium insularum quæ Orcades dicantur primati, MATHILDIS, Dei gratia, Anglorum regina, humillima ejus ancilla, præsentis vitæ cursu feliciter peracto, ad finem, qui Christus est, pervenire.

Quod quotidianum jejunium jam verteritis in naturam ut nulli ²⁹⁹ fere dubium, ita nec mihi est ignotum. Quodque magis admiror, plurimum proborum frequenti relatione didici, et post longa jejunia non natura postulante, sed quolibet e famulitio ³⁰⁰ suadente, cibum sumere sol tum. Hæc etiam vos tanta frugalitate sumere non ignoro, ut magis naturæ, jus proprium demendo, vim fecisse quam legem solvisse videamini. Unde cum multis, tum mihi maxime metuendum est ne tanto patii, cujus sum beneficiis o ligata, tam forti Dei athletæ et humanæ naturæ victori, cujus indeficienti vigore pax regni sacerdotique dignitas firmata est atque defensa, tam fideli tamque prudenti Dei dispensatori, cujus sum benedictione in legitimum matrimonium sacrata, cujus ordinatione in terreni regni dignitatem sublimata, cujus precibus in cœlesti gloria, Deo annuente, co-

VARIÆ LECTIONES.

²⁹⁴ Consilium accipere *ms Vict.* consilium salutis accipere ²⁹⁵ *Collata cum eodem ms* ²⁹⁶ Anselmus vocatus archiepiscopus Cantuariensis fratribus *ms* Anselmus gratia Dei archiepiscopus, fratribus ²⁹⁷ *Cum eodem ms Victorino collata* ²⁹⁸ Domino et Patri Reverendo Anselmo *ms* Venerando Patri Anselmo ²⁹⁹ Verteritis ut nulli *ms* veritis in naturam, ut nulli ³⁰⁰ Famulitie *ms* e famulitio

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

et archidiaconum, et ante audivisse Berengarium præceptorem, Guillelm. Malmesberiens. cæterique historici, ad quam vitæ Hildeberti partem ejus monachus reduci possit non video.

Præterea monachus (ut Jacobus de Grassis monachus Cassin. notat parte II Decisionum aurear., lib. III, cap. 20) nequit promoveri ad dignitates Ecclesiarum, quæ sint diversæ professionis et habitus. Ecclesiam vero Cenomanensem tum (nec non hodieque) clericos canonicos habuisse liquet ex superioribus. Imo ab intuo clericos regulariter et exemplo apostolorum in ea vixisse, palam est ex cap. 3 Vitæ sancti Panacii, Cenomanensis quoque episcopi; quod et Joannes a Bosco notavit ibidem.

Electionem autem Hildeberti ad Cenomanensem episcopatum cecidisse anno 1106 juxta Chronic. Cluniacense, nex Guillelmi Rufi Anglorum regis superius memorata patrataque anno 1100 (testibus Sigeberto aliisque ad epist. 40 coram notatis) palam obsistit. Ipse quoque eodem libro cap. 22 oscitantissime dixit Hildebertum creatum fuisse archiepiscopum Turonensem anno 1106. Si hunc lapsum tribuas labenti typographo, tribuo. Rem sollicitius videamus. Scheda manuscripta habet Hildebertum anno 1129 Turonensis archiepiscopatus insulam gestasse; Tabulæ Cenomanenses apud Democharem et Wion signant se hisse Cenoman annis XXIX et

C scheda manuscripta Cæsareduni Turonum annis XII et mensibus 6.

Priorem quidem chronologiæ partem infirmant epistola Honorii papæ secundi (qui creatus fuit anno 1124) ad Hildebertum jam Turonensem archiepiscopum, et Hildeberti responsum ad Honorium, quæ quidem reperies epist. 67 et 68 Hildeberti. Ex adverso occurrit epistola 124 D. Bernardi, eum hortantis ad Innocentium II renuntiati papæ anno 1130, tutandas partes.

Si tandem dicamus Hildebertum præfuisse Cenomanensi Ecclesiæ annis viginti novem, fuit unctus saltem anno 1099, a quo ad 1100 curaverit ædificium capitulare (ut legimus in principio narrationis) annoque 1123 translatus ad Turones, fato cesserat 1136, computandosque additionis menses anni integri vice. Cui allubuerit tantum egisse Cenoman duos et viginti annos, cogitur eum facere pontificem anno 1100, et archiepiscopum 1123, ac postea ob defunctum 1130, paulo post Innocentium II, electum anno 1130 ad XIII Kalend. Martias.

Sed hæc supputatio dissideret ab obitu Hildeberti mortui XVIII Decemb. præterquam quod coactor apparet violentiorque; unde priorem libentius amplexor. Hæc excussisse et adnotasse coegit aperta tempora repugnantia, quam vel cæci advertissent in superioribus.

ronanda, corpus tabescat; fenestræ visus, auditus cæterorumque sensuum obturentur; vox spiritalium ædificatrix rauescat; et quæ canorum ac dulce Dei verbum decoro, quieto remissoque sermone dispensare consueverat, id tanto remissius in futurum exsequatur, ut quosque aliquantisper a te remotiores audientia ipsius vocis privatos, fructu etiam vacuos derelinquat, nolite igitur, bone Pater et sancte, nolite tam intempestive corporis viribus³⁰¹ inedia destitui, ne orator esse desistatis. Quia, ut Tullius ait in lib. quem De senectute conscripsit: *Oratoris munus non ingeni est solum, sed laterum etiam et viuum.* Quo perditum ire festinat tanta animi tui celebritas, tanta memoria præteritorum futurorumque providentia, tot artes, tot scientiæ, tot inventa, tanta rerum humanarum notitia, divinitatisque cum simplicitate prudentia. Considerate multitudinem talentorum quæ vobis dives Dominus vester dedit, quid commiserit, quid exigat. Deducite bonum in commune, quod deductum pulchrius elucescat, atque cum multiplici fenore reportetur ad Dominum. Ne fraudetis vobis ipsis invicem; sicut necessarius est animæ spiritualis potus et cibus, ita et corporalis. Comedendum igitur est vobis, et bibendum, quoniam grandis vobis, Dei nutu, hujus vitæ restat via, grandis messis seminanda, sarculanda ac meterda, in horreo quoque Domini, quo fur non appropiet, collocanda; videtis operarios in maxima messe paucissimos. In multorum labores introisti, ut multorum lucra reportes. Memento vero vos vicem Joannis apostoli et evangelistæ chari Domino tenere, quem Dominus ipse supervivere voluit, ut Virginis matris virgo dilectus curam gereret. Suscepistis gerendam curam matris Ecclesiæ, de qua quotidie periclitabuntur, nisi magna cura succurratis, fratres Christi et sorores, quos pretio proprii sanguinis redemptos ipse tibi commendavit. Pascite, o Pastor tanti Domini, gregem ejus, ne pastus inops deficiat in via. Sit vobis in exemplo sacerdos Martinus, vir ineffabilis, qui, cum cœlestem requiem³⁸⁸ paratam sibi prævideret, laborem tamen pro populi necessitate se non recusare dicebat. Novi quidem vos multorum exemplis, multis Scripturarum testimoniis ad jejunium invitari et confirmari; assidua quippe lectio vobis frequenter suggerit qualiter post jejunium, **D** Etiam corvus, Eliseum vidua, Daniele angelus per Habacuc paverit; qualiter Moyses tabulas, digito Dei scriptas, jejunio accipere meruerit, fractasque per idem recuperaverit. Gentilium quoque vos exempla plurima ad parcimoniam invitant. Nemo est enim qui ignorat vos legisse Pythagoræ, Socratis, Antisthenis frugalitatem, cæterorumque philosophorum, quos ut enumerare longum est, ita nec præsentis opusculo necessarium. Veniendum est ergo ad novæ legis gratiam. Christus Jesus, qui dedicavit

A jejunium, dedicavit et esum, vadens ad convivium nuptiarum, ubi in vinum aquam convertit; ad Simonis epulas accedens, ubi a Mariâ septem demonibus ejectis, spiritualibus eam ferculis primo pavit; Zachæi prandium non recusans, quem de potestate militiæ sæcularis retractum, ad cœlestem militiam vocavit. Audi, Pater, audi Paulum, Timotheum propter dolorem stomachi, vinum bibere suadentem, dicentemque: *Jam noli aquam bibere, sed modico vino utere.* Ecce Apostolus secundum discipulum a proposito dehortatur jejunio. Cui enim dicit: *Jam noli aquam bibere*, aperte denuntiat eum nihil aliud quam aquam ante bibisse. Imitemini Gregorium, Iussitudinem defectumque stomachi cibi potusque confortatione revelantem, doctrinæ et prædicatoni **B** viriliter indeficienterque insistentem. Facite igitur quod ille fecit, ut perveniatis ad quem pervenit, hoc est ad Jesum Christum fontem vitæ, motemque excelsum, cum quo de perenni gloria jam olim gavisus est, gaudet gaudebitque in sæcula sæculorum. Valeat in Domino sanctitas vestra, meque fidelem vestram famulam vos toto cordis affectu diligentem orationibus adjuvare nolite desistere; et epistolam non fictam, sed fideli charitate et firma vobis a me missam suscipere, legere, audire atque exaudire dignemini.

EPISTOLA LVI³⁰².

ANSELMI AD IDAM COMITISSAM.

De filio a se commonto, et de præbenda Lamberti sui capellani.

C ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis³⁰³, dōminæ, et matri, et filiæ charissimæ, reverendæ comitissæ IDÆ, salutem, et benedictionem Dei, et suam, quantum potest.

Charissima, vos salutat mea epistola; sed quotidie vos aspicit mea memoria, et spero in Deo quia nunquam illa de corde meo delebitur. Cum filio vestro locutus sum, et precatus sum eum de vobis, sicut intellexi oportere; et ipse mihi respondit se nihil libentius facere quam voluntatem vestram implere. Dominus Lambertus capellanus vester, qui moratur in Anglia pro vestro servitio, rogat, et ego cum illo rogo, ne aliqua occasione, donec ad vos redeat, perdat aliquid de præbendæ suæ beneficio. Precamur etiam ut hoc ipsum confratres ejus canonicos precando moneatis Quos simul nos ambo in hac schedula salutamus; et ut petitionem vestram admittant, etiam atque etiam rogamus. Omnipotens Deus vos ab omni adversitate custodiat, et desiderium vestrum semper dirigat, accendat, et perficiat. Amen.

EPISTOLA LVII³⁰⁴.

ANSELMI AD MATHILDAM REGINAM ANGLORUM.

Habet gratias pro muneribus et amica commontione. MATHILDÆ, gloriosæ reginæ Anglorum, reverendæ

VARIÆ LECTIONES.

³⁰¹ Corporalibus viribus *ms* corporis viribus ³⁰² *Cum eodem ms collata* ³⁰³ Anselmus archiepiscopus Cantuariensis *ms* Anselmus servus Ecclesiæ Cantuariensis. ³⁰⁴ *Cum eodem ms collata*

dominæ, filiæ charissimæ, ANSELMUS archiepiscopus, A
debitum honorem, servitium, orationes et benedictionem Dei, et suam, quantum potest.

Gratias magnas ago vestræ largitioni, sed multo majores, de qua munera procedunt, sanctæ dilectioni : quæ etiam mihi pia sollicitudine instat ut in alimentis sumendis corpori largius indulgeam, ne vox et vires ad euram injunctam mihi deficiant. Nam quoniam auditis me pro jejuniis totius diei, etiamsi quotidie fieret ³⁰⁵, famem non sentire, timetis raucitatem et imbecillitatem mihi corporis evenire. Sed utinam tantum mihi sapientia et potestas quæ competit, suppeterent, quantum vox et vires quas habeo ad opus mihi injunctum sufficerent. Licet sic possim sine famis molestia jejunare, satis tamen passum, et volo cum debeo, quantum expedit, corpus alimentis recreare. Memor est benigna vestra dignatio in epistola sua quod per me sit vestra celsitudo in conjugium legitimum desponsata, et ad regni sublimitatem, me sacrante, coronata. Verum cum de me, qui hujus rei minister tantum fidelis, quantum in me fuit, exstitit, hoc tam benigne, tanta gratia recolitis, satis æstimari potest quantas Christo, qui hujus doni auctor et largitor est, grates in mente persolvitis. Quas si recte, si bene, si efficaciter ipso actu vultis reddere, considerate reginam illam, quam de mundo hoc sponsam sibi illi placuit eligere. Hæc est quam pulchram, et amicam, et columbam suam vocat in Scripturis, et de qua illi dicitur : *Astitit regina a dextris tuis* (Psal. XLIV, 10). Hæc est cui de eodem Sponso suo Christo dicitur : *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui; et concupisset rex decorem tuum* (Ibid., 11). Quanto enim sæcularium conversationis, et patris sui, hujus scilicet mundi, habitationem contemnendo obliviscitur, tanto pulchrior conspectui Sponsi sui et amabilior cognoscitur. Hanc quantum dilexerit ipse probavit, cum se ipsum morti sponte tradere pro ejus amore non dubitavit. Hanc, inquam, considerate quomodo exulet peregrinus, et quasi vidua ad virum suum cum veris filiis gemit et suspirat, expectans donec ille de regione longinqua ad quam abiit accipere sibi regnum, veniat, et eam ad regnum suum transferendo, omnibus qui eidem amicæ bona vel mala fecerint, prout quisque gessit, retribuât. Qui hanc honorant, cum illa honorabuntur; qui hanc conculcant, extra illum conculcabuntur; qui hanc exaltant, cum angelis exaltabuntur; qui hanc deprimunt, cum dæmonibus deprimuntur. Hanc exaltate, honorate, defendite, ut cum illa et in illa sponsa Deo placeatis, et in æterna beatitudine cum illa regnando vivatis. Amen. Fiat.

389 EPISTOLA LVIII ³⁰⁶.

ANSELMI AD IDAM COMITISSAM.

Gratias agit pro liberalitate suis legatis exhibita; et ejus timorem in se salutis laudat, eamque a peccatis absolvit, injuncta pœnitentia.

ANSELMUS, gratia Dei archiepiscopus, dominæ et matri, et filiæ charissimæ, Idæ comitissæ, salutem et benedictionem Dei, et suam, si quid valet.

Gratias ago celsitudini vestræ pro benignitate et largitate quam legatis nostris nuper Roma redeuntibus exhibuistis, sicut mihi et omnibus nostris facere soletis. De hoc quod mihi per domnum ³⁰⁷ Joannem mandastis, nullam possum vestram culpam intelligere. Sed quoniam semper tutius est in ³⁰⁸ hujusmodi magis timere quam confidere, laudo timorem vestrum, quia *beatus homo, qui semper est pavidus* (Prov. xxviii, 14). Et beatus Job dixit : *Verebar omnia verba mea* (Job ix, 28). Solo igitur hoc amore, et mali quod contigit per malos homines dolore quem habuistis, credo vos Deo, quantum ad vos pertinet, satisfacisse. Quoniam tamen scio quid desideretis, oro Deum ut vos ab hoc et ab omnibus peccatis vestris absolvat, et ad gloriæ suæ contemplationem perducatur. Amen. Unum psalterium pro omnibus peccatis vestris dicite, secundum opportunitatem vestram.

EPISTOLA LIX ³⁰⁹.

ANSELMI AD CLEMENTIAM COMITISSAM.

Comitem laudat quod nullam daret investituram, quod comitissæ consilio et prudentia factum celebrat. Et ut eadem viro suo semper ipsa consulat Anselmus hortatur.

ANSELMUS, quamvis indignus, dictus archiepiscopus Cantuariæ ³¹⁰, dominæ et filiæ charissimæ, CLEMENTIÆ reverenda comitissæ, per diuturnam hujus vitæ prosperitatem, æternam futuræ mereri felicitatem.

Relatum mihi est quosdam abbates in Flandria sic constitutos ut comes vir vester nullam eis manu sua daret investituram. Quod sicut non sine ejus prudenti clementia ita non esse æstimo ³¹¹ factum absque vestra clementi prudentia. Tanto ergo de hoc vestro bono opere gaudeo, quanto vos ambos verius in Deo diligo. Cum enim ea quæ religionis Christianæ sunt, concordii voluntate facitis, veros vos esse filios Ecclesiæ sponsæ Dei et fideles advocatos ostenditis. Non enim debent principes sponsam Dei, matrem suam, si Christiani sunt, æstimare sibi datam ³¹² in hæreditariam dominationem, sed a Deo sibi commendatam, ut ejus cohæredes mereantur esse ad reverentiam et defensionem. Rex enim erat, et quid ad principes pertineat intelligat, qui principes volentes hæreditatem sanctuarium Dei possidere, sic maledicebat : *Deus meus, pone illos ut*

VARIÆ LECTIONES.

³⁰⁵ Etiam si fieret *ms* etiam si quotidie fieret ³⁰⁶ Cum eodem *ms* collata ³⁰⁷ Dominum N.
ms Dominum Johannem ³⁰⁸ Tutius in *ms* Tutius est in ³⁰⁹ Cum eodem-*ms* collata ³¹⁰ Anselmus vo-
catus archiepiscopus Cantuariæ *ms* Anselmus quamvis indignus archiepiscopus dictus Cantuariæ ³¹¹ Non
æstimo *ms* non esse æstimo ³¹² Sibi dare *ms* sibi datam

rotam; et sicut stipulam ante faciem venti (*Psal. LXXXII, 14*); et quæ proxime sequuntur. Non hæc loquitur David, sed Spiritus Dei Filii David, qui dixit: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (*Matth. XXIV, 15*). Ad vos pertinet, reverenda domina et filia charissima, ut hæc et hujusmodi viro vestro frequenter opportune, importune suggeratis; et ut non dominum, sed ³¹³ advocatum; non privignum, sed filium se probet esse Ecclesiæ, consulatis. Certe sic erit potestas placens Deo, et omnes actus ejus dirigentur ab eo, et contra omnes ejus adversarios erit cum eo. Monete eum ut nunquam adversetur legi Dei, quia qui illi subditi sunt, Scriptura, quæ non mentitur, asserit illos indubitanter inimicos esse Dei. Ne credat consilium contra consilium Dei, quia *Dominus reprobat consilia principum, consilium autem Domini manet in æternum* (*Psal. LXXII, 10*); et, *sapientia hujus sæculi, stultitia est apud Deum* (*I Cor. III, 19*). Consilium autem Domini est sacra Scriptura, et eorum quibus dixit: *Qui vos audit, me audit* (*Luc. X, 16*); et ad Christianam religionem instituta. Hæc ³¹⁴ moneat, hæc consulat, roget, viro suo comitissa Clementia, ut et illum et illam ad regnum cælorum sublevet divina clementia. Sic fiat. Amen.

EPISTOLA LX.

ANSELMI AD GERARDUM EBORACENSIS ARCHIEPISCOPUM.
Se non scripsisse litteras unde Angliæ episcopi ipsum criminabantur.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, GERARDIO, reverendo archiepiscopo Eboracensi, salutem.

Quamvis me talem nesciat mea conscientia qualem me pingit vestra prudentia, tamen non debeo esse ingratus, quia bona quæ me dicitis, quam erga me habetis, vobis persuadet benevolentia. Quod me hortatur vestra dilectio ne patiar neque velim vestram et sociorum vestrorum contumeliam, libenter accipio, nec sentio me aliquando eam aut quævisse aut voluisse. Nam litteras illas, de quarum publicatione hoc æstimatis contigisse, nec ego transcripsi, nec transcribendas alicui ostendi, nec aliquis per me. Denique cum vobiscum loquar, confido in Deo quia omnino me in hac re inculpabilem cognoscetis. Vale.

EPISTOLA LXI.

ANSELMI AD MONACHOS S. EADMUNDI.

Infactam monachorum in adversis constantiam prædicat.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, fratribus et filius charissimis monachis cœnobii Sancti Eadmundi, salutem, et in tribulatione misericordiæ Dei consolationem.

Laudo vos et gaudeo quia nulla violentia vobis violentiam ingentibus restitistis, sed solius Dei

tuitioni et dispositioni vos commisistis. Utique in hoc ipsi potius contra Deum quam contra vos violenti fuerunt, et vos magis ad Deum clamastis ut aspiceret et judicaret quod illi contra eum vobis iniuste fecerunt. Non miremini, neque ultra modum turbetur cor vestrum, si tribulationes in hac vita patimini, quia scriptum est: *Oportet nos per multas tribulationes intrare in regnum Dei* (*Act. XIV, 21*). Et gaudere debemus cum Apostolo in tribulatione, *scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit* (*Rom. V, 6*). Et sperare debetis in Deo, quia fidelis est, nec patietur tentari supra quam ferre potestis. Dei gratia, non patimini propter aliquod crimen, quantum ad humanum pertinet iudicium, sed propter justitiam; illi vero super vos se ingerunt propter suam concupiscentiam. Cum stabitis pariter ante tribunal Christi, ubi recipiet unusquisque prout gessit in corpore, sive bonum, sive malum, liquet ³¹⁵ quia vobiscum est in hac re iustitia, cum illis est malitia. Si Deus hæc discernit in actione, utique discernet et in retributione. Consulo etiam vobis ut pater filius, quatenus hæc quæ patimini imputetis peccatis vestris secundum Dei iudicium, ut unusquisque vestrum discutiat conscientiam suam, et satisfaciat Deo per effectum pœnitentiæ et confessionem. Solet enim Deus multitudinem propter culpam paucorum flagellare. Quapropter unusquisque quod communiter patimini sibi imputet, et quantum in ipso est, clementiam Dei per satisfactionem super se et super alios invocet. Deus enim dicit: *Revertimini ad me, et ego revertar ad vos* (*Malach. III, 7*). Omnipotens Deus sua vos protectione et defensione visitet, et clementi consolatione lætificet. Amen.

EPISTOLA LXII ³¹⁶.

ANSELMI AD WILLELMUM ARCHIDIACONUM.

De non evulgandis Actis concilii Londinensis, nisi prius et iterum episcopis illa communicant. Capitulum interim sententias aliquas suggerit.

ANSELMUS archiepiscopus, WILLELMO archidiacono, dilecto suo, salutem et benedictionem.

Sententias capitulorum concilii expositas nolo vobis aut alicui ad præsens mittere, quia, quando in ipso concilio expositæ sunt, non potuerunt ad plenum et perfecte recitari, propterea quia subito sine præmeditatione ac competenti tractatione, sicut oportuerat, sunt prolatae ³¹⁶ Unde quædam videntur addenda, et forsitan quædam mutanda, quod non nisi communi consensu coepiscoporum nostrorum volo facere. Volo ergo eas dictare, et prius eisdem episcopis ostendere, cum primo convenimus, quam per Ecclesias Angliæ dictatæ et expositæ mittantur. Nomina tamen rerum de quibus ibi locuti sumus,

VARIÆ LECTIONES.

³¹³ Ut non solum Dominum sed *ms* et ut non Dominum sed ³¹⁴ Religionem. Hæc *ms* Religionem instituta. Hæc ³¹⁵ Cum eodem *ms* collata. ³¹⁶ Prolata *ms* prolatae

vobis mittimus, ut secundum quod recordati poteritis, nos de illis decrevisse sciatis ³¹⁷. De illis qui ante excommunicationem vel post excommunicationem, nescientes eam factam, Sodomico peccato peccaverunt, par et similis erit ³¹⁸ sententia, si confidentes poenitentiam petierint. Quam secundum discretionem vestram dabit, considerantes ætatem, peccati diurnitatem, et utrum habeant uxores, an non; et secundum quod videatis eos poenitere, et deinceps integram correctionem promittere. Considerandum etiam est quia hactenus ita fuit publicum hoc peccatum, ut vix aliquis pro eo erubesceret; et ideo multi magnitudinem ejus nescientes, in illud se præcipitabant. Illi vero qui post excommunicationem cognitam se peccato contamnaverunt, graviori

A sunt multandi poenitentia. Quam etiam in vestra discretionem secundum prædictas causas ponimus. De hiis qui tonderi nolunt, dictum est ut ecclesiam non ingrederentur; non tamen præceptum est ut, si ingrederentur, cessarent sacerdotes, sed tantum annuntiarent illis quia contra Deum et ad damnationem suam ingrediuntur. De calceamentis laicorum nihil decrevimus, sed tantum clericorum. De archidiaconibus et canonicis, qui uxores suas delectas extra domos suas in maneriis suis ponunt, existimo interim, donec aliud statuatur, tolerandum, si certam promissionem fecerint se nullam conversationem cum illis habituros, nec sine legitimis testibus locuturos (14). De presbyteris qui timore non audent feminas suas relinquere, quod statutum est in

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁷ Decrevisse faciatis *ms* decrevisse sciatis ³¹⁸ Et simul erit *ms* et similis erit

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(14) De presbyteris quod statutum est in concilio servabitur. Concilium ad Londinum habitum, proximeque memoratum intelligit, cui Anselmus præsidentibus Eboracensi archiepiscopo, cæterisque Angliæ pontificibus, nec non archimandritis multa quidem statuit pernecessaria; hocque comprimis « Ut presbyter quantum illicitam conversationem habuerit, non sit legalis; nec missam celebret; nec, si celebraverit, ejus missa audiat. Ut nullus ad subdiaconatum aut supra ordinetur sine professione castitatis; ut nullus archidiaconus, presbyter, diaconus, canonicus uxorem ducat, aut ductam retineat; subdiaconus vero quilibet qui canonicus non est, si post professionem castitatis uxorem duxerit, eadem regula constringatur. » Hæc in synodo Londinensi, quam dat integrat Willelm. Malmesber. lib. 1 De pontif. Anglor., pag. 129, edit. Londin. 1596. Henricus Hungaricus archidiaconus eodem anno, huiusmodi typis datus fol. 217, pag. 1, lib. vii suarum Historiarum, de hoc concilio ita scribit: *Eodem anno ad festum sancti Michaelis tenuit Anselmus archiepiscopus concilium apud Londiniam, in quo prohibuit uxores sacerdotibus Anglorum antea non prohibitas.* In quibus verbis quis non videat turpem superbiam hominis temeritatem (qui concilium in Spiritu sancto legitime congregatum ausit reprehendere imprudentiæ ob novam, suo iudicio, constitutionem), cum in historico summam veri rerumque domesticarum incertam seu oblivionem? Adversus quem in primis agam una duntaxat tabella obsignata. Is enim lib. iv suarum Histor. in princip. post Bedam, recenset Acta concilii Hatfeldensis Theodoro Cantuarie archiepiscopo habiti anno 680, in quo post multa ad orthodoxæ fidei puritatem confirmandam tractata, sancta synodus suis literis hæc addidit: *Suscipimus sanctas, et universales quinque synodos beatorum et Deo acceptabilium Patrum, id est qui in Nicæa congregati fuerunt cccxviii.* Atque in hac synodo manifeste clericis fuit interdictum uxoribus, can. 5, quem Gelasius Cyzicenus, Cæsariæ Palestinæ episcopus, his omnino verbis habet, in part. Actor., ejusdem concilii, cap. 52: *Ἀγλήγορευσε ἁθρόου η μεγάλη σύνοδος, μή ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων μή ὅπως τῶν ἐν τῷ πληρω πει, ἔξαιναί σπνεισακτον ἐγγειν, εἰ μή ὄρα μητέρα, καὶ θ.αν, καὶ ὁ μονα πρόσωπα διαπέφυγε πᾶσαν υποψίαν. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν γινδύνησει περὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν.* Hunc canonem sic Balfoieus vertit: *Magna synodus vltimissime vetat episcopum, presbyterum, diaconum, aut ullum clericorum habere secum mulierem introductam, nisi forte matrem, vel sororem, vel amitam, vel demaue eas solas personas quæ omni suspitione*

B *circare solent. Qui secus facit, dignitate sua periclitabitur.* Photius in Nomocanone, Burchard. Wormat. lib. ii, cap. 109. Ivo Carnotens. ix part, cap 186. Jarland. Chrysopol. sub fin. lib vi suæ Candelæ; Gratian. 32, *Interdixit*, hanc sanctionem retulere, et quidem paulo articulatus quam Ruff. lib. 1 *continuat.* Histor. Eccles. cap. 6. Quapropter Nicæna synodo tam unanimiter suscepta a primate totius Angliæ, nec non episcopis et quinque regibus ibidem consistentibus, quidquid Patres Nicæni sanciverunt, Angli quoque pontifices comprobarunt, simulque decretum illud de cælibatu sacerdotum. Quod hinc amplius et sole meridiano clarius emicat, cum excussis quæ ad fidem pertinerent; auctam instar Nicænas sanctiones uno ore laudant. Quæ ratio etsi adultam conciliatio auctoritatem ex communi utriusque synodi ecclesiasticæ consensu, ita ut acutissima ingentia hebescant ad acrem legum divino Spiritu suggerente promulgatarum, subjiciam tamen quidquid ad hanc rem ex historia Anglica depromptum venerit in mentem. Quod igitur sacerdotalis cælibatus diutius in Anglia vigerit, posthæc quæ supra memoravimus, fidem faciunt Fulconis, Remorum in Gallia Belgica archiepiscopi, literæ missæ ad Alfredum Saxonum Occidentalium regem in Anglia, quibus commendatur ob archiepiscopum integerrimum Ecclesiæ Cantuariensi præfectum, pestilentissimamque licentiam divini verbi gladio recisam, et ab ethnicorum Danorum turbido fonte haustam, qua episcoporum et presbyterorum plerique non tantum penes se uxores haberent, verum etiam consanguineas; pro scelestam quoque cumulo, virgines Deo sacras imple violarent, concubinamque superinducerent uxori, quo nihil ad explendam dcesset libidinem, si tamen expleri queat. Quæ omnia et divinis præceptis et religionis catholicæ puritati adversari magnifice docebat Fulco, teste Floardo cap 5 Historiæ ecclesiasticæ Remensis, ubi interpres Gallicus pro Alfredo seu Ælfredo et Alvedo, vertit *Albrado*, cap. item 6 ejusdem Historiæ pleno laudatur ore Peigmundus Cantuariensis antistes propter sanctissimos conatus expurgandis luxuriæ, stupri, incestus et fornicationis sordibus. Porro Fulconem Alfredo regi fuisse notissimum, sciet qui legerit Malmesburiens. cap. 4 lib. ii De regibus Anglorum. Contigit autem hæc Anglicanæ Ecclesiæ restauratio annum circiter 890, Ælfredi regnantis xviii, Peigmundi (quem *Peoniam* vocat Gallicus interpres) sedentis ii. Quandoquidem effrenatam libidinem in Angliæ regnum Ecclesiamque pridem antea irrupisse notum, testatumque est ex epistola S. Bonifacii martyris archi-

concilio, servabitur, quia quoad cas aliqua occasione tenebunt, nec missas celebrabunt, nec legales erunt, sed tantum usque ad initium Quadragesimæ, si habuerint qui pro illis caste in ecclesiis seruiant, beneficiis ecclesiæ non privabuntur. Illos autem qui presbyteros propinquas suas dimittere prohibent, sicut eos qui contra Deum et contra Christianitatem agunt, arguite, et totum peccatum fornicationis presbyterorum illis imputandum ostendite, et nostram et omnium ³¹⁹ coepiscoporum nostrorum excommunicationem illis promittite.

VARIÆ LECTIONES.

³¹⁹ et nostram omnium *ms* et nostram et omnium *1575*.

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

episcopi Moguntini, quæ exstat apud Malmesburiens. lib. i de regibus Anglor., fol. 14, pag. 2. Rōgerius Honedenus ad annum 975 vituperat Alferum, Merciorum principem, et aliquot Angliæ magnates, qui clericorum uxorum muneribus allecti, expellebant probos monachos ex ecclesiis, quibus fuerant ejecti incontinentes clerici. Quorum nobilium furenti avaritiæ impietati viriliter restiterunt Etheluvinus, Orientalum Anglorum dux honestissimus atque integerrimus, nec non ejus germanus Elioldus Brihnothusque comes. Idem Honedenus anno 957 in Eadgari seu Edgari regis laudes breviter excurrrens ait: « Destructas ecclesias renovavit et ditavit, abjectis etiam cœnobiis clericorum scholarum venenis, » etc. Quænam vero hæc sint venena, nisi stupri, adulterii et fornicationis, quæ sensim ad intima cordis serpunt, et animam, omni gratiæ divinæ calore expulso, suffocant? Ingu'phus in Hist., fol. 502, pag. 2, eadem venena appellat « clericorum nœnias. » Ipsemet Edgarus id profitetur et asserit in diplomate suo, quod exstat apud Malmesb. lib. ii, cap. 8, fol. 32, inter cætera hæc commemorans: « Idiotis clericis ejectis, nullis regularis religionis disciplinæ subjectis, plurimis in locis sanctioris seriei, scilicet, monachici habitus præfeci pastores. » Hæc in rem meam regis regioque ore verba dignissima sunt et opera Atheluvodus seu Etheluvodus illo rege sanctissimo, episcopus quoque sanctissimus e sua Wintoniensi Ecclesia expulit clericos mulierosos, testibus Malmesb. supra, et Osberno Cantuariensi præcantore, cap. 39. Vitæ sancti Dunstani apud Sur. tom. III. Aliquot autem horum clericorum expulsorum dum expostularent cum rege de sua expulsionem, rogatus fuit S. Dunstanus ut iterato parceret; siluit ille ad has preces, animo volutans quid ageret, positus inter incudem et malleum, cum ecce crucifixi Christi imago clara voce id prohibuit, dicens: « Non fiet, non fiet; » quod testantur Osberno loco præcitato. Vincent. Belyæ. hist. Speculi lib. xv, cap. 80; D. Antonin., part. ii Hist., cap. 6, tit. 16, § 4; Petrus de Natalibus, lib. viii Catalog. sanct., cap. 49. Præterquam quod id etiam adversarius nostris Anglo-Calvinianis (si Balæum excucullatum cum sua Dorothea, Polydororumque Vigil. impuditiore hujus facti calumniatores demas) sic in confesso, ut longiori non egeat probatione. Post aliquantum temporis expulsorum clericorum filii litem sopitam extinctamque redaccenderunt in conventu Talnensi seu Calnensi, cui aderant rex Eduardus et totius Angliæ optimates. Quotquot autem sancto Dunstano refragati sunt, et turpi clericorum petitioni annuerunt, e solo tam graviter in terram corruerunt, ut nonnulli expirarint, alii vix præsentissimæ necis manus effugerint, auctoribus Osberno, Vincent., Antonino, Honedeno ad annum 977, qui casum quidem exprimit non causam, tum quod notissima esset, cum quod comitia non ob id tantummodo haberentur.

A

EPISTOLA LXIII ³²⁵.

ANSELMI AD BURGUNDIUM ET UXOREM EJUS
RICHERAM.

Ut futuræ vitæ sint memores, et ad illius amorem sese invicem accendant.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, suis charissimis BURGUNDIO, et uxori ejus RICHERÆ, salutem, et benedictionem Dei.

Qualiter me habeam nuntius vester melius poterit vobis verbis ostendere quam ego scribere. Nihil autem tantum me delectat mandare vobis, quantum

B

Cæterum quod Etheluvodus in Wintonia, id S. Osvaldus et Dunstanus præstiterunt in suis Ecclesiis. Ut autem iterum meus adversarius suo judicetur ore, suisque pareat armis, en quod de Etheluvodo scribit lib. v, fol. 204: « Ille secundo episcopatus sui anno quosdam canonicos in veteri monasterio Vincestre degentes, et ordinem suum pigre et negligenter observantes, eiecit, et monachos imposuit. » Hucusque Huntidomensis, qui, etsi hujusmodi odii pigrum et negligentiam enucleatius non declarat, tamen ex supradictis patet. Ad annum millesimum accedamus: producet enim nobis Lanfrancum uxorum clericorum hostem et insectatorem verum. Is igitur epistol. 2, ad Alexandrum II papam, de Gestrensi episcopo, quem Licifeldensem nuncupat, in hunc modum scribit: « Licifeldensis vero episcopus, qui apud legatos vestros de incontinentia carnis (cui uxor publice habita, filique procreati testimonium perhibebant) aliisque criminibus accusatus, ad synodum tamen eorum venire noluit. Unde et prædicti legati vestri eum excommunicaverunt, regique substituendi successorem, ut dicitur, concesserunt; in Paschali solemnitate ad curiam venit, de illatis culpis causam inire noluit, regi in conventu episcoporum atque laicorum, episcopatum reddidit; se amplius non habiturum, nec successorum calumniam aut damnum illaturum, jurejurando spontanea voluntate firmavit. Dehinc ad monasterium, in quo ab infantia nutritus monachus fuerat, repedavit. » Rursusque in epistola ad Joannem Rothomagi pontificem, apud quem theones quipiam et in devoti postulaverant Lanfrancum ceu Joannis obtrectatorem. Quod crimen et imposturam pro falso repudiatis Lanfrancus ait: « Retulistis vobis a multis fuisse relatum quod ego quædam facta vestra carpo. Et maxime, quod instituta sanctorum Patrum de servanda clericorum castitate male vos intellexisse redarguo. » Paucisque interpositis, subjungit dissolvens calumniæ modum: « Imo vestro aliorumque venerabilium Patrum exemplo provocatus, per totam Anglicam terram pastoralis auctoritate prohibui, ne cujuslibet ordinis quisquam canonicus uxorem accipiat: nec sortito antea, si presbyter aut diaconus est (nisi præbenda carere velit) habere ulterius licet. » Hæc Lanfrancus verba et instituta de clericali celibatu ad unguem servando, videamus arctissimam ejusdem decreti custodiam in epistola ad Herfastum Tetfordensem episcopum his verbis: « Lanfrancus gratia Dei, non suis meritis, coepiscopo Herfasto salutem. Clericus iste noviter ad me venit, causam suæ infelicitatis mihi dixit; dictam, testimonio vestrarum litterarum veram esse asseruit. Testatus est se inordinate ordinatum; videlicet, cum nullus esset ordinis, a fraternitate vestra factum esse diaconum. Interrogatus a me si uxorem haberet: uxorem se habere, nec eam se velle dimittere respondit. Propterea tali pacto consulendum ei divina iustus au-

D

ut curam habeatis de vobis. Exoneravit vos Deus, abstulit vobis omnem occasionem amandi hoc sæculum, et dedit vobis omnem opportunitatem amandi salutem vestram. Ponite quotidie ante oculos vestros finem vestrum. Cogitate intentissime cujus erunt et qui vobis proderunt ³²¹ quæ post vos remanebunt. Cogitate quo ibitis, quid vobiscum portabitis, quid ibi quod ³²² præmissum sit a vobis invenietis. Certe non portabitis vobiscum nec invenietis ibi aliud quam merita vestra, sive bona sive mala. Videte

quæ merita præmisistis. Si plura bona quam mala, gaudere potestis. Si ³²³ plura mala quam bona, quod non puto, multum ³²⁴ debetis timere, præsertim cum multum necesse sit homini volenti salvum habere multo plura ³²⁵ bona merita quam mala. Hæc cogitate, hæc inter vos die ac nocte, in secreto et in publico, tractate; hæc sint colloquia vestra invicem: *Domine mi, amica mea, quid facimus? quid tardamus? prope est ultima dies nostra. Quomodo expendimus vitam nostram? quomodo satisfac-*

VARIÆ LECTIONES.

³²¹ Vobis proderit *ms* vobis proderunt ³²² Quis quod ibi *Edit.* quis ibi, quod ³²³ Potestis *Si ms et Edit.* potestis. quod non puto. Si ³²⁴ Bona quod non puto. multum *ms et Edit.* bona multum ³²⁵ Habere plura *ms et Edit.* habere multo plura

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

cloritate decerno Diaconatum ei auferte. Ad cæteros minores ordines congruis eum temporibus promovete. Diaconatus vero ordinem nunquam recipiat, nisi caste vivat, nisi se de reliquo caste victurum canonica attestazione promittat. Si vero cælibem vitam egerit, et acturum se omni tempore spondere voluerit: non quidem eum ad ordinem diaconatus iterum ordinabilis; sed ipsum officium per textum sancti Evangelii, vel in synode, vel in multorum clericorum conventu reddetis. Hactenus Lanfrancus, cujus testimonii planum fecimus etiam ante Londinensis synodi canonem sacerdotibus fuisse conjugis interdictum. Valeat ergo Huntidomensis inscitia et calumnia; quod enim obtendit in defensionem suæ alienæque opinionis, scilicet, Anselmianum decretum visum fuisse periculosissimum, ne dum munditias viribus majores appetent, in immunditias horribiles ad Christiani nominis summum dedecus inciderent; id, inquam, ne flocci quidem facio. Si enim tantillum haberet roboris ratiuncula hæc, eadem necessario efficeretur, perpetuam fuisse a Deo vetitam: *Non occides, non mœchaberis, non furtum facies*; et quia in dies fiunt cædes innumeræ, æque indignissimæ et maximæ, item adulteria, stupra, sacrilegia, incestus, et alia horrenda scelestia quæ his omnibus sua præcellunt impietate. In summa, ut Hieronymus rusticum monachum docet: *Non est culpa Christiani nominis, si simulator religionis in vitio sit. Quinimo confusio gentium* (addo, et malorum et hæreticorum) *cum ea vident Ecclesie displicere quæ omnibus bonis non placent.* Cæterum ut sciant posterum quanta animorum consentientium multitudine recepta fuerint Londinensis synodi statuta, testatur Rogerus Hoved. Anselmum Eboracensi archiepiscopo et cæterorum episcoporum Anglicorum grege consistente hæc renovasse, astante atque audiente Henrico I rege, comitibus atque baronibus, ut vocat, una mente et voce consentientibus, anno 1108, eodemque sæculo repetita fuerint in concilio Eboraci coacto anno 1195, cujus acta Hovedenus eodem retulit anno 1235. In altera synodo Londinensi id rursus fuisse prohibitum narrat Matthæus Paris in Historia majore, fol. 456 editionis Tigurinae. Idem ad annum 1225 observat severissimam Stephani de Langetuna Cantuariensis archiepiscopi pœnam in concubinas clericorum his verbis decretam: «Concubinæ sacerdotum et clericorum, qui infra sacros ordines constituti et beneficiati sunt, ecclesiastica careant sepultura; nisi sane se correxerint; et (quia scriptum est: *Vivens, vivens ipse, confitebitur tibi*) incolumes, vel tanta earum in extremis appareat pœnitentia, propter quam non immerito debet eum eis dispensari.» Item. «Non recipiantur ad osculum pacis, nec panem benedictum percipiant in ecclesia, quandiu concubinarij eas detinent in domibus suis, vel publice extra domos.» Item: «Si

peperint, non purificentur, nisi prius sufficientem præstiterint cautionem archidiacono, vel ejus officiali de satisfactione in proximo capitulo, post purificationem earum faciendam.» Item: «Sacerdotes in quorum parochiis concubinæ talium commorantur, si non hoc ostenderit archidiacono vel ejus officiali, suspendantur. Et priusquam relaxentur, gravi pœnitentiæ subjaceant.» Item: «Quæ conviciata poterit, quod sacerdos eam carnaliter cognoverit, publicam agat pœnitentiam, et solemnem; ac si de adulterio esset convicta, tanquam pro duplici adulterio puniatur; nec tanti reatus impunitas aliis transeat in materiam delinquendi.» Has in clericos concubinarij clericalesque concubinas (nam et percussæ concubinæ reperciuntur concubinatores) animadversiones statuit Stephanus de Langetuna, vir eruditus et sanctæ memoriæ, prius Sancti Chrysogoni cardinalis, sedit annis XXI, diebus 25. Hic transtulit corpus B. Thomæ in capsâ pretiosissima. Sic de archiepiscopo mulierarios clericos juste vindicante loquuntur tabulæ missæ archiepiscopi Cantuariensis in nostra bibliotheca. Maneat ergo ab omni ævo uxores usurarias fuisse clericis Anglicis, ita ut quod contra rationem juris, addo ecclesiastici (nam Pauli jurisconsulti verba lib. CLXXXIV. indig. mutuo) fuit receptum ab aliquibus, non sit producendum ad consequentium. Postquam hæc congesissem, occurrit lib. VIII. Histor. Britannicæ Armoicæ, cap. 49, idem locus de uxoribus primum ab Anselmo interdictis sacerdotibus, quem historiæ conditor Bertrandus Argentæus hausit ex Roberti Beccensis monachi Chronologia. Hunc autem retulit Argentæus postquam memoravit Victorium Rhedonum antistitem filiam habuisse Demnolam nomine, et plusculis de ea scriptis, addit observatum quod episcopi sacerdotesque non tantum Victorii, sed et D. Hieron. Augustinique sæculo libere possent impuneque esse mariti, eo quod Ecclesia catholica nondum vetuisset: vetuisset tamen ob infinitas gravesque causas, et id interdictum postremo in Anglicana fuisse receptum Ecclesia a D. Anselmo archiepiscopo. Quam vero absurde vir eruditus dixerit producens tacite sui dicti testes D. Hieronymus et Augustinus, præter concilii Nicæni decretum superius allegatum, palam est ex Bellarmini, Gregorii, Valentini et aliorum clericalis continentie propugnatorum scriptis D. Hieronymus, Augustinus mens patet, et illius quidem ex sua confessione edita Paris. apud Nivellum, hujus vero ex ejusdem quoque confess. pag. 467, 468 et 469, ubi dicitur apostolos cælibatum docuisse, et antiquos servasse. Profiteor igitur quondam plerosque conjugatos in episcopum unctos, sed post unctionem ab uxoribus abstinuisse. Sic in Gallia nostra D. Germanus Altissiodorensis inauguratus uxorem mutavit in sororem, teste Constantio presbytero contemporaneo lib. I. Vitæ ejusdem, cap. 7. D.

rus Deo pro peccatis nostris? Præparemus nos, quasi videamus in proximo diem vocationis nostræ: et ita aptemur, ut securi eamus ad iudicium; quia recepturi sumus sine dubio, prout gerimus in hac vita, sive bonum sive malum. Deus nos junxit in hac vita, faciamus ut nos simul jungat in æterna vita; et videamus ibi prolem nostram, quam sibi Deus jam assumpsit. Hæc sunt vestra studia, hæc sollicitudo, hæc suspensio vestra. Quod mando vobis per nuntium istum, ne veniatis ad me, nisi a me mandati per ³²⁶ sigillum meum; vobis dico, domine et frater charissime Burgundi, suscipite bono animo, si me amatis. Omnipotens Deus regat corda vestra, et dirigat ad gaudia æterna. Amen

391 EPISTOLA LXIV ³²⁷.

HUGONIS LUGDUNENSIS ARCHIEPISCOPI AD ANSELMUM.

De incolumi suo reditu ex Hierosolymis.

Desideratissimo Patri suo ANSELMO, venerabili Cantuariensium archiepiscopo; HUGO Lugdunensis Ecclesiæ servus, salutem.

Sanctitati vestræ notum esse volumus, meritis et intercessoribus vestris id obtinentibus, nos Hierosolymis incolumes rediisse. Quod vobis idcirco notificare dignum duximus, quoniam id vobis non ingratum fore credimus ³²⁸. Audivimus autem a rege Anglorum vos nimium inquietari, et multa contra Deum ejusque Ecclesiam ab eo inconsulte agi; unde divinam nos oportet implorare clementiam ut inimicos vestros, imo sanctæ ³²⁹ Dei Ecclesiæ perturbatores convertat, et vestræ sanctæ obedientiæ subiciat. Quod si, peccatis nostris exigentibus, id ad præsens fieri non poterit, et, persecutione ingruente, vos cedere, aut etiam locum mutare, necesse fuerit, sanctitatem vestram submissis precibus exoramus ut ad puerum vestrum declinare non dedignemini, et ad domum vestram, quæ vestra fuit, et quæ modo vestra est, et de die in diem semper melius vestra erit. Quod non solum nos, sed et commissa nobis Ecclesia humiliter implorat, quæ sanctissimis orationibus vestris nobiscum devotissime se commendat, et ad obsequium vestrum promptissima, faciem vestram videre desiderat. Præsentium gerulum, Elvredum nomine ³³⁰, vobis commendamus. Qui ab Apulia usque Lugdunum ³³¹ nobiscum veniens, fide-

EPISTOLA LXV ³³².

ANSELMI AD HUMBERTUM COMITEM ET MARCHIONEM.

Gaudet de acceptis ejus litteris, simulque beneficia ab illo in se collata perstringit. Et ut Ecclesiam tueatur, non vero illi dominetur, admonet.

Suo reverendo, et charissimo Domino UMBERTO ³³³, comiti, et marchioni, ANSELMUS servus Ecclesiæ Cantuariensis, fidele servitium cum orationibus.

Litteras a dignatione vestra mihi directas magno gaudio suscepi, quoniam honore, et amore, et opulentia bonæ voluntatis plenas inveni. Quantus enim mihi est honor, cum vestra celsitudo, cujus se homines gaudent esse parentes mei, dignatur dicere me sibi consanguinitate ³³⁴ copulari; quantus vero amor intelligitur, cum de tam longe mihi studet scribere se de bonis quæ de me audit valde gratulari! Quantum etiam voluntas ejus bona in his quæ Dei sunt coram Deo ferbeat, aperte monstratur cum de bonis quæ sola fama de longinquo regno audit, ad magnum gaudium et lætitiâ excitatur. Utique licet ea quæ de me vel de actibus meis bona referuntur, debeant, quantum in me est, nulla aut fere nulla judicari, vestra tamen benevolentia ³³⁵ non minori quam si vera essent apud justum Judicem gratia meretur remunerari. Tantam utique gratiam vestram nescio me aliquo servitio meruisse, nisi quia, ut verum fatear, vestram prosperitatem ³³⁶ vestrosque successus scio me semper, etiam antequam vos viderem, non ficto corde dilexisse. Memor enim me naturaliter a progenitoribus, vobis, ut Domino, debitorem esse, nunquam passus sum cordi meo vestrum amorem deesse. Nec sum oblitus quia cum Romam tenderem, benigna vestra largitas Lugduni prompta fuit me con iucere atque necessaria quælibet impendere. Qui amor multum crevit cognita per multos vestra vita et probitate, quia ad servandam pacem ac justitiam cum pietate utimini vestri principatus potestate. Quem etiam valde majorem habere me demceps debere intelligo, quia hoc vestra mereri dignatur erga me dilectio. Quamvis non egeat vestra bona intentio nostra admonitione, ad me tamen pertinet ut epistola mea ad vos non sit sine aliqua exhortatione. Sicut enim ignem vento agitatum videmus exardescere, ita bona voluntas per exhortationem ad meliora se solet accendere. Videtis, mihi charissime domine, qualiter mater nostra Ecclesia Dei, quam Deus pulchram, amicam et dilectam spon-

VARIAE LECTIONES.

³²⁶ Mandatis per ms mandatus per *Edit.* mandatum fuerit per ³²⁷ *Collata cum eodem ms* ³²⁸ Fore duximus ms fore credimus ³²⁹ Vestros sanctæ ms vestros imo sanctæ ³³⁰ Hæredum nomine ms Elvredum nomine *et recentiori caractere in eodem ms* Lelvredum nomine ³³¹ Usque ad Lugdunum ms usque Lugdunum ³³² *Collata cum eodem ms* ³³³ Guiberto ms Umberto ³³⁴ Sibi et consanguinitate ms sibi consanguinitate ³³⁵ Benevolentiam ms benevolentia ³³⁶ Prosperitatem ms vestram prosperitatem

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

quoque Hilarius Pictaviensis: de quo etsi Fortunatus non prodiderit, eximia tamen viri sanctitas, canonum ecclesiasticorum tenax custodia, et præclara ad filiam Abram de servanda virginitate epistola, locupletissime testantur. D. Genebaldus, Lauduni Clavati primus pontifex, et Urbicus, ex senatore Clatomontis Alvernæ episcopus, sic se

gessere aliquandiu. Sed cum ad uxores redissent, acerbam incestus senserunt poenam. Ille enim septem annis ergastulo inclusus poenituit, teste Hincmaro in Vita sancti Remigii. « Hic vero lacrymis scelus expiavit, » auctore Gregor. Turon. lib. i Hist. Franc, cap. 44.

† sam suam vocat, a malis principibus conculcatur; A quomodo ab his quibus ut advocatis ad tuitionem a Deo commendata est, ad eorum æternam damnationem tribulatur; qua præsumptione in proprios usus ipsi usurpaverunt res ejus, qua crudelitate in servitute redigunt libertatem ejus, qua impietate contemnunt et dissipant legem et religionem ejus. Qui cum dedignantur (15) apostolici decretis (quæ ad robur Christianæ religionis facit) esse obedientes, Petro utique apostolo, cujus vice fungitur, imo Christo, qui Petro commendavit suam Ecclesiam, se probant esse inobedientes. Quærant igitur qui vicarii Petri, et in eo Petri et Christi, decreta Christiana ³³⁷ contemnunt, alias regni cælorum portas, quia certe per illas non introibunt quorum claves Petrus apostolus portat. Omnes namque qui nolunt B subjecti esse legi Dei, absque dubio deputantur inimici Dei. Ergo, mi domine, ne putetis Ecclesiam quæ in vestro principatu est vobis esse datam in hæreditariam dominationem, sed in hæreditariam reverentiam et in tuitionem. Eam ut matrem vestram amate, ut sponsam et amicam Dei honorate. Qui enim illam conculcant, extra illam cum dæmonibus conculcabuntur; et qui illam glorificant, in illa et cum illa inter angelos glorificabuntur. Reverendam dominam meam, uxorem vestram, cum prole vestra saluto, quibus vobiscum nostras Ecclesiæ nostræ orationes in vera charitate ³³⁸ concedo. Omnipotens Deus sic vos in hac vita dirigat et protegat, ut in futuro ad æternam beatitudinem provehat. C

EPISTOLA LXVI ³³⁹.

ANSELMI AD BURGUNDIUM ET RICHEZAM UXOREM EJUS.

Hierosolymam profecturum, quid sit acturus, monet. Ut generalem omnium ab infantia peccato unam confessionem præmittat: et ita res suas disponat ut uxorem non sine auxilio et consilio relinquat.

ANSELMUS gratia Dei archiepiscopus Cantuarie, fratri, et amico dilecto, BURGUNDIO, et uxori ejus, sorori suæ RICHEZÆ, salutem et benedictionem Dei, et suam, quantum potest.

Mandastis mihi, domine et amice charissime Burgundi, vos velle ire Hierosolymam pro servitio Dei et salute animæ vestræ, et hoc vos velle facere concessione mea, et filii vestri, mei nepotis, Anselmi. Gaudeo de vestra bona voluntate, et consulo et precor, ut si hanc viam faciatis, nec vobiscum peccata quæ fecistis portetis, nec domi peccatum relinquatis; et ut deinceps voluntatem bene vivendi, sicut verus Christianus vestri ordinis, habeatis. Facite confessionem omnium peccatorum vestrorum nominatim ab infantia vestra, quantum recordari potestis. Videte ne peccatum habeatis super uxore vestra, cujus bonitatem ³³² vos melius cognoscitis ³⁴⁰ quam ego; sed ita remaneat, ut sit non sine ³⁴¹ auxilio et consilio, quidquid Deus de vobis faciat; nec expellatur a domo et honore vestro, contra voluntatem suam quandiu ipsa vivet. ut possit Deo servire pro salute corporis et animæ vestræ, et pro anima sua et filiorum vestrorum. Disponite totam rem vestram, sicut C faceretis si in præsentem vos moriturum et Deo reddi-

VARIÆ LECTIONES.

³³⁷ Christi, Christiana ms Christi decreta Christiana ³³⁸ In charitate ms in vera charitate ³³⁹ Colla'a cum eodem ms ³⁴⁰ Cognoscetis ms cognoscitis ³⁴¹ Non sine ms non sit sine

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(15) *Apostolici decretis.* Id est papæ, hoc enim vocabulo reperio plerosque scriptores nuncupare papam Romanum; imo et Nicolaum II papam, dist. 79, c. an. *Apostol.* et can. *Si quis*, ubi lepida paronomasia dicit non esse habendum apostolicum, sed apostaticum, qui apostolicam sedem non conscenderit unanimi cardinalium clericorumque suffragio. Ad quem locum videntur respexisse abbas Dispeigensis ad annum 1106, et Bibliothecarius Malmesbur. lib. iv De regibus Anglor. loquens de Anselmo: *Voce Deo dilectus Urbanum apostolicum, alterum apostatam (scilicet Guibertum antipapam) pronuntiavit.* Nec semel tantum hac utitur dictione; nam lib. ii, cap. 12, ita scribit: *Sane iste Leo (videlicet I A) de quo epitaphium loquitur, fuerat Romæ apostolicus, etc.* Præcedenti quoque lib., cap. 3, de Leone V scribens; et lib. i De gestis pontif. Angl., in Vita Anselmi creberrime, et alibi passim. Henricus Huntidon. lib. iv eandem usurpat vocem, numeratis Romanos papas qui sederunt regnante D Adelaido Westsaxonum rege. et Apostolici autem, inquit, ejus tempore fuerunt Sergius papa, Joannes, etc. Noster Anselmus rursus utitur epist. 24 hujus libri, nec non 87 et 92 infra. Theodorus Studiti, scribens ad Paschalem primum, inquit, et Paschali papæ Romæ in omnibus summa virtute prædico, lumini magno, principi sacerdotum primo, domino nostro apostolico papæ Paschali, etc., apud Baron. tom. IX, anno 817. His accedunt epistolæ Gabrielis patriarchæ Alexandrini, et Joannis Conii chorepiscopi Alexandrini missæ anno 1595 ad S. D. N.

Clementem VIII, apud eundem Baron. in appendice ad tom. VI. In quibus epistolis Clemens octavus vocatur tertius decimus apostolorum mundanorum. Ob quem locum venit in mentem locutionis majoribus nostris consuetæ qua papam vernacule apostolum vocabant. Quod animadverti primo in antiqua precum capitularium apud nos fieri solitarum forma his omnino verbis et litteris: *Prion por nostre seignor Lapotoine: por tote la cort de Rome, etc.* In codice Victor. ms. qui habet Vitas sanctorum patrio descriptas sermone, in Vita sancti Sylvestri, *une boane fame pris apostoile.* Rursus, in festo Cathedralis sancti Petri: *Explicit la chaire seint Pere l'Apostre comment fu Evesques d'Antioche et puis Apostoles de Rome.* Helinandus monachus Frigidimontis ita papam appellat, et apostrophe sui poematis De morte, scripti ante 400 annos, *de Cardinal ou d'Apostoile.* Sic etiam Villardimus in Hist. et Chion. Franciæ in III vol., Carolo VIII Francorum regi dicata. Hinc traxerunt originem pleræque aliæ voces, nempe *sedes, cathedra, litteræ, decreta apostolica*, id est papalia, non aliam profecto ob causam quam quod etsi omnes episcopi fuerint successores apostolorum, ut scribit D. Hieronym. ad Evag. tom. II, attamen in Romana Ecclesia semper apostolicæ cathedræ viguit principatus. D. August. epist. 162, vel, ut placet Ruperto Turtiensti, lib. i De divin. offic., cap. 27, quod cæterorum apostolorum successores, patriarchæ: Petri autem successor pro reverentia principis apostolorum, apostolicus nominatur.

aurum rationem de tota vita vestra sciretis. Nostram A
 licentiam quæritis. Dei licentiam, et consilium, et
 auxilium, et protectionem, oro Deum ut in omnibus
 semper et ubique habeatis. Tibi dico, soror mea
 charissima, converte totam intentionem tuam et
 totam vitam tuam ad servandum Deo; et quod Deus
 abstulit tibi omnem delectationem hujus vitæ, crede
 quia ideo fecit ut in illo solo delecteris: illum ama,
 illum desidera, illum cogita, illi servi omnibus horis
 in omnibus locis. Omnipotens Deus vos semper am-
 bos benedicat.

EPISTOLA LXVII ³⁴².

ANSELMI AD RICHERAM.

*Quod nec in Angliam tutam conscientiam redire possit,
 nec in ea pacifice vivere. Quodque filius ejus, nepos
 suus, sacratus sit.*

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, sorori suæ
 charissimæ, RICHERÆ, salutem et Dei in omnibus
 tribulationibus ejus consolationem.

Scio, soror dilectissima, quia, excepto viro ³⁴³
 vestro, non est homo in mundo cujus salutem et
 prosperitatem tantum nosse et audire desideretis,
 quantum meam, et filii vestri Anselmi qui mecum
 est; ego enim sum unicus frater vester, et ille uni-
 cus filius vester. De his quæ erga nos sunt, legati
 nostri plenius vos docere poterunt viva voce quam
 ego per litteras. Sciatis tamen quia filius vester,
 nepos meus charissimus, postquam a vobis discessit,
 longam et gravem ægritudinem passus, tandem, Deo
 miserante, integram sanitatem recepit. De me vero
 dico quia sanus corpore sum; sed in magnis tribu-
 lationibus versatur cor meum. Ita ut nec Angliam
 audeam propter timorem Dei fugere; nec in ea
 possim in ulla pace, aut tranquillitate, aut quiete
 vivere. Quotidie ita est cor meum suspensum, velut
 in proximo sim exiturus; sed quomodocunque sit de
 me, de vobis gaudeo, quia nuntii vestri mihi retulerunt
 vestram salutem et prosperitatem. Quoniam autem
 et prosperitas et adversitas hujus vitæ breves sunt
 et transitorie, istas contemnamus, et æternam ad-
 versitatem fugere, et perpetuam prosperitatem me-
 reri bene vivendo ³⁴⁴ contendamus. Cum ergo, soror
 charissima, in hac vita non habeatis in quo cor
 vestrum possit delectari, convertite illud totum ad
 Deum, ut in futura vita de illo possit letari. Vale. D
 Si vir vester redierit, et ad me venire voluerit,
 mando ut nullo modo veniat.

VARIE LECTIONES.

³⁴² Collata cum eodem ms ³⁴³ Excepto vestro ms excepto viro vestro ³⁴⁴ Vere vivendo ms bene vivendo
³⁴⁵ Collata cum eodem ms ³⁴⁶ Adhuc ad Deum ms adhuc clamamus ad Deum ³⁴⁷ Sancti N. ms Sancti
 Edmundi ³⁴⁸ Non verum ms Non est verum ³⁴⁹ Collata cum eodem ms ³⁵⁰ Beccensis ms Belvacensis

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(16) *Dominum Gualonem*. Sic apud Ivonem Car-
 nol, epist. 41, 220, 245; epist. tamen 49, 50, 169,
 171, legitur *Galonem*: et in epistola Paschalis papæ,
 missa Adamo, cœnobii Dionysiani ad Lutetiam
 Parisiorum præfecto, quæ exstat in ms. Victoriano.
 Rursus ejusdem Ivonis epist. 120 et 193, scribitur
Gallonem, sed 269, apud continuatorem Aimoini,
 lib. v, cap. 50, ap. Andream, lib. iii Histor. Fran-
 corum, Eadmerum lib. ii Vitæ nostri Anselmi. scri-

PATROL. CLIX.

EPISTOLA LXVIII ³⁴⁵.ANSELMI AD GUILTIUM ARCHIEPISCOPUM ROTHOMA-
GENSEM.

*Ut revocet abbatem S. Edmundi ab abbate S. Ebrulfi
 intrusum; et illi Ecclesiæ res et homines, quibus
 injuste spoliata est, restituantur.*

Domino et Patri reverendo, archiepiscopo Rotho-
 magensi, GUILLELMO, ANSELMUS, servus Ecclesiæ
 Cantuariensis, fidele servitium cum orationibus.

Clamavimus, et iterum clamavimus, et adhuc
 clamamus ad Deum ³⁴⁶, et ad vos, et ad totam Ec-
 clesiam Northmanniæ, maxime ad episcopos et ab-
 bates, et omnes religiosas personas, de abbate
 cœnobii Sancti Ebrulfi, qui quemdam suum insi-
 pientissimum juvenem, professione monachum in
 vita, ita, sicut jam vobis scripsimus, inordinate et
 irreligiose in ecclesia Sancti ³⁴⁷ Edmundi pro abbate
 ingressit. Videte ne nobis necesse sit, ut familiariter
 reverendo meo Patri loquar, clamare ad Deum de
 vobis, ad quem pertinet hoc corrigere, si contem-
 nitus. Dicit, ut mihi relatum est, idem abbas illum
 non esse suum monachum, sed de Sancto Severo.
 Sed secundum quod ipse in Anglia confessus est,
 sicut ab audiente didici, professus est ecclesiæ suæ,
 et ideo non est verum ³⁴⁸ quod negat eum suum esse
 monachum. Denique ipse, quomodocunque sit de
 professione, ipse, inquam, Ecclesiam impedivit.
 Ipsum cogite, quantum ad vos pertinet et quantum
 potestis, ut eam expediat. Nimis chare vendidit
 nobis lupulum suum, ecclesiam rebus suis, et ho-
 mines ecclesiæ suæ, violentia, illis nolentibus sine
 quorum consensu fieri non debuit, spoliavit, et talentum
 monachum, qualem sæpe vobis ostendi, in eandem
 ecclesiam immisit; et ad injuriam Dei, et contume-
 liam monachi ordinis, ibi dimisit. Obsecro, facite
 ut reddat ecclesiæ quos abstulit, et recipiat quos in-
 tulit. Valete.

EPISTOLA LXIX ³⁴⁹.

ANSELMI AD PASCHALEM II PAPAM.

*Protestatur Gualonem abbatem esse dignum
 episcopatu.*

Reverendo domino et Patri PASCHALI, summo
 pontifici, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis,
 debitam subjectionem, et fideles orationes.

Ecclesia Belvacensis ³⁵⁰ vestro consilio directa,
 et auctoritate roborata (16), domnum Gualonem
 abbatem Ecclesiæ Sancti Quintini elegit, et electum
 desiderat sibi constitui episcopum. Est enim, i

ptum est, *Vualo*, non *Gualo* aut *Gallo*; adeo sue e
 inconstantes librarii in eodem nomine. De varietate
 lectorem monere placuit, ne inter legendum remo-
 raretur aut in bivio relinqueret. Sed horum nomi-
 num posterius reor esse germanius, quia idiomati
 Picardico vicinius. Quod enim Celtæ Galli pronun-
 tiant per *g* Belgæ atque adeo Picardi per duplex *w*.
 Bellovacii quoque etiamnum perdurat familia ejus-
 dem nominis, *les Vualons*. Vualoni autem Bellovacus

quantum humana potest judicare cognitio, sic aptus et utilis ad hoc in omnibus quæ in eligendo episcopo consideranda sunt, ut melior et aptior in eadem Ecclesia inveniri nequeat. Sed quoniam desideranti nihil sufficit, donec quod desiderat assequatur, non est contenta eadem Ecclesia suis precibus, sed et aliorum, quos suum desiderium apud vestram celsitudinem adjuvare posse existimat, auxilium studiose postulat. Est enim experta in præteritis temporibus et in simili negotio multos esse quorum consuetudo est malum dicere bonum, et bonum malum, et quærere plus quæ sua sunt quam quæ Jesu Christi; et qui acuunt linguas suas sicut serpentes: quos timet ne simulata columbina simplicitate suo veneno bonum inceptum inficere et annihilare **393** contendant. Quamvis igitur longe nunc sim ab illa, tam propter familiarem ³⁵¹ dilectionem quam invicem habemus, et propter notitiam, instant mihi quatenus quid de ejusdem viri testimonio sentiam, sanctitati vestræ fideliter suggeram; et quantum in me est, apud eam, ut quod desiderant nulla occasione annihilentur, precibus, quibus possum, efficiam. De persona itaque quam eligunt, secundum conscientiam meam loquor, quia in prædicta Ecclesia ad episcopatum nec meliorem, nec æqualem inveniri posse intelligo, nec aliquid de illo aut fama, aut experimento, quod ejus obstet electioni, aliquando sensi; sed multa quæ ejus electionem approbant, experimento et fama cognovi. Quapropter licet de vestra auctoritate, quod ex vobis est, non dubitemus, tamen quibus possumus mente ad vestigia vestra prostrati precibus flagitare **C** præsumimus quatenus eidem Ecclesiæ post multas,

VARIÆ LECTIONES.

³⁵¹ Familiaritatem *ms* familiarem dilectionem ³⁵² Collata cum eodem *ms* ³⁵³ Athelitz *ms* Atheliz
³⁵⁴ Quam si omnibus *ms* quasi omnibus ³⁵⁵ Seu magis diploma Anselmi collatum cum eodem *ms*

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

patria fuit, ubi cum puer operam dedisset Ivoni, tum ecclesiæ Quintinianæ præposito, canonicorum regularium militiæ eodem duce nomen dedit. Postmodum Ivo Carnotum pontifex factus est Vualone in ejus locum subrogato. Mortuo denique Fulcone Belvacensi antistite ab optimis clericis delectus fuerat ad episcopatum: nequiores vero, corrupti muneribus Stephani Garlandi, hominis perditissimi, refragabantur electioni, quanquam electo nihil haberent adversarii quod objicerent. Tandem post varias altercationes inter electum et improbos clericos habitas integro biennio, per plures ob causas quæ in episcopis Parisiensibus propitio Deo sumus enarraturi, Fulconi Parisiorum antistiti suffectus est. Cum autem Parisiensem ageret episcopum, Paschalis litteras a me nuperrime commemoratas dedit ad abbatem Sancti Dionysii his verbis: Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri abbati et monachis Sancti Dionysii salutem et apostolicam benedictionem. Et confratris nostri Galonis Parisiensis episcopi relatione comperimus, etc. *Vide in Paschali II, infra.* Hæc Paschalis, quæ quia nusquam emissa contigit videre, et ad Galonis prædicationem faciebant, hic addenda existimavi. Obiit autem Gualo anno centesimo decimo quarto supra millesimum, *vi* Kalend. Mart. Hunc diem legi in Necrologio

A quas nostis, tribulationes quas passa est, misericordia vestra subveniat, et quod bene inceptum est sine dilatione perficiat. Omnipotens Deus diu nobis vestram paternitatem in prosperitate conservet. Amen.

EPISTOLA LXX ³⁵².

ANSELMI AD ATHELIZ ABBATISSAM WINTONIENSEM.

Non esse tristandum de Wintoniensi episcopo propter justitiam expulso.

Anselmus archiepiscopus matris reverendæ, et filiæ charissimæ ATHELIZ ³⁵⁶, abbatissæ Wintoniensi, salutem et benedictionem.

Qualiter et cur dominus Willelmus electus episcopus de Anglia exeat non est opus hic scribere, quia per multos alios hoc potestis cognoscere. **B** Quanto autem gaudio et cum quanta gratiarum actione, quia hunc honorem illi facit Deus, suscipere debetis, religio et prudentia vestra intelliget, si intente consideratis. (17) Major enim gloria et laus est illi apud Deum et bonos homines quia spoliatur et expellitur pro justitia, quam si omnibus ³⁵⁴ divitiis et omni mundana possessione ditaretur, violata justitia. Gaudeant igitur et exsultent amici ejus, quia nulla violentia, nullo timore potuit superari, nec ulla cupiditate a veritate separari. Hæc sit vestra de ejus expulsionem consolatio, et ad hoc ut Deus illum corroboret et consoletur vestra quotidiana sit oratio. Saluto et benedico filias vestras, et meas, quantum possum. Valet.

EPISTOLA LXXI ³⁵⁵.

Oratorii villæque suburbanæ monachis Cantuariensibus ab Anselmo reddita, diploma.

Ego ANSELMUS, sanctæ Dorobernensis Ecclesiæ

ecclesiæ Quintinianæ cujus cœnobiarchiam gesserat, in hanc sententiam.

Obiit sanctæ recordationis dominus Galo secundus abbas hujus Ecclesiæ, postea Parisiensis episcopus.

(17) Major est illi gloria, quia expellitur pro justitia. Ne hæc legens lector non intelligat, et negligat, meminere anno 1105 magnum conflagrasse discordiæ incendium inter Anselmum et Henricum primum, Anglorum regem. Hic enim pro libitu volebat conferre et investire, ut illius temporis reficem vocabulum, annulo virgæque pastorali, episcopos et abbates. Anselmus reluctabitur constanter, pronuntians non tantum regem posse donare quempiam dignitate ecclesiastica, sed ne quidem esse consecrandum hujusmodi, aut cum illo conversandum. Sub hoc dissidium Henricus dedit episcopatum Wintoniensem Willelmo Giffardio, multum dissentienti refragantique, sed et electores conviciis incessenti. Unde malens obedire Deo quam homini Henrico, tantam ejus sibi contraxit iram, ut facultibus spoliatus universis, Anglia exierit; nec redierit quoad Anselmum, qui zelo libertatis ecclesiasticæ ignem accenderat, extinxisset, ipso Henrico primum aquas injiciente

Quamobrem Wintoniensem antistitem de pastore expulso mœrentem solatur Anselmus, commonens tum maxime letandum cum quis justitiæ nomine agi ut.

archiepiscopus, reddo monachis ejusdem Ecclesie medietatem altaris Christi, quam in manu mea habebam post mortem prædecessoris mei Lanfranci archiepiscopi, qui eis aliam medietatem cognita veritate quod ad illos pertineret, in vita sua redderat. Similiter manerium quod Sistede vocatur eisdem monachis reddo, quoniam ad res eorum pertinere et pertinuisse scitur. Testes Willelmus Ecclesie Christi archidiaconus, Haimo vicecomes, Haimo filius ³⁵⁶ Vitalis, Robertus filius Watsonis ³⁵⁷, Wimundus homo vicecomitis, Radulfus nepos episcopi Gundulfi, et alii plures.

EPISTOLA LXXII ³⁵⁸.

ANSELMUS AD SAMULLEM DUBLINÆ CIVITATIS EPISCOPUM.

Ipsam reprehendit quod res Ecclesie suæ pro libito det extraneis, et monet ut eas restituat.

Anselmus archiepiscopus Cantuariæ, venerabili fratri, (18) Samueli Dublinæ civitatis episcopo, salutem.

Audivi quod libros, et vestimenta, et alia ornamenta Ecclesie, quæ dominus Lanfrancus archiepiscopus dedit avunculo tuo domino Donato episcopo ad opus Ecclesie cui tua fraternitas præstet, tu, pro voluntate tua, exponis et ea extraneis das. Quod si verum est, miror cur ita facias, cum ipsa ornamenta non ei, sed Ecclesie data sint, sicut fratres Cantuariensis Ecclesie filii attestantur: unde moneo, et monens rogo te, quatenus si aliquid de prædictis rebus extra Ecclesiam datum est, celeriter illud restitui facias. Item audivi quod monachos qui in ipsa Ecclesia ad serviendum Deo congregati ³⁵⁹ erant expellas et dispergas, nec redire volentes ullatenus recipere velis. Quod si ita est, non te decet; officii siquidem tui scitur esse magis dispersa congregare, quam congregata dispergere. Quapropter mando tibi ut si aliqui abjecti sunt, et redire volunt, seseque in Dei servitio sub obedientia custodire, eos suscipias; et salutem eorum per paternum

A affectum studiose intendas, nisi, quod absit! hujusmodi causa in illis obsistat quæ hoc fieri omnino prohibeat. Præterea audivi quia facis portari crucem ante te in via. Quod si verum est, mando tibi ne amplius hoc facias, quia non pertinet nisi ad archiepiscopum a Romano pontifice pallio confirmatum; neque decet te ut ulla præsumptione insolitæ rei te notabilem et reprehensibilem hominibus ostendas. Vale.

EPISTOLA LXXIII ³⁶⁰.

ANSELMUS AD PASCHALEM PAPAM.

Obnixè deprecatur ut fiat certior de ratione investiturarum ecclesiasticarum.

Domino et reverendo PASCHALI, summo pontifici, ANSELMIUS, servus Ecclesie Cantuariensis, debitam subjectionem et fidele servitium.

In primis quantas mea potest humilitas celsitudini vestræ gratias agit, quia legatos nostros tam benigne et honorifice suscepistis et tractastis, ut in hoc me de pietate vestra ultra meritum posse confidere cognoscam. Chartam quam mihi a vestra majestate attulerunt, ea qua debui reverentia suscepi; sed rex Angliæ nec eam videre, nec illam quam illi misistis, voluit mihi ostendere. Nam archiepiscopus Eboracensis et alii duo episcopi ³⁶¹ cum quibus legati nostri vestræ se exhibuere præsentiae, redeuntes aliud viva voce retulerunt quam scriptura chartæ mihi præcipiebat. Asserunt enim publice in ea veritate quam servare debent episcopi, vos secrete verbis per eos mandasse regi quia si in aliis recte ageret, investituras Ecclesiarum nec prohiberetis, nec excommunicationi subjiceretis si eas faceret, sed hoc chartæ volebatis committere, ne forte alii principes, quibus hoc ipsum interdicitur, occasionem conquerendi inde possent accipere. Mihi quoque ex vestra parte in eadem episcopali veritate dixerunt ut illis de hac re crederem et eorum consilio me

VARIÆ LECTIONES.

³⁵⁶ Hanno filius ms Haimo filius ³⁵⁷ Filius N. ms filius Watsonis ³⁵⁸ Cum eodem ms collata ³⁵⁹ Servientium congregati ms serviendum Deo congregati ³⁶⁰ Cum eodem ms collata ³⁶¹ Et alii episcopi ms et alii duo episcopi

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(18) Samueli Dublinæ civitatis episcopo. Dublinia vel Dublinia (sic enim constanter et passim lego apud Sylvestrum Giraldum in Topographia Hiberniæ, ejusdemque expugnatione) vulgo *Dyuchin* in Annal. Rogeri Honed. posteriori parte, est regni Hibernici caput Giraldo Hiberniæ Expugn. caput 28. Hæc, ut ex Anselmi potissimum inscriptione liquet, episcopatus titulum sustinebat tantummodo, Anselmo archiepiscopo; qui, ut alias vir disciplinæ Christianæ consultissimus, unumquemque pro conditione salutabat honorifice, id minime prætermisisset. Unde castigandus venit Parkerus in Antiquit. Ecclesie Britannicæ referens Anselmum inunxisse hunc Samuellem in archiepiscopum Dublinensem, cum, testibus Honedeno supra, et Giraldo Silvest., cap. 17 Topograph. Hiberniæ, Joanne, Papyro, alias *Paparo* vel *Papyrus*, ab Eugen. III legatus in Hiberniam, quatuor attulerit pallia, unum Aramaichianæ, alterum Dublinensi, tertium Cassiensi, quartum Connactiensi Ecclesiis. Posterior vero Giraldi articulus videtur repugnare notis ad episto-

D lam 149, infra, ubi ostendimus Hiberniæ et Scotiæ episcopos ab archiepiscopo Eboracensi duobusque episcopis, quos debet Cantuariensis archiepiscopus mittere, esse inaugurandos. Primo autem Dublinæ archiepiscopo fuit nomen Gregorii, ut speciatim Giraldo observavit, subdens hanc honoris accessionem contigisse anno 1152, aut, si lubet, 1151. Illum enim annum ponit Honeden. in Annal. Et horum quidem (qui eodem florere, scilicet 1150 usque ad 1200 et supra) scriptorumque Anglorum fides, si quidpiam auctoritatis sibi comparant, nescio ut fuerit conciliandus D. Bernardus, qui etsi D. Malachiam appellet modo episcopum 515, 516, 517 epistol., in ejus Vita nominet archiepiscopum, et quidem fato functum anno 1148, biennio scilicet ante pallia in Hiberniam per apostolicum legatum delata: ni forsitan dicas, quod Baleum de Malachia loquentem scripsisse recolo, nempe quod obtinendi pallii gratia Romam accessisset. Verum penes auctorem sua fides esto

committerem. Ad quod si nollem acquiescere, **394** ^A rex etiam me contradicente ex vestra auctoritate incunctanter, quod non prohibeatis, secundum libitum suum efficeret; et si in hoc quod charta vestra mihi iubebat, persistere vellem, me absque dubio de regno suo expelleret. Tandem cum nec litteris vestris vellem non credere, nec tandem episcoporum asseritionem vestram præferentium auctoritatem auderem contemnere, quoniam in utraque parte gladius mihi vibrabatur inobedientiæ, eorundem episcoporum consilio inducias petii, donec a vestra excellentia hujus rei certitudinem acciperem, me tamen nullatenus assensum præbente ut aliquid contra decretum concilii Romani fiat, sed tantum tolerante, nec aliquem interim inobedientiæ nota damnante, si fiat. Sic itaque rex vestra, ut putat, ^B auctoritate episcopatus dat atque abbatias. Mentem igitur ad vestra vestigia provolutus, quanto possum affectu, in magna angustia positus obsecro ut apostolicam erga animam meam experiar in vobis esse pietatem, et ad hoc impetrandum totius Romanæ religionis supplex invoco charitatem. Non timeo exsilium, non paupertatem, non tormenta, non mortem, quia ad hæc omnia Deo confortante, paratum est cor meum pro apostolicæ sedis obedientia et matris meæ Ecclesiæ Christi libertate. Certitudinem tantum quaero, ut sciam absque omni ambiguitate quid auctoritate vestra tenere debeam. ^C Audivi in Romano concilio a venerabilis memoriæ domino Urbano excommunicari reges et omnes laicos, investituras et res Ecclesiarum dantes, et ab illis accipientes, et qui propter hoc eorum homines fiunt, et eos qui accipientes consecrant ³⁶². Aut ergo, si sanctitati vestræ placet, hanc excommunicationem in Anglia absolvi, ut in ea possim manere sine animæ meæ periculo, aut eam vos servare velle quidquid mihi inde contingat, vestris litteris significate; aut si quid discretionis vestræ placet excipere, ea lem certitudine nominatim quid illud sit intimate. De illis quoque qui intra prædictas inducias investituras prohibitas accipiunt et qui eos consecrant, quid mihi faciendum sit vestra instrui iussione desidero. In his quæ per latores præsentium extra hanc chartam paternitati vestræ suggero, ut preces nostras dignetur non spernere suppliciter ^D expostulo.

EPISTOLA LXXIV.

PASCHALIS PAPÆ AD ANSELMUM.

Ad præcedentem responsio.

PASCHALIS EPISCOPUS, servus servorum Dei, ANSELMO Cantuariensi, venerabili fratri et coepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Suavissimas dilectionis tuæ suscepimus litteras, etc. *Vide in Paschali II, ad an. 1118.*

EPISTOLA LXXV ³⁶³.

ANSELMI AD COMMIONEM AMICUM SUUM

Tres superbiam modos explicat, et subdividit.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, dilecto amico suo, domino COMMIO ³⁶⁴, salutem.

Exigit charitas vestra ut de tribus illis modis superbiam, de quibus vobis locutus sum, duos qui a memoria vobis exciderunt, per epistolam nostram commemorem. Tres quidem illos esse dixi: unum in æstimatione, id est, quando aliquis altius existimat ³⁶⁵ de se quam debeat; contra quem dicitur: *Noli altum sapere, sed time* (Rom. xi, 20). Et quem negat in se fuisse, qui dicit ³⁶⁶: *Domine, non est exaltatum cor meum* (Psal. cxxx, 1), et quæ sequuntur. Alius est in voluntate, quando aliquis altius se vult tractari aliquo modo quam debeat; contra quem dicitur: **395** *Quomodo potestis credere, qui gloriam quæritis ab invicem?* (Joan. v, 44.) Et: *Diem hominis non desideravi, tu scis* (Jer. xvii, 16). Alius est in opere; contra quem dicit Dominus: *Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco* (Luc. xiv, 8). Iste est quando homo seipsum tractat altius quam debeat. Contra singulos istos modos plura inveniuntur dicta in sacra Scriptura, si inquirantur. Contra omnes dicitur: *Qui se exaltat, tum liabitur* (ibid. 11). Et: *Superbis Deus resistit* (Jac. iv, 6). Et multa alia. De his tribus, quando singula quæque sola est, illa levior quæ in solo opere est ³⁶⁷, quia non fit nisi per ignorantiam; et tamen quia vitium est, corrigendum est. De aliis duabus illa quæ est in sola voluntate damnabilior est, quia scienter peccat. Illa vero quæ est in æstimatione, sola insaniabilior est, quia non se ostendit et justa sibi videtur. Si ergo istæ tres superbiam singulæ considerentur, tres simplices possunt dici superbiam; si vero binæ et binæ intelligantur, tres duplices, inveniuntur. Si vero tres simul conjungantur ³⁶⁸, erit una triplex; et si erunt septem, tres simplices, tres duplices, una triplex. Contra istas superbiam sunt membra humilitatis, id est, ut humiliter quis sentiat de se, et quantum ad tractatum et conversationem aliorum, humiliter velit de se, et ipse humiliter tractet se. Pro singulis modis superbiam dicitur homo superbus; sed pro singulis membris humilitatis; vel pro duobus, nisi omnia membra simul sint, non dicitur homo humilis; sicut uno membro languente, dicitur homo æger; sanus autem non dicitur, nisi sanus omnibus membris. Hæc breviter commemoravi charitati vestræ. Quæ si prudentia vestra sæpius retractaverit, plenius ea intelliget quam hic dicta sunt. Valete et orate pro me, ut sicut Deus dedit mihi superbiam et humilitatem intelligere, sic mihi det illam cavere, et istam acquirere. Salutate dominum et amicum nostrum

VARIAE LECTIONES.

³⁶² Qui accipiunt consecrant *ms* qui accipientes consecrant ³⁶³ *Collata cum eodem ms et cum Edit. Goth. et Col. 1575* ³⁶⁴ Commio *Edit. Cuno* ³⁶⁵ Aliquis existimat *ms et Edit* aliquis altius existimat ³⁶⁶ Qui dixit *ms et Edit.* qui dicit ³⁶⁷ Est opere *ms et Edit.* est in opere ³⁶⁸ Tres conjungantur *ms et Edit.* tres simul conjungantur

reverentium episcopum Atrebatensem ex parte A
nostra.

EPISTOLA LXXVI.

ANSELMI AD ERNULFUM PRIOREM ET MONACHOS
CANTUARIENSES.

Carnoti, ubi a comitissa et ab episcopo exceptus est, scribit de itineris sui prosperitate, et Cantuarienses ut religiosi instituti sint tenaces, hortatur.

ANSELMUS, gratia Dei archiepiscopus Cantuariæ, dilectissimis filiis et fratribus domino ERNULFO priori, et aliis in Ecclesia Christi Cantuariæ Deo servientibus, salutem et benedictionem Dei, et suam, quantum potest.

Qualiter me habeam et quid agam dilectioni vestræ significo. Gratia Dei, postquam iter nostrum incepi, vestris orationibus me prosequentibus, ab omni adversitate sum usque in præsentem diem protectus. (19) Romam tendens ea intentione qua de Anglia exivi, Carnotum usque perveni, ubi a comitissa sorore nostri regis, et ab episcopo, et a multis aliis cum gaudio et honore susceptus sum, sed de itinere meo tali tempore incepto valde mirati sunt. Dicebant enim propter nimietatem caloris, et quia isto tempore nullus peregrinus vadit, me nec Romam perventurum, nec amplius rediturum, quia aut manus inimicorum Ecclesiæ Dei non possum effugere, aut propter imbecillitatem corporis mei tali tempore necesse esset me mortem incurrere. Sic itaque vi consilii sui me ultra progredi ad præsens non permiserunt, sed ut opportunum tempus, et quando peregrini vadunt, expectarem, coegerunt. Sciens enim Scripturam divinam dicere: *Omnia fac cum consilio, et post factum non poenitebis (Eccl. xxxii, 24)*, timui ne si tam rationabili et amico consilio non acquiescerem, poenitentia sequeretur. Hac ratione, quamvis prædicta comitissa me in terra sua retinere, et omnia necessaria libentissime vellet impendere, reversus sum in Northmanniam, et exspecto ut congruo tempore hoc quod incepi, si Deus annuerit, perficiam. Scitis, filii charissimi,

desiderium meum de vobis; audistis sæpe quid tribulationes meas consoletur in vobis. Si corda vestra soli Deo student vacare, si proposito quod fortiter arripuistis, velut boni in Christi vinea operarii strenue insudatis; si mundum vobis crucifixum et vos mundo vita vestra testatur; si non vobis, sed Deo, id est non vestræ, sed Dei voluntati vivitis; si etiam in minimis Deum valde timetis; si distractionem ordinis vestri amatis; quam qui odit, certissimo signo se vitiosum esse et dissolutionem diligere demonstrat: si pacem inter vos et obedientiam domino priori servatis, hoc est desiderium meum de vobis, hæc consolatio et requies mea in vobis; hæc cogitate, hæc retractate et facite, si me lætificare, imo si Deum vobis vultis placare; hæc vobis Spiritus sanctus persuadeat, et pro his gloriæ suæ visionem beatam exhibeat. Amen.

EPISTOLA LXXVII ²⁶⁹.

ANSELMI AD EOSDEM.

Ejusdem argumenti cum præcedente.

ANSELMUS archiepiscopus, dominis fratribus charissimis, domino priori ERNULFO, et aliis servis Dei in Christi Ecclesia Cantuariæ commanentibus, salutem et benedictionem Dei, et suam, quantum potest.

Gratia Dei vestris et aliorum amicorum nostrorum orationibus favente, ex quo a conspectu vestro discessi, omnia erga me et socios prospere fuerunt usque in præsentem diem. Precor autem ut, sicut de vobis confido, pro nobis orare non cessetis, quantum sic nos et actus nostros divina clementia protegat et disponat, ut de omnimoda prosperitate nostra, nobis ad vos redeuntibus charitas vestra congaudere valeat. Quantum quidem ad nos pertinet, sicut dixi, omnia nobis prospere sunt; sed si vos in pace, et, sicut spero, in studio bene vivendi et salvandi animas vestras vivitis, secundum desiderium meum, tunc multo magis et verius augetur gaudium meum. Precor itaque quanto affectu pos-

VARIÆ LECTIONES.

²⁶⁹ *Cum eodem ms collata*

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(19) *Romam tendens ea intentione.* Quam quidem noverant, ad quos scribebat; sed non omnes qui hunc locum viderint, nisi tenexo stamine interruptum historiæ filum retexamus. Anselmus igitur, accepta Paschalis epistola penultima, quæ impudens regiorum legatorum detexit mendacium, constantius defendit investituram ecclesiasticarum libertatem et potestatem. Rex autem regni que proceres, videntes Dei virum tam excelso summoque animo, ut nec blanditiis mollesceret aut minis concuteretur, suaserunt ut ipse Romam proficisceretur, confidentibus atque etiam credentibus totam rem ejus opera felicissimum sortituram exitum. Paruit Anselmus commotoribus, nihil non moliturus pacis ergo, discessitque Anglia v Kalend. Maias, anno 1104, ut scribit Lilius in Chronico, cui libentius assentior quam Matthæo Parisio, Honedeno et Wigorniensis, id recensentibus anno 1105. Nam, ut alias diximus, Anselmus Lugduno revocatus est in Angliam ab Henrico I, anno 1100, Augusto mense, estque vero-

D simile in Angliam delatum fuisse sub finem ejusdem mensis: imo, si Honedenum sequamur, vii Id. Septemb., Henricus Anselmum invitavit in Angliam, quo mense aut die, mea non refert, cum inter omnes Anglos scriptores constet eo anno Novembri mense Anselmum sacro junxisse connubio Henricum regem et Mathildam, Macolini Scotorum regis filiam. Ast Eadmerus, peregrinantis Anselmi Achatres individuus, lib. ii Vitæ ejus, et Walsinghamus in Hypodigmatate Neustriæ observant has Henrici et Anselmi inimicitias non nari post dimidiarum et secundum ejusdem Anselmi reversi annum, natas esse. Quod tempus deest in supputatione Parisii et Honedeni. Quamobrem certior est, imo nulla verior chronographia Eadmeri, cui soli, qui Anselmum vidit, comitatus est euntem et redeuntem, ac permansit ad extremum usque vitæ spiritum, fidem promptius accommo quam alteri cuilibet.

sum, ut semper ad meliora solliciti sitis proficere, et nullatenus ab his ad quæ vos Dei gratia provexit, deficere. Ad invicem secundum Deum dilectionis et concordie dulcedinem servate, ordinis vestri districtiorem sine simulatione amate, corda vestra ad societatem angelorum ³⁷⁰, propter quam bene vivitis, sine intermissione levate: in omni difficultate et adversitate temporali, si ³⁷¹ contigerit, ne bonum studium vestrum aliquatenus ³⁷² perturbetur, consolationem Dei orando sperate. Ubicunque estis, sive in conspectu hominum, sive tantum in conspectu Dei, a quo nunquam abestis, in omnibus actionibus vestris, magnis vel parvis, etiam in cogitationibus cum Psalmista animas vestras in manibus vestris semper portate. Omnipotens Deus sic vos protegat in omnibus, et dirigat, ut ad æternam beatitudinem per temporalem prosperitatem perducatur. Amen. Nepotem meum Anselmum charitati vestræ, sicut carnem meam, commendo, ut et discere valeat, et vitam suam custodiat. Domino Roberto, qui custodit domum nostram præcipio ut totum vinum nostrum quod Cantuarie dimisi, vos tribuat, et secundum voluntatem domini prioris in vestrum usum expendat.

396 EPISTOLA LXXVIII ³⁷³.

ANSELMI AD GONDULUM ARCHIEPISCOPUM.

Regem non debere a monachis aut Ecclesia pecuniam exigere.

ANSELMUS archiepiscopus reverendo episcopo GONDULO salutem.

Audivi quia dominus noster rex ³⁷⁴ a priore et monachis nostræ Ecclesie petit pecuniam, quam ipsi non habent nec habere possunt, quoniam, sicut mihi mandatum est, creditoribus non modicam debent pecuniam, et propter indigentiam in his quæ sibi ³⁷⁵ necessaria sunt, magnam patiuntur ³⁷⁶ angustiam. Ad opus etiam ecclesie inceptum, dimidium quod constitueram habere nequeunt; et si haberent, nec regem decet ab illis aliquid ³⁷⁷ exigere, qui nihil nec seipsos habent, sicut monachi, nec ad illos pertinet aliquid dare vel accommodare quod eorum non est. Unde vobis mando et precor ut regi precando suadeatis quatenus omnia nostra in pace, donec redeam, quietam manere jubeat, sicut promisit, quia si Deus, secundum quod proposui, mihi prospere redire concesserit, serviam ei sicut debeo domino et regi meo. Quod si fecerit, gratias agam Deo et illi; si vero preces nostras non audierit, et aliquid ³⁷⁸ unde doleam facere voluerit, faciet, sicut dominus, quod illi placebit ³⁷⁹, sed non mihi videbitur facere quod debet ³⁸⁰. Non enim ego et monachi divisi sumus, sed omnia quæ illorum stabilita

^A sunt utilitati, mea sunt, et meæ subjacent potestati; et si ipsi indigerent, quidquid haberem, eorum deberem expendere necessitati. Quare cum omnis mundana adversitas pro suo modo et ratione tangat animum meum, illa ³⁸¹ utique quæ illos contristat, profundius lædit cor meum; et vos scitis quia tam inaudite insuetæ rei assensum præbere non debeo; et quoniam non debeo, non audeo, ut a monachis ³⁸², absque prælato suo, pecunia exigatur: et ideo non mihi nec alicui expedit ut hæc consuetudo in Ecclesiam Dei aliquo assensu introducatur.

EPISTOLA LXXIX ³⁸³.

ANSELMI AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Hortatur regem ut cœlesti Regi obediat.

^B HENRICO, domino reverendo, glorioso regi Anglorum, ANSELMUS, archiepiscopus Cantuarie fidele servitium cum orationibus.

Gratias ago Deo, a quo est omne ³⁸⁴ bonum, de vestra incolumitate et hilaritate, et quia vestros successus ad majora et meliora ³⁸⁵ cum vestra et vestrorum fidelium lætitia provehit. Gratias etiam ago vestræ celsitudini, quia hæc mihi mandare dignata est, sicut fideli suo de quo confidit, quia in omnibus suis prosperitatibus congaudet, et illi cuius dispositione fiunt, gratias agit. Verum enim est quia hic quotidie orat et desiderat meum, ut Deus vos et vestra sic regat et protegat in gloria temporalis regni super Anglos, quatenus in æterna felicitate regnare faciat inter angelos. Hoc utique est, ad quod maxime vobis servire cupio. Quapropter quia ad me pertinet, ad hoc enim positus sum, ut fidelis et episcopus consulo, precor, et sicut scriptum est, obsecro opportune, importune, ut, sicut Deus vestram auget prosperitatem et exaltat potestatem, ita vos super ³⁸⁶ omnia ejus ametis in omnibus operibus vestris servare voluntatem. Quod sic vos Deus diu in hac vita in prosperitate facere concedat, ut post hanc vitam secum in æternitate ³⁸⁷ gaudere faciat. Erga me, Dei gratia, cuncta prospere sunt; et ante Assumptionem sanctæ Mariæ de Becco proficiscar, ut, secundum quod Deus annuet, prosequar propter quod de Anglia egressus sum. De nostris rebus, quamvis hæc esse in vestra bona voluntate ³⁸⁸, confidam, rogo tamen ut eas in quiete manere jubeatis, donec redeam.

EPISTOLA LXXX.

ANSELMI AD ERNULTUM ET MONACHOS CANTUARIENSIS

De clericis in monachos recipiendis.

ANSELMUS archiepiscopus, domno priori ERNULFO et aliis fratribus Ecclesie Christi Cantuariensis, salutem et benedictionem Dei, et suam, quantum potest.

VARIÆ LECTIONES.

³⁷⁰ Anglorum *ms* Angelorum ³⁷¹ Adversitate si *ms* adversitate temporali si ³⁷² Studium aliquatenus *ms* studium vestrum aliquatenus ³⁷³ *Cum eodem ms collata* ³⁷⁴ Vester rex *ms* noster rex ³⁷⁵ Indigentiam quæ sibi *ms* indigentiam in his quæ sibi ³⁷⁶ Patiuntur *ms* patiuntur angustiam ³⁷⁷ Illis aliquid *ms* illos pertinet aliquid ³⁷⁸ Et aliud *ms* et aliquid ³⁷⁹ Quod placebit *ms* quod illi placebit ³⁸⁰ Quod decebit *ms* quod decebit ³⁸¹ Animum illa *ms* animum meum illa ³⁸² Monachis *ms* a Monachis ³⁸³ *Cum eodem ms collata* ³⁸⁴ A quo omne *ms* a quo est omne ³⁸⁵ Melior *ms* meliora ³⁸⁶ Vos semper *ms* vos super ³⁸⁷ Æternitatem *ms* æternitate ³⁸⁸ Vestra voluntate *ms* vestra bona voluntate

De hoc unce mihi mandastis respondeo. Si qui A clerici, qui Ecclesiæ et sibi utiles esse possunt, se ad ordinem suscipi petunt, et vos ita perpenditis esse, laudo ut eos suscipiatis; nec in hac re volo dubitetis de voluntate mea, quia scitis mihi displicere tales ad vos non ita venire sicut vellem. Vale.

EPISTOLA LXXXI ³⁸⁹.

ANSELMI AD MATHILDEM REGINAM.

De sua incolumitate, et designato tempore itineris Romani.

Suæ charissimæ dominæ MATHILDI, reginæ Anglorum, ANSELMUS archiepiscopus, fidele servitium et spernæ gratiæ continuam protectionem.

Non ignoro quod dignationis vestræ benignitati placet nosse quid mihi sit et quomodo me habeam. Gaudens igitur et gratias agens de tam bona vestra voluntate notifico vobis quoniam ex quo Anglia exivi, Dei misericordia me, et quæ ³⁹⁰ ad me pertinent, in integra disposuit prosperitate. Usque nunc moratus sum Becci, exspectans opportunum tempus iter agendi; sed in proximo, ante Assumptionem sanctæ Mariæ, inde proficiscar, intentione quod incepi, Deo annuente, peragendi. Didici nuper quia ³⁹¹ Deo regni domini mei regis et vestri dignitatem placet exaltare, et ea quæ ad placitum ejus et vestrum ac fidelium vestrorum non erant, secundum vestram voluntatem ad honorem et utilitatem vestram reparare: unde sicut fidelis, et sicut bona vestra in præsentem et in futura vita desiderans, gaudeo, et superno Regi a quo vobis hæc proveniunt, ago gratias ut debeo; et ut semper bona quæ dedit intemerata custodiens, vos ad majora et meliora sub sua gratia provehat, orci et desidero. Quoniam igitur officii mei est vos exhortari ad cœlestis regni desiderium, hortor, precor, consulo, quanto affectu possum, ne plus vos delectet in terreni regni transitoria gloria exultare quam ad cœlestis regni felicitatem æternam anhelare. Quod utique veraciter et efficaciter facere poteritis, si ea quæ vestræ potestati subdita sunt, plus secundum Dei consilium quam secundum consilium hominum disposueritis. *Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum (I Cor. III, 19)*, ut ait vera Scriptura; et: *Sapientia carnis inimica est Deo, quoniam legi Dei non est subjecta (Rom. VIII, 7)*. Hæc consulite, hæc secrete et publice intimate domino nostro regi, et sæpe repetite, et quantum ad vos pertinet, studiose retractate. Transit enim, ut soletis dicere, gloria mundi. Et utinam Deus vos ambos post transitoriam gloriam transire faciat ad æternam. Amen.

397 EPISTOLA LXXXII.

ANSELMI AD ARNULFUM ET MONACHOS CANTUARIENSES.

Ut Cantuarienses monachi non turbentur, sed quieti Deo serviant, quidquid rex egerit.

ANSELMUS archiepiscopus dominis et fratribus et filiis charissimis, domno priori ERNULFO, et aliis sub illo monachis Deo servientibus, salutem et benedictionem Dei, et suam, quantum potest.

De salute et prosperitate nostra, et ubi sim per præsentem nuntium cognoscetis. Ad præsens autem in Angliam redire nequeo, donec sciam quid rex respondeat litteris quas illi mitto per episcopum Rosensem. Quid autem in illis contineatur, postquam regi erunt ostensæ, per eundem episcopum cognoscetis. Quidquid autem rex respondeat, vel quidquid de me sit, mementote quia *sive vivimus, sive morimur, Domini sumus (Rom. XIV, 8)*. Sic igitur vivite, ut et illi vivatis, et cum moriemini, ad illum transitis. Non vos perturbent tribulationes hujus vitæ, quia *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei (Act. XIV, 21)*. Jactate cogitatum vestrum in Domino, et ipse vos enutriet, non dabit in æternam fluctuationem justis. Orate Deum, bene vivendo, non mentes vestras turbando, ut in sua semper vos consolatione faciat lætari. Pueros et adolescentes, ut filios dulcissimos hortor et moneo, quanto possum affectu, ut monitionis et doctrinæ qua eos de cordis et cogitationum custodia solebam instruere, non obliviscantur, sed consilium nostrum sæpe re-ractando, sicut eam studiose magnificare et commendare illis solebam, per gratiam Dei custodire nitantur. *Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras (Philip. IV, 7)*. Gratias vobis ago pro charitate quam impendistis nepoti nostro, et illi præcipio ut vobiscum maneat, et doctrinis ac litteris studeat, donec ego sibi mandem ut veniat.

EPISTOLA LXXXIII ³⁹².

ANSELMI AD EUSTACHIUM.

Is, uxore ex ejus consensu reclusa, alteram sibi adjunxerat; de quo peccato illum corripit.

ANSELMUS archiepiscopus ³⁹³, servus Ecclesiæ Cantuariensis, EUSTACHIO ³⁹⁴ patri Gaufridi monachi Beccensis salutem.

Domnus Gaufridus, filius vester, sollicitus de salute animæ vestræ, et timens damnationem vestram, rogat me ut ostendam vobis in quanto periculo maneat. Dicit enim quia uxori vestræ, matri ejus ³⁹⁵, licentiam ut sæculum relinquens sanctimonialis fieret dedistis, et castitatem corporis vestri Deo voti-stis, sed postea aliam mulierem accepistis, unde filium genuistis. Quod si ita est, scitote absque ulla dubitatione quia si in hoc peccato de hac vita exit

VARIÆ LECTIONES.

³⁸⁹ Cum eodem ms collata ³⁹⁰ Misericordia quæ ms misericordia me, et quæ ³⁹¹ Didici quia ms didici nuper quia ³⁹² Cum eodem ms collata ³⁹³ Anselmus vocatus archiepiscopus Ecclesiæ ms Anselmus archiepiscopus servus Ecclesiæ ³⁹⁴ Eustachio ms Eustachico ³⁹⁵ Matris ejus ms matri ejus

anima vestra, omnino ³⁹⁶ peridita erit, nec ulla spes ^A ejus salutis, sive ante diem ³⁹⁷ iudicii, sive post diem iudicii erit. Videat igitur vestra prudentia quam grave malum sit perdere vitam æternam et societatem ³⁹⁸ angelorum, et pati tormentum æternum in societate diabolorum. Videte etiam quam periculosum sit et quanta insipientia in tali re differre ³⁹⁹ correctionem, sine qua certam potestis expectare perditionem. Quandiu enim in hoc peccato maneatis, ira Dei manet super vos; et sicut peccatum quanto diutius manet, tanto magis crescit, ita ira Dei in dies magis super vos exardescit. Consulo igitur et precor, sicut Christianus Christianum, et sicut amicus amicum, quatenus de tam gravi peccato et tam magno periculo exire non differatis, ne forte de hac vita ad mortem et tormentum æternum transeat ^B anima vestra qua hora non putatis. Consulo etiam ut filii vestri domini Gaufridi de hac re accipiatis consilium, si unquam a Deo vultis habere salutis auxilium. Nam etsi non promisistis castitatem vestri corporis quando uxori licentiam dedistis ut sanctimonialis fieret, nullo modo tamen sine eo peccato et periculo quod supra dixi, violare eandem castitatem in vobis possetis quandiu uxor eadem viveret ⁴⁰⁰.

EPISTOLA LXXXIV ⁴⁰¹.

ANSELMI AD MATHILDAM ABBATISSAM CADOMENSEM.

Hæc se debitorum per sentiens consulit Anselmum an onus deponere debeat. Respondet ipse quod ex consensu comitis et archiepiscopi Rothomagensis ac sanctimonialium laudabiliter possit; sin autem, partiatu onera sua, et ea sapientioribus sororibus committat quæ expleere ipsa non sufficit.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, dominæ et reverendæ matris abbatisse Cadomensis, MATHILDÆ, semper divinæ gratiæ regi consilio.

Petit sanctitas vestra per dominum Robertum, fratrem Eustachii, nostrum consilium de abbacia vestra, quam idcirco deserere, si vobis liceret ut alii commendaretur, velletis, quoniam eam propter infirmitatem et ætatis imbecillitatem, sicut oportet, regere non valetis. Quod quia fieri non potest, nisi per comitem et archiepiscopum Rothomagensem, et episcopum vestrum, et consensum sanctimonialium

vobis commissarum, inde vobis nullum impendere possum auxilium; sed quoniam hoc petitis ⁴⁰², quale possum mando consilium. Tentate si per eos ad quos pertinet, desiderium vestrum, sicut vobis expedire videtur, potestis efficere; et si nequitis, sororibus, quæ membra vestra sunt, illis scilicet in quibus majorem prudentiam et religionis fervorem cognoscitis, earum rerum in quibus vires vestræ deficient, præcipiendo, rogando, exhortando curam injungite. Nam si ⁴⁰³ etiam contingeret ut tales personas in quibus secundum desiderium vestrum possitis ⁴⁰⁴ confidere, non haberetis, quod in Ecclesia vestra esse non spero, vestra tamen reverentia, si illas eligeret quas ad hoc meliores et aptiores cognosceret, excusabilis apud Deum, quoniam melius non posset, sicut credo, existeret.

EPISTOLA LXXXV ⁴⁰⁵

ANSELMI AD GONDULFUM EPISCOPUM ROFENSEM.

Eum de Cantuariensis Ecclesiæ negotiis sollicitum laudat. Episcopum Eboracensem non vult inauditum et absentem damnare.

ANSELMUS archiepiscopus reverendo et diligendo episcopo Rofensi GONDULFO, semper et omnibus in Deo placita velle et operari.

Primum gratias ago Deo quia, sicut mandastis, omnia nostra et vestra ubique prospere subsistunt; ³⁹⁸ deinde vobis, cujus prudentia et cura reguntur. Dei gratia postquam de Anglia exivi, omnia erga me et ea quæ ad me pertinent ad votum meum disponuntur. De debitis quæ solvistis, si et debita de Romascot in his sunt, gaudeo; et promissionem vestram de redditibus nostris cum actione gratiarum exspecto. Bene fecistis, quia verba quæ inter regem et vos fuerunt de me et itinere meo, et de epistolis quas sibi et mihi a papa missas dixi, et de legatis ad imperatorem mihi mandastis. Sed scitote quia ego nec litteras, nec ullam legationem ab apostolico habui, postquam a vobis discessi, nisi quod per Tiberium mihi mandavit verbis et litteris (20) ut eum de Romascot adjuvarem. De litteris autem papæ ad regem nihil scio, nisi quod vos mihi mandastis. Si autem alicubi mansurus sum et per legatum meum sim facturus quod incepti, nondum sum cer-

VARIÆ LECTIONES.

³⁹⁶ Anima, omnino *ms* anima vestra, omnino ³⁹⁷ Ante iudicii *ms* ante diem iudicii ³⁹⁸ Vitam æternam et societatem *ms* gloriam æternam et societatem ³⁹⁹ In tali differre *ms* in tali re differre ⁴⁰⁰ Uxor viveret *ms* uxor eadem viveret ⁴⁰¹ Cum eodem *ms* collata ⁴⁰² Quoniam petitis *ms* quoniam hoc petitis ⁴⁰³ Nam sic *ms* nam si ⁴⁰⁴ Desiderium possitis *ms* desiderium vestrum possitis ⁴⁰⁵ Cum eodem *ms* collata.

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(20) *Ut eum de Romascot adjuvarem.* Romascot, Romischeot (Gallice, *la taille de Rome*, Cujacio ad C. *Auditis*, De præscript. lib. II). Romscot vel Romesrot Anglica est dictio, ut apparet in legibus Guillelmi Nothi Anglorum regis apud Roger. Hoved. descriptis in Annal. posteriori parte, pag. 344. Quarum una hunc titulum habet et statutum. « De denario S. Petri, qui Anglice dicitur *Ramescot*. Omnis qui habuerit xxx denariatas vivæ pecuniæ in domo sua de proprio Anglorum lege dabit denarium S. Petri, et lege Danorum dimidiam marcam. Ille vero denarius debet subponeri in solemnitate S. Petri et Pauli ante festivitatem, quæ dicitur, *Ad*

^D *vincula S. Petri*, ita ut ultra alium diem non detineatur. Si quisquam detinuerit, ad custodiam regis clamor deferatur, quoniam denarius hic elemosyna regis est; justitia faciat reddi denarium, et satisfactionem episcopi et regis. Et si quis plures domos habuerit, de illa ubi residens fuerit, in festo apostolorum Petri et Pauli reddat. » Sic Guillelmus dictus Conquestor imperavit reddendum Deo quod Dei est, quodque a se imperatum fuerat ad unguem servavit, testibus litteris quas ad Gregorium VII transmissit in hanc sententiam: « Excellentissimo S. Ecclesiæ pastori Gregorio, gratia Dei Anglorum rex et dux Northmanniæ Guillelmus, salutem cum amicis

tus. De Gerardo archiepiscopo Eboracensi non debeo A in tali re aliquid absens de absente et inaudito definiere, præsertim cum ipse crimen illatum neget; et ideo non audeo dare consilium, ne consilium meum ab aliquo pro definitione accipiatur. Quapropter si vobis videtur, de hoc apud regem, omnino ex mea parte, nisi ipse a vobis requisiverit, quod vobis mando, si melius non potestis, respondete. De lite quæ est inter nostros et homines Roberti de Monteforti, precor ut faciatis per regem, ut aut pax integra, aut treviæ⁴⁰⁶ inter eos, donec redeam, ponantur. De omnibus nostris rebus intus et foris, curam, sicut hactenus fecistis, habeatis, et sicut scitis me in vobis confidere, precor. De rebus ac familia Roberti nutritii vestri, qui mecum est, gratias ago, quoniam ea

contra adversarios ejus sicut illi mandatum est, defenditis; et instantissime precor ut omnia quæ ad illum pertinent quietam manere omnino faciatis, et hoc ipsum Guillelmo de Metestante ex mea et vestra parte præcipiatis. Dico enim vobis quia malo in meis propriis quam in ejus rebus aliquam pati injuriam. Deo annuente, ante Assumptionem sanctæ Mariæ de Becco proficisci volo, et in festivitate apud Carnotum esse; et deinde, sicut Deus disponet, vestris orationibus prosequentibus, iter nostrum peragere. Quod nonnulli me reprehendunt de familiaritate quam habeo ad illos quos rex non diligit, scitote quia nihil facio contra honorem ejus aut unde juste reprehendi debeam. Propter rixas quæ fiunt de ecclesia de Hergas, jubete Rodulfo⁴⁰⁷ præposito ut

VARIAE LECTIONES.

⁴⁰⁶ Aut tremæ ms aut trev.æ ⁴⁰⁷ Rudolpho ms Rodulpho

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

Hubertus legatus tuus, religiose Pater, ad me veniens ex tua parte me admonuit quatenus tibi et successoribus fidelitatem facerem, et de pecunia quam antecessores mei ad Rom. Eccles. mittere solebant, melius cogitarem. Unum admisi, alterum non admisi. Fidelitatem facere nolui, nec volo, quia nec ego promisi, nec antecessores meos antecessoribus tuis id fecisse comperio. Pecunia tribus ferme annis, in Gallis me agente, negligenter collecta est. Nunc vero divina misericordia me in regnum meum reverso, quod collectum est per prælatum legatum mittitur; et quod reliquum est, per legatos Lanfranci archiepiscopi fidelis nostri, cum opportunum fuerit, transmittetur. Orate pro nobis, et pro statu regni nostri, quia antecessores vestros dileximus, et vos præ omnibus sincere diligere et obedire audire desideramus. Hucusque Guillelmi litteræ, quas inter Lanfranci epistolas nactus sum.

Sed Guillelmum scripsisse Gregorii litteris ad parentem in quibus sic eum monuerat anno 1073 xi Nonas Aprilis, indictione xii: « Rebus vero S. Petri, quæ in Angha colliguntur, sic te ut tuis invigilare admonemus, sic liberalitati tuæ ut tuæ committimus, ut pium et propitium debitorem Petrum reperias, et eum tibi ex debito subvenire admoneas, quem sibi multa te tribuisse non latebit. »

Huberti vero apostolici in Angliam legati ad colligendum divi Petri vectigal, lit menuo epist. 52 lib. II, et 42 lib. III. Quod autem Guillelmus Danorum lege pendere maream dimiditatum jubet, videtur intelligendum de regibus Danis, qui per aliquot annos regni Anglici habenas tenuerunt. Quorum unus, nempe Kanutus primus rex Daciæ, Norvegiæ et Angliæ, revertens Roma, quam petierat voti causa, anno 1030 litteras ad Anglos dedit, præcipiens universum æs alienum solvi ante reditum suum: et inquit, *denarios, quos Romam ad sanctum Petrum debetis, sive ex urbibus, sive ex villis*. Has autem litteras anno 1032 scriptas esse memoriæ dedit Ingulphus abbas Croylandensis in sua Historia, ubi integrum earum apographum exscripsit, religiosam quoque Kanuti peregrinationem denarravit; nec non Malmesber. lib. II De regibus Anglor., cap. 11; Honed. Annalium priorum parte, anno 1031; Polyd. lib. VII Angl. Histor.; Lilius in Chronic.; Henric. Huntid. lib. VI: *Rex vero Cunt, inquit, Romam splendide perrexit: et eleemosynam quæ vocatur Romscot, quam antecessores sui dederant Ecclesiæ Romanæ, perenniter assignavit.*

Ramoscot igitur, seu Romscot, est annuum vectigal quod reges Angliæ pensabant annuatim summis pontificibus Romanis; eamque ob rem Angli vernacule appellabant *Pitrepens* vel *Petrepence*, quasi pensum seu denarium Petri, ut epistol. 52 lib. II, et 42 supra. Petri Blesensis 136, edit. Parisiens. 1515 (nam edit. Mogunt. separavit ab epistolis, separatamque inscripsit invectivam), et capit. *Auditis*, De Prescription. lib. II, et capit. *Eaque*, De censibus lib. III.

Et hunc quidem denarium etiam cum Angliæ regnum teneretur eptarchia, reges pependerunt. Ac imprimis Inas, Occidentalium Anglorum rex, annum salutis circiter 740; Ætulfus vel Adulf (ut scribitur lib. III Chronic. Ethelwerdi, cap. 4 (item Westsaxonum seu Occidentalium Anglorum anno 855, ut Asserus Syreburnensis (nunc *Saresberriensem* dicunt) episcopus, in Historia Elfredi Anglosaxonum regis, tradidit hisce litteris. « Romæ quoque omni anno magnam pro anima sua pecuniam, id est CCC mancussas portare præcepit; quæ taliter ibi dividerentur: scilicet, C mancussas in honorem sancti Petri specialiter ad emendum oleum, quo impleantur omnia luminaria illius ecclesiæ in vespera Paschæ; et C mancussas in honorem sancti Pauli, eadem conditione ad parandum oleum in ecclesia Sancti Pauli apostoli, ad implenda luminaria in vespera Paschæ, et in galli cantu; C quoque mancussas venerabili papæ apostolico. » Pene singula Asseri verba Florentii Wigornensis perscripsit Chronic., pagina 300 Guillel. Malmesberiensis lib. II De Reg. Anglis, cap. 2, rem totam brevius et specialius absolvit: *Romam, inquit, composito regno vit, ibique tributum, quod Anglia hodieque pensat, sancto Petro obtulit coram Leone papa quarto.*

Mancussas autem nunc memoratas Rogerius Hovedenus appellant *manculas*; et Malmesberiensis proxime *maicas*. At Guillelmus Lamberdus scholus ad veteres Saxonum leges asserit manculam et marciam eadem esse, nempe nummum valentem xxx denariis. Sed de his nimis, cum Angliæ historiæ studiosis sint notiora quam luculentius explanarem. Necessario tamen explanatius hæc observavi propter quosdam, me audiente referentes hanc denarii Romani pensationem ad Joannis vulgariter appellati *sine terra*, regis Angliæ, tempora, quanquam utraque sit ex diametro opposita: hæc enim coacta, illa spontanea fuit, ut prolixè narrat Matth. Paris in Hist. major.

eam teneat in manu mea donec redeam, et interim inveniat qui in ea serviat. Omnipotens Dominus vos et vestra sub sua gratia custodiat, et vos semper ⁴⁰⁸ in viam salutis dirigat. Amen. ⁴⁰⁹.

EPISTOLA LXXXVI ⁴¹⁰.

ANSELMI AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Gratulatur regi de se sollicito.

Suo charissimo domino HENRICO, glorioso regi Anglorum, ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, fidele servitium cum orationibus.

Gratias magnas ago celsitudini vestræ pro amore magno quem erga me vos habere ostendistis, et propria sollicitudine quam de me sicut de fideli vestro habetis, scilicet ne in itinere incepto propter imbecillitatem et infirmitatem corporis mei nimio laboris gravamine deficiam. Sed jam usque in vallem Moriannæ ⁴¹¹ progressus eram, quando vestram suscepisti epistolam, unde timui ne domino papæ displiceret si, tanta parte itineris perfecta, remanerem, et nullum mihi responsum per legatos faceret, nisi ad eum, sicut incœpi, ipse pervenirem ⁴¹². Didici enim per litteras, quas mihi per Tiberium misit, quia si possibile esset libenter mecum loqueretur ⁴¹³. Sperans itaque in Deo, secundum quod in me sentiebam et de itinere jam peracto expertus eram, quia laborem itineris possem subsistere; quod quia me non posse timebatis, me remanere volebatis, existimaui bonum esse per meipsum hoc pro quo Anglia exivi, sicut proposui, perficere, nisi forte aliquid obviaverit cui rationabiliter nequeam resistere. Omnipotens Deus sic vestrum regnum terrenum in gaudio vestro diu regat et corroboret super Anglos, ut post ⁴¹⁴ hanc vitam vos regnare faciat inter angelos. Amen.

EPISTOLA LXXXVII ⁴¹⁵.

ANSELMI AD GERONTONEM ABBATEM.

Clericus in duabus Ecclesiis obstructus sacramento religionis, in qua debeat manere? Expediit propter plures causas eum Carnoti remanere quam ad Gerontonem remeare.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, reverendo abbati et amico suo GERONTONI ⁴¹⁶ salutem.

Quidam monachus, sicut ab illo didici, alligatus Ecclesiæ vestræ per quamdam professionem quam in habitu clericali vobis fecit, et similiter monasterio Sancti Petri, quod Carnoti situm est, ubi habitum monachi assumpsit per aliam professionem, dicit se nullatenus posse habere solutionem a vobis neque ab abbate Carnotensi, ut vel in Carnotensi monasterio vel in vestro animam suam salvet; quod fa-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁸ Vos nunc et semper *ms* vos semper ⁴⁰⁹ Amen *ms* omittit ⁴¹⁰ Cum eodem *ms*. collata ⁴¹¹ Moriannæ *ms*. Moriannæ ⁴¹² Incœpi, pervenirem *ms* incœpi ipse pervenirem ⁴¹³ Mihi loquerer *ms* mecum loqueretur ⁴¹⁴ Et post *ms* ut post ⁴¹⁵ Cum eodem *ms* collata ⁴¹⁶ Anselmus archiepiscopus Cantuar. Gerontino *ms* Anselmus servus Ecclesiæ Cantuariensis... Gerontoni ⁴¹⁷ Collata cum eodem *ms* et cum Edmeri Historia Novorum edita. ⁴¹⁸ De Warelmast *ms* et Edm. de Warelwast ⁴¹⁹ Manu vestra Edm. manu tua ⁴²⁰ Repræsentarent Edm. præsentarent

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(21) *Ut autem vobiscum sim sicut antecessor meus fuit cum patre vestro, facere non possum.* Girgillus foret hisce verbis extricandis necessarius. Cum enim sub finem illius sæculi nullusimi vocaretur Simonia,

A cere nequit nisi aut a vobis aut ab abbate Carnotensi absolutus fuerit. Consideret igitur prudentia vestra quia non expedit nec decet vos abbates ut animam ejus quisque sibi trahendo scindatis, sed in vobis esse maternam pietatem, et plus vos diligere animam proximi quam propriam voluntatem ostendatis. Ille enim se magis ostendit esse matrem, qui dicet alteri: Habeto tu solus infantem vivum, nec ambo eum occidamus, ut cum venerit verus Salomon, dicat: *Date huic infantem vivum, hæc est enim mater ejus.* Nam vera mater mavult filium suum in alieno sinu vivere, quam in suo mortuus fovere. Notum autem sit sanctitati vestræ quia sicut cognoscere potui, magis expedit propter plures causas eum Carnoti remanere quam ad vos remeare. B Unde, si auderem, religioni vestræ consulendo suggererem quatenus vos non falsam, sed veram matrem esse probaretis. Valet.

EPISTOLA LXXXVIII ⁴¹⁷.

ANSELMI AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Quid responderit papa ad consultum de sacerdotiorum collatione, quodque Anselmus papæ sit pariturus.

Suo reverendo domino HENRICO regi Anglorum ANSELMUS Cantuariensis archiepiscopus, fidele servitium cum orationibus.

Quamvis per Willelmum de Warelwast ⁴¹⁸ cognoscatis quid Romæ fecerimus, tamen quod ad me pertinet, breviter ostendam. Romam veni, causam pro qua veneram domino papæ exposui. Respondit se nequaquam velle dissentire a statutis antecessorum suorum, et insuper præcepit mihi ut nullam **399** haberem communionem cum illis qui de manu vestra ⁴¹⁹ investuras acceperunt Ecclesiarum, post hujus prohibitionis notitiam, nisi pœnitentiam agerent, et sine spe recuperationis quod acceperant desererent, neque cum episcopis qui tales consecrarunt, nisi ad apostolicæ sedis iudicium se præsentarent ⁴²⁰. Horum omnium testis potest esse prædictus Willelmus, si vult. Qui Willelmus, quando ab invicem discessimus, ex vestra parte commemorans amorem et benignitatem quam semper erga me habuistis, submovit me sicut archiepiscopum vestrum ut talem me facerem quatenus sic intrarem in Angliam, ut sic esse possem vobiscum sicut fuit antecessor meus cum patre vestro, et vos me eodem honore et libertate tractaretis, qua pater vester antecessorem meum tractavit. In quibus verbis intellexi quia nisi me talem facerem, reditum meum in Angliam non velletis. De amore quidem et benignitate gratias ago, (21) Ut autem ita sim vobiscum sicut

sacerdotii, virgæ, aut annuli pontificii data potestas a laico principe, sed et homagium (ut vulgo loquar) eidem factum, vel quodpiam obsequium ejusdem rei gratia, videbitur Lanfrancus hac purus macula, imo

antecessor meus fuit cum patre vestro, facere non possum, quia nec vobis homagium facere, nec accipientibus de manu vestra investuras Ecclesiarum propter prædictam prohibitionem me audiente factam audeo communicare. Unde precor ut mihi vestram, si placet, mandetis voluntatem; utrum sic, quemadmodum dixi, possim in pace vestra et officii mei potestate redire in Angliam. Paratus enim sum et vobis et populo divina mihi dispositione commisso officii mei servitium pro viribus et scientia mea, servata ⁴²¹ regulari obedientia, fideliter exhibere. Quod si vobis ⁴²² non placuerit, puto quia si quod animarum detrimentum inde contigerit, mea culpa non erit. Omnipotens Deus sic regnet in corde vestro ut vos per omnia regnetis in gratia ejus. Amen ⁴²³.

EPISTOLA LXXXIX ⁴²⁴.

ANSELMI AD FRATRES CANTUARIENSES.

De suo reditu in Angliam a Cantuariensibus monachis peroptato.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, dominis ⁴²⁵ fratribus et filiis charissimis in Christi Ecclesia Cantuariæ conversantibus salutem et benedictionem ⁴²⁶ Dei, et suam, quantum potest

De reditu nostro dulce desiderium vestrum, quia de dulcedine dilectionis procedit ⁴²⁷, gratanter accipio, amo et approbo, etiamsi aliter Deus disponere voluerit quam sicut ego vobiscum desidero. Sæpe enim Deus servorum suorum vitam ordinat contra

VARIÆ LECTIONES.

⁴²¹ Servati *ms et Edm.* servata ⁴²² Vobis *Edm.* votis ⁴²³ Amen *ms et Edm.* omitt. ⁴²⁴ Cum eodem *ms collata* ⁴²⁵ Anselmus vocatus archiepiscopus Cantuar. Dominis *ms* Anselmus archiepiscopus Dominis ⁴²⁶ Conversantibus et benedictionem *ms* conversantibus salutem et benedictionem ⁴²⁷ Dilectionis vestræ procedit *ms* dilectionis procedit ⁴²⁸ Mens quamvis *ms* meus humana quamvis ⁴²⁹ Grata et vos *ms* Dei gratia et vos

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

et ipse Guillelmus Nothus, hujus Henrici (ad quem sunt præsentis Anselmi litteræ) genitor. Vidimus enim apud Baronium eum Alexandri papæ testimonio laudatum, ob extinctam a se pestem Simonix. Malmesberiensis vero, si credamus aienti, lib. III De reg. Anglis, Gregorium VII inventorem fuisse et primum fulminatorem anathematis in laicos investitores et investitos; nihil in his verbis animadverto quod Lanfrancum attingat. Et quidem ejus inauguratio plus regia importunitate, et summi pontificis jussu perfecta fuit quam hujusmodi suspectis favoribus, ut ipsemet testatus est litteris ad eundem pontificem datis relatisque ad epistolam 25 lib. I. Præterea, eodem Alexandro præcipiente Thomam Eboraci archiepiscopum et Remigium Lincolnix præsulem suis indignos sedibus (hic quod Guillelmo Notho Angliam venienti tulisset suppetias, episcopium acquisierat, ille, quod presbyteri filius esset) restituit. Verum quia auctore Malmesberiensis lib. I De pontificibus Anglis: « Papa pondus facti a se reiciens, in Lanfrancum considerationem transfudit, bene an secus fieret, redderet investuras si vellet, si minus, faceret quod commodum sciret. Ita illi, de manu Lanfranci baculos et annulos recipientes, lætum ad patriam cum eodem moliti sunt reditum. Nec minori eum amoris diligentia palpandum curavit Gregorius Alexandri successor, multa illius consilio transigens, multa etiam domesticis suis ignota, illius conscientie communicans. » Quibus Malmesberiensis verbis apparet, hos duos pontifices habuisse Lanfrancum in Angliâ v. c. sacerdoti cujusdam auctori,

A hoc quod mens humana, quamvis ⁴²⁸ suo sensu intentione bona, desiderat. Sicut enim aurum in fornace probatur, ita mentes electorum suorum igne tribulationis examinat. Quod si vobis ejus paterna correctione aut probatione contigerit, nolite deficere, sed ex ipsa tribulatione, sicut filii, studete proficere. Non est enim inusitatum servis Dei in hac peregrinatione adversitatibus multimodis concuti, quoniam non sunt de hoc mundo; et quanto magis hic vexantur, tanto magis mundum cognoscunt, et ad requiem transire desiderant de hoc mundo. Quapropter moneo et præcor vos ut filios charissimos, quatenus, si res exegerit, quanto attentius vos hostis hominum a statu religionis vestræ dissipare tentaverit, tanto vos ad servitium Dei colligere strictus studeatis. Sic namque contra hostem fortius pugnabitis et Dei auxilium efficacius impetrabitis. De his non est necesse me vobis multum scribere, quia Dei gratia vos ⁴²⁹ hæc scitis, et testimonia Scripturarum vobis sunt præsentia; et domini prioris, si illi credere volueritis, vobis consulere et vos confortare poterit sapientia. Quod petitis ut domno priori committam totam curam animarum vestrarum, secreta et publice, donec ego ad vos redeam, hoc utique feci et facio, sicut mihi ipsi, ut ipse secundum sapientiam quam Deus sibi dedit, et secundum zelum domus Dei quem in corde gerit, judicet et disponat, puniat et parcat, quatenus animæ in innocentia nutriantur, et vitia quantum

C ex quo in vulgus ederentur necessario cognoscenda, pro locorum, personarum, et temporum ratione; alia vero aut reticenda prorsus, aut non tam manifesta, fienda, ut videret Lanfranci prudentia, cui fides erat dictorum paparum.

Quamobrem, si quid præstitit Lanfrancus, quod detrectet Anselmus, nemo temerarie vitio dederit probissimo antistiti, cum discipulus præceptoris non carpat, sed affirmet se non audere quod præceptori licuit (si res exegeret aliquando) ob interdictum Urbani II et Paschalis II se audiente promulgatum. Cæterum hic animo succedit, Malmesberiensis sui immemorem fuisse libro III De reg. Anglis, ubi de Gregorio VII papa sic scribit: *Hic, quod alii inusitaverant, palam extulit, excommunicans electos, qui investuras de manu laici per annulum et baculum acciperent.* Graviter, inquam, memoria lapsus est Malmesbita ita scribens: « Cum Nicolaum I papam ducentis ferme annis ante Gregorium et Leonem IV, ante Nicolaum constet idem cavisse sub anathematis poena, quam legere est tomo II conciliorum, his verbis: Ut per laicos nullo modo quilibet clericus aut presbyter obtineat ecclesiam, nec gratis, nec pretio. » Quin et Alexander II Gregorii VII prædecessor probavit, servandamque præcepit hanc cæterasque Nicolai constitutiones. Etenim hanc Gratianus retulit Alexandri nomine, cap. 6, quæst. 7, can. *Per laicos.* Ubinam vero loci hæc statuta renovavit, exprimit ipsemet, scribens in hunc modum: « ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, omnibus episcopis catholicis, cunctoque clero et populo,

possibile est, Deo adjuvante, radicitus de domo Dei exstirpentur et excludantur. Scio quia ⁴³⁰ singuli nostram desideratis absolutionem; sed quoniam singulis hoc facere mihi nunc possibile non est, omnibus vobis Dei et nostram, quantum in me est, opto, oro, mando, absolutionem et benedictionem. Disciplinam ordinis vestri semper amate: pacem inter vos et obedientiam ad priorem inviolabiliter servate. Dominus sit semper vobiscum. Amen.

EPISTOLA XC ⁴³¹.

ANSELMI AD ERNULFUM.

Ejusdem argumenti.

ANSELMUS archiepiscopus reverendo et charissimo fratri, domino priori ERNULFO, salutem et gratiam Dei.

Quod vos et amici nostri doletis quia rediens Roma in Angliam non veni, hoc facit dilectio; sed quod pastorem curam sine ulla ratione relinquere videor, non hoc æstiment sapientes religiosi quibus rem ostendo, neque ego intelligo. Non enim ego eam, quantum in me est, relinquo, sed ibi ubi eam me exercere oporteret, conversari sicut vos, si diligenter intenditis, cognoscere potestis, nequeo. Audistis enim quibus ex præcepto Apostoli communicare non possim sine animæ meæ periculo; quorum communionem regi communicans, dum ipse eis communicat, vitare non valeo. Hic consideret aliquis quid facere possim ⁴³², cum veniam ad regem coronandum, et missam celebrabo, et ipsi circa me erunt. Certe illos expellere nequeo, cum illis orare non audeo, regi subtrahere solitum officium non debeo, quoniam dominus papa et illi concedit, et mihi, ut faciam si præsens sum, præcipit. Si mihi dixit ⁴³³ ut domi maneam, ad curiam non eam, et

^A sic me alia bona officii mei faciens a communione malorum abstineam, conqueretur rex cum omnibus episcopis et principibus suis, (22) quia cum illum coronare nolo, aufero ei coronæ suæ honorem, quem ei primas regni sui debet per consuetudinem. Unde justum illis videbitur, et opere complebunt, ut dignitas Ecclesiæ nostræ ad aliam Ecclesiam transferatur. Quod cum fiat, me vivente, in regno, neque per me aut per alium prohibere potero, confirmabitur Ecclesiæ nostræ intolerabilis imminutio. Quod autem dicunt quod non oportuerit eum pro uno verbo fugere, qui suum sanguinem pro ovibus suis et pro Ecclesia Dei debuerit effundere, dico quæ non est parvipendendum illud verbum, in quo tam gravia mala continentur quæ jam dixi ⁴³⁴, in quæ sine periculo animæ meæ et sine detrimento Ecclesiæ mihi commissæ nullatenus me possum ingerere. Denique non timeo sanguinis effusionem, aut quamlibet corporis mei destructionem, aut rerum amissionem. Quæ si personæ meæ evenirent, libenter paterer propter veritatis assertionem. At nihil horum super me cadet; sed Ecclesiam nostram et homines ad eam pertinentes, si in Anglia ⁴³⁵ cum rege contenderem, gravis oppressio frustra contingeret, et multitudo vexatorum ad culpam meam æumnas suas, me execrando, converteret. Melius itaque mihi videtur ut me absente quælibet tribulatio, si vitari nequit, in Anglia debacchetur, quam per meam præsentiam ⁴⁰⁰ et tolerantiam quælibet prava consuetudo in futurum confirmetur; aut multitudo hominum, me aspiciente, propter me tribulationem se pati lamentetur. Si objicitur quod majus est damnum animarum quod continget ⁴³⁶ propter meam absentiam, quam malum temporale quod con-

VARIÆ LECTIONES.

⁴³⁰ Sico quia *ms* scio quia ⁴³¹ *Cum eodem ms collata* ⁴³² Possum, cum, *ms* possim, cum ⁴³³ Præcepit, si mihi præcipit *ms* præcipit, si mihi dixit ⁴³⁴ Qui jam dixi *ms* quæ jam dixi ⁴³⁵ In Angliam *ms* in Anglia ⁴³⁶ Quod cognoscitur *ms* quod continget

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

salutem charissimam, et benedictionem apostolicam. Vigilantia universalis regimini assiduam sollicitudinem omnibus debentes, quæ in Constantiniana synodo nuper celebrata coram centum et amplius episcopis, licet nobis immentis presentibus, sunt canonice instituta, vobis notificare curavimus; quia ad salutem nostram eorum executores vos optamus, et apostolica auctoritate jubendo mandamus. Primo namque, inspectore Deo, ut a beato papa Leone et beatæ memoriæ Nicolao prius statutum est erga Simoniacos nullam misericordiam in dignitate servanda habendam esse decernimus. Et paulo post sancta synodus hoc capite sub excommunicatione statuit, dicens: « Quicumque sacerdos vel diaconus vel subdiaconus post constitutum beatæ memoriæ prædecessoris nostri, sanctissimi pape Leonis aut Nicolai de castitate clericorum concubinam duxerit, vel ductam non reliquerit, ex parte omnipotentis Dei, et auctoritate apostolorum Petri et Pauli præcipimus, et omnimodo interdiciamus ut missam non cantet, neque Evangelium, neque Epistolam ad missam legat. » Hæc carptim ex synodo Lateranensi.

Porro has Anselmi litteras Lugduno fuisse datas anno 1105 inde constat quod observaverimus in epist. 76 Anselmum Romam profecturum excessisse Angliam

anno 1104, et in Gallis supra tres menses esse commoratum, propter nimios æstus similisque corpusculi imbecillitatem, ita ut se dederit in viam Nonas circiter Augustas; hunc enim diem produit epistolæ 81 et 85. Præterquam, quod a vero abhorreat, virum multo confectum senio visse et redusse tam brevi ut eodem reverteretur anno quo discessisset, maximeque hiberno tempore.

Hanc vero separationem Anselmi regique legati Guillelmi Guardenasti contigisse haud procul a Lugduno, Eidmerus, Malmesberiensis, et alii sunt auctores. Diversus igitur Lugdunum Anselmus multas insequentium epistolarum scripsit ad regem, reginam, antisites, cœnobiarchas et cœnobitas, aliique ad eum.

(22) *Quia cum illum coronare nolo.* Quo sensu id dicat Anselmus, non video, quia antequam Henricus eum primo revocasset in Angliam, jam insignia regis sumpserat ipsomet teste, epist. 40 supra. Præterea ut monstravimus ad epistol. 88, hæc litteræ fuisse scriptæ Lugduni intra annum 1105; Henricum autem fuisse in regem Angliæ unctum anno 1100, postrid. Kalend. August. uno testantur ore Hontidon. lib. vii Malmesbur. lib. v De reg. Angl., Florent. Wigorn. m. Chronic., Honed. in Annal. i part., Neubrig lib. i, cap. 5.

tingeret per meam præsentiam, et ideo istud propter illud esset contemnendum, jam dixi quia, si super me venerit, inconcussam servarem patientiam. Verum quoniam non debemus facere mala ut veniant bona, non debeo attrahere super quoslibet ⁴³⁷ innocentes quælibet mala ut animabus aliorum eveniant bona. Dixi utique in præterito anno, cum me minarentur expellere, quia nollem exire propter injunctam mihi curam et obedientiam; sed et hoc dicebam propter illos qui hoc minabantur, ne pro solis verbis illorum exirem, non propter aliquam utiliter remanendi fiduciam. Mox enim ut discordia et contentio inter regem et me appareret, pariter et mala corporalia ferverent, et bona spiritalia penitus frigerent. Quod imponitur mihi, quia quasi astute infamaverim regem et regnum ejus, et episcopum Lincolnensem, non per me manifeste, sed latenter per monachos nostros, certe falsum est, quia nullus homo a me ad hoc monitus est. Sed nec ipsi fratres nostri Eadmerus (25) et ⁴³⁸ Alexander, qui maxime de hoc accusantur, ita sicut de eis dicitur, cognoscunt esse; et vos scitis quia delatores, parvis magna addentes, mendaces solent esse: denique antequam nos veniremus Romam, multa dicebantur de Anglia intra Romam et extra Romam. In his omnibus neque per me, neque per sapientiores me, meliorem possum uti consilio quam dispositionem Dei expectare et rem ejus committere iudicio. Hoc autem scitote quia voluntas mea est ut, adjuvante Deo, nullius mortalis homo fiam, nec per sacramentum fidem alieni promittam. Consilium nostrum petitis quid agere debeatis inter eos et cum eis quorum communionem mihi dominus papa interdixit. Quæ res ita dubia est, ut minus difficile sit non communicare eis quibus rex communicat, præsertim cum mihi soli Romæ a papa ista interdicta sit communio; nec audeo præcipere ut illis communicetis, quibus ego non communico; sed si ita permanseritis sicut vos dimisi, nequaquam vos reprehendo. Non enim potestis a toto regno discordare, nec participes estis eorum malitiæ si quis a vobis petierit quod honestatem et religionem vestram non ⁴³⁹ deceat; præmeditati estote ne aut minæ, aut blanditiæ, aut aliqua astutia persuadeant vobis aliquid unde vos postea pœniteat. Consilium et curam fratrum, quidquid contingat, propter Deum et charitatem proximi nolite deserere, nisi vos violentia de Ecclesia expulerit. Si ingruerint adversitates et tribulationes, tunc fortiores estote, et in tentatione fratribus vestris nolite deficere. Si quis exegerit ab aliquo monacho Ecclesiæ

A nostræ ⁴⁴⁰ sacramentum, aut fidei alligationem, aut pactum aliquod quod contra ordinem sit, propter tenendam aliquam potestatem, quam dicimus obedientiam, considerate et in quantum possibile est, et in quantum scitis, avertite malitiam ⁴⁴¹. Quidquid futurum sit, Dei tuitioni vos et omnes fratres nostros cum omnibus quæ ad Ecclesiam nostram pertinent commendo.

EPISTOLA XCI ⁴⁴².

ANSEIMI AD ANTONIUM SUBPRIOREM.

Eum laudat et admonet.

ANSELMUS archiepiscopus fratri et filio charissimo ANTONIO subpriori, salutem et benedictionem.

B Gaudeo et gratias ago Deo et vobis pro bono zelo quem habetis, et quia ordinem vestrum libenter custoditis, et ut alii illum servent, strenue studetis. Precor autem, sicut sæpe precatus sum, ut in hoc bono proposito perseveretis, quia Deo gratum est, et ab eo præmium bonum reportabitis. Est quiddam unde olim quosdam audivi conqueri. Dicunt enim quia aliquando cum sit ante vos proclamatio de quibusdam negligentibus, quæ sine mala intentione possunt intelligi, et solus levitatis culpæ imputari ⁴⁴³, dilectio vestra in pravam suspicionem in audientia eas interpretatur; veluti sunt signa, aspectus et similia, in quibus nulla malitiæ certitudo deprehendi potest. Moneo ergo vos ut dilectum dilectorem meum, et consulo, ut filio charissimo, ne hoc faciatis, nisi cum res ita aperta fuerit ut a malitia excusari non possit. Nocet enim multum. Potestis enim culpam pro sola violatione ordinis acriter punire, et omnem pravam suspicionem, quando probari nequit, avertere. Sic autem et vos diligent, et se sine verecundia corrigent. Vale.

EPISTOLA XCII ⁴⁴⁴.

ANSEIMI AD GONDULFUM.

Grates persolvit episcopo de se bene merito

ANSELMUS, Dei dispositione archiepiscopus, reverendo et charissimo coepiscopo GONDULFO, salutem et quod melius sit et potest.

D Gratias ago vobis pro bene factis magnas, sed multo majores pro vestra bona voluntate, quæ semper plus facere vult quam possit. Bonum desiderium vestrum de reditu nostro, et consilium de vera dilectione procedens amo et laudo; sed de effectu ⁴⁴⁵ ejusdem voluntatis certum quid promittere non audeo; sed Dei ordinationi, cui subjacent omnia, me et quæcunque de me sunt, commendo. Ipsum oro, et omnes amicos meos rogo, ut orent quatenus ipse me in beneplacito suo disponat, nec unquam

VARIÆ LECTIONES.

⁴³⁷ Super me quoslibet *ms* super quoslibet ⁴³⁸ Dinerus *ms* Edmerus ⁴³⁹ Religionem non *ms* religionem vestram non ⁴⁴⁰ Ecclesiæ vestræ *ms* Ecclesiæ nostræ ⁴⁴¹ Avertere malitiam *ms* avertite malitiam ⁴⁴² Cum eodem *ms* collata ⁴⁴³ Culpæ possunt imputari *ms* culpæ imputari ⁴⁴⁴ Cum eodem *ms* collata ⁴⁴⁵ De affectu *ms* de effectu

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(25) *Et Alexander, qui maxime, etc.* Hic Alexander (cujus etiam Willelmus Malmesber. in Cantuariensibus archiepiscopis subinde meminit, ubi maxime de Anselmo scribit) fuit Cantuariensis monachus, et ad

Anselmum, Anselmi nostri nepotem destinavit lib. 1 ex Anselmi archiepiscopi dictis concinnatum, et 19, capit. distinctum, ex centur. 10 catalog. scriptorum Britannicæ.

voluntatem meam ambire de sua voluntate permit-
tat. Hoc autem scitote quia spero in Deo, et hæc est
voluntas mea, ut nunquam pro reditu in Angliam
aliquid contra honestatem episcopalem scienter
faciam. Malo autem hominibus non concordare,
quam, illis concordando, a Deo discordare. Consi-
lium quod petitis quid vobis faciendum sit, si domi-
nus meus rex et ego non concordamus, in litteris
prioris breviter mandavi. Hoc tantum ad præsens
dico, nullæ minæ, nulla promissio, nulla astutia a
religione vestra extorqueat aut homagium, aut
jurandum, aut fidei alligationem. Si quid horum
aliquis exegerit, hæc sit vestra responsio: *Christia-
nus sum, monachus sum, episcopus sum; et ideo
omnibus volo fidem servare secundum quod unicuique
debeo.* Quidquid aliud vobis dicatur, his verbis nec
addatis quidquam, nec minuatis, quod ab hac sen-
tentia discedat. Hoc ipsum **401** de me dico, nec
super hæc aliquid addere, vel de his minuere, adju-
vante Deo, volo. Filios vestros et nostros, et filias,
sicut scitis, salutate, et ut nostri memores sint
orate.

EPISTOLA XCIII ⁴⁴⁶.

MATHILDIS REGINÆ ANGLORUM AD ANSELMUM.

Regio digna pectore et sanctis affectibus plena.

Domino vere summo et Patri ANSELMO, Dei gratia
Cantuariensi archiepiscopo, MATHILDIS, regina An-
glorum, humilis ancilla ejus, summæ devotionis et
servitutis obsequium.

Convertite, domine sancte, Pater misericors, C
planctum meum in gaudium mihi, et circumda me
lætitiâ. Ecce, domine, humilis ancilla tua miseri-
cordiæ tuæ genibus devoluta, supplices ad te manus
tendens, consuetæ postulat benignitatis affectum.
Veni, domine, veni, et visita servam tuam veni,
inquam, Pater, et gemitus meos leni ⁴⁴⁷, lacrymas
absterge, dolores mitiga, luctus tolle; imple deside-
rium meum, viâ secunda. At, inquires, lege prohi-
beor, et quatumdam necessitatum vinculis tentus
seniorum ⁴⁴⁸ decreta transgredi non præsumo. Quid

igitur, Pater, est, quod doctor ille gentium, vas
electionis, cum totus in legis evacuatione sudaret,
nunquid non in templo, ne scandalum esset his qui
ex circumcisione crediderant, hostias immolavit?
Nunquid, qui circumcisionem damnabat, Timotheum
ipse, ut omnibus omnia fieret, non circumcidit ⁴⁴⁹?
Quid ergo faciet misericordiæ filius, discipulus ejus,
qui ut servos redimeret, ipse in mortem se obtulit.
Vides, ecce vides fratres tuos, conservos tuos, po-
pulum Domini tui jam naufragia sustinentem, jam
labantem in ⁴⁵⁰ ultimis, nec succurris, nec porrigis
dexteram, nec objectas te discrimini. Nonne optabat
Apostolus anathema esse a Christo pro fratribus
suis? Flecte itaque, bone domine, pie Pater, seve-
ritatem hanc; et ferreum, pace tua dixerim, pectus
emolli; veni et visita plebem tuam; et inter eos,
ancillam tuam, totis ad te visceribus anhelantem.
Inveni viam qua nec tu pastor, qui præcedis, offen-
das, nec regiæ majestatis jura solvantur. Quod si
hæc simul constare non valeant, veniat saltem. veni-
at ad filiam Pater, ad ancillam dominus, et doceat
eam quid agere debeat. Ingrediatur ad eam ante-
quam egrediatur de mundo. Si enim antequam
moriar mihi te non videre contigerit, improbe lo-
quar, timeo ne mihi etiam in illa terra viventium
et lætantium omnis exultandi præcidatur occasio.
Tu siquidem es gaudium meum, spes mea, refugium
meum. Anima mea sicut terra sine aqua tibi; unde
et expandi ad te manus meas, ut ariditatem ejus
exultationis oleo perfundas, et dulcedinis ingenitæ
rore riges ⁴⁵¹. Si autem nec te fletus mei, nec pu-
blica vota sollicitant, postposita regia dignitate, re-
lictis insignibus, deponam fascas, diadema contem-
nam, purpuram byssumque calcabo, et vadam ad te
mœrore confecta. (24) Amplectar vestigia tua, pedes
exosculabor, nec amovebit me, si veniet Giezi, nisi
cum desiderii mei summa complebitur. Pax Dei,
quæ exsuperat omnem sensum, custodiat cor tuum
et intelligentiam tuam, et faciat misericordiæ visce-
ribus abundare.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴⁶ *Cum eodem ms collata* ⁴⁴⁷ *Gemitus leni ms gemitus meos leni* ⁴⁴⁸ *Vinculis tentus servorum ms nexibus*
tentus seniorum ⁴⁴⁹ *Circumcidit ms non circumcidit* ⁴⁵⁰ *Labentem in ms labantem in* ⁴⁵¹ *Rigeas ms riges*

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(24) *Amplectar vestigia tua, pedes exosculabor.* D
Lectorem hic velim oratum, ne putet isthæc esse
verba et voces; quod enim regina illa modestissima
pollicetur Anselmo, eodem prioris anno et cæteris,
ut credibile est, præstitit. Testem habeo Matthæum
Paridem anno 1105 majoris Historiæ id referentem.
« Eodem, inquit, tempore David frater reginæ An-
glorum Mathildis, venit in Angliam, ut sororem
suam visitaret. Qui cum nocte quadam in thalamum
ejus ab ipsa vocatus venisset domum, invenit
leprosis plenam, et regina, in medio stans, deposito
pallio, linteo se utrisque manibus præcinxit, et aqua
imposita, cœpit lavare pedes eorum, et extergere
linteo, et utrisque manibus constrictos cœpit devo-
tissime osculari. Cui frater: Quid est quod agis, o

domina mea? Certe si rex sciret ista, nunquam
dignaretur os tuum leprosum pedum tabe pollutum,
labiis suis osculari. Et illa subridens, ait: Pedes
Regis æterni quis nescit labiis regis morituri esse
præferendos? Ecce, ego idcirco te vocavi, frater
charissime, ut exemplo meo talia discas operari;
fac, rogo, quod me facere intueris. » Hucusque
Matthæus Paris, cui nonnulla adjecissemus, si ve-
nisset in manus nostras liber de ejus Vita scriptus,
cujus mentionem facit Guillelmus Gemmeticensis,
lib. viii Historiæ ducum Northmannorum, cap. 10.
Ms. Victor. habet 8, in hunc modum. « Quantæ au-
tem sanctitatis et scientiæ tam sæcularis quam
spiritualis utraque regina, Margareta scilicet et Ma-
thildis fuerint, liber, qui de Vita ipsarum scriptus

EPISTOLA XCIV.

HENRICI REGIS ANGLORUM AD ANSELMUM.

Doleat Anselmum sibi pertinaciter reluctari. Misisse se ad apostolicum significat, et se interim consentire ut de beneficio Cantuariensis Ecclesie convenienter habeat.

HENRICUS, rex Anglorum, ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et amicitiam.

Mandasti mihi quod ad me venire non poteris, nec mecum esse, sicut Lanfrancus antecessor tuus cum patre meo multis annis fuit; unde valde doleo quod facere non vis, quia si facere voluisses, libenter te susciperem, et omnes illos honores, et dignitates, et amicitias, quas pater meus antecessori tuo fecit, tibi fecissem. Dominus vero apostolicus mandavit mihi litteris suis preces et admonitiones super quibusdam rebus. Quapropter volo legatos meos Romam mittere, et consilio Dei et baronum meorum domino papae inde respondere, et hoc requirere quod mihi requirendum est. Et accepto responso a papa, mandabo tibi hoc quod mihi Deus annuerit. Interim autem consentiam quod tu de beneficio Cantuariensis Ecclesie convenienter habeas; quamvis hoc invito facio, quoniam nullum mortalem hominem in regno meo libentius mecum quam te habere voluissem, nisi in te remansisset, teste Roberto episcopo Lincolnensi et Wilhelmo.

EPISTOLA XCV ⁴⁵².

ANSELMUS AD HENRICUM.

Est ad praecedentem rescriptum.

HENRICO, Dei gratia regi Anglorum, et domino suo, ANSELMO, archiepiscopo Cantuariensis, fidele servitium et orationes.

In litteris vestrae celsitudinis quas nuper accepi mandavit mihi vestra dignatio amicitiam, et quia nullum mortalem hominem in regno vestro libentius habere quam me velletis, si ego vellem ita vobiscum esse sicut Lanfrancus archiepiscopus fuit cum patre vestro. De amicitia et de bona voluntate gratias ago. Ad hoc quod dicitis de patre vestro et archiepiscopo Lanfranco respondeo quia neque in baptismo, neque in aliqua ordinatione mea promisi me servaturum legem vel consuetudinem patris vestri, aut Lanfranci archiepiscopi, sed legem Dei et omnium ordinum quos suscepi. Quapropter si vultis me sic esse vobiscum ut possim vivere secundum legem Dei et ordinem meum, et si me revestitis secundum eandem legem Dei de omnibus rebus quas de archiepiscopatu meo accepistis, postquam a vobis discessi, quas ⁴⁵³ si praesens essem non deberetis me nolente accipere,

et hoc mihi promittitis, paratus sum redire ad vos in Angliam, et servire Deo, et vobis, et omnibus mihi commissis, secundum officium mihi a Deo injunctum, ipso adjuvante. Siquidem cum nullo alio rege aut principe mortali, volo tam libenter esse aut ei servire. Si autem hoc nequaquam suscipitis, vos facietis quod vobis placebit; ego vero, Deo annuente, non abnegabo regem ejus. Et non audeo, quoniam non debeo tacere vobis quia non solum **402** requirit Deus a vobis quod debet illi regia potestas, sed quidquid pertinet ad primatus Angliae ministerium. Quod onus nimis est ⁴⁵⁴ vobis importabile, nec vobis debet displicere quod dicam. Nulli homini magis expedit quam regi se subdere legi Dei, et nullus periculosius se subtrahit ⁴⁵⁵ a lege ejus. Dicit enim sacra Scriptura, non ego: *Potentes potenter tormenta patientur; et fortioribus fortior instat cruciatus* (Sap. vi, 7); quod Deus a vobis avertat! In responso vestro quod mihi jam bis fecistis, nihil intelligo nisi quamdam, si audeo dicere, quae nec animae vestrae nec Ecclesiae Dei expedit, dilationem. Si ergo ad haec respondere vestrae voluntatis certitudinem diutius differtis, ego, quia causa non est mea, sed Dei mihi ab ipso commendata, timeo diu differre clamorem ad Deum facere. Quapropter precor, obsecro, ne me cogatis dolentem et invitum clamare: *Exsurge, Deus, judica causam tuam* (Psal. lxxiii, 22). Omnipotens Deus cito convertat cor vestrum ad voluntatem suam, ut post ⁴⁵⁶ hanc vitam introducat vos in gloriam suam.

EPISTOLA XCVI.

MATHILDIS REGINAE ANGLORUM AD ANSELMUM.

Quantum se Anselmi litterae exhilararint exponit.

Pie recolendo Patris, et digne reverendo domino suo, ANSELMO archiepiscopo, MATHILDIS, Dei gratia regina Anglorum, minima sanctitatis ejus ancilla, perpetuam in Christo salutem.

Indesinente vestrae bonitati, quae, mei non immemor ⁴⁵⁷, litteris praesentatis, absentis vestri praesentiam exhibere dignata est, gratias innumeras refero. Tristitiae quippe nebulis quibus obvolvebar expulsus ⁴⁵⁸, verborum vestrorum me rivulus, tanquam novae lucis radius, perlustravit. Chartulam quidem a vobis missam loco Patris amplector, sinu foveo, cordi quoad possum, propius admoveo, verba de dulci bonitatis vestrae fonte manantia ore relego, mente retracto, corde recogito, recogitata in ipso cordis arcano repono. Ubi digne laudatis omnibus, hoc solum miror quod de nepote vestro excellentia

VARIAE LECTIONES.

⁴⁵² Cum eodem ms collata ⁴⁵³ A vobis quas ms a vobis discessi, quas ⁴⁵⁴ Minus est ms nimis est ⁴⁵⁵ Subtrahet' ms subtrahit ⁴⁵⁶ Et post ms ut post ⁴⁵⁷ Mei vero immemor. ms mei non immemor ⁴⁵⁸ Expulsus ms expulsus

JOANNIS PICARDI NOTAE.

est, pleno sermone describit. Hic autem Gemmeticensis locus ansam praebet monendi lectoris de rerum divinarum humanarumque cognitione, qua excellit Mathildis, quamque testantur satis haec et aliae ejusdem ad Anselmum epistolae, ne quis existi-

met suo tantum scriptas nomine. Gemmeticensi calculum adjicit Wilhelmus Malmesberiensis, lib 1 De gestis reg. Anglorum in hanc sententiam: litteris quoque femineum pectus exercuit.

vestræ discretionis inseruit. Non enim mihi iudico quidquam facere aliter vestris, aliter meis, aliter scilicet meis quam meis; vestri quippe genere sunt, mei adoptione et dilectione; vestræ verò scripturæ consolatio patientiam mihi corroborat, spem facit et servat, quæ relevat me cadentem, sustinet labentem, lætificat dolentem, mitigat irascentem pacatque fientem. Ea mihi namque frequenter secretoque consulens spondet filiæ reditum Patris, ancillæ domini, ovi pastoris. Spondet autem itidem confidentia quam in orationibus bonorum hominum habeo, et benevolentia quam ex corde domini mei solemter investigans ⁴⁵⁹ perpendo. Est enim illi erga vos animus compositior quam plerique homines æstiment, qui [*f. add. Deo*] annuente, et me qua potero suggerente, vobis fiet commodior atque concordior. Quod vobis in præsentia de redditibus vestris fieri permittit, idem et melius ampliusque in futurum, cum ex re et tempore postulaveritis, fieri permittet. Ubi quamvis amplius quam æquum iudicem [*f. ad. decet*] sibi teneat, oro tamen vestræ pietatis affluentiam ut, excluso amaritudinis humanæ rancore, qui vobis inesse non assolet, dilectionis vestræ dulcedinem ab

A illo non avertatis, imo vero (25) apud Deum pro ipso et me, et communi sobole, et regni nostri statum pius vos intercessorem ⁴⁶⁰ exhibeatis. Valeat vestra semper sanctitas.

EPISTOLA XCVII ⁴⁶¹.

ANSEMI AD MATHILDEM REGINAM.

Proximus respondet litteris.

Dominæ reverendæ, filiæ charissimæ, MATHILDI, gratia Dei reginæ Anglorum. ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis, fidele servitium, et orationes, et benedictionem Dei, et suam, si quid valet.

Gratias ago immensas celsitudini vestræ, amando eam et orando pro ea, pro immensitate sanctæ dilectionis vestræ erga parvitatem meam, quam intellexi in litteris vestris. In quibus satis ostenditis quanto me affectu diligatis, cum chartulam meam taliter, sicut scripsistis ⁴⁶², suscipitis et tractatis: ubi etiam adeo me dignatio vestra sublimat, ut quod natura mihi negat, gratia vestra tribuat, cum eos qui mei sunt genere, vestros esse adoptione et dilectione pronuntiat. Quod desiderio reditus mei nimium cor domini mei regis erga me mitigare, facitis quod vos decet ⁴⁶³ et quod illi expedire intelligo. Si

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁵⁹ Investigavit *ms* investigans ⁴⁶⁰ Statu vos intercessorem *ms* statu pius vos intercessorem
⁴⁶¹ Cum eodem *ms* collata ⁴⁶² Taliter scripsistis *ms* taliter, sicut scripsistis ⁴⁶³ Quod decet *ms* quod vos decet

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(25) *Apud Deum pro ipso, et me, et communi sobole, etc.* Communis illa soboles fuit Mathildis filia cognominis hujus Mathildis Anglorum reginæ, suscepta ex legitimo et pudico Henrici I toro, non incesto concubitu, ut Matthæus Paris, Polydorus, et Arnoldus Vuon. lib. iv Ligni Vitæ, capite 19 eos secutus imprudentissime, asserunt ex incerto vulgarique rumusculo; nullum eum habent testimonium certius quam verba: Aiant nonnulli, perhibent, etc., sicque ajunt « Mathildem inter monachos Wiltonienses et Rumesienses nutritam, virginitate jam dedicata, coactam et agnatorum precibus, et novi regis impudenti amore, nupsisse, tumque diris prolem devovisse, si quam ederet; accidisseque ex genitricis voto quod Willelmum filium in Angliam transfretum mare absorberit, et sinistri bellorum eventus eriperent Angliæ regnum Mathildi filiæ ab Henrico relictum. » Egregie profecto divinationes, aut potius ingenia recti devia. Sed ad rem. Quis credat D. Anselmum, virum Matthæi Paris, Polydori et Vuonis iudicio integerrimum, tam nefandas conciliasse nuptias? Quare illos ne pili quidem hac in re facio, tum quod, ut diximus, ex plebeia fama, (quæ crebro mendax est) loquantur, tum quod hic quadraginta post Anselmum, ille centum et viginti annos Henrico III rege scripserit. Præstat igitur audire scriptores rerum gestarum synchronos, et primo Malmesburiensem bibliothecarium ita lib. v De regibus Anglorum loquentem: « Nec multo post suadentibus amicis, ac maxime pontificibus, ut remota voluptate pellicum, legitimum amplecteretur connubium, die sancti Martini accepit Mathildem, filiam Malcolmi regis Scotorum, cujus amor jampridem animum impulerat, parvipendens dotales divitias, dummodo diu cupitis potiretur amplexibus. » Et rursus pag. 92, fac. 2-et 93: « Ut ignobiles nuptias respueret (videlicet Mathildis) plusquam semel a patre oblatas, pepulum sanctæ professionis indigestavit. Quapropter cum rex susceperet eam thala-

C mo, res in disceptationem venit, nec, nisi legitimis testibus productis qui eam jurarent sine professione causa procerum velum gessisse, archiepiscopus adduci potuit ad consentiendum. » Sic ille qui ne verbum quidem habet voti a Mathilde violati, sed ne præstiti quidem, aut execratæ sobolis, imo legitimum appellavit connubium, et pepuli virginici aliquandiu gestati causam reddens gravem non famam popularem. Florent. Wigorniens., Guillelmus Gemmetuensis., Henricus Huntinton, æquales Malmesburiensi ne de somnio quidem hujus fabulæ meminere, qui alias de Mathilde breviter et præclare locuti sunt. Ipsius quoque Mathildis testimonium, ut suam persequatur injuriam, præterire religio mihi est; poterit enim audiri non ut accusatrix, sed ut testis. Ait ergo epistol. 55 supra: « Cujus (nempe Anselmi) sum benedictione in legitimum matrimonium sacra, cujus precibus in celesti gloria Deo annuente coronanda. » Nec horum verborum immemor Anselmus ad eandem rescribens, inquit: « Memor est benigna vestra dignatio in epistola sua quod per me sit vestra celsitudo in conjugium legitimum desponsata, et ad regni sublimitatem me saciante coronata. » Sic Anselmus cujus verbis si non accredat quis, impudentiam ipsam illum jure vocitaris.

Sed nec in animum inducere possum virginem sanctissimam et singularis pudicitie, si voto luisset obstricta, tam nefando consensuram matrimonio. Jam vero quis credat eam male imprecatum soboli, cum Anselmi preces his litteris efflagitent pro salute ipsius?

Quod tandem Paris et Polydorus opinantur, ad rem suam facere Willelmum Mathildis filium exitum infelicem, et Angliam Mathildi filiæ ereptam nihil moror, cum ea, quibus maxime incumbere, eventum, contentus Mathildis innocentiam in transitu propugnasse.

enim erga me aliquam cordis amaritudinem habet, A nescio me unquam hoc aliquo modo, quantum in me est, meruisse. Et si aliquando illi servivi, ipse scit, et puto quia non tradet oblivioni. Si ergo me aliqua-
 tenus odit sine causa, expedit illi ut hunc a se ran-
 corem expellat, ne peccet coram Deo. Promittis
 mihi quod de redditibus nostris, de quibus aliquan-
 tum mihi permittit habere, melius et amplius in
 futurum permittet; unde benevolentiae vestrae non
 debeo esse ingratus, quia, quantum in vobis est, bona
 voluntate hoc facitis. Sed non deberet esse opus ut
 haec mihi fieret promissio, quia contra voluntatem
 meam nulla debet mihi de illis fieri prohibitio aut
 diminutio. Et qui illi consultit ut aliquid inde sibi
 assumat, non leve peccatum, neque tale quod un-
 quam tolerari debeat, illi consultit. Qui enim episco-
 pam suis rebus ita spoliat, nullo modo reconciliari
 Deo poterit, nisi illi integre omnia sua restituat. Et
 scitote quia tantumdem est mihi de qualibet parva
 parte quantum si de toto spoliatus fuero. Non enim
 hoc dico amore pecuniae, sed amore Dei iustitiae.
 Orat vestra benignitas ut dilectionem meam a rege
 non averiam, sed pro illo, et pro vobis, et prole
 vestra, et regni vestri statu intercedam. Quod uti-
 que hactenus feci; de futuro autem, Dei me com-
 mitto dispositioni, apud quem filius non portat ini-
 quitatem patris, nec uxor viri. Et spero in Deo, quia
 nullum cordis rancorem habeo adversus aliquem
 unde mecum non habeam Deum. Omnipotens Deus
 vos et prolem vestram semper in sua gratia custo-
 diat.

403 EPISTOLA XCVIII ⁴⁶².

ANSELMI AD GUILLELMUM EPISCOPUM WENTONIENSEM.
*Quod non possit nocere adversario comiti ob injurias
 sibi ab eodem illatas.*

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, GUILLELMO
 dilecto dilectori suo, electo episcopo Wentoniæ,
 salutem et benedictionem Dei ⁴⁶³, et suam, quantum
 valet, atque divino semper regi consilio et protegi
 auxilio.

Nuntius vester causam vestram, pro qua ad nos
 missus est, reverendo domino et Patri nostro Hugoni
 Lugdunensi archiepiscopo, et mihi simul, sicut præ-
 cepistis, retulit; et ego eidem Patri nostro litteras
 quas mihi misistis, ostendi. Ipso itaque jubente, D
 pro illo et pro me in istis litteris respondeo. Utique
 gaudemus et gratias agimus Deo pro vestra in veri-
 tate constantia, et quia non quæritis consilium, nisi
 quod Deo placeat ⁴⁶⁶ et honestatem vestram et ordi-
 nem, ad quem electi estis, deceat. Rem totam, sicut
 idem nuntius vobis narravit, quanto diligentius po-
 tumus, adhibitis aliis prudentibus et religiosis ⁴⁶⁷
 viris, pertractavimus, et consilium quod petitis, Deum
 invocantes ut nos dirigeret, concordis sensu considera-
 vimus. Cujus consilii, in quantum intelleximus, hæc

est summa, videlicet, utrum de castello quod de
 comite Roberto tenetis, possitis fratri ejus regi Hen-
 rico contra eundem comitem deservire, propter
 injustitias quas idem comes vobis facit, sicut man-
 dastis. Quod nequaquam coram Deo et coram justis
 hominibus licite fieri posse intelligimus. Nam, etiamsi
 vos de hoc absolvit, quod illi debeatis per hominum,
 aut per fidem ⁴⁶⁸ promissam, sive per aliquam com-
 munem conventionem, non vos potuit absolvere de
 hoc quod Deo et proximo propter Deum debetis per
 Christianam religionem. Quapropter intelligimus
 quia non debetis præfatum comitem de hoc quod de
 illo habetis exhæredare et hæreditatem ejus in
 suo tradere. In hoc quoque vos multum oportet in-
 tendere quod nondum vestra dilectio suscepit epi-
 scopi consecrationem, et si hoc faceretis quod a vobis
 rex exigit, nullus posset extinguere execrabilem
 famam, quia hoc factum esset propter episcopatus,
 quem perdere timeretis, redemptionem. Quamobrem
 quoniam providemus bona non tantum coram Deo,
 sed etiam coram hominibus, avertat Deus hoc a
 vobis, neque unquam permittat tam pravum exem-
 plum ulla opinione exire de vobis. Quod autem a rege
 prædictum castellum, sicut homo ejus eratis, acce-
 pistis, nullo modo cognoscimus vos ad hoc astringi
 ut eum eodem castello contra comitem uti permitta-
 tis, si ei hominum non nisi salvo ordine fecistis.
 Denique, sicut nullus homo aliquid contra Deum
 debet promittere, ita promissum nullatenus debet
 perficere, nec aliquis hoc recte potest exigere. Quæ-
 dam alia per istum nuntium viva vobis voce refe-
 renda mandamus. Salutatur vos prædictus dominus
 et Pater noster, sicut amicus amicum. Vale.

EPISTOLA XCIX.

MATHILDIS REGINÆ ANGLORUM AD PASCHALLM II PAPAM.
Gratias agit pro litteris hortatoriis ad conjugem datis.

Summo pontifici et universali papæ PASCHALI,
 MATHILDIS, Dei gratia Anglorum regina, ita dignitatis
 apostolicæ jura dispensare temporaliter, ut cum justi-
 tiæ manipulis in perpetuæ pacis gaudiis apostolico
 senatui mereatur ascribi perenniter.

Sanctitatis vestrae sublimitati, o vir apostolice,
 etc. *Vide in Paschali II, ad an. 1118.*

404 EPISTOLA C ⁴⁶⁹⁻⁴⁷⁴

ANSELMI AD ORDUVINUM.

*Gratulatur monacho suæ famæ studioso, quidque
 obiectatoribus suis respondeat, suggerit.*

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis, fratri et
 filio charissimo ORDUVINO, salutem, et benedictio-
 nem.

Gratias ago dilectioni tuæ quia sollicitus es de
 mea fama, et quæris quid respondeas falsis calum-
 niatoribus meis quærentibus occasiones adversum
 me. Dicunt, ut scripsisti mihi, quia prohibeo regem
 dare investituras; et quod pejus est, permitto ut

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶³ Cum eodem ms collata ⁴⁶⁸ Guentoniæ ms Wentoniæ ⁴⁶⁶ Placebit ms placeat. ⁴⁶⁷ Religiosis ms
 religiosus viris ⁴⁶⁸ Aut fidem ms aut per fidem ⁴⁶⁹⁻⁴⁷⁴ Cum eodem ms collata

scilicet mali et perversi clerici invadant et vastent A
 ecclesias, nec ascendo ex adverso. Dicunt quoque
 quia ego do ecclesias laicis. Dic eis quia mentiuntur.
 Non enim ego ⁴⁷⁵ prohibeo per me a rege dari in-
 vestituras ecclesiarum, sed quia audivi apostolicum
 in magno concilio excommunicare laicos dantes illas
 investituras et accipientes, et qui accipientes sacra-
 bant, nolo communicare excommunicatis nec fieri
 excommunicatus. Clericos vero nec volens, sed dolens
 tolero ecclesias opprimere, et in tantum ex adverso
 ascendo, ut pro hoc sim in exilio et rebus episco-
 patus exspoliatus. Non enim quod objiciunt de cle-
 ricis fieret, si investituræ, quibus ex adverso ascen-
 do, non fierent. Ecclesias vero non do laicis, cum
 do eis mea maneria ad firmam; sed commendo ut
 eas custodiant, non ut clericum in eis ponant aut B
 inferant, nisi per me, aut archidiaconum nostrum,
 aut per priorem in maneriis Ecclesiæ nostræ. Ne-
 quissime itaque improperant mihi, quia aliena
 curo, mea negligo, quoniam non hoc dicunt amore
 veritatis, sed obstruunt os meum loquens pro veri-
 tate. Vale.

EPISTOLA CI ⁴⁷⁶.

ANSELMI AD FRATRES CANTUAPIENSES.

*Quo debeant esse animo Cantuarienses monachi in
 calamitatibus quas se absente tolerant.*

ANSELMUS archiepiscopus, fratribus et filiis charis-
 simis in Christi Ecclesia Cantuariæ Deo servientibus,
 salutem et benedictionem Dei, et suam, quantum
 potest.

Scio desiderium vestrum et tribulationem quam C
 in præsentem sustinetis, et quia majorem in futuro
 timetis. De qua re nullum vobis melius potest dari
 consilium quam ut penitus intendatis in Dei servi-
 tium. Sive enim vos probet Deus per tribulationem,
 sive corripiat, sive exerceat, semper ad hæc debet
 respondere vestra ad bene vivendum instantia. Per
 hanc enim quam fortes sitis, et quam vere illum
 diligatis, monstratis; per hanc illum pacatis, per
 hanc exercitari ad majora proficitis, ut altiora dona
 mereamini sicut purgati. Cessent igitur in vobis
 vaniloquia, extirpetur omnis detractio, suffocetur
 munitio, extinguatur impatientia, evanescat
 inutilitas curiositas, expellatur otiositas, annihilentur
 mussitatio, evacuatur indignatio, et pro qualibet D
 offensione mentis quiescat commotio, eliminetur ne-
 gligentia, exterminetur invidentia. Exsecrabile sit
 quidquid a vestris discordat, amabile sit quidquid
 monachicis institutionibus concordat; ferveat obe-
 dientia, et omnium virtutum, quæ supradictis et
 aliis repugnant vitis, studium et diligentia. Scrute-
 tur unusquisque diligenter vitam suam secretam et
 publicam, et si invenit unde, festinet ad condignam
 satisfactionem, ne forte pro ejus culpa flagellet Deus

totam congregationem. Sæpe enim hoc faciunt divina
 judicia ut magna multitudo perturbetur unius culpa.
 Unde si nimis longum non esset, exempla plura pro-
 ferri possent. Finem faciam hujus nostræ allocutio-
 nis, quia et plures ex vobis Scripturas intelligitis,
 et habetis dilectissimum fratrem nostrum dominum
 priorem Ernulfum ⁴⁷⁷, qui hæc et alia scit, et potest
 dicere vobis. Omnipotens Deus dignetur vos ab om-
 nibus malis emendare, et faciat bonis omnibus abun-
 dare, et post hanc vitam in suo regno exsultare. Sit
 super vos Dei benedictio, et tribuat vobis omnium
 vestrorum peccatorum remissionem. Amen. Reditum
 nostrum ad vos quando futurus sit ad præsens
 nescio, sed spero in Deo quia non erit in vanum
 oratio vestra

EPISTOLA CII ⁴⁷⁸.

ANSELMI AD QUOSDAM MONACHOS APOSTATAS.

*Apostatas monachos in claustrum reversos monet ut
 non verecundia pœnitentiam abjiciant.*

ANSELMUS archiepiscopus, fratribus et filiis charis-
 simis WLRICO, PHILIPPO, WILLELMO, salutem et be-
 nedictionem Dei et suam.

Audivi quia persuasione serpentis antiqui, cujus
 astutia primos parentes nostros de paradiso ejecit,
 claustralem paradisum et religiosam conversationem,
 quantum ad vos, deseruistis, et valde dolui; sed
 consolatus sum et lætificatus, quia non clausit Deus
 vobis ostium paradisi, ne ultra in illud intraretis,
 sed potius vos misericorditer coegit, ut ad requiem
 relictam rediretis. Si autem pro hac misericordia
 quam vobis invitis fecit, gratias illi agitis, et non
 tantum coram omnibus orie, sed etiam coram Deo
 corde correctionem ⁴⁷⁹ promittitis, agam vobiscum
 gratias Deo, et omnem rancorem quem de culpa
 vestra concepi, expellam de corde meo. Moneo igitur
 vos, ut ⁴⁸⁰ filios meos, quatenus illam pravam et
 diabolicam voluntatem quam habuistis, pœnitendo
 coram Deo de corde vestro penitus expellatis; ne
 occasione alicujus verecundiæ postquam vos Deus ad
 se revocavit, mentem vestram indiscrete confunda-
 tis; sed sperantes in hoc quia Deus pœnitentes be-
 nigne suscipit, in bona voluntate et amore vestri
 ordinis quiescatis. Solet enim contingere ut, quo-
 niam diabolus, Deo miserante et servum suum de-
 fendente, non potest de eo quod incepit perficere,
 ad aliam se convertat astutiam; et quem, sicut
 incepit, dejicere nequit, dejiciat per immoderatam
 verecundiæ impatientiam. Coram Deo tantum admira-
 mini quomodo hoc velle potuistis, et erubescite,
 et coram hominibus ex bona conscientia conforta-
 mini, et confidite. Per bonam conversationem osten-
 dite omnem pravam voluntatem alienam esse a
 vobis; et sic facietis ut nulla memoria sit aliis de
 hoc quod fecistis, et nulla prava suspicio de vobis.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷⁵ Non enim ego *ms* non enim ego ⁴⁷⁶ *Cum eodem ms collata* ⁴⁷⁷ Domnum Ernulfum *ms*. Domnum
 Priorem Ernulfum ⁴⁷⁸ *Collata cum eodem ms* ⁴⁷⁹ Deo correctionem *ms* Deo corde correctionem ⁴⁸⁰ igitur
 ut *ms* igitur vos ut

Omnipotens Deus vos et a præteritis culpis absolvat, et in futuro sine fine ab omni peccato custodiat. Amen.

405 EPISTOLA CIII ⁴⁸¹.

ANSELMI AD WARNERUM.

Ut sanctum propositum non despiciat quod timore mortis inceptit, sed sancto amore in illo proficiat; eum curæ ac consiliis Ernulphi prioris committit, consulitque ut legat suam ad Lanzonem epistolam.

ANSELMUS archiepiscopus WARNERO salutem et benedictionem Dei, et suam, et bono incepto optimam subsequi consummationem.

Benedictus Deus in donis suis, et sanctus in omnibus operibus suis, qui te, fili charissime, in periculo mortis animæ et corporis sua gratia visitavit, et ad utriusque vitam misericorditer revocavit. Cogita et considera quantum signum suæ dilectionis Deus tibi fecit, cum te non solum fugientem, sed et contemnentem se, et sibi ad mortem tuam adversantem, ad se redire et sibi velle servire paterna cura coegit. Ne æstimes unquam quod tibi minus valeat quod inceptisti, ideo quia timore mortis coactus, et non spontanea voluntate es attractus. Non enim pensat Deus tantum quo initio vel qua occasione homo bonum inchoat, quantum qua voluntate, qua devotione ⁴⁸² gratiam Dei impensam sibi servat. Nam Paulus apostolus coactus conversus est ad fidem Christianam; sed quoniam toto corde fidem servavit, et in ea cursum consummavit, repositam sibi coronam justitiæ gaudendo in dictis suis nobis indicavit. Habes tecum charissimum fratrem meum dominum priorem Ernulfum præsentem, qui non minus quam ego tibi et scientia et voluntate potest consulere, et te mea auctoritate absolvere. Deo et illi te committo; illi post Deum tu ipse te nostro consilio et nostra jussione committe. Gratia Dei litteratus es; scientiam quam Deus in amore sæculi te permisit acquirere, ad amorem Dei, a quo ⁴⁸³ habes si quid habes, converte, ut pro gloria terrena, ad quam per litteras tuas anhelas, gloriam æternam adipiscaris, quam aut contemnebas, aut tepide desiderabas. Consuetudines nostri ordinis quem es ingressus, quasi a Deo constitutas studiose serva, quia nulla inutilis est, nulla supervacua. Consulo tibi ut quæras epistolam quam ego feci domino Lanzoni, quando novitius erat (lib. 1, ep. [29]). Ibi enim invenies qualiter te in principio conversionis debeas habere, et tentationibus novitium impugnantibus respondere. Absolutionem et remissionem omnium peccatorum tuorum, quantum possum, oro ut Deus tibi tribuat; et sic te in proposito incepto nutriet, ut te ad gloriam æternam perducatur. Amen.

EPISTOLA CIV ⁴⁸⁴.

ANSELMI AD RAYNALDUM.

Solutus pium vexatum, qui episcopatum in quem invitatus intrusus fuerat, pro veritate rejecit.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, RAYNALDO ⁴⁸⁵,

A sapienter veritatem vanitati præponenti, fortiter gloriam transitoriam pro honestate contemnentem, viriliter paupertatem superanti, salute et gratia Dei semper protegi et ⁴⁸⁶ confortari.

Petit dilectio tua ut aliquam tibi mandem consolationem: quod ego libenter facio, quemadmodum te magis decere et ⁴⁸⁷ tibi coram Deo prodesse intelligo. Conscientia tua, virtus tua, perseverantia tua sit in conspectu Dei consolatio cordis tui. Fortiter egisti, quando episcopatum, in quem non secundum Deum invitatus intrusus es, pro veritate rejecisti. Non intendat cor tuum ut hoc Deus tibi præmium virtutis retribuatur quod pro veritate contempsisti. Pretiosior est valde virtus quam servasti quam quod pro illa respicisti. Valde igitur decoloras pulchritudinem tuam coram Deo, si quod vile et transitorium est, in præmium et consolationem expectas ab eo. Non dico quod episcopatum habere non debeas, aut illum non merueris, sed moneo ut in conscientia tua de gratia in qua te Deus stare fecit, gaudeas, et tribulationem et consolationem tuam solius Dei dispositioni committas. Memento quod Spiritus sanctus dicit: *Exspecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum (Psal. xxvi, 14)*. Cum sentis necessitates et paupertates circa te servere, tunc certus esto Deum gratiam suam tibi multipliciter augere. Hinc desidero esse consolationem tuam, in hoc desidero ut confirmes spem tuam. *Tunc educet Dominus quasi lumen justitiam tuam, et iudicium tuum, tanquam meridiem (Psal. xxxvi, 6)* Quia nescio quid Deus de me dispositurus sit, nihil ex me in consolationem audeo promittere, sed voluntatem meam quam mihi Deus dedit et tu meruisti, possum ostendere. Certe si, Deo dante, aliquando opportunitatem habueris, et secundum corpus et secundum animam tibi prodesse desidero. Omnipotens Deus continua sua te protectione et consolatione gaudeo faciat, frater mi charissime. Amen.

EPISTOLA CV.

AD GUILLELMUM WINTONIENSEM EPISCOPUM.

Mortuus eum ut qua cæperat animi firmitate in ecclesiasticarum sanctionum observatione perseveret.

ANSELMUS archiepiscopus dilecto dilectori suo GUILLELMO. Wintonien-ri episcopo, salutem et in omnibus gratia Dei custodiri.

Quamvis per gratiam Dei de vestra confidam constantia, tamen quia indesinenter desidero ut nunquam a rectitudine flectamini, sed semper ad meliora proficiatis, ex abundantia cordis delectat me dilectionem vestram exhortari. Omnes qui contra sinceritatem honestatis et justitiæ suggerunt, venenosi serpentes sunt, filii serpentis antiqui. Rogo igitur vos, ut dilectum amicum, et consulo, ut filio charissimo, ut si quis huiusmodi vobis aliquid contra consilium Dei consulere voluerit, nunquam tantum insibilet auribus vestris promittendo, mirando,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸¹ Collata cum eodem ms ⁴⁸² Qua dilectione ms qua devotione ⁴⁸³ Amorem a quo ms amorem Dei a quo ⁴⁸⁴ Cum eodem ms collata ⁴⁸⁵ Raynalmo Edit. Ric. Remaldo ⁴⁸⁶ Protegi et ms semper protegi et ⁴⁸⁷ Dicere et ms decere et

landiendo, rogando, ut mentem vestram inveniret A persuadendo. Vos scitis quia Dominus reprobat consilia principum, consilium autem Domini manet in æternum. Hoc ideo dico quia non dubito antiquum hostem quem fortiter in rectitudine perseverando cōfudistis, multimodis astutis inquirere quomodo statum et famam vestræ honestatis possit subvertere, et laudem quam, Deo adjuvante, adepti estis, in derisum, quod Deus avertat, convertere. Nihil nominatim vobis unde caveatis, significo, quia nihil quod aliquatenus honestatem decoloret, coram Deo parvipendendum existimo. Omnipotens Deus sic vitam vestram semper et ubique in omnibus protegat et muniat, ut nullo modo aliquis hostis vester de aliquo nævo pulchritudinis vestræ rideat. Amen.

406 EPISTOLA CVI ⁴⁸⁸.

ANSELMI AD GUNTERIUM CANONICUM S. QUINTINI.

Eum licet quietis amantissimum, tamen, si electus est, debere fratribus ver obedientiam servare et abbatis onus subire.

ANSELMUS servus Ecclesiæ Cantuariensis, dilecto fratri et amico ⁴⁸⁹ GUNTERIO canonico Sancti Quintini, salutem et Dei semper regi consilio.

Sicut audio, cum fratres vestri Bellovacenses canonici Ecclesiæ Sancti Quintini non temere, sed ob multas rationes dominum Odonem ⁴⁹⁰, qui modo vester abbas dicitur, volunt ab hac prælatione remove, et vestram fraternitatem loco ejus substituere; sed timent ⁴⁹¹ ne vestra religio propter amorem quietis quam nunc habetis, non velit intentioni eorum facile consentire. Quoniam ergo sciunt vos meam humilitatem diligere, et sperant vos plus meo quam quorundam consilio credere, rogant me quid inde sentiam vestræ charitati ostendere. Utique, si in corpore Christi invicem sumus alter alterius membra, et maxime in una religiosarum personarum Ecclesia, qui non permittit nec vult ut alia membra et totum corpus se utantur ut suo membro, non video quomodo possit se probare membrum illius corporis; et si corpus illud est corpus Christi, quomodo se ostendat esse membrum Christi. Est et aliud, quia nemo, si recte se tractat, sibi soli vult vivere; sed sicut desiderat et credit, si membrum Dei est, omnia commoda aliorum membrorum sua erunt in futura vita; ita debet velle ut si quid boni est in se, aliorum sit in præsentī vita. Consulo igitur, quantum in me est, et precor, frater et amice charissime, ut si tota vestra congregatio, vel melior pars, consilio reverendorum episcoporum Ivonis Carnotensis et Galonis Parisiensis ⁴⁹², qui Patres vestri fuerunt et vos nutriverunt, vos instanter elegerit ad hoc quod supra dixi, ne omnino refugiatis neque impersuasibilis existatis. Utilius enim vobis esse existimo, si quietem contemplationis per amorem

servatis in mente, et obedientiam fraternæ charitatis in opere; quam si solam contemplationem, aliorum contemnendo preces et utilitatem, velitis eligere. Va c.

EPISTOLA CVII.

ANSELMI AD MATHILDEM REGINAM ANGLORUM.

De benevolo reginæ erga se animo.

Dominæ et filiæ in Deo dilectæ MATHILDI, reginæ Anglorum, ANSELME, archiepiscopus Cantuariæ, salutem et benedictionem Dei, et suam, quantum potest, et fideles orationes cum servitio.

In litteris suis celsitudo vestra tantum me lætificavit quantum de se bonam spem dedit. Solet enim esse certa spes correctionis humilis susceptio correctionis et monitionis. Gratias igitur ago Deo qui dat bonam voluntatem vobis quam in responsione vestra mihi significastis; et gratias ago vobis quia eam dulci affectu servatis. Unde oro Deum ut quod ipse vobis misericorditer inspirat, conservet et augeat, quatenus cum anima vestra de corpore exiens ante conspectum ejus præsentabitur, felicitatis æternæ præmium ab eo suscipiat. Si vestra prudentia egeret doceri qualiter ut Deo placeret deberetis vivere, studerem secundum posse meum hoc ostendere. Sed quoniam, Dei gratia, vos mentis intellectu inter bonum et malum non ignoro discernere, hoc rogo, hoc precor, hoc moneo, ut hoc sit vestri cordis indeficiens propositum, quatenus in omnibus actibus vestris, magnis et parvis, hoc potius eligatis quod magis Deo placere probatis. Satis pio et dulci affectu in eisdem litteris significastis vos meum in Angliam reditum desiderare; verum neque video illum in cuius potestate maxime est reditus meus quantum ad hominem pertinet, in hoc voluntati Dei concordare, neque animæ meæ expeire ab ea discordare. Et timeo ne tarde intelligat se a recta via deviasse, consilium Dei spernendo, et consilia principum, quæ Dominus reprobat, sequendo. Certus tamen sum quia aliquando intelliget. Omnipotens Deus vestram excellentiam et meam parvitatem aliquando de mutua visione secundum suam voluntatem lætificet, et in vobis gratiæ suæ dona multiplicet.

EPISTOLA CVIII ⁴⁹³.

ANSELMI AD FARMANNUM, ORDUVINUM ET BENJAMIN.

Cui eis non possit concedere ut ad ipsum veniant. Singulis autem eorum difficultatibus respondet.

ANSELMUS archiepiscopus charissimis filiis FARMANNO, ORDUVINO ET BENJAMIN, salutem et benedictionem Dei, et suam.

Scio, filii charissimi, quia dilectionis abundantia facit vos desiderare meam præsentiam, ut et quod corde geritis, sicut filii patri, aperiant, et consilium singulis angustis vestris accipiant. Sed, quamvis bonum sit habere bonum zelum et laudabilem, læ-

VARIÆ LECTIONES

⁴⁸⁸ Cum eodem ms collata ⁴⁸⁹ Amico G. ms amico Gunterio ⁴⁹⁰ Dominum O. ms dominum Odanem
⁴⁹¹ Sed tamen ms sed timent ⁴⁹² Episcoporum Carnotensis et Parisiensis ms Episcop. Yvonis Carnotensis et Galonis Parisiensis. ⁴⁹³ Cum eodem ms collata

men si non est secundum scientiam, non est Deo acceptabile. Vultis habere a me licentiam ut ad me veniatis, sed pro certo verum est quia difficilius, imo impossibilius hoc est, quam vos ⁴⁹⁴ cognoscatis; via nimis longa, gens extranea, iter periculosum; monachi de eadem terra capiuntur, male tractantur, equi, et si quid habent, auferuntur. Pecunia magna necessaria, labor gravis, exordinationes multae; utilitas non adeo magna, ut alii me non judicent reprehensibilem, si ad hunc assensum exhibeo me facilem. Si mala quae fiunt in Anglia et in Ecclesia, quae videtis et auditis, mihi vultis notificare, satis scio, nequeo corrigere; Deo dicite, et ut ipse corrigat expectando orate. Si consilium de animabus vestris vultis quaerere, habetis vobiscum venerabilem fratrem et filium nostrum dominum priorem Ernulfum, virum spiritualem, in quo et bona voluntas, gratia Dei, abundat, et sapientia; quem vobis pro me, quasi alterum me, dimisi. Ad illum quasi ad me recurrite, illi velut mihi vos credite ⁴⁹⁵; illum, sicut me, suscipite. Hoc etiam concedo de ⁴⁹⁶ domino episcopo Gondulfo, si quis voluerit. Tibi dico, fili Faermanne, qui ideo petis licentiam alibi conversandi, quia in tot perturbationibus animam tuam salvare nequis, ut dicis, non decet ut quandiu vos non possum regere nec colligere, incipiam vos dispergere. Non ergo est consilium ut aut tu hoc petas, aut ego faciam. Denique si uni aut duobus concedo, aut exire de Ecclesia, ut alibi conversetur; aut exire de regno, ut ad me veniat, tot sunt qui similem habent causam, ut non sine magno scandalo, aut sine magna dissolutione fieri possit. Habeat igitur, qui hoc vult, eam discretionem et patientiam quam habent alii, ut pariter in patientia vestra possideatis **407** animas vestras. Tibi quoque fili Benjamin, qui sine me ⁴⁹⁷ adjuras terribiliter, et obtendis perditionem animae tuae, ostendo ut illi cujus animae debeo et volo consulere, quia tam indiscretam rem non debuisti facere, neque animae meae et animae tuae tam grave periculum opponere. Cum enim animam impellis, quantum in te est, in tantum periculum, certus esto quia non est hoc animae tuae salubre consilium. Quod petis nulla ratione fieri potest. Indiscreta et inordinata temeritate forsitan fieri posset. Non enim est rationabile sequi quocun-

A impellit sine discretionem. Nequeo intelligere animam tuam in periculo esse perditionis si mecum loqui non potes. Nam si essem ubi nullatenus accedere posses in hoc mundo, aut in altera vita, non tamen de salute animae tuae tibi desperandum esset. Precor igitur et consulo, fili charissime, ut sustineas sine scandalo animae tuae Dei dispositionem; et secundum quod vides eum nos et quae ad nos pertinent, ordinate, stude te ipsum, sicut discretus et qui spem habet in Deo, salvare. De hoc quod tu, frater et fili Orduvini ⁴⁹⁸, obtendis mihi quia non redeo in Angliam, scito quia non fugio mortem, non abscisiones membrorum, non quaelibet tormenta, sed peccatum et ignominiam Ecclesiae Dei, et maxime Cantuariensis. Si enim ita rediero ut apertum non sit quia rex me spoliare, et res Ecclesiae mihi commissas invadere, sicut fecit, non debuit, confirmabo pravam, imo servilem et pessimam consuetudinem mihi et posteris meis, meo exemplo, quod Deus avertat a me. Nisi ergo peccatum suum cognoscere, et Deo satisfacere de hoc quod in me peccavit et peccat, voluerit ⁴⁹⁹, ut nec ipse, nec successor ejus mihi aut successoribus meis, meo exemplo, dicere possit se hoc facere per consuetudinem nullatenus intelligo, neque aliquis rationabilis intellectus, quomodo ei concordare, aut ad eum redire possim ad honorem Dei, et Ecclesiae nostrae, et salutem animae meae. Si sit mihi quod fieri debet, faciam quod debeo ad honorem Dei. *Pax Domini quae exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intellectus vestras (Philip. iv, 7).*

EPISTOLA CIX.

ANSEMI AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Corripit regem quod pecuniam inique exigeret a presbyteris Angliae violatoribus concilii Lonanensis ab Anselmo habiti, cum hanc culpam vindicare non pertineat nisi ad episcopos.

HENRICO, suo charissimo domino, gratia Dei regi Anglorum, ANSELMUS, archiepiscopus Cantuarie, fideles orationes cum fidei servitio.

Ad me pertinet, si audio quod faciatis aliquid quod animae vestrae non expediat, ut hoc vobis non taceam, ne, quod Deus avertat, Deus irascatur et vobis, si facitis quod illi non placeat, et mihi pro taciturnitate mea. Audio quod vestra excellentia vindictam exercet super presbyteros Angliae, et foris-

VARIAE LECTIONES.

⁴⁹⁴ Quam vos n. hoc est quam vos ⁴⁹⁵ Mihi credite ms mihi vos credite ⁴⁹⁶ Etiam de ms etiam concedo de ⁴⁹⁷ Qui me ms qui sic me ⁴⁹⁸ Frater Orduvini ms frater et fili Orduvini ⁴⁹⁹ Peccavit, voluerit ms peccavit et peccat, voluerit

JOANNIS PICARDI NOTAE.

(26) *Forisfacturam exigit. Forisfactura, forisfactio et forisfactum vulgo synonyma sunt. Hic autem forisfactura significat multam pecuniariam a principe vel iudice delinquenti impositam, Amende en punition du forfait. Et sic quidam hic accipiunt Anselmi verba haec: « Dico enim vobis quod valde timere debetis quia pecunia taliter accepta (ut taceam quantum nocet animae) non tantum, cum expendetur, avertat terrena negotia, quantum perturbat. »*

Sic rursus usurpatur in legibus Willelmi Nothi, apud Roger. Hoved., pag. 542, fac. 2: « Quod si, inquit, aliter fecerit, solvat satisfacturam. » Et pag. sequenti: « Reddatur de rebus hominis illius, qui calumniatus est, quod dicitur scapus, et insuper regi forisfactura. » Et folio 545, pag. 2: « Si caecus est, quod si quislibet nominatim aliquem de aliquo calumniatus fuerit, et ille negaverit, forisfactura probationis vel negationis si evenerit, sua erit. »

præceptum concilii quod ego cum vestro favore tenui apud Londoniam cum aliis episcopis et religiosis personis. Quod hactenus inauditum et inusitatum est in Ecclesia Dei de ullo rege et de aliquo principe. Non enim pertinet secundum legem Dei hujusmodi culpam vindicare, nisi ad singulos episcopos per suas parochias; aut si et ipsi episcopi in hoc negligentes fuerint, ad archiepiscopum et primatem. Precor igitur vos, sicut charissimum dominum, cujus animam diligo plusquam præsentem vitam corporis mei, et consulo sicut vere fidelis corpori et animæ vestræ, ne vos, contra ecclesiasticam consuetudinem, tam grave peccatum committatis; et si jam incepistis, ut omnino desistatis. Dico enim vobis quod valde timere debetis quia pecunia taliter accepta, ut taceam quantum noceat animæ, non tantum cum expendetur adjuvabit terrena negotia quantum postea perturbabit. Denique vos scitis quia me in Northmannia in pacem vestram suscepistis, et de archiepiscopatu meo me resarcivistis; et quia cura et vindicta talis offensæ maxime pertinet ad archiepiscopatum, quoniam plus sum episcopus pro spiritali cura quam pro terrena possessione. Omnipotens Deus sic et in hoc et in aliis actibus vestris dirigat cor vestrum secundum voluntatem suam, ut post hanc vitam perducatur vos ad gloriam suam.

EPISTOLA CX⁵⁰⁰.

ANSELMI AD ERNULFUM PRIOREM ET FRATRES
CANTUARIENSES.

Excusat se quod tardius eos certiores fecerit de conventu inter se et regem, in quo rex revestivit eum de archiepiscopatu, rebus Ecclesiæ Cantuariensis omnibus restitutis. Nec tamen Anselmus in Angliam intrare vult donec legatus regis Roma redierit. Interim reddita usus potestate privat omni beneficio ecclesiastico omnes sacerdotes qui feminas tenebant.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰⁰ *Curi eodem ms collata* ⁵⁰¹ Negligentiæ, sed opportunitatis quam monstras, opus non est absentia. *ms* negligentia, sed opportunitatis, quam monstrare opus non est, absentia. ⁵⁰² Ad ambiguitatem *ms* in ambiguitatem

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

Et in titulo *De us qui pacem per breve regis habent, et proxime appposito titulo*: « De istis octo libris rex habeat centum solidos, et consul comitatus, qui tertium habet denarium forisfacturæ, quinquaginta solidos. » Iterumque titulo *De latronibus pro latrocinio interfectis*: Ab ipso vero die in quindecim dies reddat interfector episcopo tres forisfacturas. » In eandem acceptionem videtur quadrare locus cap. 18, distinct. 2, Cuisus Northmanniæ *ms*. in nostra bibliotheca sic: *Ad ducem pertinent omnes forisfacturæ mobiles. Forisfacturæ autem mobiles sunt catalla, seu mobilia eorum qui per iudicium damnati sunt.* Sic Northmanni in suo cuisu.

Præterea aliquando forisfactura usurpatur pro ipso scelere, seu peccato aut vi facta alteri, ut titulo *De temporibus et diebus pacis domum regis earundem legum Willelmi*: *Rex constringet malefactorem, ut emendet, cui forisfacturam fecit.*

Ibidem etiam forisfactum synonymus positum est juxta posterius forisfacturæ significatum, his verbis *Si quis forisfactus regis misericordiam pro forisfacto peroscerit.*

Joannes Geison tractatu contra obscenissimum

^A *Et comiti de Mellento, qui Ecclesiæ suum favorem promiserat, ecclesiæ introitum permittit.*

ANSELMUS archiepiscopus, fratribus et filiis charissimis, domno priori ERNULFO, et aliis sub illo Deo famulantibus in Christi Ecclesia Cantuariæ, salutem et benedictionem Dei, et suam, quantum potest.

Quod tam diu distuli scribere vobis, de hoc quod convenit inter regem et me in vigilia festivitatis sanctæ Mariæ Magdalensæ, non fuit negligentia, sed opportunitatis, quam monstrare opus non est, absentia⁵⁰¹. Scitote quia rex me revestivit de archiepiscopatu nostro, et promittit se redditurum quod de nostris redditibus hactenus accipit. Quod ipse cum magna lætitia et bona voluntate se ostendit ^B facere; et omnes qui cum eo sunt, se clamant in se gaudere. Sperat enim rex inter dominum papam et se tantam concordiam ante diem Nativitatis Domini futuram, ut ego utique possim in Anglia concordare sine offensione. Qua de re ipse legatum suum Romam mittere disponit, ut ante nominatum terminum rei certitudinem accipere possit. Sed quoniam res nondum est in ea pacis et concordie inter eos certitudine solidata, ut sine dubietate, si modo in Angliam intravero, confidam me in pace ibi remansurum, elegi potius ad tempus extra Angliam manere, donec legatus præfatus redeat Roma (ita ut interim et res archiepiscopatus in mea sint potestate, et homines nostri sint in quiete), quam ad præsens me in ambiguitatem⁵⁰² ingerere, ne forte iterum per discordiam implacabilem necesse sit me de Anglia exire. Equidem existimo hanc mei redditus dilationem nullatenus nocituram ad perfectam concordiam quam speramus futuram. De presbyteris, et quibus rex præcipit ut et ecclesias et feminas habeant, sicut tempore patris sui et Lanfranci

^C iterum per discordiam implacabilem necesse sit me de Anglia exire. Equidem existimo hanc mei redditus dilationem nullatenus nocituram ad perfectam concordiam quam speramus futuram. De presbyteris, et quibus rex præcipit ut et ecclesias et feminas habeant, sicut tempore patris sui et Lanfranci

^D Joannis Magdunensis carmen, quod vulgo *Romanianum de rosa* dicitur, et hoc vocabulo utitur, inducens pudicitiam ita supplicentem, ut, inquit, *remedium ponatur, et brevis provisio de innumerabilibus forisfactis quæ mihi intulit, necdum inferre cessat.* Eo quoque accedunt verbum forisfacere, et forisfactus participium, educta ex vernacula nostra lingua *forisfact, forisfaire, forisfacture, peccatum, peccare.* Videtur enim ab adverbio *foris* deduci, ita ut *forisfacere* sit quasi *extra facere*, quod peccatum homines foris vel extra jus et æquum faciat seu ejiciat. Possemus et hujus compositionem referre ad voculam monosyllabam *for*, quæ crebro significat male, et forisfacere, *malefacere*. Harum autem litterarum et muletæ pecuniariæ ab Henrico dictæ clericis violatoribus concilii Londinensis, meminit Malmesburiens in Anselmo. Porro ex Northmannia hanc epistolam fuisse datam anno 1107 colligitur ex Florentio Wigorniensis, et Mathæo Paride, qui colloquium in Castro Aquilensi (ut Anselmus designat epistolam 112 sequenti) habitum inter regem et archiepiscopum, hoc anno recensent. Confer epistol. 111, 112, 115.

archiepiscopi habuerunt, et quia rex me resarcivit A de toto archiepiscopatu, et quia tempore patris ejus et ejusdem archiepiscopi in concilio prohibitum est tam execrabile conjugium, fiducialiter ea, quam ex archiepiscopatu habeo, auctoritate præcipio non solum in archiepiscopatu, sed etiam per totam Angliam, ut omnes sacerdotes qui **408** feminas tenuerint, ecclesiis et omnī ecclesiastico beneficio priventur. Dominus papa nuper mandavit comiti de Mellento salutem et benedictionem suam, hac videlicet conditione si libertati Ecclesiæ voluerit favere, cui hactenus visus est resistere. Sin autem ab introitu ecclesiæ tantum illum arcebat, sicut fecerat prius de illo et de aliis complicitibus ejus consiliariis regis, in litteris quarum exemplar misi vobis. Sed quoniam idem comes promisit mihi se conatum B ut rex papæ præceptis odediat, permisi ei introitum ecclesiæ, a quo detinebatur. De aliis vero nec aliquis nominatur in præfatis litteris, nec ego ullum certe possum nominare; et omnes, sicut audio, ad concordiam inter papam et regem nituntur. De his qui investituras acceperunt, et de consecrantibus eos, nulla est mutata sententia. Gratias agimus Deo quia vos, domine prior, sicut mandastis, de ægritudine vestra convalescitis, et oramus Deum ut vos in integram sanitatem restituat. Omnipotens Deus vos semper sua gratia protegat, semper ad meliora crescere faciat, fratres et filii charissimi.

EPISTOLA CXI ⁵⁰³.

ANSELMI AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Nō displicere sibi longiorem regii legati moram ultra datum tempus Romæ factam, sed suam a grege diuturniorem absentiam: maxime cum rex nullum præstituat terminum.

Suo charissimo domino HENRICO, glorioso regi Anglorum, ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, fidele servitium cum orationibus.

Quia vestra magnitudo me in suis litteris tam honorifice, tanto bonæ voluntatis affectu salutat, gratias magnas ago, sicut debeo. Quod autem tam suppliciter me rogatis ut non mihi displiceat quod legatus vester Romam mittendus tantum moratur, atque vestram precem, quantum in me est, contemnere non debeo, sed causa magis est Dei quam mea; unde corde fideli et benigno animo vobis dico quod tacere non debeo. Mihi quidem aliquid displicere ⁵⁰⁴, nisi cum propter Deum displicet, non est magnum; sed displicere Deo aliquid nullatenus est contemnendum: utique non parum displicet Deo episcopum spoliari rebus suis, quod jam Deo vobis inspirante correxistis. Sed episcopum segregari a suo officio, et Ecclesiam a suo episcopo sine causa quam Deus approbet, nimis grave iudicat. Expedi itaque animæ vestræ quatenus satagatis ⁵⁰⁵ ut ego, qualiscunque ⁵⁰⁶ sim episcopus Ecclesiæ, quam Deus ⁵⁰⁷ vestræ regis potestati custodiendam com-

mendavit, et regno vestro, in pace vestra celcius restituar, et mihi opportunitas utendi secundum possibilitatem meam officio pro quo ibi positus sum, diutius non impediatur. Valde quoque mihi timendum est ne Deo displiceat, et me dominus papa juste reprehendat, quia, postquam vos et ego simul convenimus apud castrum quod vocatur Aquila, in tam longo tempore non illi nisi legatum nostrum, per quem quid de tanta re inter nos factum et quid peragendum sit cognosceret, et ego ejus consilium et jussionem acciperem. Quapropter periculosum est mihi diu expectare vestrum legatum, quem ante proximam Nativitatem Domini, sicut in verbis vestris intellexi, Roma scilicet rediturum speravi, præsertim cum, nescio quo consilio quave ratione, nullum terminum modo constituatis. Quoniam igitur plus debet mihi esse de hoc quod ego Ecclesiæ mihi commissæ præsens esse nequeo, quam de ulla terrena possessione, precor ut mihi aliquem proximum terminum nominetis per litteras vestras, quando possim legatum vestrum Romam iturum expectare, quia ego non audeo differre, ut multum dicam, ultra proximam Nativitatem Domini, quin meum legatum mittam. Vale.

EPISTOLA CXII.

ANSELMI AD GUNDULFUM EPISCOPUM, ERNULFUM PRIOREM, ETC.

Confirmat anathema in presbyteros feminas habentes juste a suo archidiacono pronuntiatum.

C ANSELMUS archiepiscopus, reverendo GUNDULFO episcopo, et ERNULFO priori, et archidiacono Cantuariensi WILLELMO, et omnibus in sua parochia religionem sui ordinis amore Dei servantibus, salutem.

Nuper relata est mihi Deo execrabilis et omnibus Christianis odibilis superba quorundam (qui se sacerdotes nominant) præsumptio. Scripsit namque mihi archidiaconus noster Willelmus quia nonnulli presbyteri, qui sub ejus sunt custodia, iterum repentes prohibitas feminas in immunditiam, a qua salubri consilio et jussione abstracti fuerunt, se revolverunt. Quod cum idem archidiaconus vellet corrigere, omnino ejus monitionem et susceptibilem jussionem nefanda superbia contempserunt. Qui convocatis secum pluribus religiosis et obedientibus sacerdotibus, superbos et inobedientes gladio dignæ excommunicationis percussit. Quam excommunicationem bestiali insania contemnentes, ministerium sanctum polluere, quantum in ipsis est, non formidant. Quapropter ego Anselmus, quamvis peccator, archiepiscopus, ea auctoritate quam mihi dedit per archiepiscopatum Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, confirmo eandem excommunicationem, quam fecit idem archidiaconus, usque ad satisfactionem ejus iudicio suscipiendam.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰³ Cum eodem ms collata ⁵⁰⁴ Aliud displicere ms aliquid displicere ⁵⁰⁵ Satagitis ms satagatis ⁵⁰⁶ Quis-
icunque ms qualiscunque ⁵⁰⁷ Quod Deus ms quam Deus

EPISTOLA CXIII ⁵⁰⁸.

ANSELMI AD GUARNERIUM.

Eum laudat ob sanctum paterni reditus desiderium, simulque monet esse ordinis observantissimum.

ANSELMUS archiepiscopus, GUARNERIO, fratri et filio charissimo, salutem et benedictionem Dei, et suam

Pro dilectione quam in litteris tuis erga me intellexi, et pro desiderio reditus mei gratias ago tibi, sicut fratri et filio dilecto. Reditum quidem, Deo annuente, non differam, quando ipso disponere intelligam me illum posse rationabiliter facere. Te autem, et illum cujus animæ curam Deus mihi commendavit, studiose moneo, ut non sis negligens ordinem quem accepisti ⁵⁰⁹ discere et custodire, sed sis intentus todo corde ad ea quæ pertinent ad perfectionem monachi proficere. Verum enim est quia si monachus novitius in suo proposito fuerit tepidus, aut vix, aut nunquam in religione monachica erit fervidus. Qualem igitur te desideras inveni in diebus obitus tui, talem te quotidie stude exhibere; et semper quasi eras moriturus, hodie te præpara ad reddendam rationem vitæ tuæ, et sic de virtute in virtutem proficies. Dominus te dirigat et custodiat.

409 EPISTOLA CXIV ⁵¹⁰.

ANSELMI AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Ad regem mittit Gislebertum Beccensem, cui tuto possit credere sibi renuntianda. Paschalem pronuntiat canonice electum, et alterum esse sedis apostolicæ invasorem.

HENRICO, charissimo domino ⁵¹¹ suo, gratia Dei regi Anglorum, ANSELMUS archiepiscopus Canturiæ, C fidele servitium cum orationibus.

Præcepit mihi celsitudo vestra in litteris suis quatenus sibi aliquem de familiaribus nostris mitterem, cui familiariter credere posset ea quæ mihi mandare vellet. Mitto igitur fratrem nomine Gislebertum, monachum Beccensem, familiarem meum, cui sicut ⁵¹² mihi credere potestis quod mihi mandare placuerit. Qui etiam notificabit vobis quomodo dominus Balduvinus ⁵¹³ et Willelmus jam iter Romæ ingressi fuerant, quando vestram suscepi epistolam; et quod audivimus de apostolico Paschali, et de illo qui sedem ejus per rapinam dicitur invasisse. Hoc tantum dico quia apostolicus Paschalis secundum Deum ecclesiastice est electus, et per totam Ecclesiam catholicam jam susceptus et confirmatus. Ille vero invasor, de quo fama est, nullam habet electionem aut susceptionem, nisi a filiis diaboli inimicis Ecclesiæ Dei. Quapropter expectamus ut super eum cadat, si nondum cecidit ⁵¹⁴, quod dixit Dominus: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur* (Matth. xv, 13). Nec moveri debet aliquis Christianus, si persecutionem

A patitur Ecclesia Christi, quod idem ipse passus est, et eandem Ecclesiam passuram prædixit: *In mundo, inquit, pressuram habebitis* (Joan. xvi, 33); quam confortat subjungens: *Sed confidite, ego vici mundum* ⁵¹⁵ (*Ibid.*). Omnipotens Deus sic vos faciat in hac vita regnare super Anglos ut in futura regnetis inter angelos.

EPISTOLA CXV ⁵¹⁶.

ANSELMI AD G... ABBATEM.

Electo in episcopum consultit ut servata obedientia animus ejus tantum onus fugiat. Iis vero qui hunc elegerunt, consultit ut ipsum quia dignior est, cogant ad onus suscipiendum.

Domino et Patri charissimo, reverendo abbati G. frater ANSELMUS, semper quæ Deo placita sunt velle et facere.

Dignatur vestra prudentia meæ parvitatæ scire consilium de re de qua agitur; unde primo orō omnipotentis Dei benignam clementiam ut ipse totam rem in beneplacito suo disponat. Nostrum autem consilium, quod utinam de vultu Dei prodeat, hoc est quod melius possum intelligere. Illi quidem consulo ut, quantum potest, servata tamen obedientia et pia mansuetudine, animus ejus tantum onus fugiat. Vobis autem et aliis, ad quos hoc pertinet, consulo quia non video de quo melius possit esse, ut illum rogando, præcipiendo cogatis, quatenus et ejus conscientia securior sit in conspectu Dei, cum non nisi solo timore Dei et obedientia sancta se provectum conspiciet, et Deus quasi ex debito ad bonum finem perducatur quod propter se solum inceptum intelliget; et vobis a ⁵¹⁷ superiorum Judice retribuatur, quia pia sollicitudine Ecclesiam Dei per membra ejus sustentare satagitis. Vale.

EPISTOLA CXVI ⁵¹⁸.

ANSELMI AD ODONEM.

Ipsam ad purioris vitæ genus sectandum, jam accensum magis accendit. Vota eundi Romam vel Hierosolymam complentur in professione monastica.

Domino et fratri in Christo dilecto, ODONI, frater ANSELMUS salutem.

Si vestra dilectio, adhuc amore mundi gravata, spinosis sollicitudinibus divitiarum ejus laboraret, oporteret ad mentem ei reducere verba Domini dicentis: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos requiescere faciam*. Quoniam vero jam prospiciens quia mundus transibit et concupiscentia ejus, jam non diligit mundum neque ea quæ in mundo sunt, sed quæ sursum sunt quærit, non quæ super terram, nihil convenientius illi dicendum video quam quod scriptum est: *Fili, ne differas converti de die in diem; et: Quodcumque potest facere manus tua, instanti operare*. Ad quam rem fraternum nostrum esse paratum obsequium, certum sit vobis

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰⁸ Cum eodem ms collata ⁵⁰⁹ Quæ accepisti ms ordinem quem accepisti ⁵¹⁰ Cum eodem ms collata
⁵¹¹ Domino Regi ms Domino suo, Gratia Dei Regi ⁵¹² Cui sic ms cui sicut ⁵¹³ Balduvinus ms Balduvinus
⁵¹⁴ Non cecidit ms nondum cecidit ⁵¹⁵ Vici mundum ms vici mundum ⁵¹⁶ Cum eodem ms collata
⁵¹⁷ A vobis ms vobis a ⁵¹⁸ Cum eodem ms collata

signum hæc nostra brevis epistola. Qui voverunt se A ituros Romam vel Hierusalem in sæculo, si ad ordinem nostrum venerint, et devote et obedienter se habuerint, omnia vota sua quæcunque voverant, compleverunt. Quippe qui se in partem Dei per vota tradiderant, postquam se Deo totos tradiderint, totum in partem postmodum non habent redigere; nisi qui quod Deo obtulerunt, sibi velint in proprietatem subripere, et ita non solum indevoti, imo rei fiant tam suæ ⁵¹⁹ abrenuntiationis, quam professionis, et suæ ipsorum damnationis.

EPISTOLA CXVII ⁵²⁰.

ANSELMI AD ERNULFUM PRIOREM ET WILLELNUM ARCHIDIACONUM.

Ut Robertum, relicto Judaismo, amplectentem Christianismum per benigne excipiant et juvent.

ANSELMUS archiepiscopus, domno priori ERNULFO (27), et archidiacono WILLELMO, salutem et ⁵²¹ benedictionem Dei.

VARIAE LECTIONES.

⁵¹⁹ Tuam suæ *ms* tam suæ ⁵²⁰ Cum eodem *ms* collata ⁵²¹ Et gratiam *ms* et benedictionem ⁵²² Fugientis curam *ms* fugienti, curam, ⁵²³ Avertere possumus *ms* avertere possumus,

IOANNIS PICARDI NOTÆ

(27) *Domino priori Ernulfo*, priori scilicet Ecclesiæ Cantuariensis, post Henricum Beccensem monachum, ad quem sunt epistol. 49, 54, 58, 64, lib. 1, nec non aliquot lib. II et III. Ernulfus autem, licet sic scribatur epistol. 80, 82, 90, 101, 110 hujuslibri, et lib. II De gestis Anglorum pontif. auctore Guillelmo Malmesberiensi. Attamen in *ms.* tabulis nostris, Roger. Honed. Annal., Florentii Wigorn. Chronic., et epistol. 31 Ivonis Carnotensis scribitur Arnulfus in hac sententiam: *Arnulfus Belvacensis, monasterii Sancti Symphoriani monachus, vir prudens et religiosus, simili de causa, relicto monasterio* (sic enim illic legendum est, non *Cantunense*, ut constat ex locis superioribus) *monasterium requit*. D. autem Symphoriani monasterium a Diogone 45, Bellovacorum pontifice conditum fuit ad austrum in colle, ex adverso portæ urbanæ, cui D. Joannis nomen est. Porro locus Ivonis patria quidem Bellovacii (sed agnominati Carnotensis ob pontificatum a se Carnuti gestum) et Arnulfi coætanei expungit quædam in duobus scriptoribus Anglis, et cum primis Malmesberiensis bibliothecario supra dicente Arnulfum prius egisse monachum in cœnobio S. Luciani a Bellovaco passus circiter triginta distantia contra septentrionem in conspectu præterfluentis Tareæ annis. Sed id perfacile dabitur bibliothecario, qui forte, cum accepisset Arnulfum prius existisse monachum Bellovacii, potius in Lucianico, utpote longe antiquiori et celebriori quam Symphorianico suspicatus est, Balæus cent. II, ut suam Angliam furtivis decoret pennis, præcise negat eum fuisse Bellovacum, refragantibus Ivone et Guillelmo Malmesberiensi, Arnulfi contemporaneis, nec non Anselmo nostro sic fimente epistol. 65, lib. 1: *Saluta Dn. Arnulphum Belvacensem*. Hic igitur prioratu seu decanatu Cantuariensi laute honorificeque administrato, emicuit dignus qui præficeretur cœnobio S. Petri Burgensis in Anglia, tandemque post Gondulfi (de cujus pontificatu est scholion nostrum ad epistol. lib. 1) mortem, Rosensi Ecclesiæ; ubi quam elegantissime sit functus partibus egregii antistitis enari at Malmesberiensi in Rosens. episcopis, ubi sub finem computans annos sui pontificatus, ait: *Vixit in episcopatu dies aliquot super novennium; decessitque quatuor et octoginta annos natus, multa probitatis suæ monumenta relinquens*. Malmesber. astipulatur, Continuator Florentii Wi-

Intimo cordis affectu mando vobis et precor religionem vestram ut ea hilari pietate et pia hilaritate qua omnes Christiani debent occurrere et subvenire de Judaismo ad Christianitatem fugienti, curam ⁵²² habeatis hujus Roberti, ne ulla indigentia vel occasione, quam avertere possimus ⁵²³, cogatur pœnitere, qui propter Christum parentes suos et legem eorum reliquerit. Valde enim ignominiosum est Christianis, et maxime religiosis personis, ut hoc negligentia et duritia sua fieri patiantur in præsentia sua. Ordinate itaque vos, domne prior, de elemosyna, non per servientes (qui plus quærunt quæ sua sunt quam quæ Dei sunt), sed per monachum elemosynarium; et vos, domine Willelme, ex his quæ mihi ex archidiaconatu servare debetis, quatenus ille cum familiola sua nullam duram patiatur indigentiam, sed gaudeat se de perfidia transisse ad veram fidem; et probet ex ipsa nostra pietate quia fides nostra propinquior est Deo quam Judaica. Malo enim, si ne-

gorn., Matth. Paris. in majore Histor., Rogerus Honed. in Annal. Fato tandem cessit anno 1124, et quidem Romæ (si Balæus frequenter ἐμβαλλῶν fidem mereatur), licet allegati scriptores Angli, Balæoque seniores annis, ne verbum quidem fecerint. Sed et tam varia versicolorque, ut ita dicam, de Arnulfo Balæi apud historicos narratio texta est, ut cunctis perlectis quid sis lecturus, nescias Martinus Polon. lib. IV De pontif. Roman. in Paschali II loquitur de quopiam hæresiarcha Arnulpho (sic enim legi in nostro *ms.* cum edit. Antwerp. 1574 legat *Arnulphum*), sed nullius eum dignitatis aut conditionis fecit. Scedelius in registro Chronic. dicit eum ex abbate S. Medardi Suessionensis creatum Lugdunensem archiepiscopum. Supplem. Chronic. lib. XII, fuisse abbatem (sed anonymi apud eum cœnobii) posteaque Lugdunensem archiepiscopum, canonicorum regularium magnificum propagatorem, et insignem verbi divini præconem, adeo ut, cum Romæ gravius insectaretur clericorum petulantiam, ab eis fuerit peremptus. Platina in Honorio II postrema hæc cecinit, at num is fuerit monachus, eremita vel presbyter, non pronuntiat. Balæum sola reddidit synonymia audacem et mendacem (quem etenim vidimus impostorem pro assignanda patria, fideliorum in ejus morte dicenda non habebimus), ne vero securum et, ut spero, veracem stabilemque cum probatis scriptoribus Anglis, testes deprehensi, æstuantes et de veritatis gradu dejecti. Hoc unum prodet, nempe de archiepiscopatu Lugdunensi tributo a Jacobo Bergon. et Scedelio, quoniam in duabus archiepiscoporum Lugdunensium nomenclaturis apud Demochalem descriptis, ne unum quidem deprehendes hujus nominis pontificem; quod et Balæus minime ambit. Solum odium, et quidem plus quam Vatiniæ, quo Romanam insectabatur Ecclesiam, hocce atramento ejus tinxit pennam. At ne quis putet religionem in Arnulfo solam viguisse, suæ doctrinæ habebit hæc monumenta. Nempe: Solutiones quæstionum a Lamberto cœnobiarcha Beini ino propositarum venerabili ac in gremio charitatis. De corpore et sanguine Domini lib. 1: *Faciem tuam non velabis*. De sex verbis Domini: *Ultima Christi in cruce verba*. De operibus sex dierum lib. 1. Homelias et sermones lib. 1.

cesse esset, totum in hoc expendi quidquid de archidiaconatus redditibus me contingit, et multo etiam majora, quam ut iste qui ad nos quasi ad servos Dei et veros Christianos de manibus diaboli fugit, misere vivat inter nos. Iterum precor et obsecro ut ostendatis in eos vos habere Christianam pietatem et Christianitatis amorem, valde enim lædit cor meum indigentia illius, sive in victu, **410** sive in vestitu. Facite igitur ut cor meum ab hac læsione quiescat, si illam ⁵²⁴ non amatis. Valet.

EPISTOLA CXVIII ⁵²⁵.

ANSELMI AD ALFERUM PRIOREM ET MONACHOS SANCTI EADMUNDI.

Invictum in adversis animum laudat. Et ut prior suae peccata confiteantur, et omni custodia servent cor suum, adhortatur.

ANSELMUS archiepiscopus, dilectis filiis et fratribus domno ALFERO priori, et aliis servis Dei in cœnobio Sancti Eadmundi sub illo conversantibus, salutem et benedictionem Dei, et suam ⁵²⁶ quantum valet.

Gratias ago Deo et vobis pro constantia et patientia vestra, quam habetis in tribulationibus ⁵²⁷, hortans et obsecrans ut filios charissimos, ne deficiatis, sed longanimiter, ut cœpistis, Dei consolationem expectetis. Nulla vos adversitas a servitio Dei retardet, nihil ab exsequenda voluntate ejus removeat. Mementote quod omnes qui volunt pie vivere in Christo, necesse est ut tribulationes patiantur. Quanto igitur magis tribulationes insurgunt, tanto magis unusquisque vestrum se per sanctae conversationis opus exerceat, et in sui ordinis custodia acrius stringat. Quae si feceritis, sciatis quod Dei consolationem, prius forsitan quam putetis, obtinebitis. Nullus vestrum amet aut velit celare peccata sua, sed ea puro et simplici corde domno priori, ut cui ipse concesserit, confiteatur, et secundum iudicium ejus emendet, et de cætero ut sese custodiat modis omnibus emittatur. Eos autem ⁵²⁸ qui hoc modo et hac voluntate sua peccata confessi sunt vel confitebuntur, quantum possum, ea auctoritate quam n. ih. Deus concessit, vice beati Petri apostolorum principis absolvo, et ut eis omnipotens ⁵²⁹ Deus indulgeat suppliciter oro. Valet et orate pro me.

EPISTOLA CXIX ⁵³⁰

MATHILDIS REGINÆ ANGLORUM AD ANSELNUM.

Quanti faciat Anselmi litteras. Quodque Edulpho abbatiam Malmesberiae (28) concesserit, salvis omnibus archiepiscopi juribus.

Domino suo et Patri reverendo pariter et colendo, ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, MATHILDIS regina, devota sanctitatis ejus ancilla, cum Christo suo salutem.

Quoties epistolari beneficio vestrae mihi sanctitatis municipium impetitis, toties innovatae lætitiæ luce nebulosam animæ meae caliginem serenatis. Est etenim vestri quædam et absentis qualiscunque revisio, et chartulae contrectatus, et litteræ perjuranda sæpiusque recitata relectio. Quid namque vestris, domine, scriptis aut stylo ornatis aut sensu refertius? Non his desunt Frontonica gravitas Ciceronis, Fabii, aut Quintiliani ⁵³¹ acumina. In his sane doctrina quidem redundat Pauli, diligentia Hieronymi, elucubratio ⁵³² Gregorii, explanatio Augustini, et quod his majus est, hinc dulcor evangelici stillat eloquii. Hac igitur mihi gratia diffusa a labiis vestris cor meum et caro mea exultaverunt in affectum vestrae dilectionis, in effectumque paternæ vestrae monitionis. Frequentissimo quippe recursum exhortationis vestrae benignissimæque obsecrationis memoria, cordis mei januam reverberat, obsecrationisque obedientiæ adjudicat ⁵³³. Vestrae igitur sanctitatis favore fieta domno Edulfo ⁵³⁴ Wintoniensi monacho, olimque sacristæ, vobis, credo, noto, abbatiam Malmesberiae in his quæ mei juris erant commisi, vestrae quidem donationi et dispositioni quæcunque illius sunt ex integro reservatis, ut scilicet tam virgæ quam curæ pastoralis commissio vestrae discretionis contradatur arbitrio. Ei autem vestrae bonæ voluntatis gratiæ, quæ erga me non tepescit, dignum munus recompenset numen gratiæ cœlestis. De cætero vestram Christus dignitatem salvificet, quique vos in terra beatificet, de vestro me reditu cito lætificet. Amen.

EPISTOLA CXX ⁵³⁵.

ANSELMI AD MATHILDEM.

Edulphum confirmare in abbatem noluit, quia scyphum ad eum cum litteris per legatos miserat.

Dominæ, filiæ charissimæ, gloriosæ reginæ, MA-

VARIAE LECTIONES.

⁵²⁴ Illum non *ms* illam non ⁵²⁵ *Cum eodem ms collata* ⁵²⁶ Et suam, etc. *ms* et suam, quantum valet ⁵²⁷ Tribulationibus vestris; hortans *ms* tribulationibus: hortans ⁵²⁸ Ego autem *ms* Eos autem ⁵²⁹ Et ut omnipotens *ms* et ut eis omnipotens ⁵³⁰ *Cum eodem ms collata* ⁵³¹ Ciceronis, Demosthenis aut Quintiliani. *ms* Ciceronis Fabii aut Quintiliani acumina ⁵³² Elucubratio *ms* elucubratio ⁵³³ Obedientia judicat *ms* obedientiæ adjudicat ⁵³⁴ Domino Ernulpho *ms* Domino Edulpho ⁵³⁵ *Cum eodem ms collata*

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(28) *Abbatiam Malmesberiae*. Lingua Westsaxonica dicitur *Maldulfesburgh*, vulgo *Malmesberia*, vel *Malmesburia*, sita in Witensi pago, diœcesi Saresberiensis in Anglia; primo inchoata a Mendulpho Scoto monacho, sed anno 657 maxime aucta ditataque a Leutherio Westsaxonum episcopo, Agilberti Patisiensis antistitis nepote. Sed multo ditior fuit viris eruditis, inter quos non tenet postremas Guil-

helmus, a sui cœnobii nomine cognominatus *Malmesberiensis*, proprie tamen *Homeset*, homo impense doctus diligensque historicus; quem non semel produxi, quique obiit anno 1142. Porro ex quo Calviniani Angli diruerunt hoc monasterium, suisque inimicis tradiderunt, ut in eo juventutem decerent, nullus illic potuit habitare; aut si quis, vel insanus, vel impius invasit.

THILDI, ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, fidele A
servitium cum orationibus.

Noverit excellentia vestra, dilectissima domina, quia de abbacia ⁵³⁶ Malmesberiensis, et de fratre illo de quo mihi mandastis, libenter confirmarem voluntatem vestram, si possem. Vos enim, quantum ad vos spectat, bene et secundum Deum fecistis quod inde fecistis, sed fecit ipse in hoc quiddam valde insipienter quod facere non debuit. Nam per eosdem legatos qui mihi litteras vestras et aliorum de suo negotio attulerunt, misit mihi scyphum unum. Quem quidem scyphum nullatenus retinere volui, sed inde dolui, quia non video quomodo in hoc possit a culpa excusari. Omnipotens Deus dirigat omnes actus vestros in beneplacito suo, et defendat vos ab omni malo. Amen.

EPISTOLA CXXI ⁵³⁷.

GERARDI EBORACENSIS ARCHIEPISCOPI, ROBERTI CESTRENSIS, HERBERTI NORWICENSIS, RADULFI CICESTRENSIS, SAMSONIS WIGORNENSIS ET WILLELMI WINTONIENSIS ELECTI AD ANSELMUM.

Anselmum in Angliam invitant, pollicentes opem suam.

Patri dilectissimo ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo (29), GERARDUS, Eboracensis archiepiscopus, et ROBERTUS Cestrensis, et HERBERTUS Norwicensis, et RADULFUS Cicestrensis, et SAMSON Wigorniensis, et WILLELMUS Wintoniensis electus, salutem.

VARIAE LECTIOES.

⁵³⁶ De Abbacia ms quia de Abbacia ⁵³⁷ Cum eodem ms collata : ⁵³⁸ Habe in ms habes in ⁵³⁹ Ad nos, vel ms ad nos, veni cito, vel ⁵⁴⁰ Nostra, sed ms nostra sunt, sed

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(29) *Gerardus Eboracensis archiepiscopus*, etc. Ad Gerardum sunt epistolæ 53 et 60, supra qui ex Herefordensi episcopo post Thomam Bajocensem archiepiscopi Eboracensis infulas adeptus est. Eboracum vero, Anglice *Ioitz*, Gallice *York*, est urbs celeberrima, insulæ Anglicanæ ad aquilonem inter Uscam et Foffam flumina, quæ ipsam præterlabuntur civitatem, ac inde simul juncta Humbrum influunt. Licet autem post annum salutis redditæ 182 fuerit sedes archiepiscopalis, tamen a quibusdam translata fuit ad Hangustaldum, ejusdem archiepiscopatus villam, ut scrupulose observavit Malmesberiensis in archiepiscopis Eboracensibus.

Roberto Cestrensi fuit cognomento *de Lammesia*, seditque annos supra triginta, ut legi in Tabulis mss. Cestrensiarum episcoporum nostræ bibliothecæ.

Herbertus inter Orientalium Anglorum episcopos primus, dictus est Norwicensis a vico *Norwic*, commercio populique frequentia celeberrimo, quo Herbertus cathedram transiit. Priores enim antistites Domucenses et Helmonenses, tandemque ex duobus sacerdotibus unum effectum est apud Helmacham villam; ex qua Agelmarus, seu Ethelmerus Thedfordum recessit, ut Helmanensium episcoporum tabulæ mss. in nostra bibliotheca testantur, quod tamen a Malmesber. lib. II De pontif. Ang. video tribui Herfasto, qui in nostro mss. præponitur Agelmaro. Herbertus denique, vir magnanimus et admodum litteratus, pius monachus et prior Fiscannensis, deinde abbas Ramesiensis, et ex abbate Ramesiæ empto præsulatu Thedfordensis Ecclesiæ factus est episcopus; poenitens vero Romam profectus est, indulgentiaque accepta reversus, sedem transportavit ad *Norwic*, ibique monachorum congregationem condita ecclesia sancte instituit. Hucusque de Herberto noster ms codex.

Sustinuimus pacem, et ipsa longius recessit; quæ-sivimus bona, et invaluit turbatio. Viæ Sion lugent, quia eas conculcant incircumcisi. Templum moeret, quia intra sancta sanctorum et ad ipsam aram irruerunt laici. Exsurge, ut olim senex ille Mathathias, habe in ⁵³⁸ filius tuus virtutem; vide strenuitatem Jonathæ, prudentiam Simonis. Hi tecum præliabuntur prælium Domini; et si ante nos appositus fueris ad patres tuos, de manu tua suscipiemus hæreditatem laboris tui. Sed jam non est tibi pigritandum; ut quid enim peregrinarius, et oves tuæ sine pastore pereunt? Jam apud Deum nulla tibi remanet excusatio. Te enim non solum subsequi, sed et perire, si jusseris, parati sumus. Veni ergo ad nos, veni cito, vel ⁵³⁹ nos, aut ex nobis aliquos ad te venire jube; ne cum sejuncti a te sumus, in sinistram te partem inclinent eorum consilia qui sua quæriunt. Nos enim jam in hac causa non quæ nostra sunt, sed ⁵⁴⁰ quæ Dei sunt, quærimus.

411 EPISTOLA CXXII.

ANSEIMI AD EPISCOPOS SUOS.

De Ecclesiæ Anglicanæ et episcoporum miseria dolet lætaturque de ope ab eisdem sibi promissa.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis, amicis suis et coepiscopis, quorum litteras per latorem præsentium suscepit, salutem.

Radulfus Cicestrensis. Ita restitimus ex mss. tabulis Cicestrensiarum præsulum, impressis Florentii Wigor. cæterisque historiis Britannicæ excusis. Nam exemplar harum epistolarum calamo exaratum legebat *Robertus*, forsitan ex librarii incogitantia, alterius Roberti nomen ruminantis.

Samson Guqornensis, non Satiso, quemadmodum legitur Ivon. Carnot. epist. 76. Cujus tamen scholion monet in aliis codicibus haberi *Sanson*, et nos ita legimus ex plurimis scriptoribus Angl. et ms. tabulis Guqor. episcop. in hunc modum: Anno 1096 *Sanson Bajocensis consecratus est ab Anselmo archiepiscopo. in ecclesia S. Pauli Londomensis, xxvii Kalend. Julii. Hic fuit frater Thomæ Eborac. quem promovit Odo Bajocens. episc.*

Guillelmi Wintonensis meminit Anselmus epist. 70, 95 et 105. Has autem Britanni antistites idcirco litteras mittunt Anselmo, quia, etsi ab Henrico rege universa sui archiepiscopi prædia et jura recepisset in conventu Aquilensi, ut apparet ex epist. 110, 111, supra distulit tamen reditum in Angliam, quia nolebat cum pontificibus a rege investitis versari. Eam ob rem denuo postremoque Guillelmus Wallevast regis, et Baldunus Anselmi legati Romam contendere; unde tandem litis diutissime contestatæ, tamque iniique, hoc retulere judicium ab ore Paschalis, scilicet electos præsules ab Anselmo recepturos annulum et virgam pontificiam, regi vero facturos fidelitatem. Interea dum Romam iretur, crebræ ex Anglia querimonie et litteræ perferebantur ut quam citissime rediret. Videbant enim universi episcopi omnia in pejus ruere et retro sublapsa referri, volebantque mederi, sed non valebant nisi Anselmo præsentente.

Condoleo et mente compatio tribulationibus quas vos et Ecclesiæ Angliæ sustinetis; sed ad præsens secundum meam et vestram voluntatem subvenire nequeo, quia nondum quid et quantum possum sum certus, donec per legatos nostros, quos in proximo Roma redituros exspecto, quid apud dominum papam effecerint, cognoscam. Bonum tamen et gratum mihi quia tandem cognoscitis ad quid vos perduxit, ut mitius dicam, vestra patientia; et quia promittitis mihi auxilium vestrum non in mea, sed in Dei causa, et invitatis me ne pigriter venirem ad vos. Quamvis enim hoc modo facere non possim, quia rex non vult me esse in Angliā adhuc, nisi discordem a jussione papæ et ejus concordem voluntati; et ego nondum certus sum quid possim, sicut dixi, tamen gaudeo pro vestra bona et episcopali voluntate et constantia quam promittitis, et exhortatione quam mihi facitis. Ut autem aliquos ex vobis ad me venire faciam, sicut poscitis, ne, dum sejuncti sumus ab invicem, pervertant consilium meum qui se a quærunt ad præsens non opinor oportere. Spero enim in Deo quia nullus cor meum a veritate, in quantum cognosco, poterit avertere; et quia in proximo Deus mihi quid facere queam, ostendet, et ego quam citius, potero vobis notificabo. Quid autem interim vobis faciendum sit, prudentia vestra satis intelligit; sed tamen dico quia ego, in quantum sperando in Deo conscientiam meam sentio, pro redimenda vita mea non præberem assensum, neque ministrum aut executorem mali me facerem quod audio noviter super Ecclesias Angliæ promulgari. Valet.

EPISTOLA CXXIII ⁵⁴¹.

AD HUGONEM ARCHIEPISCOPUM LUGDUNENSEM.

Rogat firmari se prudentibus archiepiscopi responsis.

Suo domino et Patri HUGONI, reverendo archiepiscopo Lugdunensi, patri Ecclesiæ sincere diligendo, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, quod altius et quod melius valet intelligere.

Quid fecerim postquam a paternitatis vestræ amabili præsentia discessi, quidve sit inter regem Angliæ et me, non est opus longa epistolæ narratione significare, quia latores præsentium ⁵⁴² plenius et melius possunt viva voce referre. Quoniam autem in omnibus actionibus meis vestro vellem, si fieri posset, super omnes homines quos novi, uti consilio, maxime in hoc negotio pro quo eosdem legatos Romanam mitto, supplex ut ipsi instruantur et muniantur vestra prudentia rogo. Audeo etiam rogare ut si sanctitati vestræ videtur convenire, aliquid domino papæ suggerat, prout ipsi negotio intelliget expedire. Scitis enim quia ubi rei alicujus dispositio de diversorum pendet consilio, sicut non omnes eundem habent sensum, ita non eundem præbent assensum. Quoniam ergo mentem vestram certus sum

A solidatam in veritate, vellem sententiam vestram esse præsentem, ubicunque tractatur de Ecclesiæ Dei libertate et vera utilitate. Tota difficultas causæ inter regem et me jam in hoc maxime videtur consistere, quia rex, quamvis de investituris ecclesiarum apostolicis decretis se vinci ut spero permittat, hominibus tamen prælatorum nondum vult ⁵⁴³, ait, dimittere. Qua de re sua legatione sedem requirit apostolicam, quatenus in hoc suæ voluntatis impetret ab ea licentiam. Quam si adeptus fuerit, dubito quid me facere oporteat, si aliquis religiosus electus homo regis pro episcopatu vel abbacia fieri respuat. Durum enim mihi videtur ut hoc illi præcipiam per obedientiam; et si non fecero, videbor irreligiosis hoc facere volentibus, laxare accedendi indigne ad dignitates audaciam. De illis quoque qui jam investuras prohibitas acceperunt, et de his qui eos sacraverunt, puto quia rex postulabit ut in hoc permaneant quod illicite præsumserunt. Quapropter de his, et de quibus per nostros legatos vestram requiro sapientiam, vestram mihi posco insinuari sententiam. Omnipotens Deus diu vestram sanctitatem cum omni prosperitate servet incolumem. Amen.

EPISTOLA CXXIV ⁵⁴⁴.

HUGONIS LUGDUNENSIS ARCHIEPISCOPI AD ANSELMUM.

Respondet ad præcedentem.

Optabili et totis visceribus amabili Patri suo et domino ANSELMO, venerabili Anglorum episcopo, Hugo, Lugdunensis Ecclesiæ servus, divinæ protectionis continuam consolationem.

C Meminit sanctitas vestra, reverende Pater, nos semper desiderasse, et si secundum Deum fieri posset, vobis consuluisse ut commissam vobis Anglicæ Ecclesiæ curam reciperetis, et tam gravis oneris jugo, pro communi commissi vobis gregis salute, obedientiæ collum subdere non recusaretis. Nunc igitur ex domini Balduvini ⁵⁴⁵ relatione comperio quod illud propter quod assequendum tantopere hactenus laborastis, et non solum vestra, sed et vos ipsum exposuistis, per Dei gratiam jam tandem ex magna parte assecuti estis. Ut ad illud quod restat sperandum animari possitis, consulendo precamur, et precando sanctitati vestræ consulimus ut apostolico præcepto obedire non dissimuletis, ne sententiam vestram pluris faciendo quam apostolicam auctoritatem, non solum sæculo et regno, verum etiam Ecclesiæ et sacerdotio resistere judicemini. Licet enim in Anglicæ Ecclesiæ agro aliud semen supra petram, aliud secus viam, aliud vero cadat inter spinas, sed et bona terra invenitur in eo quæ suscepto prædicationis vestræ semine fructum afferet in patientia. Sed, me miserum! quoniam ipse auctor et incensor fio desolationis meæ, qui unicum solamen et gaudium meum, et animæ meæ post Deum vitam removeo contendo a conspectu oculo-

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁴¹ Cum eodem ms collata ⁵⁴² Quia præsentium ms quia latores præsentium ⁵⁴³ Non vult ms nondum vult ⁵⁴⁴ Cum eodem ms collata ⁵⁴⁵ Balduvini ms Balduvini

rum isidorum, quos jam inaniter ⁵⁴⁶ gestare videor, dum id quo gratius fui solebant, videlicet dulcissimi Patris mei presentiam, non solum eis videre ⁵⁴⁷, sed etiam ulterius se visuros sperare non relinquunt. Sed absit ut pro temporali commodo meo generali tot tantorumque ⁵⁴⁸ saluti invidiam, imo non quæ mea sunt, sed quæ Jesu Christi quæram ⁵⁴⁹. Habe me igitur, beatissime Pater, in sinu memoriæ tuæ, quandoquidem mihi non conceditur inspicere vultum presentiam tuæ. Optamus semper bene valere, et salutis nostræ curam gerere.

412 EPISTOLA CXXV ⁵⁵⁰.

ANSELMI AD EULALIAM ABBATISSAM.

Gratissimas habet antistæ filiarumque preces. Et ut obediens et in minimis fideles sint, adhortatur.

ANSELMUS archiepiscopus, reverendæ abbatissæ, EULALIÆ et filiabus ejus, salutem.

Gratias ago religiosæ dilectioni vestræ quia pro me orastis quandiu extra Angliam fui in exilio, desiderantes reditum meum; nunc autem desiderantius rogo ut oretis quatenus fructuosus sit reditus meus. Hoc volo ut sciatis, quia dilectio mea erga vos, ex quo vos cognovi et vivit, et perseverat, et quandiu vivam, Deo dante, perseverabit. Quapropter ipsa eadem dilectione manente, quamvis non egeatis, aliquid tamen vobis scribam unde me vos diligere et curam vestri habere cognoscatis. Vos, sorores dilectæ, et filæ meæ, hortor et moneo quatenus matri vestræ subjectæ et obediens sitis, non tantum ad humanum oculum, sed etiam ad oculum Dei, cui nihil est secretum. Tunc autem est vera obedientia, quando voluntas subjecti obedit voluntati prælati ut ubicunque sit subjectus, hoc velit quod intelligit velle prælatum, quod non sit contra voluntatem Dei. Congregatio vestra templum Dei debet esse; et templum Dei sanctum est. Si ergo sancte vivitis, ut spero, templum Dei estis. Sancte

A autem vivitis, si ordinem et propositum vestrum diligenter custoditis; diligenter vero hoc facitis, si minima non contemnitis. Vestrum enim propositum semper debet niti ad perfectum, et toto corde horere defectum. Scriptum est enim: *Qui modica despicit, paulatim decidet* (Eccl. xix, 1.) Qui autem decidit, non proficit. Proinde ⁵⁵¹ si vultis proficere, et horietis deficere, nolite modica despiciere: utique sicut verum est, *qui modica despicit, paulatim aecidet*, ita ⁵⁵² verum est quia qui modica non despicit, paulatim proficit. Nolite putare aliquod peccatum esse parvum; quamvis aliud alio sit majus. Nihil enim quod sit per inobedientiam, quæ sola ejecit hominem de paradiso, parvum dici debet. Quod enim peccatum parvum erit, si testante Veritate, qui irascitur fratri suo reus erit iudicio, et qui dixerit, raca, reus erit concilio, et qui dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Rogo igitur, filæ charissimæ, ut nihil negligatis, sed opera vestra et corda vestra sicut in ⁵⁵³ conspectu Dei custodire semper studeatis. Pacem inter vos habete, quia in pace factus est locus Dei, et pax multa diligentibus legem Dei, et non est illis scandalum ⁵⁵⁴. Corde et ore vobis benedictionem et absolutionem Dei oro; et meam, si quid valet, quantum possum, do et mando. Valete.

EPISTOLA CXXVI ⁵⁵⁵.

ANSELMI AD HENRICUM ANGLORUM REGEM

Quod translatio episcopi non debeat fieri sine consensu archiepiscopi et episcoporum provincia, et cum magna consideratione et auctoritate apostolica.

Suo charissimo domino HENRICO, Dei gratia Anglorum regi et duci Northmanorum, ANSELMUS archiepiscopus, fidele servitium cum orationibus.

Mandavit mihi dignatio vestra per electum episcopum Wintoniensem ut sibi scriberem utrum dominus (30) Hervæus episcopus Banco.ensis possit

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁴⁶ Quos humaniter *ms* quos jam inaniter ⁵⁴⁷ Utile *ms* videre ⁵⁴⁸ Tantorum *ms* tantorumque ⁵⁴⁹ Christi sunt, quæram *ms* Christi, quæram ⁵⁵⁰ Cum eodem *ms* collata ⁵⁵¹ Decidit. Proinde *ms* decidit, non proficit. Proinde ⁵⁵² Deficit: ita *ms* decidit: ita ⁵⁵³ Vestra in *ms* Vestra sicut ⁵⁵⁴ Illi scandalum *ms* illis scandalum ⁵⁵⁵ Cum eodem *ms* collata

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(30) *Hervæus*. Polydoro lib. xi *Histor. Angl. Henricus*. Sed Malmesber., Honed., Matthæus Paris, *ms*. schedæ episcoporum Helyensium certiorum faciunt fidem, quæ eum *Hervæum* vocant. Primum fuit Banco.ensis antistes, successor Davidis, illius scilicet egregii hyperaspistæ Henrici Quinti imperatoris, ob iniquam probrosamque Paschalis secundi papæ captivitatem. Erat autem Bancor (unde et Bancoriensis, Bangoriensis et Bancorensis formantur) tempore Britonis civitas, et Arturo rege sedes pontificia in Wallia, tertia parte insulæ Britannicæ ad umbilicum Gallicæ (qui quidem locus in Arnonia Venedotiarum terra), hinc procul a trajectu in Monam insulam Britannico vocabulo fuit appellatus *Banchor*, nunc vero Bangora seu Bancora. Illic autem testimonio Bedæ lib. ii *Histor. eccles. Angl.*, cap. 2, floruit cœnobium duorum millium monachorum, qui eptarchia regerantur. Divus Bernardus in *Vita S. Malachie* copiosiore fuisse gregem insinuat, addens ob majorum primorumque incolarum sanctitatem fuisse illic conditum oratorium ab eodem Malachia, et inhabitatum. Henrico autem primo

rege cum solo æquatum fuisset locus episcopatus, ut nec esset in quo episcopus pedem figeret, petuit a rege sibi dari Lexoviensem ecclesiam; sic enim scribo, non *Luoviensem*, ut epistol. 174, 178, 179, 181, Ivon, Carnotens. Alioquin nihil videas dicendum inter ecclesiam Lexoviensem pontificiam Lugdunensis secundæ in Neustria et Luxoviense cœnobium, Columbano protocœnobiarca illustre conditum in Burgundia, non in Germania, ut sensit Robertus Cænalis Abincatum episcopus, lib. ii *De re Gallica*, penoche nona. Burgundiam enim semper Gallie fuisse juris Guillel. Paradius ostendit cap. 10 sui libri *De antiquo statu Burgundicæ*: « Cum igitur ob causas ab Anselmo redditas (sic enim lego fictitatum ab Ivone Carnotensi in transferendo Gualone ab Ecclesia Bellovaca, cui sacriatus fuerat, ad Parisiensem, epistol. 169, juxta finem et 171), Hervæus Lexoviensem nequirit obtinere sedem, Lincolnensisque diocesis longius protenderetur, ad minuerdam episcopi curam et laborem, concilio habito, novus episcopus positus est in Helyensi cœnobio, anno Christi 1109, Anselmi postremo,

constitui episcopus in Ecclesia Luxoviensi ⁵⁵⁶. Hoc utique facile fieri non intelligo. Sicut enim nullus episcopus sacriari debet alicui Ecclesie sine assensu et consilio archiepiscopi et aliorum episcoporum totius provincie, ita qui sacratus est episcopus non potest constitui in alia provincia episcopus canonice sine consilio et assensu archiepiscopi et episcoporum ejusdem provincie cum auctoritate apostolica, nec sine absolute archiepiscopi et episcoporum provincie in qua sacratus est. Quæ absolutio fieri nequit sine magna et communi consideratione et consilio eorum sine quibus consecrari, ut dixi, non potuit; et quamvis episcopatus ejus ita videatur destructus, ut in eo manere non possit. Omnipotens Deus dirigat vos in hac et in aliis actionibus vestris. Amen.

EPISTOLA CXXVII ⁵⁵⁷.

ANSELMI AD MABILIAM SANCTIMONIALEM.

Ut Deo sacrata sæcularium absterneat conversatione,

ANSELMUS archiepiscopus, filie suæ charissimæ, sanctimoniali MABILIE, salutem et benedictionem Dei, et suam.

Diligo te, et eo modo quo diligo animam meam, diligo etiam tuam. Meam autem diligo, ut in hac vita mereatur frui Deo et in futura vita fruatur; hoc amo, et desidero de te. Quapropter hortor et moneo te, sicut filiam charissimam, ut non delecteris sæcularibus, quia nemo potest diligere simul et ⁵⁵⁸ sæcularia et æterna bona. Nolo te amare sæcularium conversationem, sed claustralem. Nihil tibi et huic mundo. Si vis esse monacha et sponsa Dei, dic cum beato Paulo apostolo: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Gal. vi, 14); reputa omnia hujus mundi transitoria tanquam stercora, cum eodem Apostolo. Filia mea, in quo indiges visitare aliquos propinquos tuos? Cum ipsi nullo modo egeant consilio et auxilio tuo, nec tu aliquod consilium aut auxilium accipies ab illis ad propositum et professionem tuam, quod non invenias in claustris. Divinum est propositum vite tuæ a conversatione illorum. Nec illi fient propter te monachi, nec tu redibis propter eos ad sæcularem vitam. Quid ergo, dilecta mea, in Deo tibi et illis; si nec tu prodes illis ad vitam quam sequuntur, nec illi tibi ad hoc quod maxime debes diligere? Si ipsi volunt te videre aut egeant aliquo modo consilio tuo aut auxilio, veniant ad te, quia illis licet vagari et discurre per diversa, tu nolite ad eos, quia tibi non licet exire de claustris, nisi ea necessitate quam Deus testetur. Noli, filia mea, noli amare sæculum, quia *amicus hujus*

sæculi, inimicus Dei constituitur (Jac. iv, 4). Noli amare familiaritatem sæcularium, quia quanto magis illis eris propria voluntate familiaris, tanto minus eris Deo et familiaribus ejus angelis familiaris. Non sis sollicita notificari in sæculo, quia ⁵⁵⁹ tanto magis dicet tibi Deus: Non novi te. Soli Deo desidera placere: solum Deum, et ea quæ ⁵⁶⁰ te ad hoc juvent, concupisce cognoscere. Illi te quotidie commenda. Illi te, quantum in me est, commendo. Ipse regat et dirigat et custodiat te semper. Amen.

413 EPISTOLA CXXVIII ⁵⁶¹.

ANSELMI AD MATHILDAM REGINAM ANGLORUM

De homine sibi ignoto testimonium perhibere recusat, licet a regina rogatus.

Dominæ et filie charissimæ MATHILDÆ, gratia Dei gloriosæ reginæ Anglorum, ANSELMUS archiepiscopus cum fidei servitio, fideles orationes; et gratia Dei in hac vita et in futura semper gaudere.

Lator præsentium detulit mihi sigillum vestrum cum litteris ex vestra parte, quæ mihi significabant vos velle ut ejus infamia mearum litterarum testimonio propelleretur, propter quamdam purgationem quam fecerat, et ut mea intercessione a domino meo rege recuperaret quod ejus jussione perdidit. Voluntatem quidem vestram nec debere nec volo contemnere; sed certus sum de benignitate celsitudinis vestræ, quia vos non vultis me aliter quidquam quam oporteret facere. Scit utique prudentia vestra quia non pertinet ad me testimonium perhibere de his quæ nec vidi nec audivi; sed ad eos qui videntur: nec meum est pro eo cujus vitam et mores ignorō, intercedere, ut ea quæ jussione regia perdidit, recuperet. Precor itaque ut benignæ celsitudini vestræ non displiceat quia dubito facere quod intelligo ad me non pertinere ⁵⁶². Omnipotens Deus sua vos benedictione assidue protegat et dirigat. Amen.

EPISTOLA CXXIX.

ANSELMI AD HELGOTUM ABBATEM S. AUDOENI.

Quo pacto res sibi in Angliam reverso habeant exponit amico id sciendi cupidissimo.

ANSELMUS, servus Ecclesie Cantuariensis, vere dilecto dilecti suo, venerando abbati cœnobii Sancti Audoeni, HELGOTO, quidquid melius amico desiderari potest.

Verus amicus semper sollicitus est de vero amico, sicut de se altero, ut sciat quæ erga illum sunt, quatenus aut congaudeat, aut compatiatur, secundum quod sunt. Et cum nullus amet dolorem, nullo tamen modo si est unde condolendum sit, magis tamen desiderat hoc scire, ut condoleat, quam

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵⁶ Luxoviensi ms Luxoviensi ⁵⁵⁷ Collata cum eodem ms ⁵⁵⁸ Diligere et ms diligere simul et ⁵⁵⁹ Notificari, quia ms notificari in sæculo, quia ⁵⁶⁰ Et quæ ms ea quæ ⁵⁶¹ Collata cum eodem ms ⁵⁶² Ad me pertinere ms ad me non pertinere

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

Henrici regis IX. Est vero Helys (unde et Helyensi monasterio nomen) insula ad austrum Angliæ, dulcibus aquis circumfusa intra limites Cantabri-

giensis comitatus, quem Hervæus impetravit ut sibi posterisque esset abunde quo viverent honeste pro dignitate.

ignoscere, ut nihil doleat. Desiderat dilecta et dulcis A mihi vestra dilectio scire statum meum, et quidquid mihi sit, ut quemadmodum cor meum sese in me habet, ita et cor vestrum pro me sese habeat. Gratia Dei disponente, et vestris et aliorum servorum Dei amicorum nostrorum orationibus suffragantibus, in Angliam nuper reversus sum : cum magno gaudio et honore, quantum in hominibus fuit, susceptus sum a majoribus et minoribus, a praelatis et subditis. Quod audisti quia dominus meus rex mihi commendavit regnum suum, et omnia sua, ut voluntas mea in omnibus quæ sua sunt, fieret, verum est. In quo benignitatem voluntatis suæ et magnam dilectionem suam erga me monstravit. Sed quoniam scriptum est : *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt* (I Cor. vi, 12); et alibi : *Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant* (II Cor. x, 25), non puto esse mihi consilium ut aliquid magnum adhuc per me tentare incipiam, sed cum Deus sua gratia regem nobis cum ea bona voluntate quam intelligo, reduxerit, spero quia Deus sua gratia per illum in nobis operabitur multa ad honorem suum, unde gaudeamus. Secundum quod varietates hujus sæculi permittunt, omnia mihi et in corpore et in aliis rebus, Deo dante, prospera sunt, præter corporis imbecillitatem quam quotidie mihi crescere sentio. Omnes illæ benedictiones, quas mihi oratis in litteris vestris, veniant etiam super caput vestrum. Saluto fratres nostros, dilectissimos filios vestros, et ut memores mei sint, oro.

EPISTOLA CXXX ⁵⁶³.

ANSELMI AD P..., MONACHUM S. MARTINI SAGII.

Monachum Hierosolymam ire cogitantis desiderium im-
probatur, juxta apostolici sententiam, quam ab eo
ipse audierat.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, dilecto fratri P., monacho cœnobii Sancti Martini Saggi, salutem, et gratia Dei semper dirigi et consolari.

Audis, amice ⁵⁶⁴ mi charissime, quia desideras ire Hierosolymam. Unde in primis dico tibi quia non est hoc desiderium tuum ex bona parte, neque ad salutem animæ tuæ. Est enim contra professionem tuam, qua promisisti stabilitatem coram Deo in monasterio, in quo habitum monachi accepisti; D et est contra apostolici obedientiam, qui præcepit magna auctoritate sua ne monachi hanc viam accipere præsumerent, nisi aliqua persona religiosa, quæ utilis esset ad regendam Ecclesiam Dei et docendum populum, et hoc non nisi consilio et obedientia praelati. Ego præsens adfui quando istam sententiam apostolicus promulgavit. Est etiam contra obedientiam abbatis tui, cujus voluntas hoc odit et exsecratur, sicut periculum animæ tuæ.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁶³ Collata cum eodem ms ⁵⁶⁴ Audivi, amice ms audio, amice ⁵⁶⁵ Collata cum eodem ms ⁵⁶⁶ Ago Deo ms agimus Deo ⁵⁶⁷ Vitam perducatur ms vitam vos perducatur ⁵⁶⁸ Cœpisti habere ms cœpistis habere

EPISTOLA CXXXI.

PASCHALIS II PAPÆ AD GERARDUM EBORACENSEM EPISCOPUM.

Ut fidelitatem pro antiqua consuetudine Anselmo faciat.

PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri GERARDO, Eboracensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Quoniam prave adversum nos, etc. Vide in *Paschali II, ad an. 1118.*

414 EPISTOLA CXXXII ⁵⁶⁵.

ANSELMI AD ALEXANDRUM SCOTORUM REGEM.

Gratulatur regi in patrum solium evecto

ALEXANDRO, gratia Dei Scotorum regi, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, salutem, et fideles B orationes, et benedictionem Dei, et suam, quantum valet.

Gratias agimus Deo ⁵⁶⁶, et gaudemus ego et tota congregatio Ecclesiæ Christi Cantuariensis, quia Deus vos in regnum paternum hæreditario jure post fratrem vestrum sublimavit, et quia vos moribus dignis regno decoravit. Pro fratre vestro, qui sancte vivendo meruit ut de hac vita bono fine misericordia Dei transiret, sicut pro dilecto dilectore nostro, secundum petitionem vestram, oramus et orabimus ut Deus animæ illius gloriæ suæ cum electis suis gaudium æternum tribuat, et æternam beatitudinem concedat. Scio quia celsitudo vestra meum amat et desiderat consilium. In primis igitur oro Deum ut ipse vos sancti sui Spiritus gratia sic dirigat, et in C omnibus actibus vestris consilium attribuat, ut ad regnum cœleste post hanc vitam vos perducatur ⁵⁶⁷. Nostrum autem consilium est ut timorem Dei et bonos ac religiosos mores, quos in adolescentia et ab infantia cœpistis habere ⁵⁶⁸, ipso adjuvante, a quo accepistis, studeatis tenere. Tunc enim bene reges regnant cum secundum voluntatem Dei vivunt, et serviunt ei in timore; et cum super seipsos regnant, nec se vitiis subiciunt, sed illorum importunitatem constanti fortitudine superant. Non enim repugnant in rege virtutum constantia et fortitudo regia. Quidam enim reges, sicut David, et sancte vixerunt, et populum sibi commissum cum rigore justitiæ et pietatis mansuetudine, secundum quod res exigit, rexiunt. Sic vos exhibete ut mali vos timeant et boni vos diligant, et ut vita vestra semper Deo placeat, semper mens vestra vindictam malorum et præmium bonorum post hanc vitam memoria retineat. Omnipotens Deus vos et omnes actiones vestras nulli alii quam suæ piæ dispositioni committat. De fratribus nostris quos in Scotiam secundum voluntatem fratris vestri, qui de labore hujus vitæ, sicut credimus, ad requiem transivit, misimus, benignitatem vestram rogare necesse non putavimus, quia bonam voluntatem vestram non ignoramus.

EPISTOLA CXXXIII ⁵⁶⁹.

ANSELMI AD ROBERTUM ET SORORES ET FILIAS SUAS.

Petitam mittit exhortationem, quæ egs ad bene vivendum accendat. Ut bonam in omnibus voluntatem habeant: ut importunas cogitationes et motus involuntarios contemnendo vincere studeant, ne illis perturbentur.

ANSELMUS, archiepiscopus, amico et filio charissimo ROBERTO, et sororibus et filiabus suis dilectissimis SEIT, EDIT et HYDIT, LUVERIM ⁵⁷⁰, VIRGIT, GODIT, salutem, et benedictionem Dei et suam, si quid valet.

Gaudeo et gratias ago Deo de sancto proposito et sancta conversatione quam invicem habetis in dilectione Dei et vitæ sanctitate, sicut didici per fratrem et filium nostrum Guillelmum. Poscit vestra chara mihi dilectio, filia charissimæ, ut aliquam vobis scribam admonitionem quæ vos doceat et accendat ad bene vivendum; quamvis vobiscum habeatis dilectum filium nostrum Robertum, cui Deus inspiravit ut vestri curam secundum Deum habeat, et vos quotidie, qualiter vivere debeatis, verbo et exemplo edoceat. Quoniam tamen sanctæ petitioni vestræ, si quid possum, favere debeo, pauca vobis vestro competentia desiderio scribere tentabo. Filia charissimæ, omnis actio laudabilis, sive reprehensibilis, ex voluntate habet laudem vel reprehensionem. Ex voluntate namque est radix et principium actionum quæ sunt in nostra potestate; et si non possumus quod volumus, judicatur tamen coram Deo unusquisque de propria voluntate. Nolite igitur considerare tantum quid facitis, sed quid velitis; non tantum quæ sunt opera vestra quantum quæ sit voluntas vestra. Omnis enim actio quæ sit recta, id est iusta voluntate, recta est; et quæ ⁵⁷¹ sit non recta voluntate, non recta est; iusta voluntate dicitur homo justus, et iniusta voluntate dicitur injustus. Si ergo bene vultis vivere, voluntatem vestram indesinenter custodite ⁵⁷² in magnis et in minimis. In his quæ potestati vestræ subjacent, et in his quæ non potestis, ne aliquatenus a rectitudine declinet. Si autem vultis cognoscere quæ vestra voluntas sit recta, illa pro certo est recta quæ subjacet voluntati Dei. Cum ergo aliquid magnum facere vel disponitis vel cogitatis, ita dicite in cordibus vestris: Vult Deus hoc velim, an non? Si vobis respondet conscientia vestra, Vere vult Deus ut hoc velim, et placet illi talis voluntas ⁵⁷³, tunc sive possitis sive non possitis quod vultis, voluntatem tamen amate. Si autem conscientia vestra vobis testatur quod Deus non vult vos illam habere voluntatem, tunc toto conatu ⁵⁷⁴ averte ab illa cor vestrum; et si bene illam a vobis vultis expellere, in quantum potestis, ejus cogitationem et memoriam a corde excludite. Quomodo autem pravam voluntatem aut cogitationem a vobis excludatis, hoc parvum consi-

derate. Nihil enim quod vobis do intelligite et tenete. Nolite litigare cum perversis cogitationibus vel perversa voluntate, sed cum vobis infestæ sunt, aliqua utli cogitatione et voluntate mentem vestram, donec evanescant, fortiter occupate. Nunquam enim expellitur de corde cogitatio vel voluntas, nisi alia cogitatione et alia voluntate quæ illis non concordat. Sic igitur vos habete ad inutiles cogitationes et voluntates, ut toto nisu intendendo ad utiles, mens vestra dedignetur eas saltem recordari vel aspici. Cum autem vultis orare, aut aliquam bonam meditationem intendere, si vobis tunc importunæ sunt cogitationes quas non debetis suscipere, nunquam propter illarum importunitatem bonum quod incepistis, velitis dimittere, ne instigator illarum diabolus gaudeat quia vos a bono incepto facit deficere; sed eo quem dixi modo illas contemnendo superate. Neque doleatis, neque contristemini de illarum infestatione, quoadiu illas, sicut dixi contemnendo, nullum eis assensum præbeatis, ne occasione tristitæ iterum redeant ad memoriam, et suam importunitatem resuscitent. Hanc enim mens hominis labet consuetudinem, ut hoc unde delectatur aut contristatur, sæpius ad memoriam redeat, quam hoc quod negligendum sentit aut cogitat. Similiter se debet habere persona in sancto proposito studiosa, in quolibet motu indecente, in corpore, vel anima, sicuti est stimulus carnis, aut iræ, aut invidiæ, aut inanis gloriæ. Tunc enim facillime extinguuntur, cum et illos velle sentire, aut de illis cogitare, aut aliquid illorum suasionem facere dedignamur. Neque timeatis quod hujusmodi motus vel cogitationes vobis ad peccatum imputentur, si nullatenus voluntas vestra illis se associat, quoniam nihil damnationis est in his qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulabunt. Secundum **415** carnem enim ambulare, est carni voluntate concordare. Carnem autem vocat Apostolus omnem vitiosum motum in anima, vel corpore, cum dicit: *Carno concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.* Facile quidem hujusmodi suggestiones extinguimus, si principium earum, secundum prædictum consilium, conterimus; difficile vero, postquam caput earum intra mentem admittimus. Tibi, amice et fili charissime Roberte, gratias, quantum possum, ago, pro cura et dilectione quas erga easdem ancillas Dei, propter Deum, habes; et precor toto affectu ut in hac sancta et pia voluntate perseveres. Certus enim potes esse quia magna te pro hoc sancto studio apud Deum retributio expectat. Omnipotens Deus sit semper custos totius vitæ vestræ. Amen. Absolutionem et remissionem omnium peccatorum vestrorum tribuat vobis omnipotens et misericors Dominus, et semper ad meliora cum humilitate faciat vos proficere, et nunquam deficere. Amen ⁵⁷⁵.

VARIÆ LLECTIONES.

⁵⁶⁹ Collata cum eodem ms ⁵⁷⁰ Luverim ms Luverim ⁵⁷¹ Recta, et quæ ms recta est, et quæ ⁵⁷² Custodie ⁵⁷³ Tali voluntas ms talis voluntas ⁵⁷⁴ In toto nisu ms ut toto nisu ⁵⁷⁵ Amen. . . Amen. ms omit.

EPISTOLA CXXXIV.

ANSELMI AD VALERANNUM.

Habetur supra parte 1, Patrol. LCLVIII, col. 511.

EPISTOLA CXXXV.

VALERANNI AD ANSELMUM, col. 547

EPISTOLA CXXXVI.

ANSELMI AD VALERANNUM.

*Habetur eadem parte 1, col. 551*EPISTOLA CXXXVII ⁸⁷⁶.

ANSELMI AD TUBOLDUM BECCENSEM MONACHUM.

Quod mundo vale dixerit, vehementer gaudet.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, fratri et amico charissimo TUOLDO ⁸⁷⁷ (31), Dei gratia monacho Beccensi, salutem et boni propositi perseverantiam usque in finem,

Benedictus Deus in donis suis et sanctus in omnibus operibus suis, qui cor vestrum convertit a vanitate ad veritatem. Vanitatem enim sequuntur omnes qui altitudines et honores atque divitias hujus sæculi concupiscunt ⁸⁷⁸, quia nullatenus possunt satiari mentem, sicut promittunt; sed quanto plus abundant, tanto magis animam esurientem faciunt, nec ad ullum bonum finem perducunt. Veritatem autem tenent, qui terrena et transitoria toto corde contemnunt, et ad veram humilitatem toto conatu ascendunt. Namque nequaquam videntur spiritualibus oculis, qui se humiliant, descendere; sed ad montem altissimum, de quo ad regnum cælorum ascenditur, conscendere. In viam paradisi vos direxit divina clementia, imo in quemdam paradisum hujus vitæ vos introduxit, cum vos in claustralem conversationem monachici propositi intro-

A duxit. Caveat igitur vestra prudentia ne cor vestrum retro respiciat. Retio autem monachus respicit cum eà sæpe recollit quæ deseruit. Quod cum sæpe fecit, refrigescit in eo amor cælestis, et reviviscit amor mundi, et fastidium tædiumque propositi sui. Sicut igitur corpus vestrum est segregatum a sæcularum conversatione, sic vestrum cor sit separatum a mundana cogitatione, et sit semper occupatum aliqua utili et spirituali meditatione. Spiritus sanctus semper faciat vos gaudere et gratias agere Deo de bono incæpto. Amen.

EPISTOLA CXXXVIII ⁸⁷⁹.

ANSELMI AD BASILIAM.

Mulieri huic piissimæ epistolam scribit admodum piam.

B *Quod homo semper aut in cælum ascendat, aut in infernum descendat. Et quod hoc maxime attendere debeat.*

ANSELMUS archiepiscopus BASILIÆ amicæ, filiæ in Domino charissimæ, salutem, et benedictionem Dei, ac suam, si quid valet.

Didici per legatos vestros quia vehementer desideratis litteras nostras; in quo recognosco vestram bonam voluntatem et Christianam intentionem. Nihil enim video cur illas desideretis, nisi ex illis aliquod consilium animæ vestræ salubre inde accipiatis. Quamvis ergo tota sacra Scriptura vos doceat qualiter vivere debeatis, si eam vobis exponi facitis, non tamen debeo esse avarus neque inexorabilis religiosæ petitioni vestræ. Dicam igitur vobis, filia charissima, aliquid quod si frequenter tota intentione mente pertractaveritis, multum cor vestrum ad timorem Dei et ad amorem bene vivendi accendere poteritis. Sempër sit ante oculos mentis vestræ

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷⁶ Collata cum eodem ms ⁸⁷⁷ Amico Tuoldo ms amico charissimo Tuoldo ⁸⁷⁸ Concupiscunt sicut ms concupiscunt, quæ nullatenus possunt satiari mentem, sicut ⁸⁷⁹ Collata cum eodem ms

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(31) *Tuoldo*. In Chronic. Beccensi habetur proluxa mentio de eo. Quam idcirco sic perstringemus, ut nihil quod ad historiam spectet, excidat. Tuoldus igitur, Hugonis Euiemondensis germanus, vir non postremæ nobilitatis et potentæ, cum ad Ecclesiæ Bajocensis regimen fuisset evectus, paulo post divino sic exarsit amore, ut universam sæculi honestatem pro stercore habuerit, et Becri monachum induerit. Nec sine magna fruge. Nam eo tandem ascendit submissionis, modestiæ, gravitatis, prudentiæ observantiæque monasticæ, ut admirationi foret ipsis optimatibus Beccensibus. At vero, ut magis magisque splenderet, visum est divinæ sapientiæ eum diutius excoquere in fornace doloris (quem rapturam dicimus) sic eum excruciantis, ut non parva intestinorum portio in scrotum descendens pene hominem exanimaret, et denuo conscendens, quidquid cruciatus de descensu videbatur deluisse, fenorum fenoribus repeteret. Interea Dei servus fortiter cum interno luctans hoste, semper ejus furorem celabat, sperans divino tandem reprimendum auxilio, sicque nemini (quod clam esse peroptabat) detegere cogeretur, et quidem virginei pudoris studio. Cessit tamen, cum semel intestina sic relaxata et inflata sunt, ut de interiori eorum regressu desperans, abbatem Willelmum cersierit,

qui haud mora cum fratribus advolavit. Conspicatus Tuoldum morbo pene enectum, cælestis medici manum implorat. Ipse quoque ægrotus, animo sanus, plurimumque vividus, ad divæ Fidis virginis opem celeriter confugit. Nec frustra. Cœpit enim meliuscule esse et dormire. Inter somnum vero audivit vocem hujusmodi: « Surge sanus, et intellige precibus beatæ Fidis integræ te redditum sospitati; et ad te accersito hoc ipsum indicabis abbati. Orabis etiam ipsum quatenus fratrem Girardum cognomento Giffardum, Longevillam dirigat, qui salvatori tuo gratias pro salute tibi concessa referat, ac candelas super ecclesiæ altare reverentissime offerat. » Ippissima sunt Chronici Beccensis verba. Tuoldus, somno excitus, pudendis admovet manum, deprehendit tactu veritatem cælestis admonitionis restitutionemque tam insperatæ sanitatis. Unde in doxologias gratiasque supremo pharmacopæo nec non ejus ancillæ sanctissimæ Fidi habendas effunditur. Abbas, hoc audiens, incredibili exsultavit gaudio, Tuoldumque una cum Giffardo Longevillam misit reddendi voti ergo. Porro hanc sanctam Fidem, cujus obsecrationibus convaluit Tuoldus, videtur esse illa ipsa de qua Martyrolog. prid. Non. Octob.

quia vita præsens finem habet, et nescit homo quando ultima dies, ad quam indesinenter die ac nocte propinquat, adveniat. Vita præsens via est. Nam quædiu vivit homo, non facit nisi ire. Semper enim aut ascendit in infernum aut descendit. Cum facit aliquod bonum opus, facit unum passum ascendendo; cum vero aliquo modo peccat, facit unum passum descendendo. Iste ascensus vel descensus tunc cognoscitur ab unaquaque anima quando exit de corpore. Qui sollicite studet dum hic vivit bonis moribus et bonis operibus ascendere, in cælo collocabitur cum sanctis angelis; et qui malis moribus descendit, in inferno sepelietur cum perditis angelis. Hoc utique notandum est quia valde velocius et facilius descenditur quam ascenditur. Quapropter in singulis voluntatibus et actibus suis debet Christianus et Christiana diligenter considerare si ascendat, aut si descendat, et toto corde ea in quibus videt se ascendere amplectatur atque illa in quibus cognoscit descensum fieri in infernum, fugiat et exsecratur. Moneo itaque et consulo vobis, in Deo amica et filia dilectissima, ut in quantum, adjuvante Deo, potestis, ab omni peccato magno vel parvo vos retrahatis, et in sanctis actibus vos exerceatis. Oro omnipotentem Deum ut ipse vos semper et ubique protegat, dirigat et custodiat. Amen.

416 EPISTOLA CXXXIX ⁵⁸².

AD LAMBERTUM ABBATEM S. BERTINI.

Suadet oblatum regimen assumere.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, charissimo amico suo, reverendo abbati cœnobii Sancti Bertini, LAMBERTO, salutem, et dilectionem cum orationibus.

Quia Ecclesia Remensis desiderat et petit reverentiam vestram (sicut ⁵⁸³ scripsisti mihi) ad regimen archiepiscopatus, postulat vestra prudentia a mea parvitate consiliū quid sibi faciendum sit in tam magna re, tam onerosa, tamque periculosa. In primis oro Deum ut ipse nihil permittat de vobis fieri nisi quod illi placet et vobis expedit. Consilium autem meum (32) quod petitis, in quantum intelligere possum, hoc mihi videtur salubrius ut voluntas vestra, quantum in vobis est, nullum præbeat assensum, nihil dicatis, nihil faciatis quod ad hoc possit valere, ut ad onus ad quod vocamini aliqua occasione pertrahamini. Nulla vos cogat necessitas, præter solam et puram obedientiam. Obedientiam vero nullam suscipiatis, nisi a domno abbate Clumacensi, cui vos subdidistis. Quod autem dicitis

vos malle inobediencie culpam incurere quam tantum onerosum opus et operosum onus suscipere, non est meum consilium. Periculosior namque est inobediencia quam non sequitur pœnitentia, quam sit obedientia quæ in spe misericordiæ Dei aggreditur etiam ea quæ videntur impossibilia. Virtus enim et meritum obedientiæ, cum sola impellit hominem in periculum, aut defendit hominem a peccato, aut si forte peccat, valde veniale ⁵⁸⁶ est si comitatu semper pœnitentia. Qui autem vivit in inobediencia, nullum bonum ejus facit sine macula.

EPISTOLA CXL.

PASCHALIS PAPÆ AD ANSELMUM

Plurimum gaudet quod Henricus ecclesiasticis obsecundavit præceptis. Anselmum absolvit ab excommunicatione quam se incurrisse timebat propter investituras regis; dat ei potestatem alios qui investiti a rege fuerint et ipsum regem absolvendi excepto Eliensi abbate.

PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et benedictionem.

Quod Anglici regis cor ad apostolicæ sedis obedientiam etc. *Exstat in Registro Paschalis II, infra, ad an. 1118.*

EPISTOLA CXLI ⁵⁸⁷.

ANSELMI AD ARNULFUM ABBATEM TROARNENSEM.

Ex morbo laboranti collaborat, et petitum de abjicienda præpositura consilium præbet, ut eam dimittat si consentiant archiepiscopus et fratres.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, dilecto amico suo ARNULFO, reverendo abbati Troarnensi ⁵⁸⁸, salutem et gratiæ Dei continuam protectionem et consolationem.

Litteræ quas domno abbati Rodulfo ⁵⁸⁹ misistis de ægritudine et de angustiis vestris, graviter cor nostrum charitativa compassione percusserunt; in quibus etiam consilium petit sanctitas vestra a mea parvitate de dispositione Ecclesiæ suæ, quoniam propter nimietatem ægritudinis desperat se ita, sicut hactenus fecit, et quemadmodum oportet, illam posse gubernare et disponere. De ægritudine quidem magnam debet colligere mens vestra consolationem, quia *flagellat Deus omnem filium quem recipit.* Et exempla sanctorum virorum, qui multas et gravissimas passi sunt ægritudines, sicut fuit Job, et sicut legitur de quodam sancto viro (35) qui paralysi toto corpore dissolutus, a fratribus, quoniam ipsi illum tractare non poterant, feminis traditus est, multum vos confortare debent. Nus-

VARIÆ LECTIONES

⁵⁸⁰ Sicut in ms fieri in ⁵⁸¹ Dulcissima ms dilectissima ⁵⁸² Collata cum eodem ms ⁵⁸³ Reverentiam sicut ms reverentiam vestram sicut ⁵⁸⁴ Multum præbeat ms nullum præbeat ⁵⁸⁵ Posset valere ms possit valere ⁵⁸⁶ Veniale ms valde veniale ⁵⁸⁷ Collata cum eodem ms ⁵⁸⁸ Troarnensi ms ⁵⁸⁹ Domino Rodulpho ms Domino abbati Rodulpho

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(32) *Consilium autem meum, etc.* Arnulfus Lexoviensis in epistol. ad Danielelem, priorem S. Barbaræ, recte, quod quemadmodum ad prioratum non se debuit ingerere, ita vocatus non debeat recusare: « Quia, inquit, non minus delictum timor inobediencie quam zelus ambitionis importat. Quod si

non ex timore, sed humilitate potius, sicut putas, et timore desistis, pusillanimitatem hæc mihi sapit humilitas. Veni igitur, quoniam cum ipso onere gratia tibi divina concrecet. » Sic ille.

(35) *Et sicut legitur de quodam sancto viro, etc.* Is (vel aliter) fuit Paulus abbas eremi Panephi-

quam enim legimus quod ægitudines sanctorum illis fuerunt ad detrimentum, sed semper legimus eos ad meliora per tribulationes ⁵⁹⁰, processisse. Nam etsi bona opera aliquando impediuntur in languoribus, gratia tamen Deo non minuitur sed augetur, si bona voluntas in tribulatione non decrescit; nec exigit Deus a servis suis plus quam facere possint. De consilio vero quod petitis de dispositione Ecclesie vestre, Deum oramus ut ipse vobis consulat; et vos et Ecclesiam vestram cum filiis protegat atque regat. Quod tamen mihi videtur, in quantum possum intelligere, tacere non debeo. Curam Ecclesie quam per obedientiam et charitatem eorum ad quos hoc pertinuit, sine propria voluntate suscepistis, sola vestra voluntate non debetis rejicere, sed obedientiam usque ad mortem servate. Sed si assensu et consilio archiepiscopi, quia episcopum non habetis, et fratrum, et eorum qui rei cognoscunt necessitatem, talis electa fuerit persona quæ onus vestrum, quod hactenus portastis, digne possit suscipere, tunc utique hoc quod per obedientiam suscepistis, licite si ad salutem vos redire desperatis, potestis dimittere. Filios vestros hortor et consulo quatenus quanto magis ipsi ad præsens vestro nequeunt uti auxilio et consilio, tanto magis solliciti ipsi sint ne religio, quæ in vestra sanitate in illis vigeat, deficiat; sed invicem se charitative hortantes, propositum suum inviolabiliter custodiant.

EPISTOLA CXLII ⁵⁹¹.

ANSELMI AD MURIARDACHUM REGEM HIBERNIÆ.

*Hunc regem deprecatur ob peccati regni felicitatem
Et eum admonet ut quæ corrigenda sunt corrigat,
maxime cognatorum conjugia et irregularium episcoporum ordinationes.*

MURIARDACHO, glorioso, gratia Dei, regi Hiberniæ, ANSELMUS, servus Ecclesie Cantuariensis, salutem cum orationibus, et Dei misericordia semper regi et ⁵⁹² protegi.

Gratias ago Deo de bonis multis quæ de vestra celsitudine audio. Inter quæ est hoc quia gentem regni vestri in tanta pace facitis vivere, ut omnes boni qui hoc audiunt, Deo gratias agant, et vite vestre diuturnitatem desiderent. Ubi enim pax est, licet omnibus bonam voluntatem habentibus quod optant sine perturbatione malorum hominum efficerent. Unde vestra celsitudo, per quam Deus ista facit, ab eo certissime magnam retributionem debet expectare. Super hoc unque pacis fundamentum facile est alia quæ ecclesiastica religio exigit, ædificare. Precor itaque bonæ voluntatis vestre constantiam

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁹⁰ Per tribulationem ^{ms} per tribulationes ⁵⁹¹ Collata cum eodem ^{ms} ⁵⁹² Regi et ^{ms} semper regi et ⁵⁹³ Collata cum eodem ^{ms} ⁵⁹⁴ Ludinensi ^{ms} Lunnicensi ⁵⁹⁵ Lætati ^{ms} lætam ⁵⁹⁶ Scriptum est, qui ^{ms} scriptum est de eo qui

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

græ, tanta membrorum debilitate constrictus quadriennio, ut eorum functione penitus careret, et a viris curar, nequiel; eamque ob rem traditus sanctis virginibus, apud quas et defunctus est. Vide

quatenus consideret si qua sunt in regno vestro corrigenda, propter vite æternæ præmium, et ut magis ac magis in vobis gratia Dei augeatur, sollicite, Deo adjuvante, studeatis emendare. Nihil enim est contemnendum quod corrigi possit, quia Deus exigit ab omnibus non solum quod male agunt, sed etiam quod non corrigunt mala quæ corrigere possunt. Et quanto potentiores sunt ut corrigant, tanto districtius exigit ab illis Deus, ut secundum potestatem misericorditer in pensam bene velint et faciant. Quod maxime videtur ad reges pertinere, quoniam ipsi cognoscunt majorem potestatem, et cui minus contradicitur, inter homines obtinere. Si autem non omnia simul potestis, non debetis propter hoc quin a melioribus ad meliora studeatis proficere, quia bona proposita et bonos conatus Deus solet benigne perficere et beata pleritudine retribuere. Auditur apud nos quia conjugia in regno vestro sine omni ratione dissolvuntur et commutantur, quia cognati sive sub nomine conjugii, sive alio modo, palam sine reprehensione contra canonicam prohibitionem commiseri non vereantur. Episcopi quoque, qui debent esse forma et exemplum aliis canonicæ religionis, inordinate, sicut audivimus, aut a solis episcopis aut in locis ubi ordinari non debent, consecrantur. Hæc et alia quæ magnitudinis vestre prudentia in Hibernia corrigenda cognoverit, precor, obsecro et consulo, sicut illi quem valde diligo, et cujus profectum per omnia desidero, quatenus consilio bonorum virorum et sapientium regni vestri corrigere studeatis; et Deum oro, de regno terreno ad regnum cœlesie transeat. Amen.

EPISTOLA CXLIII ⁵⁹³.

ANSELMI AD GISLEBERTUM LUNICENSEM EPISCOPUM.

Gratiam habet præsulî gaudenti quod suis auspiciis res Ecclesie bene verteret.

ANSELMUS, servus Ecclesie Cantuariensis, GISLEBERTO, LUNICENSE ⁵⁹⁴ episcopo, salutem.

Gratias ago reverentiæ vestre quia lætam ⁵⁹⁵ se significat in litteris suis, quod Deus in Ecclesia sua ad profectum religionis per me dignatur aliquid operari. Quoniam autem olim nos apud Rothomagum invicem cognovimus, dilectione sociati sumus, et nunc cognosco vos ad episcopatus dignitatem gratia Dei profecisse, confidenter audeo vos obsecrare, et secundum quod intelligo opus esse, vobis consulere. Sublimavit Deus in Hibernia vestram prudentiam ad tantam dignitatem, et posuit vos ut studeretis ad religionis vigorem et animarum utilitatem. Satagite ergo sollicite, sicut scriptum est de eo qui ⁵⁹⁶ præest in sollicitudine, in illa gente, quantum in vobis est,

Cassian, collat. vii, cap. 26, ubi reperies oleum defluens ex unctis sancti viri membris tam in se salutare ut infirmis salutem restitueret.

corrigere et exstirpare, et bonos mores plantare et ^A seminare. Ab hoc etiam, quantum in vobis est, regem vestrum, et alios episcopos, et quoscunque potestis, suadendo, et gaudia quæ parata sunt bonis, ac mala quæ expectant malos, ostendendo attrahite, ut de vestris ⁵⁹⁷ et de aliorum bonis operibus præmium mereamini a Deo accipere. Grates refero pro munere vestro quod mihi benigne misistis. Orate pro me.

EPISTOLA CXLIV ⁵⁹⁸.

AD MONACHUM APOSTATAM.

Præceptis, consiliis et nimis errantes duas oves ad gregem revocat.

ANSELMUS, Dei gratia archiepiscopus Cantuariæ, ADRIANO, qui fuit monachus Christi Ecclesiæ Cantuariensis, et suadente diabolo, reliquit habitum suum, si vult redire ad monasterium suum et ⁵⁹⁹ ad monachicum propositum, salutem et veram dilectionem.

Fratrem et filium non debeo nominare, donec sciam te poenitentiam peccati et erroris tui agere; **418** et hoc cognoscam per reversionem tuam. Quod si, Deo per gratiam ⁶⁰⁰ suam inspirante, secundum desiderium meum videro, certus esto quia in me paternam pietatem et fraternam charitatem sine figmento, Deo annuente, invenies. Consulo igitur et consulendo precor ut hominem, cujus animæ salutem affectu cordis desidero; et præcipio ea auctoritate quæ mihi a Deo et ab Ecclesia Dei tradita est, super omnes viventes professos obedientiam et stabilitatem in præfato monasterio; et adjuro per eandem professionem et stabilitatem, quam te in eodem loco servaturum coram Deo promisisti, et per utrumque adventum Domini nostri Jesu Christi, sicut vis ut primus sit tibi ad salutem, et secundus non sit tibi ad damnationem, quatenus resipiscas, et redeas ad Ecclesiam in qua monachus fuisti quantum ad habitum, et esse debes secundum veritatem, et ad me, et ad fratres, qui te propter animæ tuæ salutem desideramus, si non vis in excommunicatione et anathemate mori. Nullus enim homo in præsentī vita vivens potest te absolvere ab his vinculis excommunicationis et anathematis, nisi quod vera dilectione precor et consulo, feceris. Ista meas litteras præcipio tibi, si qua adhuc vena obedientiæ vivit in te, ut ostendas, si opportunitatem habes, Airardo, qui tecum ab Ecclesia Christi discessit, et quidquid tibi scribo, illi simili charitate et auctoritate mando. Quamvis non mereamini adhuc ut ⁶⁰¹ pro vobis orem, tamen oro Deum omnipotentem ut ipse vos convertat ad se, et ad salutem animarum vestrarum, et lætificet me de vestro desiderato reditu. Amen.

EPISTOLA CXLV ⁶⁰².

WALTERI AD ANSELMUM.

Læsulat de felici Anselmi in Angliam reditu, simulque ab eo quidpiam expetit piæ consolationis

Domino desiderabili, et totis viscerum medullis concipiendo matri Ecclesiæ catholicæ ANSELMO, frater WALTERUS, unus suorum extrema pars devotorum, desideratæ pinguedinis, intimæ suavitatis haustum sufficientem.

Hæret lingua, sensus hæret, nutat manus. dum revolvit dulcedinem vestræ salutationis, qua se vestra celsitudo ad tantillum homuncionem dignata est inclinare. Ece ad vocem vestram confortata sunt ossa mea, exhilarata præcordia mea, quia sane nunc cognovi me vestram gloriam non inaniter amasse, quando vos meam humilitatem non dedignati estis recognovisse. Et revera quanto in me nihil promptum, nihil robustum considero, tanto erga meam imbecillitatem vestram diligentiam pluris duco. Omnipotentī itaque Deo laudis hostiam mecum referunt omnes amici vestri, qui sæculum nostrum præsentia vestræ lumine destitutum feliciorē beatitudinis vestræ reditu exhilaravit. Depulit enim, qualiter voluit, quidquid requiei placidæ voluntatis vestræ obnitebatur; unoque momento, quod nobis longissimum videbatur, citissimum nobis effectu pleniore perfecit. Introitus enim vester pacificus factus est et nobis et vobis, quia dum protractæ querelæ terminum posuistis, Ecclesiis canonice collatis, vos quoque requievistis. Itaque requiei vestræ et communi bono congratulantur omnes amici vestri, et vos, quia corpore conjuncti non possunt, desideriorum gressibus invisere non desistunt. De nostris potissimum monachis dico, quos vobis majoris dote familiaritatis, et subventionē transactæ necessitatis proclivius devinxistis. Sed quoniam mei causa cœpi, ad me mihi redeundum est. Optatissimum mihi esset, si fieri posset, ante finem meum vestro conspectu perfui, et coram vobis de meis calamitatibus conqueri. Pertransiit enim tempus meum, et nescio si quem diuturnitate vitæ collegerim fructum. Sed quoniam voluntati meæ debilitas senilis obsistit, ecce hic ubi sum vobis suspirando, miseras et languores animæ quos contraxi repræsentō, id potissimum, exorando ut, sicut omnibus omnia facti estis, eo me modo rescripto mansuetudinis vestræ informare dignemini, quo præsentem, si ita contigisset, consolaremīni. Erit enim hoc magnum tutamentum meæ necessitatis et monumentum gratum vestræ suavitatis. Ad hoc sane mea hæc tendit oratio, ut, quoniam vobis ex toto juxta votum frui non possum, saltem mihi aliquam vestri portiunculam concedatis, non qua fruor pro vobis, sed cujus respectu ⁶⁰³ in vestra consolatione respiciam. Non quia ægritudini meæ sufficientia desunt

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁹⁷ Et de vestris *ms* ut de vestris ⁵⁹⁸ Cum eodem *ms* collata ⁵⁹⁹ Monasterium et *ms* Monasterium suum et ⁶⁰⁰ Deo gratiam *ms* Deo per gratiam ⁶⁰¹ Ut adhuc *ms* adhuc ut ⁶⁰² Collata cum eodem *ms* ⁶⁰³ Respectui *ms* respectu

Alimenta Scripturarum, sed quia semper satius est ægroto, si ei quod desiderat tribuatur. Et sæpe tactus unius demulcet, cui multorum medicamina non inhaerent. Omnipotens Deus mentem vestram et linguam, parvulorum suorum consolationi diutius⁶⁰⁴ reservet, et placidæ vestræ voluntati⁶⁰⁵ conatus adversariorum potentiæ suæ dextera substernat⁶⁰⁶. Amen.

EPISTOLA CXLVI⁶⁰⁷.

ANSELMI AD WALTERUM.

Est rescriptum ad ante positas litteras.

ANSELMUS archiepiscopus fratri et dilectori suo WALTERO salutem et benedictionem Dei, et suam, quantum valet.

Litteras religiosæ dulcedinis tuæ suscepti, velut favum pinguem, et exundantem, et stillantem densas et suaves guttas inexplicabilis erga me dilectionis. In quibus sancto referta fervore anima tua diligenda et dilecta animæ meæ, tanto se significat flagitare desiderio nostri colloqui; et quia hoc fieri posse desperat, saltem per litteras nostræ salutationis et ædificantis admonitionis; ut anima mea miretur unde tua erga me concepit tantum affectum amoris, nisi quia *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis; et nescis unde veniat aut quo vadat* (Joan. III, 8). Quippe mea merita hoc impetrare apud homines nequeunt, ut sic diligar ab homine; sed Spiritus sanctus, per quem charitas in cordibus servorum Dei diffunditur, ipse animam tuam tali ac tanto secundavit affectu. Cujus vocem in litteris tuis audio, sed unde hoc inspiret nescio, quia cur hoc faciat in me non invenio. Quem rogo ut nunquam a te vadat, sed semper in te maneat, et totum spiritum tuum indesinenter amore Dei et proximi fervere faciat. Gratias ago Deo qui mihi ut ita a te diligar dedit, sed tibi multo majus donum tribuit cum cor tuum sic amore proximi implevit. Valde namque est gratius Deo diligere proximum quam diligi a proximo. Semper ergo plus debemus studere amare quam amari; et

plus gaudere, et majorem quæstum æstimare cum amamus, quam cum amamur. Atque magis dolendum nobis est, et majus damnum credendum, cum perdimus amorem quo amamus⁶⁰⁸, quam cum amittimus illum a quo amamur; amanti enim præmium debetur, non amato. Deum, pro cujus amore me diligis, oro ut ipse te diligat, ipse te ad bene vivendum, quod a me petis, instruat; ipse te ab omnibus peccatis absolvat, et ipse te ad vitam æternam perducat. Amen.

419 EPISTOLA CXLVII⁶⁰⁹.

ANSELMI AD MURIARDACHUM HIBERNIÆ REGEM.

Etiam atque etiam rogat mederi, aut curare medendum pestilentibus sui ægni moribus. Ne amplius viri uxores suas aliorum uxoribus commutent, et episcopus non nisi in uno certo loco constituatur, nec nisi a pluribus episcopis ordinetur.

MURIARDACHO, glorioso regi Hiberniæ, ANSELMUS archiepiscopus, servus Ecclesiæ Cantuariensis, fidele cum orationibus obsequium, et per regnum terrenum mereri cœleste.

Quoniam multa de vestra excellentia prædicantur quæ regiam decent dignitatem, valde gaudemus; et Deo, a quo est omne bonum, devotas exinde gratias agimus. Confidimus autem quia qui vobis contulit gratiam suam in faciendis bonis quæ facitis⁶¹⁰, conferet quoque affectum perficendi ea quæ super illa quæ facitis cum velle cognoscitis. Quapropter, gloriose filii et in Deo charissime, precor ut ea quæ in regno vestro secundum Christianam religionem emendanda cognoveritis, omni instantia et sollicitudine emendetis. Ad hoc enim Deus in regali sublimitate vos constituit ut virga æquitatis subditos populos gubernetis, et quicquid in eis justitiæ adversatur, eadem virga percutiatis et amoveatis. Et quidem quiddam dicitur fieri in ipso populo quem regendum suscepistis, quod magnopere corrigendum est, quia Christianæ religioni omnimodis contrarium est. Dicitur enim quod viri ita libere et publice uxores suas uxoribus aliorum commutant (34), sicut

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰⁴ Consolatione diutius *ms* consolationi diutius ⁶⁰⁵ Placidæ voluntati *ms* placidæ vestræ voluntati
⁶⁰⁶ Substernet. *ms* substernat Amen. ⁶⁰⁷ Collata cum eodem *ms* ⁶⁰⁸ Perdimus quem amamus *ms* perdimus amorem quo amamus ⁶⁰⁹ Cum eodem *ms* collata ⁶¹⁰ Quæ fecistis *ms* quæ facitis

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(34) Dicitur quod viri ita libere et publice uxores suas aliorum uxoribus commutant. Epist. 141, supra, idem præmonuerat, sed quia, ut liquet, neglectum fuerat, rursus inculcat. Sane ante Anselmum Gregorius papa VII aliquid simile audierat, unde Lanfrancum per litteras (quarum majorem partem retulimus in epistol. 31, lib. II) monuit serpenti morbo occurrere his verbis: « Tuam vero fraternitatem, etsi monitore non egeat, impellente tamen nos sollicitudine admonemus, quatenus graviora usquequaque vitia resecare studeat, et inter omnia, et præ omnibus, nefas quod de Scotis audivimus, quod plerique videlicet uxores non solum deserunt, sed etiam vendunt, modis omnibus prohibere contendat. Ad hæc enim apostolica te auctoritate fultum esse volumus, ut non solum in Scotis, sed etiam in aliis (si quos in Anglorum insula tales esse cognoveris) dura animadversione punias, et radicem tanti mali prudenti

sarculo correctionis penitus extirpare non differas. » Sic Gregorius ad Lanfrancum, qui moribus pontificis continuo morem gessit. Nam post Gregorianas litteras sequuntur proxime aliæ ejusdem Lanfranci, ad Gothricum Hiberniæ regem, ubi post captatam in limine benevolentiam, hæc insunt: « In regno vestro perhibentur homines, seu de propria, seu de mortuarum uxorum parentela conjuges ducere. Alii, legitime sibi copulatas pro arbitrio et voluntate relinquere; nonnulli suas aliis dare, et aliorum infanda commutatione recipere. Hæc, et si qua sunt alia crimina, propter Deum et animam vestram in terra potestatis vestræ corrigi jubere, talesque vos cum divino adjutorio vestris subditis exhibere, ut et amatores boni bona amplius diligant, et appetitores mali pravas actiones nequaquam exercere præsumant. » Ita Lanfrancus commonebat regem. Verum nescio an surda aure isthæc præterisset,

quilibet equum equo, aut quamlibet aliam rem re alia ab illo commutat; aut pro libitu et sine ratione relinquunt. Quod quam malum sit, omnis qui Christianam legem novit, intelligit. Si igitur excellentia vestra divinarum Scripturarum sententias quæ huic infami negotio obviant per se legere non valet, præcipite episcopis et religiosis clericis qui in vestro regno sunt ut eas vobis edicant, quatenus, eis cognitis, quo studio vobis invigilandum sit, ut hoc malum corrigatur, cognoscatis. Item dicitur episcopos in terra vestra passim eligi, et sine certo episcopatus loco constitui, atque ab uno episcopo episcopum sicut quemlibet presbyterum ordinari. Quod nimirum sacris canonibus omnino contrarium est; et eos qui taliter instituti sunt aut ordinati, cum suis ordinatoribus ab episcopatus officio deponi præcipiunt. Episcopus namque, nisi certam parochiam et populum cui superintendat, habeat, constitui secundum Deum non potest, quia nec in sæcularibus nomen vel officium pastoris habere valet, qui gregem quem pascit non habet. Honor quoque episcopalis non parum vilescit, dum is ad pontificatum assumitur qui ordinatus, quo diverſat vel cui per episcopale ministerium certo præsideat, nescit. Minus quoque quam a tribus episcopis ordinari non debet, cum propter multas alias et rationabiles causas, quas epistolæ brevitatis non admittit, tum ut fides, vita et sollicitudo ejus qui invigilare debet, idoneis et legalibus testibus comprobetur. Precor itaque, hortor et moneo quatenus excellentia vestra operam det ut ista in regno suo corrigantur, quatenus merces, quam a Deo pro aliis bonis expetitis⁶¹¹, pro istis vobis augeatur. Cæterum, si quid in vobis aut in his quos regere suscepistis quod ullatenus voluntati Dei adversari queat, perpenderitis, sollicite emendare satagite,

ut cum de terreno regno transieritis⁶¹² ad cœlestis regnum veniatis. Amen. De fratre nostro Cornelio, quem sibi celsitudo vestra mitti rogavit, dico quia ita occupatus est circa servitium patris sui, ut nec ab eo queat sine periculo vitæ illius separari, nec eum, qui jam semo confectus est, secum ullatenus ducere.

EPISTOLA CXLVIII⁶¹³.

ANSELMI AD ODOVEM MONACHUM.

Ut non deserat munus sibi commissum ob ingruascentem ætatem.

ANSELMUS archiepiscopus fratri charissimo ODONI, monacho et cellerario⁶¹⁴, salutem, et benedictionem Dei et suam.

Dicitur quod quia sentis ætate et ægritudine finem tuum propinquare, ideo vis obedientiam tuam, in qua hactenus Deo et conventui ecclesiæ in qua vivis deservisti, deserere. Notum tamen volo esse dilectioni tuæ quia hoc consilium non est ex bona⁶¹⁵ parte. De malis enim operibus debemus agere pœnitentiam, et ea relinquere ante mortem, ne in illis inveniat nos ultima dies. In bonis vero operibus debemus perseverare usque in finem, ut in illis assumatur anima nostra de hac vita. De beneficientibus namque perseveranter dictum est: *Qui perseveraverit usque in finem, hic⁶¹⁶ salvus erit* (Matth. x, 12), non de illis qui ante finem a bono opere deficiunt. Expedi igitur animæ tuæ, frater et fili charissime, ut in obedientia quam secundum posse tuum ad placitum Dei, in quantum cognoscere possumus, et ad placitum abbatis tui et fratrum tuorum tenuisti, perseveres quamdiu vita in te fuerit, et abbas tuus tibi jusserit, bono et læto animo, sine omni rancore et murmuratione, ut etiam loquendo et disponendo aliquid de eadem obedientia emittas spiritum. Sic enim

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹¹ Expeditis ms expetitis ⁶¹² Transibitis ms transieritis ⁶¹³ Collata cum eodem ms ⁶¹⁴ Cellario ms Cellerario ⁶¹⁵ De bona ms ex bona ⁶¹⁶ Sic salvus ms hic salvus

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

aut mors irruens sancta ejus prævenisset desideria; saltem constat ex aliis litteris Lanfranci ad Teidelvicum, Gothici successoris, datis, nihil fuisse adhibuit remedi tam pestilentis morbo. Substomachanseni, paulo ante medium scribit: « Inter multa quæ placent, relicta nobis sunt quædam quæ disciplicent, scilicet quod in vestro regno quisque pro arbitrio suo legitime sibi copulatam uxorem nulla canonica causa interveniente relinquit, et aliam quamlibet, seu sibi, vel relicte uxori consanguinitate propinquam, sive quam alius simili improbitate deseruit, maritali seu fornicaria lege punienda temeritate conjungit. » Hactenus Lanfrancus, ex cujus præteritis adhortamentis si præsentia liceat Anselmi comprobare, ausim dicere non ex Scotorum vel Hibernorum, sed Anglorum longe antea depravatis moribus natam hanc lethalem gangrenam paulatim vires et augmentum sumpsisse. Nam Gildas in Excidio Britanniæ supra mille annos dixit: *Reges habet Britannia quamplurimas conjugēs habentes, sed scortantes.* D. Bonifacius martyri et archiepiscopus, legatus Germanicus objicit Ethelbaldo regi Anglorum apud Willelm. Malmeshun., lib. 1, De reg.

Angl., cap. 4: *Audimus quod optimates pene omnis gentis Merciorum tuo exemplo legitimas deserunt uxores, et adulteras, et sanctimoniales constuprent, etc.* Quod autem fuerit Scotis hæc libido quasi hereditaria arguit D. Hieronym. lib. II, adversus Jovinianum. *Scotorum natio uxores proprias non habet, et quasi Platonis Politicam legit, et Catonis sectetur exemplum, nulla apud eos conjux est propria, sed ut cuique libitum fuerit, pecudum more lascivunt.* Taceo pudenda et persimilia memoratis libidinibus, quæ Sylvester Gualdus centum post Anselmum annis notavit de Hibernis, distinct. 5, Topographiæ Hibernicæ cap. 19. Quam vero altas hic morbus egisset radices, adeo ut nec hujus epistolæ medicatis evelli potuerit consiliis, palam fit ex concilio Casellæ, archiepiscopali Hiberniæ civitate, habito anno 1171, et ab Alexandro III probato, in cujus concilii placitis id potissime jubetur, *ut omnes laici qui uxores habere volunt eas secundum jus ecclesiasticum habeant.* Roger Honeoenus retulit in poster. parte Anal. Sed nec hoc decretum (ut liquet in signato Sylvest. Gualdi testimonio) valuit extirpare: tam puerum et rugam veteris malum.

eveniet tibi illa promissio quæ perseverantibus usque in finem promittitur. Nec te terreat quia propter imbecillitatem corporis non vales modo ⁶¹⁷ ita efficaciter facere et curare quæ facienda sunt in eadem obedientia, sicut olim faciebas in sanitate et juventute. Namque non exigit Deus a te ultra posse tuum. Nec te perturbent quælibet adversitates, undecunque veniant, quibus te vult inimicus animæ tuæ vexare et fatigare, ut ante finem deficias et præmium perseverantiæ perdas. Hortor igitur et precor quatenus hoc in corde tuo proponas et stabilias ut bonum opus, quod hætenus fideliter Deo adjuvante tenuisti, nequaquam, donec vivas, deseras, nisi hoc abbas tuus et fratres tui non tua importunitate, sed sua spontanea voluntate tibi præcipiant. Et certus esto quia quanto majori difficultate, cum propter imbecillitatem tuam, tum propter quaslibet adversitates, obedientiam tibi injunctam facies ⁶¹⁸, tanto majus præmium a Deo recipies. Oro Deum omnipotentem ut ipse cor tuum dirigat, et quantum in me est, benedictionem et absolutionem Dei tibi mando, frater charissime.

420 EPISTOLA CXLIX.

ANSELMI AD THOMAM EBORACENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Ecclesia ultra tres menses sine pastore non debet esse, unde ipsi præscribit ut VIII Idus Septembris Cantuariæ se sistat ab eo consecrandum, et ne ipse electum episcopum S. Andree de Scotia nondum consecratus consecrare præsumat.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, THOMÆ, electo archiepiscopo Eboracensis Ecclesiæ, salutem.

A Canonica auctoritas præcipit ut Ecclesia episcopatus ultra tres menses non maneat sine pastore. Quoniam autem regi placuit, consilio baronum suorum, et nostra concessione, ut vestra persona eligeretur ad archiepiscopatum Eboracæ, non debet per vos terminus salubriter constitutus diutius differri. Ut de minor quia post electionem vestram non requisistis ut consecraemini ad quod electi estis. Mando itaque vobis ut VIII Idus Septembris sitis apud matrem nostram ecclesiam Cantuariensem, ad faciendum quod facere debetis, et ad suscipiendam consecrationem vestram. Quod si non feceritis, ad me pertinet ut ergo curam habeam et faciam quæ pertinent ad episcopale officium in Eboracensi archiepiscopatu. Præterea audivi quia vos, priusquam consecraemini, facere vultis, ut electus episcopus Sancti Andree de Scotia apud Eboracum consecratur (35). Quod nec facere debetis, nec ego concedo, sed omnino interdictio ne fiat, aut de illo, aut de aliqua persona quæ in regimen animarum debet provehi ab archiepiscopo Eboracensi, quia non pertinet ad vos dare vel concedere alicui curam animarum, quam nondum accepistis. Vale

EPISTOLA CL

ANSELMI AD GOTFRIDUM

Virum probum à vitæ integritate laudat, et a quo sibi caveat, monet, maxime ne aliorum facta discernens eos contemnat.

ANSELMUS, archiepiscopus GOTFRIDO salutem et benedictionem Dei, et suam.

C Juhel, nepos vester, mihi narravit vitam vestram

VARIAE LECTIONES.

⁶¹⁷ Non modo ms 1.0 1 vales modo

⁶¹⁸ Facias : ms facies,

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(35) *Facere vultis, ut electus episcopus Sancti Andree de Scotia apud Eboracum consecratur.* Quoniam ad Eboracensem archiepiscopum pertinebat consecratio omnium episcoporum, præficiendorum Ecclesiis insularum Orcadum, id est Hiberniæ et Scotiæ, Thomas necdum acceptam χειροτονίαν alteri volebat conferre aut curare conferendam. Quod Anselmus prohibuit recte dicens non posse quem animarum curam demandare, quam non susceperit. Initiando autem episcopo nomini erat Turgolus, Ecclesiæ Dunelmensis prior. Cæterum, quod Scotorum et Hibernorum antistitum initiatio sit pontificis Eboracensis et hujus (de quo sit sermo) fratruelis, ad Lanfrancum, sed non Lanfranci ad ipsum; quas ad litteram subjicio, priores sic habent: « Pissimo, etc. Ecce, Pater sanctissime, filius tuus ad te clamat, sed magis filii, Eboracensis videlicet Ecclesia, ad eam, cui divina dispositione præsidet ecclesiam; tanquam ad maternum recurrens sinum, pie postulat ut ex abundantia maternalium deliciarum reparatur inopia suarum se deserentium; imo longe et inter barbaras nationes positarum virium. Siquidem venit ad nos quidam clericus, quem misit Paulus comes cum litteris sigillatis de Orcadum partibus significans in eis episcopatum suæ terræ eidem clerico concessisse. At ille antecessorum suorum ordine custodito, postulat a nobis consecrari episcopum, cui, quod juste petit, injuste denegare non possumus. Precamur ergo ut nobis duos episcopos dirigat paternitas vestra, quorum fulgi orationibus et auxilio, tantæ rei sacramentum canonice compleamus. Illa autem procul arceatur suspicio, quam

nuperrime noster frater nobis et coepiscopis subintulit Remigius, me scilicet imposterum quæsiturum Dorcecestrensium vel Wigornensium episcopi subjectionem hac de causa. Dico enim coram Deo me nunquam hoc facturum. Si placet igitur sanctitati vestræ, ut juxta petitionem nostram nobis facere dignemini, locum Eboracum; tempus, v Non. Martias nobis immutabiliter constituimus, et vobis significamus. Ergo vivas et valeas, et spiritualibus incrementis usquequaque proficias. » Hætenus Thomas. Ex cuius verbis perspicuum est, quod alius in Lanfrancum cristas olim erexerat eandem ob causam quam hic Thomas suus fratruelis, tanto demissius inclinasse; adeo ut non nisi tacito Lanfranci permissu, veretur se nuncupare archiepiscopum Eboracæ. Sed Lanfranci responsum jungamus, quo et id juris spectans ad Eboracensem cathedram gravius probat.

D « Lanfrancus, etc. Insinuavit vobis venerabilis frater noster Thomas Eboracensis archiepiscopus advenisse de Orcadum insulis ad sequendum clericum, quem in episcopatum ipsius terræ, præcipiente et insinuante Paulo comite, testatur esse electum. Et quia ex antiquo more sui juris est præfatarum insularum præsules consecrare, petit a me ut mittam sibi de nostris suffraganeis duos qui tantæ rei sacramentum cum eo valeant celebrare. Rogantes itaque præcipimus, et præcipientes rogamus, quatenus omni excusatione submota illuc eatis et ex nostro præcepto secum, quod justum est, in tantæ rei mysterio compleatis. Non enim decet ut qui sacrandus in hanc terram venit, et cum anni

et rogavit me ex vestra parte ut vobis consulerem qualiter vivere deberetis. Sed cum audissem vitam vestram, non potui cogitare quid vobis possem addere in psalmis, in orationibus, in abstinentiis, in afflictione corporis, ultra hoc quod vos per gratia Dei incœpistis et facitis. Hoc itaque quod facitis, quando cum salute corporis vestri facere potestis, tenete. Si autem senseritis quod in ægritudinem vobis vertatur, tunc consulo ut sicut expedire cognoscetis, vos temperetis. Melius est enim ut cum salute corporis læto animo aliquid faciatis, quam per ægritudinem ab his quæ cum lætitia benefacitis, pro nihilo ducatis, neque alios qui hoc non faciunt, ullo modo contemnatis, aut eos esse minoris meriti apud Deum quam vos existimetis. Bonum enim est exercitium corporis, sed multo magis amat Deus cor plenum pietate, dilectione, humilitate et desiderio perveniendi ubi possit et delectetur ipsum Deum videre. Omnipotens Deus vos doceat, et corroboret, et consoletur. Absolutionem Dei et nostram, si quid valet, ab omnibus peccatis vestris vobis mitto. Rogo, orate pro me.

EPISTOLA CLI ⁶¹⁹.

ANSELMI AD JOANNEM PRIOREM, ET CONGREGATIONEM BATENSEM.

Eos Dei domum et templum futuros, si matuam servant concordiam, et in minimis observantiam teneant.

ANSELMUS archiepiscopus JOANNI, priori, et toti congregationi Batensi servorum Dei benedictionem Dei, et suam, si quid valet.

Dominus Joannes, lator præsentium, petiit a me ut fraternitati vestræ aliquam monitionem scriberem quæ esset signum paternæ dilectionis. Possum quidem breviter comprehendere quæcunque vitanda sunt, et quæ appetenda dicendo: *Declina a malo et fac bonum (Psal. xxxvi, 27)*; sed convenientius existimo ut de aliqua virtute nominatim religionem vestram admoneam. Hortor ergo ut pacem servare inter vos toto corde studeatis, quia dicitur de Deo: *Factus est in pace locus ejus (Psal. lxxv, 5)*. Ita ergo domus et templum Dei vere eritis, si pacem inter vos constanter habueritis. Quam hoc modo assequi et servare poteritis, si unusquisque non intendat ut alius faciat suam voluntatem, sed ipse semper, servata rectitudine et voluntate Dei alterius faveat volun-

lati. Inter sæculares homines est contentio de propria singulorum voluntate, ut unusquisque ⁶²⁰ dicat, non sicut tu vis, sed sicut ego volo; contentio vero ⁶²¹ monachorum est: Non secundum voluntatem meam fiat, sed secundum tuam. Nec debet unusquisque exspectare ut cum facit alterius voluntatem, ille sibi similiter faciendo retribuatur, sed in hoc debet studere ut quidquid alius faciat, ipse nunquam a bono proposito suo deficiat. Est et aliud quod valde pacem et dilectionem inter fratres conciliat: si nullus aliquando fratri suo aliquid dicit de alio unde amicus ejus aliquo modo offendantur; sed semper, si potest, frater de fratre loquatur unde cor ejus ad dilectionem accedatur. Hæc, fratres et filii mei charissimi, servate. De ordine quoque vestro ita solliciti esse debetis, ut non in modico illum alicubi, vel aliquando, in secreto, vel in conspectu aliorum, violetis. Scriptum est enim: *Qui modica despicit, paulatim decidet (Eccli. xix, 1)*. Si ergo coram Deo vultis proficere, nunquam minima mandata velitis despiciere. Sicut autem qui modica despicit, paulatim decidit, sic qui modica non despicit, non dico paulatim, sed efficaciter proficit. Fratres, facite ut possitis dicere cum Propheta: *Anima mea in manibus meis semper (Psal. cxiii, 15)*. In omnibus enim operibus vestris debetis considerare quasi anima sit in manibus vestris semper; quia quidquid unusquisque faciet, hoc anima ejus recipiet. Omnipotens Deus vos ab omni malo custodiat, et absolutos ab omnibus peccatis in bonis operibus vos perseverare faciat. Amen. Precor ut oratis pro me.

421 EPISTOLA CLII ⁶²².

ANSELMI AD PASCHALEM II PAPAM.

Ut non mittat pallium archiepiscopo Eboracensi nondum consecrato, nec Londoniensi episcopo, qui illud nunquam habuit, ne Ecclesie Cantuariensis primatus a sua dignitate excidat, quod pati neutiquam potest. Inquirat et utrum regi Teutonicorum permittat dare investituras, sicut rex Angliæ audierat.

Domino et Patri diligendo et reverendo PASCHALI, summo pontifici, ANSELMUS, servus Ecclesie Cantuariensis ⁶²³, debitam obedientiam cum fidelibus orationibus.

Quoniam fortitudo et directio Ecclesiarum Dei maxime, post Deum, pendet ex auctoritate paterni-

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹⁹ Cum eodem ms collata ⁶²⁰ Voluntate ut unusquisque ms voluntate, unusquisque ⁶²¹ Contentio volo ms contentio vero ⁶²² Collata cum eodem ms ⁶²³ Anselmus Ecclesie Cantuar. ms Anselmus servus Ecclesie Cantuariensis

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

humilitate sacrari se postulat, inopia adjutorum a tanto regno non sacratus abscedat. Terminum hujus consecrationis lator præsentium vobis indicabit. Et ne forte solliciti sitis, putantes quod vel ipse vel successores ejus hac occasione super ecclesias vestras jus prælationis quandoque conentur arripere, litteras quas ipse mihi transmisit, fraternitati vestræ, sollicitudinem de futuro gerens, curavit transmittere. Quas et has (quas vobis transmitto) in archivis ecclesiarum vestrarum, ob memoriam

futurorum, servatum in præcipio. Sic Lanfrancus, qui et profitetur ab Eboracensi archiepiscopo inungendos esse episcopos Orcadam, ita tamen ut Cantuariensis primas ad eum mittat duos comprovinciales episcopos, qui ei adsint ad inaugurationem sacram peragenda: neque ob rem sibi valeat aliquid in eos juris vindicare. Unde et hic Thomas (ad quem Anselmus) Ecclesie Scotiæ designatum pontificem initiare non poterat.

tatis vestræ, quando ratio exigit, ad ejus libenter recurrimus auxilium et consilium. Archiepiscopus Eboracensis, Gerardus nomine, m. gravit de hac vita, et alius, Thomas nomine, loco ejus electus est. De quo rumor est quia quæritur ei pallium antequam sit consecratus et mihi faciat professionem secundum antiquam consuetudinem antecessorum meorum et suorum. Hæc est igitur summa precum mearum in hac re, ut antequam consecratur, et mihi debitam obedientiam, sicut divi, profiteatur, et hoc factum esse litteris nostris cognoscatis, a vestra excellentia pallium non suscipiat. Quod non idcirco dico quod illi pallium invidiam, sed quoniam quidam autumant, et etiam procurant, ut si hoc a vobis concessum fuerit, confidant se professionem debitam mihi posse denegare. Si enim hoc contingat, scitote quia Ecclesia Angliæ scinderetur; et secundum sententiam Domini, dicentis: *Omne regnum in se ipsum divisum, desolabitur, desolaretur, et rigor apostolicæ disciplinæ in ea non parum debilitaretur.* Ego quoque nullatenus remanerem in Anglia. Non enim deberem aut possem pati ut, me in ea vivente, primatus Ecclesiæ nostræ destrueretur. Hoc ipsum et eodem affectu suggero reverentiæ vestræ, quia de Londoniensi episcopo pallium petitur, quod nunquam habuit, ut scilicet ad hoc nullatenus assensum præbeat. Quidam namque concinnant sub hac specie boni, primatus Cantuariæ dignitatem (quemadmodum non oportet) humiliare. Misi sanctitati vestræ hoc anno,

VARIÆ LECTIONES.

⁶²⁴ *Cum eodem ms collata*

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(56) *Reverendo abbati Willelmo*, etc. Ille ipse Willelmus, Becci tertius archimandrita, de cujus electione scribitur epist. 8, supra, ad quem recensimus ejusdem Willelmi natales, pueritiam et monachismum, et quidem ex Beccensi ms., quod etiamnum suppeditabit in materiam brevis et apertæ narrationis de ejus interitu, ut cujus sancta felicitateque primordia illic exposuimus, hic feliciorum, etsi Beccensibus lugubrem, dicamus ejusdem finem. Anno vicesimo sui muneris, mense Septembri, decedit in ægrotationem, quæ lente semles artus consumens vitalem ejus mortem prorogavit ad insequentis anni mensem Martium. Tum enim gravior solito et potentior eum lecto fortius quam Prometheus Caucasio alligavit. Inter hæc Ricardus abbas Prætelensis cœnobii (quod Rogerius Bellomontanus Hunfridi filius constituit in fundo suo, sic enim scrupulose Guillelm. Gemmet. lib. vii, Histor. Ducum Norman., cap. 22, observavit) convisit Willelmum, ac mox Beccenses fratres. Tunc vero et obsecrationibus, et ecclesiastico chrismate roboratus est Willelmus. Boso autem, prior Beccensis (j. m. enim Baldricus, ad quem sunt epistol. 7 et 8, supra, e vivis excesserat), monuit Willelmum ut moribundus filius cœlestem quamdam legaret benedictionem. Erecta igitur manu illis bene precatus dixit: *Amate claustralem vitam, quia reparatio est ordinis nostri; et non quæritis habere obedientias in sæculo, quoniam in eis multi perdunt animas suas, et quantocius abbatem eligite, quia non est bonum tale opus differre.* Hæc factus, obnixè rogavit eos suo nomine fundere vota. Erat enim pro more, ut si quempiam virum nosset integerrimæ vitæ, communionem precationum ejusdem cupidus ambiret. Sub hæc propter repentinos tumultus aliquot in North-

mannia excitatos Henricus, Nothi filius et rex, advolarat ex Angliâ; isque paschalem circiter solemnitatem venit Beccum, ubi Beccenses nonnulli ei supplicarunt ut in morituro locum sufficeretur quispiam Beccensis. Id ut Willelmi auribus insonuit, cavuit ne suam exoraret sedem. Henricus autem, cognita Willelmi invidetudine, perhumane inivit, eumque alloquens humi residebat pro hominis ob servantia. Willelmus contra, summo sui cœnobii prospiciens statui, supplicavit Henrico ut monachum mediæ ætatis et integrioris vitæ præponeret Becco, *« Quem »* inquit? Willelmus contra: *« Ecclesiasticæ sanctiones universis interdiciunt præpositis electione successoris, »* Dixerat hæc, et dexteri dexteram ori oculisque rex admovit. Quamobrem fratres psalmos legere pœnitentiales, sanctorumque litaniam, inter quæ animam exhalavit. Mox pro more cadaver sacris indutum vestibus in basilicam delatum, coram maxima collocatum est ara, quo et monachi et laici convicaneique lugubres factorum preces ventilabant. Sed et rex, quem supremo habitantem viscerat omni carentem spiritu dignatus est suprema visitatione. Præter illum, novem abbates, clericorum monachorumque turba innumera, et inter hos præcipuus venit Joan. Lexoviensium pontifex, qui et suprema defuncto persolvit obsequia: mendicorum quoque non defuit multitudo, in quorum gratiam defunctique operi biduo tam largæ fuerunt eleemosinæ distributæ, ut nullus manis redierit. Interea Willelmi cadaver inhumatum in exedia capitalari, ad dexteram Herlumi fundatoris. Willelmus autem anno ætatis xxv, Becci monachum professus est, quindecim annis privatus ibidem vixit, triginta et dimidio præfuit, sicque lxx natus annos

EPISTOLA CLIII. ⁶²⁴

PASCHALIS PAPÆ AD ANSELMUM.

Præcedenti respondet se nullatenus dignitati ejus Ecclesiæ derogaturum, nec usquam tolerasse a rege Teutonico dari investituras.

PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei, fratri ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Litteras dilectionis tuæ recepimus, etc. *Vide in Paschali II ad an. 1118.*

EPISTOLA CLIV.

ANSELMI AD WILLELMUM ABBATEM BECCENSEM.

Vota nuncupata ante monasticam professionem in prælati manent dispositione.

ANSELMUS Beccensis, modo mihi istei Ecclesiæ Cantuariensis, dilecto dilectiori suo reverendo abbati WILLELMO (36) Beccensi, salutem,

De voto monachi de quo rostrum vultis audire consilium, qui antequam ad rostrum ordinem veniret, vovit se nunquam amplius vinum bibiturum, hoc mihi videtur esse faciendum quod sit a majoribus nostri ordinis, et maxime apud Cluniacum, videlicet ut hujusmodi vota, quæ sunt sine promissione fidei et sacramento, in voto monachici ordinis, in quo homo quidquid ad se pertinet et seipsum totum Deo offert, judicentur esse completa, et sit in dispositione prælati vel ea servare rationabiliter vel moderate. Vos autem huic monacho, de quo loquimur, potestis, si placet, ad tempus concedere ut quod incepit faciat. Quod si quando intellexeritis non expedire, præcipite illi ut faciat fidenter quod faciunt communiter fratres.

EPISTOLA CLV ⁶²⁵⁻⁶.

ANSELMI AD THOMAM ARCHIEPISCOPUM EBORACENSIS.

Universis archiepiscopi munis interdicit ante promissam sibi fidelitatem pro more veteri.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, THOME archiepiscopo.

Tibi, Thoma, in conspectu (37) omnipotentis Dei, ego Anselmus archiepiscopus Cantuariensis, totius **422** Britanniae primas, loquor loquens ex parte ipsius Dei; sacerdotale officium, quod meo jussu in parocia ⁶²⁷ mea per suffraganeum meum suscepisti, tibi interdico atque præcipio ne de te aliqua cura pastoralis ullo modo præsumas intrmittere, donec a rebellionem, quam contra Ecclesiam Cantuariensem incepisti, discedas, et ei subjectionem quam antecessores tui, Thomas videlicet et Gerardus archiepi-

VARIAE LECIONES.

⁶²⁵⁻⁶ Collata cum eodem ms ⁶²⁷ Parocia ms parochia ⁶²⁸ Britannia ms totius Britannia ⁶²⁹ Fueris, re pro episcopo idem in aliqua Christiana communione te suscipiant ms fueris pro episcopo vel in aliqua Christiana communione te suscipiat ⁶³⁰ Incepisti ms suscepisti ⁶³¹ Cum eodem ms collata ⁶³² Charissimis domino, etc. ms charissimis et desideratissimis domino, etc.

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

obiit anno 1124, Kalend. Maii, et hoc fuit donatus ^C epitaphio.

*Abbas Willelmus præclari generis ortus
Tempore primævo sit religionis amator,
Ætatis quinque lustris jam rite peractis,
Suspian lo Deum cœpit contemnerè mundum,
Terrea divisit, sed Christo totus adhæsit,
Ut nudum nudus Dominum famulus sequeretur.
Confestum Becci, juga sumpsit suavia Christi,
Quæ per quindenos constanter pertulit annos
Anselmo post Anglorum præsule facto,
Iste loci curam cœpit fratrumque regendam:
Quem gravitas morum, vel vita decusque parentum
Fecerunt clarum per multis ac venerandum.
Doctus erat, blandoque loquens sermone placebat:
Actibus et verbis subjectos erudiebat.
A puero vitæ fuerat servator honeste;
Cordis munditiam servans carnisque perennem,
Beccum ter denos auxit iexitque per annos:
Blandus subjectis rector, durusque superbis.
Vir tantus, meritis morum ditatus opibus,
Nequaquam valuit neque evadere mortis,
Aprilis sexta decima surgente dieta
Complevit cursum vitæ præsentis, et actum,
Commendans animam cœlo corpusque sepulcro.
Expectat tempus quo judicet omnia Christus.
Ecce sub hac tumba pulvis sunt membra sepulta,
Cui præstet Dominus remanere vitamque rogemus.*

Id vero epitaphium Beccensi ms. insertum non vidi in

scopi ex art qua antecessorum consuetudine professi sunt, profitearis. Quod si in his quæ cœpisti magis perseverare quam ab his desistere delegeris, omnibus episcopis totius Britannia ⁶²⁸ sub perpetuo anathemate interdico ne tibi ullus eorum manus ad promotionem pontificatus imponat; vel si ab externis promotus fueris, ne pro episcopo vel in aliqua Christiana communione te suscipiant ⁶²⁹. Tibi quoque, Thoma, sub eodem anathemate ex parte Dei interdico ut nunquam benedictionem episcopatus Eboracensis suscipias, nisi prius professionem, quam antecessores tui Thomas et Girardus Ecclesiæ Cantuariensi fecerunt, facias. Si autem episcopatum Eboracensem ex toto dimiseris, concedo ut officio sacerdotali, quod jam suscepisti ⁶³⁰, utaris.

B

EPISTOLA CLVI ⁶³¹.

ANSELMI AD WILLELUM ABBATEM ET CONGREGATIONEM BECCENSEM.

Se nihil habere illis antiquius, eorumque obliturum non esse, nisi cum desierit esse.

Dominis et fratribus charissimis et desideratissimis domno ⁶³² abbati WILLELMO, et sanctæ congregationi Beccensi, sub illo Deo servienti, frater ANSELMUS, dictus archiepiscopus, superna semper gratia et benedictione ad bona semper dirig', et a malis defendi.

Si cor meum dilectioni vestræ de vobis plene exponere volo, magna charta non sufficere, et si breviter dicere propono, nequaquam affectum meum satiat. Sed in hac dubitate consolatur me vestra conscientia, qua mihi conscius est quantum semper

^C memorato capituli loco. Existimarem, nec falso, cum instauraretur (instauracionem enim recentior em ipsa loci facies nova et quodammodo puerilis testatur) tum vel situ obducta seu rubigine, eamque ob rem neglecta.

(37) Tibi, Thoma, in conspectu, etc. Hanc Anselmus scripsit epistolam nullo non noto charitatis lapide. Nam teste Bibliothecario Malmesberensi, Thomas ab Anselmo primo accitus, ut Cantuariam veniret a se inaugurandus, sibi pro nomine obedientiam firmaturus sacramento, benignas egit gratias pro invitatione, petiitque inducias ad tam celeberrimi operis apparatus. Secundo accitus, respondit se rationibus suorum clericorum adduci; tandem per episcopos Londinensem Rosensemque conventus aperte se denegavit venturum. Quamobrem quem privatis monitionibus pellicere nequiebat Anselmus, postremo publicavit quasi contumacem hoc programmate exsecrando, quod etiam retulit Willelm.

^D Malmesb. in Eboracens. archiepisc. Post hæc dum Henrici summatumque Anglicorum consiliis Thomas commonetur, Anselmus decessit, relinquens cum sua benedictione (quam spreverat arroganter, sperantemque serius doluit) privatam. Coactus igitur tandem episcopo Londinensi Richardo Belmozio pollicitus est et unctus. Post quinquennium, vi Kalend. Mart., desit esse in vivis eo splendidius, quo viverat obscurius ob pudendam suæ perveracitæ caliginem. Cum enim decubasset lecto, consulti medici responderunt nunquam convalesciturum nisi febriculis et

vos et quam veraciter dilexerim, et quot et quantum de vobis desideraverim, et aliquid, quandiu vobiscum sum conversatus, vos proficere studuerim: et si non omnes hoc experimento, quia Deus numerum auxit postquam a vobis discessi, cognoscitis, ab illis qui sciunt et experti sunt, discite. Hoc itaque nullatenus charitati vestræ sit dubium quia sicut dilexi radicem, sic et ramos, quantumcunque ⁶³³ multiplicentur. et omnes filios matris meæ, et primogenitos et post me genitos, velut fratres uterinos ⁶³⁴ in corde meo amplector et amo. Omnes igitur precor et obsecro ut mei memoria et dilectio in cordibus eorum qui eam habuerunt non tepescat, et in mentibus eorum qui me non noverunt, accendatur et perseveret. Quamvis enim corpore sicut vobis absens, nidum tamen meum, ecclesiam dico Becci, cum omnibus pullis suis mecum porto semper in corde meo, et eam in orationibus, et in omni bono desiderio meo, si quid hæc sunt, repræsentato Deo. De me ergo precetur vos charitatis vestræ sinceritas, et inspiciet superna pietas ut orationum vestrarum pro me non deficiat assiduitas. Quamvis animæ vestræ flagrant bono desiderio, quia tamen benevolentes non fastidiant audire quod astant, precor, obsecro, moneo, consulo, quatenus ad meliora semper vos ⁶³⁵ extendatis, et nunquam ab his ad quæ Deus vos provexit, deficiatis. Mutua dilectio secundum Deum in vobis semper ferveat, pax et concordia, servata veritate, in vestris mentibus assidue maneat; humilis obedientia in omnibus actibus vestris Deo placeat, studium religionis et excludendi a vobis vitium exardescat. Hæc invicem monete, hæc incessementer tenete. Hoc oro, hoc opto, hoc desidero de vobis; hoc ipse, a quo est omne bonum, cum sua plena et perpetua benedictione det vobis. Amen.

EPISTOLA CLVII ⁶³⁶.

ANSELMI AD QUAMDAM DOMINAM.

ANSELMUS, Dei ordinatione archiepiscopus Cantuariensis, ad quamdam dominam ⁶³⁷, mundum, non Christum contemnere, et Christum plus quam mundum diligere.

Libentissime, si possem, tecum loquerer, soror vere mihi ⁶³⁸ in Deo dilecta, quia charitas qua omnem hominem volo salvum fieri et officium mihi iniunctum exigunt a me ut te fraterno ⁶³⁹ et paterno

A affectu diligam, et per eandem dilectionem sollicitudinem de salute animæ tuæ geram. Sed quoniam in nobis non evenit ⁶⁴⁰ opportunitas colloquendi, incumbit mihi necessitas scribendi quem animum de te habeam et quid de te desiderem.

Obsecro igitur te ut non contempnas dilectionem qua te propter Deum et honorem Dei et ad ⁶⁴¹ salutem tuam diligo, neque rejicias consilium meum. Si enim mihi acquiescere volueris, certa esto quia valde tibi in fine placebit, et erit super te gaudium mirum angelis Dei. Si vero nolueris, scito quia nimis tibi displicebit, et inexcusabilis eris in districto iudicio Dei. Audivi, soror mea, quia diu portasti habitum sanctæ conversationis; quem quomodo reliqueris, quidve passa sis, vel quid feceris, non latet, sed multum apertum est.

Considera igitur jam nunc, charissima, quantum distent viriles amplexus et carnalis delectatio ab amplexibus Christi, et a delectatione castitatis et cordis munditia: amplexus quidem Christi dico non corporales, sed quales per amorem et desiderium ejus inter bonam conscientiam facit anima familiaris ejus. Considera, inquam, quæ sit differentia inter has duas delectationes. non loquor nunc de legitimo conjugio. Considera, inquam, quanta sit in spirituali delectatione munditia, quanta sit in carnali immunditia; quid spiritualis promittat, et quid carnalis minetur: quanta sit in spiritali spes, et quam delectabilis expectatio Christi; quanta etiam in hac vita securitas et consolatio, quantus sit in carnali timor iudicii Dei, quanta etiam in præsentī vita est confusio. Cogita quale sit Christum sponsum, cælestis regni dotem promittentem, contemnere; et hominem mortalem, non nisi corruptionem et contemptibilia dantem et pollicentem, Filio Dei, Regi regum, præponere. Certe ille Rex regum concupivit speciem tuam, ut sponsæ legitimæ.

Qualiter autem ille, quem scis, carnis tuæ pulchritudinem appetiverit, soror mea, quomodo dicam? femina nobilis, quomodo dicam? Sponsa Dei, virgo fueras electa, et Deo habitu et conversatione assignata. Quid dicam modo te esse, filia mea? Deus scit. Non ita loquor, ut gaudeam de confusione tua, sed ut gaudeat Deus et congaudeant ⁶⁴² angeli de conversione et salubri pœnitentia tua. Quid ergo

VARIÆ LECTIONES.

⁶³³ Quantumque *ms* quantumcunque ⁶³⁴ Frater uterinus *ms* fratres uterinos ⁶³⁵ Semper vos, et *ms* semper vos extendatis, et ⁶³⁶ *Collata cum Edit. Gothica et Colomensi 1575* ⁶³⁷ *Edit. Exhortatio ad virginem lapsum* ⁶³⁸ Soror mihi *Edit.* Soror vere mihi ⁶³⁹ Ut fraterno *Edit. Goth.* ut te fraterno ⁶⁴⁰ Nobis non evenit *Edit. Goth.* nobis event ⁶⁴¹ Dei ad *Edit. Goth.* Dei, et ad ⁶⁴² Ut gaudeant *Edit.* et congaudeant

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

opera. Quod responsum fetidumque exsecrans phar-macum, congemuit hoc planctu: *Væ aegritudini cui competit talis medicina; et sic virgo electa a Domino* (inquit Roger. Honeden. in Annalib.) *vitam finit temporalem.* Quamobrem jure de eo quod Angelus Politianus de Michaelē Verino, cani potest.

Sola Venus lento potuit succurrere morbo.

Ne se pollueret, maluit ille mori.

Ino virile laudandumque Thomæ responsum fas est Verum æque laborantis exprimere distichis quorum unum ad Petrum quemdam sic direxit:

Cur Petre vîgineum hortaris me ponere florem:

Non faciam; vel si hoc certa paranda salus.

Et rursus ad præceptorem.

Promittunt medici coitu mihi, Paule, salutem;

Non tanti vitæ sit vbi certa salus.

dicam? Si non dico, forsitan non animadvertis; si dico, forsitan irascaris. De electa, et signata, et sponsa Dei, quid facta es? Erubescat esse nobilitas tua quod erubescis audire, et ego, propter nobilitatem et dilectionem, erubesco dicere. Ecce, filia charissima, si hæc proponis in conspectu tuo, quantus dolor debet esse ⁶⁴³ in corde tuo de tanto et tam gravi casa tuo! Si enim vehementer doles, condolendo tibi valde gaudeo; si vero non doles, non est unde gaudeam, sed multo magis **423** doleo. Nam si doles, adhuc salutem tuam spero ⁶⁴⁴; si autem non doles, quid nisi damnationem tuam expectare queo?

Impossibile namque est te ullo modo posse salvari, nisi ad habitum et propositum abjectum ⁶⁴⁵ redieris. Quamvis enim ab episcopo sacrata non fueris, nec coram ipso professionem legeris (38), hoc solum tamen est manifesta, et quæ negari non potest, professio, quia publice et secretae habitum sancti propositi portasti, per quod omnibus te videntibus Deo dicatam te esse, non minus quam professionem legendo, affirmasti. Nam antequam fieret ista nunc ⁶⁴⁶ usitata monachici propositi professio et sacratio, multa millia utriusque sexus hominum solo habitu se ipsius esse propositi profitentia, celsitudinem et coronam consecuta sunt. Et qui tunc habitum sine ipsa professione et sacratione assumptum rejiciebant, apostatæ judicabantur. Inexcusabilis ergo es, si deseris sanctum propositum quod diu habitu et conversatione professa es, quamvis professionem

nunc usitatam non legeris, et ab episcopo consecrata non fueris. Certe, filia charissima, adhuc te expectat Dominus, creator et redemptor tuus: rex illi qui concupivit speciem tuam, ut esset legitimus sponsus tuus, adhuc te expectat et revocat, ut sis legitima ⁶⁴⁷ sponsa ejus, et si non virgo, saltem casta. Scimus enim plures sanctas mulieres, quæ post amissam virginitatem plus placuerunt Deo, et magis illi familiares fuerunt per prænitentiam in castitate, quam plures aliæ, quamvis sanctæ, in virginitate.

Redi ergo, mulier Christiana, redi ad cor tuum, et considera quem potius debeas diligere, cui potius adhærere, illi qui te ad tantam honestatem elegit, eligendo vocavit, vocando habitu sponsali sibi assignavit, et adhuc, quamvis contemptus et rejectus, expectat et revocat; an illi per quem, ut mitius dicam, in hoc in quo te vides dejectam de tanta celsitudine cecidisti; præsertim cum ipse te jam, sicut puto, contemnat, aut sine dubio contempturus et deserturus sit. Et utinam sic vos invicem contemnatis, ut vos Deus non contemnat; sic vos invicem deseratis, ut vos Deus non deserat; sic vos invicem rejiciatis, ut vos Deus a facie sua non projiciat; sic ab invicem avertamini, ut ad Deum convertamini. Certe melius et valde honorabilius est et illi et tibi ut ab illo sis contempta quam retenta, quia quamdiu eris ejus retenta, procul dubio, ut de illo nunc taceam, tu eris Dei contempta; et si, contempta ab illo, propter Deum illum con-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴³ Decet esse *Edit.* debet esse ⁶⁴⁴ Salutem spero *Edit.* Salutem tuam spero ⁶⁴⁵ Objectum *Edit.* abjectum ⁶⁴⁶ Iste nunc *Edit.* ista nunc ⁶⁴⁷ Ut sit legitima *Edit.* ut sis legitima

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(38) *Quamvis enim ab episcopo sacrata non fueris, nec coram ipso professionem legeris.* Id videtur Anselmus dixisse ex mente D. Leonis papæ, ita cap. 15 epist. 90, ad Rusticum Narbonensem episcopum scribentis: « Puellæ, quæ non coactæ parentum imperio, sed spontaneo judicio, virginitatis propositum atque habitum susceperunt, si postea nuptias eligunt, prævaricantur, etiamsi consecratio non accessit, cujus utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent. » Ante Leonem idem apparet sensit Innocentium I, cujus in hanc rem decretum Gregor. Magnus papa protulit in epistola ad Bonifacium, relata ab Ivone Carnot. part. III suæ Pannoniæ, et Petro Lombardo lib. IV Sent., dist. 58, ad hæc verba: « Hæc quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licet velatæ non fuerint, tamen si nupserint aliquo tempore, his agenda pœnitentia est, quia sponsio earum tenebatur a Domino. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio quam cum Deo pepigerunt, solvi sine vindicta poterit? » *Item*: « Si virgines nondum velatæ taliter publica pœnitentia puniuntur, et a cœtu fidelium usque ad satisfactionem excluduntur, » etc. Ubi Lombardus subjungit: « Ex his apparet virgines vel viduas voto continentiæ astrictas, sive fuerint velatæ, sive non, nullatenus ad conjugium sortiri posse. » Hactenus Innocentius; a quo cum in virgines nondum velatas tam severe sit animadversum, jure hæc ad quam scribit Anselmus, eandem erat luitura pœnam,

Hinc est quod Lombardus examussim ejus expendens verba, inferat. « Non est igitur, inquit, præmittendum quod Innocentius papa de viduis et puellis decrevit, quæ Christo spiritualiter nubunt, si postea publice nupserint, non eas admittendas esse ad pœnitentiam, nisi hi quibus se junxerant de mundo recesserint. Si enim de omnibus hæc ratio custoditur, ut quæcunque vivente viro alteri nupserit, adultera habeatur: nec ei agenda pœnitentiæ licentia conceditur nisi unus de illis fuerit defunctus, quanto magis de illa tenenda est, quæ ante se immortalis Sponso conjunxerat, et post hæc ad humanas nuptias transmigravit? » Hactenus Magister. Cui lubens addidisset canonem 17 Gangiensis concilii ab Ivone superius adducti, ni viderem hunc in mulieres Eustachianas esse promulgatum, ut illic (velut et in cæteris) docte animadvertit Joann. Quintinus Heduus. Rectius adjungerentur decretum 27 concilii Chalcedonensis, q. *Si qua virgo*; et concilii Elibertini canones 13, 14, concil. Tolet. IV, relati ibidem a Gratiano I, *Devotam peccantem*, cap. 108, lib. VI, Capitul. Caroli Magni, et cap. 257, lib. VII, et in illo quidem præcipitur utrumque, nempe virum et feminam, separatos perpetuo relegari exsilio: « In hoc autem tandiu submovendos esse Christianorum cœtu, donec, » inquit Christianissimus imperator, » quod illicite perpetraverint, emendent. Quod si emendare neglexerint, a communione vel omnium Christianorum convivio in perpetuo sequestrati sint. »

tempseis, utique non contempta, sed suscepta et dilecta Dei eius, velut ejus sanguine proprio redempta.

Intende, filia, cujus salutem desidero; intende benignitatem ejus qui contemptus a te contemnentem revocavit, ut te in regalem suam thalamum non terrenum, sed caelestem introducat. Intende et concute cor tuum, dole vehementer casum tuum. Rejice et conculca saecularem habitum quem assumpsisti, et resume habitum sponsae Christi quem projecisti. Nullatenus enim te cognosceat Christus aut suscipiet, nisi in illo habitu quo te sibi signavit et quo te ejus sponsam esse publice et secreto es testata. In hoc habitu redi tu ad benignitatem ejus. Ingeie te opportune in conspectu ejus. Accusa tu ipsa conscientiam tuam, lava lacrymis culpam tuam. Ora eum infatigabiliter, adhære illi inseparabiliter: misericors est, non te rejiciet; sed potius gaudens de reditu tuo, te benigne suscipiet. Si hoc feceris, gaudium erit de te in caelo et in terra, omnibus sanctis angelis et hominibus cognoscentibus. Si vero hoc facere contempseris, omnes tibi adversi erunt, et ego et Ecclesia Dei faciemus quod de altare faciendum intelligimus. Omnipotens Deus visitet

cor tuum et infundat in te amorem suum, filia charissima.

EPISTOLA CLVIII.

DE NUPTIIS CONSANGUINEORUM.

Habetur parte 1 Operum, col. 557.

EPISTOLA CLIX.

ANSELMI AD WILLELMUM ABBATEM.

De moto altaris iterum consecrando.

Domino et amico charissimo, reverendo abbati WILLELMO, ANSELMUS, servus Ecclesiae Cantuariensis, salutem.

Quando respondi (39) ad quod quaesivisti de altari et de ecclesia, ita erat cor meum quadam sollicitudine gravatum ut non possem intendere iis quae dicebam, et nuntius vester ita festinabat, ut in aliud tempus hoc differre non possem. De quo quidem neque in decretis neque in canonibus memini me aliquid legisse, sed a quodam episcopo audivi quod in decretis Eugeni papae legitur altare motum (40) iterum consecrandum. De his cum domino papa Urbano locutus sum, assistentibus quibusdam episcopis. Sed papa dicebat mensam altaris motam (41) nec reconciliandam, nec iterum consecrandam, nec

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴⁸ Benignitatem ejus. Accusa *Edit.* benignitatem ejus. Ingeie te oportune in conspectu ejus. Accusa

JOANNIS PICARDI NOTÆ.

(39) *Quando respondi,* etc. Hinc maxime palam est Anselmum id argumenti alias tractasse, et quidem fortassis paulo ante primum ex Anglia discessum (nempe anno 1097, quod alibi observavimus), ut insequentia monstrant Anselmi verba dicentis, fuisse tam adeo molestâ gravatum sollicitudine, ut vix sibi attenderet, ac procul dubio propter varios angores casusque non leves et publicos ab Eadmero pluribus enarratos Vitæ ejusdem lib. II, cap. 12, 14, 15, 19; quibus quidem cum non liceret mederi, per contumacem Guillelmi Rufi Anglorum regis pervicaciam, gravissime vexabatur Anselmus. Porro id rescripti pro foribus epistolæ appensi hactenus me fugit, quod tamen Baleum vidisse liquet ex hoc titulo, et verborum principio, de motione altaris: *Quod de altari datus occasio,* etc. Sed et hanc, quam commentamur epistolam, offendi inter ms. Ivon. Carnotens. epist. Beccensis bibliothecæ, adjunctam illi ipsi, in qua eandem exponit materiam. Anselmus vero cum dicat se Urbano papa nonnullisque pontificibus audientibus cardinem hujus causæ vertisse, claret se Willelmo responsasse in Angliam reductum, scilicet sub finem anni 1100.

(40) *In decretis Eugeni papae legitur, altare motum,* etc. Nomen papae subditivum esse coarguunt primo paucula quæ de Eugenio I et II ad nos pervenerunt, nihil ad rem habent; altero quod Burchardus lib. II Decret., cap. 11, Jarlandus Chrysopolitanus lib. XII suæ Candelæ; Ivo Carnot. in part., cap. 13, rursusque Pannoniæ II part., et Gratian. De consecrat., distinc. 1, cap. *Si motum,* Higinio papae tribuant his omnino verbis: *Si motum fuerit altare, denuo consecratur ecclesiâ; si parietes mutantur, et non altare, salibus tantum exorcizentur.* Attamen Ivo, qui locis modo signatis ex Higinio papae sanctionibus hanc allegat sententiam, epist. 52, producit ex concilio Meldensi, relato a Burchardo. Et quidem canonem de quo impræsentiarum, antecedunt duo placita synodi Meldensis; forsanique Bur-

chardinum exemplar quo usus est Ivo erat ipsa idque amplissimum et locupletissimum de quo Joannes Molinæus Gandensis in dedicatoria epistola Ivo-niani Decreti, ubi testatur quæ exstant Burchardi collectanea Coloniae excusa 1548 vix sextam archetypi attingere portionem, licet numero superet libellorum; erat, inquam, forte codex ille auctior, in quo Meldense concilium vice Higinio papae citabatur, vel Higinio edictum a partibus Meldensis synodi repetebatur. Cæterum per altare de quo Higinus supra, intelligitur majus altare; principale, ut Anselmus; titulatorium ecclesiae, ut Joannes Flaventinus ad dictum cap. *Si motum,* vocat; eoque moto ecclesia iterum consecranda est: glossa ibidem, Anselmus in hac epist., Ivo epist. 52, qui ad quodlibet altare id extendit.

(41) *Mensam altaris motam, nec reconciliandam, nec iterum consecrandam, nec in altare,* etc. Contra Alexand. III, lib. III Decretal., tit. 40, cap. 1: *Si altare motum fuerit, aut lapis ille solummodo superpositus, qui sigillum continet, confRACTUS, aut etiam diminutus, debet denuo consecrari.* His astipulatur Joan. Andr. glossa in hunc titulum, Joan. de Turrecremata, et Archidiacon. in cap. *Si motum,* De consecr., distinc. 1; Astessanus lib. VI suæ Summæ, tit. 29, et alii, constantè asserentes quod cum superior altaris tabula, sive mensa in qua fit consecratio, mota fuerit, vel in sua forma mutata; aut lapidum quispiam eam sustentantium et contingentium, illiusve in quo reliquiæ continentur, et consecratio est impressa, motus fuerit, altare rursus fore sacrandum. Bernard., Papiens. præpositus, lib. III sui Breviarii paulo aliter clariusque Alexandri placitum retulit sic: *Altare in quo tabula cui consecrationis benedictio pontificali ministerio adhibetur, si mota fuerit, vel enormiter facta, debet non immemito consecrari; nec negamus quin oleum non consecratum, consecrato possit oleo commisceri.*

amplius in altare reputandam. Alii vero dicebant tantum reconciliandam, nullam tamen auctoritatem ostendentes. In hoc autem omnes concordant quod, violato principali, tota ecclesia cum altari iterum consecranda est, nec ecclesia consecranda est sine consecratione altaris, aut principalis, aut alicujus alterius in eadem ecclesia. In his autem omnes concordant cum quibus locutus sum, excepta altaris mensa. Item si aliqua pars ecclesiæ destructa reficitur, aut nova sit altari immoto, aqua tanquam ab episcopo benedicta aspergendam dicunt. Ratio autem quam a me quaesivistis, hæc mihi videtur super his: Altare non sit propter ecclesiam, sed ecclesia propter altare; et ideo, violato principali altari, jam non videtur esse ecclesia: quia non est illud propter quod ecclesia construitur et consecratur. Quapropter cum illud sit novum, recte videtur cum eo consecrari per quod recipit ut sit ecclesia. De moto altari iterum consecrando hæc quoque mihi ratio videtur: altare vicem fidei Christianæ tenet ut, sicut non nisi in altari sacrificium nostrum offerimus, ita non nisi iuncta fide sacrificia bonorum operum offeramus, si et Deo placere volumus. Sicut igitur fides mota a suo fundamento, quod est Christus, et a sua stabilitate, jam non est fides, ita altare motum a suo fundamento jam non est altare; sive quod de eadem materia totum, sive de alia fiat altare novum et aliud quod fuerat, altare videtur ideo consecrandum. Propter nam rationem cavendum existimo ne altare gestatorium consecratur sine fundamento, quod multi custodiunt, et fere ubique custoditur, quamvis in Northmannia, cum ibi erant, non servaretis, sed nudi lapides nusquam affixi consecrarentur. Quod ego non damno, nec tamen facere volo. Ex his quæ dixi sequitur quia si tota ecclesia nova fiat, altari sine violatione manente, quoniam sine consecratione altaris alicujus consecrari non debet, aut altare aliquod est ibi renovandum, ut simul cum ecclesia consecratur, aut aqua ab episcopo ad hoc benedicta intus et exterius simpliciter aspergatur. Quæ facienda de his dixerim, ex ore et usu aliorum didici; rationem vero eandem alios habere non nego, sed ego a nullo accepi. Quapropter quod per me, vel per alios sentio, sanctitati vestræ postulatus simpliciter insinuo, donec vobis certius aut melius patefiat. Valet.

424 EPISTOLA CLX

HILDEBERTI EPISCOPI CENOMANENSIS AD ANSELMUM.

HILDEBERTUS EPISCOPUS ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo.

Familiare est sapienti tolerare nescientem, hinc est quod inscientiam meam aperire non timeo, quia erat cum sapiente colloquium. Eam mi fallor, et scientia vestra erudiet, et charitas sup-

portabit. Felicem me, inquam, si meissem vel præsens instrui, vel tanquam familiaris epistolam suscipere destinatum. Hoc autem mihi locus invidet, nec aliter salutationis indulget obsequia nisi prius orbis dimidium consultarem, oportet enim manus et aeris explorare clementiam si quem judicamus in Anglia salutandum. Cæterum incommoda separationis charitatis copula suppleatur, quæ neminem patitur esse vobis absentem, neminem non familiarem. Ea nihil est diffusius; par enim latitudo est et charitatis et mundi. Charitas amplectitur quidquid Oceanus. Charitas in sacramento dilectionis et amicum colligit in Deum, et inimicum propter Deum. Eadem diligere non desinit, cum diligere desinat.

Omnes habet præsentes, omnes affines, quibus non potest obsequio, subvenit affectu. Absit igitur ut publicum charitatis beneficium maris mihi fluctibus auferatur, cum scriptum sit: *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem.* Facile est enim ut diversi cultores littoris charitas uniat, quæ unam rempublicam terram fecit et cælum. Hujus itaque fiducia, injecta est mihi præsumptio inquirendi atque postulandi id quod impensum non minuet erogantem. Si votorum summa quaeritur, sequens illarum pagina declarabit. Apulorum relationibus didici vos in concilio Barensi sermonem habuisse de Spiritu sancto, quem calumniosa Græcorum versutia a Filio minime procedere fabulatur. Quod igitur adversus hanc illorum dementiam in prætato promulgasti Concilio, succincto tractatu deprecor adnotari. et quæ ipsi Latinorum Patrum testimonia non suscipiunt. His auctoritatibus opus flagitatum munire non tædebit, quas Græca calliditas, et suas fateatur et nostras. Magna quidem, beate Pater, postulo, sed quæ pariter et suscipienti proficiant et danti. Nobilis enim possessio est scientiæ, quæ distributa suscipit incrementum: et avarum dedignata possessorem, nisi publice, elabatur. Conserve nobis Dominus sanctitatem vestram, et videant vos oculi mei antequam moriar.

EPISTOLA CLXI.

EJUSDEM AD ANSELMUM.

HILDEBERTUS EPISCOPUS ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo.

Et dies lætus et vultus solemnes cum tuo tractatu mihi pariter accesserunt. Susceperam prius benedictionem tuam servus ego, servus tuus, et egi gratias Deo et tibi devotus affectus meus. Humanum quidem fuit subvenire proximo per compassionis affectum, sed divinum fidem defendere catholicam per inhabitantem in te Spiritum sanctum: utrumque autem operatus est unus atque idem Spiritus, volens tibi virtutum exuberare gratiam, quem suæ processione a Filio defensorem reservabat; in

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴⁹ al. scientiam ⁶⁵⁰ al. timui ⁶⁵¹ al. Cum ⁶⁵² al. dementiam ⁶⁵³ al. si quidem ⁶⁵⁴ al. nobis
⁶⁵⁵ al. definitur ⁶⁵⁶ al. poterunt ⁶⁵⁷ al. Appulsorum ⁶⁵⁸ al. promulgastis ⁶⁵⁹ al. quæ ⁶⁶⁰ al. egi
⁶⁶¹ al. effectus

malevolam enim animam non poterat introire sapientia, nec habitare in corpore subdito peccatis. Unde dignum fuit ut advocatus veritatis exemplum prætenderet religionis. Talis propterea pastoralibus excubiis congruebat, cui nihil deesset ad plenitudinem justitiæ, nihil ad integritatem doctrinæ. Beatum sine pectus quod virtutum conventus reverendum sibi penetrabile consecravit. Inde velut ex adytis divina prodeunt oracula, nihilque aliud sacra labia ⁶⁶² profitentur quam cœlestis interpretem voluntatis Eorum me sæpius recordantem stupor opprimit; et dum singula diligenter intueor, omnia Spiritui sancto confiteor ascribenda, cum Psalmista dicens: *A Domino factum est istud et est mirabile in oculis nostris* (Psal. cxvii, 25). Vicem mihi, Pater sancte, rependes, si tuarum participem me feceris orationum. Vale.

EPISTOLA CLXII.

EJUSDEM AD ANSELMUM.

III DEBERTUS episcopus ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo.

Flabellum tibi misi; congruum scilicet propulsandis muscis instrumentum. Est etiam quod in munsalo nostro te interpretari oporteat. Attende ergo quibus muscis immolantes Domino sacerdotes gravius infestentur, quibus frequenter impediuntur salutaria altaris officia. Mille sunt occursantium phantasmata cogitationum, mille diaboli suggestiones, mille mortaliū tentationes animorum, quæ dum se sacrificantium mentibus inopino ⁶⁶³ ingerunt illapsu, dum eas ad alia atque alia cogitanda abstrahunt, dum hæreticam moluntur inducere pravitatem, quid aliud faciunt quam velut quædam muscæ sacrificantes altaris ministros infestant et impediunt? Talium portenta muscarum patriarcha noster Abraham propulsanda præsignavit cum a sacrificiis aves abegerit incursantes; scriptum est enim: *Descendentur volucres super cadavera, et abigebat eas Abraham.* Dum igitur destinato tibi flabello descendentes super sacrificia muscas abegeris, à sacrificantis mente supervenientium incursus tentationum, catholicæ fidei ventilabro exturbari oportebit. Ita fiet ut quod susceptum est ad usum, mysticum tibi præbeat intellectum. Et quoniam præfatæ volucres super sacrificia tantum descendisse leguntur, non etiam cœptum interrupisse officium, sacerdotes Christi tentationes quas perferant ita docentur abigere, ut a sacramentis altaris talis eos lapsus non cogat abstinere. Hæ enim defectus infirmitas est quæ virtutem perficiat, non quæ virtutis opera in irritum deducat.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶² al. verba ⁶⁶³ al. inopinato ⁶⁶⁴ Erstat in ms Bibliothecæ Aquicinctinæ, et in ms Bibl. S. Martini Tornacensis ⁶⁶⁵ al. illis ⁶⁶⁶ al. de hoc quoque quæritis ⁶⁶⁷ al. quis ⁶⁶⁸ al. super hoc ⁶⁶⁹ al. annuntiato.

EPISTOLA CLXIII ⁶⁶⁴.

ANSELMI AD GELDINUM ABBATUM AQUICINENSEM.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, GELDINO, reverendo abbati Aquicimensis cœnobii salutem.

Unde reverentia vestra me consuluit, paucis respondebo. Quæritis utrum vobis liceat decimas ad ecclesiam vestram pertinentes de manu laicorum eas incientium emergere. Licet utique vobis secundum concessionem apostolici ab aliis ⁶⁶⁵ redimere quæcunque ecclesiastica episcopali donatione in jus ecclesiæ vestræ devenerunt. Nec quantum in vobis est concelebre debetis ut aliquis laicus decimas vel ecclesias aut altaria in feudum de vobis teneat. De hoc quod quæritis ⁶⁶⁶ utrum spernendum an suscipiendum sit, si quis ⁶⁶⁷ hominum aliquid ecclesiasticum, vobis scientibus, sed neque verbo neque munere rem ordinentibus, ad opus ecclesiæ vestræ redimere voluerit, mihi videtur quod per consilium et donationem episcopi licite hoc ⁶⁶⁸ suscipere potestis. De depositis propter Simoniacum crimen, **425** unde me consulistis, videtur mihi quod nullus abbas sua auctoritate eos potest restituere, etiamsi ad monachicum ordinem conversi fuerint. Quod autem quæritis si quovis alio crimine præter homicidium clerici conversi a sacerdotio debent arcei, facile nunc determinare quibus criminibus arcei debeant non præsumo, ne misericordia quæ multis rationibus in eadem culpa aliis impenditur, aliis negatur, mea sententia cui debeat impendi obstrui videatur, aut cui non debet impendatur. Quod certius judicatur quando de nominato ⁶⁶⁹ crimine publico vel occulto et de nota persona agitur. Porro quod de ecclesiasticis rebus vobis responderi epistolari brevitate poscitis, nec tempus nec opportunitatem habeo satisfaciendi vestræ petitioni, nec puto breviter hoc posse fieri. Excommunicatos non consulo ut monachos faciatis, nisi præmissa absolutione sui episcopi. Vale.

EPISTOLA CLXIV.

Hæc et sequentes epistolæ habentur infra in Historia Novorum Eadmei.

Reverendissimo... ANSELMO archiepiscopo WOLSTANUS, Wigornensis episcopus, etc.

Novit prudentia vestra, etc.

EPISTOLA CLXV.

ANSELMO, Dei gratia Anglorum archiepiscopo, clerici et populus oppidi Wataferdæ cum rege MURCHETACHO, et episcopo DONALDO, etc.

Pater sancte, etc.

EPISTOLA CLXVI.

Domino... Summo pontifici URBANO frater ANSEL-
MUS, servus Ecclesiæ Cantuariæ, etc.
Novimus, Domine, etc.

EPISTOLA CLXVII.

PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei, vene-
rabili fratri ANSELMO, Cantuar. archiep., etc.
Adversus illam, etc.

EPISTOLA CLXVIII.

PASCHALIS episcopus, servus... ANSELMO Cantua-
riensi, etc.
Suavissimas dilectionis, etc.

EPISTOLA CLXIX.

PASCHALIS episcopus, servus... ANSELMO Cantua-
riensi, etc.
Fraternitati tuæ, etc.

EPISTOLA CLXX.

Domino... ANSELMO Cantuar... illius devotissimus
famulus, etc.
Considerata, etc.

EPISTOLA CLXXI.

PASCHALIS episcopus, servus etc. Cantuariensi
archiep ANSELMO, etc.
De illata tibi, etc.

EPISTOLA CLXXII.

Vn quidam non contemnendæ auctoritatis sancto
Anselmo hæc scribit.
Charissime Pater et Domine, etc.

EPISTOLA CLXXIII.

Reverendissimo ANSELMO Cant. etc. HENRICUS, Dei
gratia rex Anglorum, etc.
Venerabilis Pater non tibi, etc.

EPISTOLA CLXXIV.

Suo charissimo Domino HENRICO, glorioso regi
Anglorum, ANSELMO, etc.
Quod vestra magnitudo, etc.

EPISTOLA CLXXV.

ANSELMO, etc., domino et amico ROBERTO, co-
miti de Mellentio, etc.
Vos scitis, etc.

A

EPISTOLA CLXXVI.

HENRICUS rex, etc., ANSELMO archiep., etc.
In die sancti, etc.

EPISTOLA CLXXVII.

Suo charissimo domino HENRICO, etc., ANSEL-
MUS, etc.
Gratias ago, etc.

EPISTOLA CLXXVIII.

HENRICUS rex Angl. ANSELMO archiep., etc.
De hoc quod, etc.

EPISTOLA CLXXIX.

HENRICUS rex Angl. ANSELMO Cantuar., etc.
Paternitati et sanctitati vestræ, etc.

EPISTOLA CLXXX.

PASCHALIS episcopus, servus, etc., fratri ANSELMO
Cantuar, etc.
De presbyterorum, etc.

426 EPISTOLA CLXXXI.

PASCHALI domino summo pontifici, ANSELMO, etc.
Non debeo etc.

EPISTOLA CLXXXII.

Domino PASCHALI summo pontifici, ANSELMO, etc.
Quoniam robur, etc.

EPISTOLA CLXXXIII.

ANSELMO archiep. RADULPHO episcopo Dunelmensi
salutem.
Mandastis mihi, etc.

EPISTOLA CLXXXIV.

Dilectissimo .. ANSELMO... archiepiscopo, THOMAS,
Eboracæ metropolis electus, etc.
Gratias ago vobis, etc.

EPISTOLA CLXXXV.

HENRICUS... rex... ANSELMO Cantuar., etc.
Mando vobis ut, etc.

EPISTOLA CLXXXVI.

ANSELMO arch... THOMÆ, electo, etc.
Mandas mihi in, etc.

EPISTOLA CLXXXVII.

ANSELMO archiep... THOMÆ electo, etc.
Mandavi vobis, etc.

EPISTOLA CLXXXVIII.

THOMAS electus, etc., ANSELMO, etc.
Exstat duntaxat fragmentum hujus epistolæ, quod
incipit: Causam qua differtur sacratio mea, etc.

D

LIBER QUARTUS

EPISTOLAS CONTINENS QUÆ HACTENUS SUNT INEDITÆ

(Ex ms. bibliothecæ Cottonianæ in Anglia.)

427 EPISTOLA PRIMA.

LANFRANCI AD LANFRANCUM ET GUIDONEM FRATRES.
Dilectissimis fratribus LANFRANCO et GUIDONI, frater

LANFRANCUS, perpetuam a Deo benedictionem.

Quia divinitus, etc. *Exstat inter epistolas Lanfranci*
quadragesima septima, Patrologiæ tom. CL, col. 511.

EPISTOLA II.

ANSELMI AD PASCHALEM PAPAM.

Domino reverendo, et Patri diligendo, PASCHALI summo pontifici, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, debitam subjectionem, et orationum fidelitatem.

Quoniam de sedis apostolicæ auctoritate pendent filiorum Ecclesiæ directiones et consilia, ideo ad vestræ paternitatis recurro præceptum et consilium. Cur autem tantum distuli vestræ celsitudini aliquid scribere, postquam redi in Angliam, per latorem præsentium, si placet, poterit agnoscere. Mortuo rege Guillelmo, cujus violentia per triennium exsulavi ab Anglia, cum magno desiderio sum a domino meo rege Henrico, et a principibus ejus et ab Ecclesia Anglorum revocatus, et cum magno gaudio susceptus. Qui postquam intellexerunt institutionem, quam audivi fieri in Romano concilio a venerabilis memoriæ prædecessore vestro papa Urbano, ne scilicet aliquis susciperet investituram Ecclesiæ de manu laici, et ne episcopus vel abbas homo ejus fieret, sensi et audivi quia nullo modo cum rex et principes ejus vellent suscipere. Qua de re mihi necessarium vestræ celsitudinis consilium exspecto. Quando Romæ fui, ostendi præfato domino papæ de legatione Romana super regnum Angliæ, quam ipsius regni homines asseverant ab antiquis temporibus usque ad nostrum tempus Ecclesiam Cantuariensem tenuisse, quam necessarie ita esse oporteat, nec aliter nisi contra utilitatem Ecclesiæ Romanæ et Angliæ fieri possit. Rei autem hujus rationes præsentis nuntio ex quadam parte ut vobis referat injunximus. Legationem vero, quam usque ad nostrum tempus, secundum prædictum testimonium, Ecclesia tenuerat, mihi dominus papa non abstulit. Audivi tamen quod, dum eram pro fidelitate sedis apostolicæ in exsilio, legationem ipsam archiepiscopo Viennensi vestra commendavit auctoritas. Quod quanta difficultate, imo impossibilitate plenum sit, intelligunt hi qui longum et periculosum intervallum maris et regnorum, Franciæ scilicet et Burgundiæ, inter Angliam et Viennam noverunt, ut scilicet archiepiscopus Viennensis Angliam, aut Angli Viennam pro suis causis frequentent. Quapropter suppliciter oro, servus et filius paternitatis vestræ, ne meo tempore Ecclesia, quæ mihi compatiendo multa adversa pro fidelitate Romanæ Ecclesiæ in paupertate me exsulante sustinuit, privetur ea dignitate quam ante me in antecessoribus meis se possedisse a vestra sede pronuntiat. Quando de Anglia exivi, erat ibi quidem professione sacerdos, non solum publicanus, sed etiam publicanorum princeps infamissimus, nomine Ranulphus, propter crudelitatem similem flammæ comburenti, pronomine Flambardus; cujus flamma qualis sit, non in Anglia solum, sed in exteris regnis longe lateque innotuit. Hunc rex nuper defunctus contra voluntatem omnium religiosorum, contra omnem justitiam ad episcopatum sine omni ejus correctione sublimare me exsulante

A præsumpsit. Qualis autem ante episcopatum vel post episcopatum in Simonia et in aliis criminibus extiterit, charitatis præsentis lator intimare poterit. Talis tamen pontifex, sicut ipse inordinate est, ubi non debuit, consecratus, ita extra diocesim suam ecclesias et personas sua sacratione contaminare non dubitavit. Hunc quando redi in Angliam, inveni captum a rege pro pecunia quam de ministris suis, velut publicanus, debebat male retenta, ut plena testatur regis curia, populo gaudente, velut de leone circumquaque vastante compresso. De quo, quando captus est, in audientia regis curiæ archiepiscopus ejus qui postea defunctus est, confessus est se illum non tenere pro fratre vel episcopo, et mentitum sibi esse omnia quæ consecrandus promiserat. Qui audiens redditum meum, auxilio meo sibi subveniri vel episcopo postulavit. Misi itaque ad eum quatuor episcopos cum præsentium portitore, dicens quia, si vellet se sic ad episcopatum accessisse ostendere ut tanquam episcopus tractari deberet, facerem ut libertatem hoc faciendi haberet; timebam tamen, fateor, maledictionibus populique lapidibus obrui, qui crudelitatem ejus cohibitam in libertatem inducerem. At episcopi in hoc, quia per eos quæsivi, eum sibi defecisse retulerunt. Qui postea clam de captione fugit in Northmanniam, ac inimicis regis domini sui sociatus, dominum piratarum, quos in mari misit, sicut pro certo dicitur, se constituit. De hoc quoniam Ecclesia sibi commissa, inter barbaros multis periculis exposita, diu pastore carere nequit, et de ecclesiis et personis quos consecravit consilii vestri jussionem postulamus. Mortuo archiepiscopo Eboracensi postquam reversus sum, electus est in ejus locum episcopus Redordensis, vir admodum litteratus, et in ecclesiasticis disciplinis eruditus. In hac electione nos episcopi clero et populo ejusdem Ecclesiæ assensum præbuimus. Quem valde desiderantem se vestro præsentare conspectui, ut palli largitione a vestra benignitate pro consuetudine honoraretur, rex pro quibusdam causis consilio principum suorum retinuit; atque ut illi pallium mittatis, celsitudinem vestram postulando impetrare desiderat. Cujus petitioni largitatem vestram favere, si preces nostras placet admittere, suppliciter flagitamus.

EPISTOLA III.

VULSTANI EPISCOPI WIGORNIENSIS AD ANSELMUM (42).

Reverendissimo ac beatissimo vitæ sanctitate, et summæ sedis dignitate præfato, ANSELMO archiepiscopo, VULSTANUS servorum Dei minimus, Wigorniensis Ecclesiæ episcopus merito indignus, orationis obsequia, fidelique ex charitate servitria.

De his, unde nobis dignitas vestra scribere et nostræ parvitas est dignata consilium quærere, quantum recordari possumus, dicere non omitterimus. Hanc demque unde consuluit causam ventilari nunquam audivimus, quia nullus aliquando existit, qui hanc Cantuariensi archiepiscopo potestatem adimere vel-

NOTÆ.

(42) Respondet Anselmi epist., quæ est 19 lib. III.

let, et ne dedicationem propriarum duntaxat ecclesiarum publice faceret, defenderet. Exstant quippe et in nostra diœcesi altaria, et quædam etiam ecclesiæ in iis scilicet villis, quas Stigandus vestræ excellentiæ prædecessor, haud tamen jure ecclesiasticæ hæreditatis, sed ex dono possederat sæcularis potestatis, nostris et antecessoris nostri temporibus, nobis inconsultis, nec antea nec postea quidquam inde calumniantibus, utpote hanc specialem potestatem ejusdem metropolitani episcopi esse scientibus. Judicium tamen hinc agitatum, aut hoc ex jure sibi vindicatum aliquando minime audivimus, sed quod in nostra diœcesi eum fecisse libere agnovimus, in aliorum etiam facere posse credimus. Ecce, quantum inde reminisci aut scire potuimus, prudentiæ vestræ intimavimus. Jam quid faciendum sit, ipsa consideret. Valeat paternitas vestra, et oret pro nobis.

EPISTOLA IV (45).

ANSELMI AD PASCHALEM PAPAM.

Domino reverendo, et Patri diligendo, PASCHALI summo pontifici, ANSELMUS servus Ecclesiæ Cantuariensis, debitam subjectionem, et orationum assiduitatem.

Postquam revocatus ad episcopatum redi in Angliam, ostendi decreta apostolica quæ in Romano concilio præsens audivi, ne scilicet aliquis de manu regis aut alicujus laici ecclesiarum investuras acciperet, ut per hoc ejus homo fieret, nec aliquis hæc transgredientem consecrare præsumeret. Quod audientes rex et principes ejus, ipsi etiam episcopi et alii minoris ordinis, tam graviter acceperunt ut asserebant se nullo modo huic rei assensum præbituros, et me de regno potius quam hoc servarent expulsuros, et a Romana Ecclesia se discessuros. Unde, reverende Pater, vestrum peti per epistolam nostram consilium, quam misi celsitudini vestræ per Guillelmum regis legatum. Sed quoniam responsi vestri literas non accepi, adhuc per legatos nostros quos mitto cum charissimis fratribus et coepiscopis nostris, qui pro eadem re vestram sanctitatem adeunt, jam petitum iterum suppliciter per charitatem sublimitatis vestræ certum peto consilium. Oramus Dominum nostrum Jesum Christum, ut vos conservet ad laudem et gloriam nominis sui et utilitatem Ecclesiæ suæ.

EPISTOLA V.

ANSELMI AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Glorioso domino suo HENRICO, gratia Dei, regi

Anglorum, ANSELMUS archiepiscopus, fidele servitium et fideles orationes.

Precoi vos, mi charissime domine, ut dominum et regem et tutorem Ecclesiæ Dei vobis commissæ, ut audiatis intente planctum istius monachi de Mirelei, et secundum quod intelligetis vos decere et Ecclesiæ expedire, sentiat regiam et paternam vestram subventionem et consolationem. Ego vero, fidelissimus animæ vestræ et corporis vestri, et veri honoris vestri, consulo vobis et obsecro ne, proponendo Ecclesiæ Dei personas quales non de eis et aliter quam debetis, et consilio secundum quorum consilium non debetis, attrahatis, quod absit! nam Dei super vos. Certum enim est quia jam in aliquibus pravi et infideles, quantum ad animam vestram, consilium, aliter quam oporteret vobis consuluerunt. Omnipotens Deus sic vobis det regere quæ vobis commisit ut ipse vos regat et ab omni malo tueatur.

EPISTOLA VI.

ANSELMI AD PASCHALEM PAPAM.

Domino reverendo, et Patri diligendo, PASCHALI summo pontifici, ANSELMUS servus Ecclesiæ Cantuariensis, debitam subjectionem, et orationum assiduitatem.

Quanto studio mens mea sedis apostolicæ reverentiam et obedientiam pro sua possibilitate amplectatur, testantur multæ et gravissimæ tribulationes cordis mei soli Deo et mihi notæ, quas ab initio episcopatus 429 mei per quatuor annos in Anglia, et per biennium in exilio passus sum, quia ejusdem sedis subjectionem abnegare nolui. A qua intentione spero in Deo quia nihil est quod me retrahere possit. Quapropter in quantum mihi possibile est, omnes actus meos ejusdem auctoritatis dispositioni dirigendos et ubi opus est corrigendos volo committere. Qualiter ergo sim ad præsens in Anglia, breviter scribo, quia latoribus præsentium plenus hoc viva voce significandum dimitto, postquam revocatus a rege Angliæ qui nunc est, ad episcopatum redi, ostendi decreta apostolica quæ in Romano concilio præsens audivi, ne scilicet laicus investuras ecclesiarum daret, neque aliquis de manu ejus acciperet, aut pro hoc homo ejus fieret, nec aliquis hæc præsumptem consecraret; qui vero hæc transgrediretur, excommunicationi sancti concilii subjaceret. Quod audientes rex et principes ejus, ipsi etiam episcopi, quanta mala hinc processura, quid

NOTÆ.

(45) Hanc epistolam cl. V. Henricus Warthon in Angliæ sacræ tomo II, pag. 478, dedit cum hac epigraphæ. *Epistola Anselmi vitata in editione Operum Anselmi Parisiensis anno 1675 a Gabriele Gerberonio adornata, ex codice ms. vetusto bibliothecæ Lambethanæ restituta.* Hanc inscriptionem ut legi, non potui non mirari summam viri eruditi oscitantiam (nam malam fidem suspicari prohibet vel ipse libri sui titulus quo, non obscure fatetur *Angliam sacram* exstitisse ad annum usque 1540, hoc est quandiu Romano pontifici tanquam vero ac legitimo capiti

adhæsit). Sane si non perfunctorie et forte præcipiti oculo Gerberonio editionem perlustrasset, illam ipsam epistolam quam restituere se arbitratus est puram putam, qualem ipse typis mandavit, reperisset, a Gerberonio editam lib. IV, epist. 4, pag. 428. Igitur duas Anselmus ad Paschalem ejusdem argumenti scripsit epistolas: unam quæ lib. III exstat. num. 47; alteram inter novas lib. IV, epist. 4, quam si legisset Warthonus, procul dubio non recudisset, multo minus malæ fidei Gerberonium insimulasset. MARTINE.

acclamaverunt, gravior dicere; dicant legati præsentes qui audierunt. Tandem in me conversi uno sensu pariter omnes affirmaverunt me posse extinguere omne malum, quod ex his decretis processerit; assenserant, si precibus episcoporum meas vellem associare. quatenus celsitudini vestræ placeret prædictam sententiam mitigare. Quod si facere recusarem, omne malum quod inde eveniret, mihi imputandum sine ulla mea excusatione judicarent. Ne igitur aliquid videar contemnerē, aut meo solo sensu vel propria voluntate quidquam facere, nec illos audeo non audire, nec de vestræ sanctitatis dispositione aliquatenus volo exire. Servata igitur apud me reverentia et obedientia sedis apostolicæ, precor ut, quantum dignitas vestra secundum Deum permittit, petitioni prædictæ, quam vobis legati exponent, juxta sapientiam vestram, condescendatis; et quid me jubeatis in hac re facere, quidquid futurum sit, per legatos præsentes certum me faciatis. Oramus omnipotentem Deum ut paternitatem diu incolumem in integra prosperitate ad Ecclesiæ suæ robur et consolationem conservet.

EPISTOLA VII.

ANSELMI AD GUILLELMUM WINTONIÆ ELECTUM EPISCOPUM.

ANSELMUS archiepiscopus, dilecto dilectiori suo GUILLELMO electo episcopo Wintoniæ, salutem.

Mandate mihi si in proximis Quatuor Temporibus venturi estis ad me pro sacerdotio, et si in sequenti die post acceptionem sacerdotii vultis consecrationem episcopalem accipere. Oportet enim me hoc præscire, quia si tunc consecrationem episcopi suscepturi estis, veniam tunc Cantuariam, et invitabo episcopos qui mecum sint, ad tale opus, ut decet, faciendum. Si autem sacerdotium tantum prædicto tempore vultis accipere, non veniam tunc Cantuariam, quia ubicunque fuero illud facere poterō. Ubi autem tunc ero, pius charitati vestræ notificabo.

EPISTOLA VIII.

ANSELMI AD JOANNEM PRIORUM.

ANSELMUS servus Ecclesiæ Cantuariensis, amico suo JOANNI, priori canonicorum de monte S. Eligii, et congregationi sub illo Deo servienti, salutem.

Clericus iste natione Anglus, nomine Northmannus de quadam ecclesia in qua noviter sunt congregati clerici qui regulariter vestro more vivere volunt, venit ad vos desiderans vobiscum aliquanto tempore, quanto vobis placuerit, conversari, quatenus vestro ordine et vestris consuetudinibus instrui possit in servitio Dei ad suam et aliorum utilitatem. Qui quoniam noster familiaris est, ne aliquis suspicetur eum alia causa peregrinari, rogat litterarum nostrarum testimonio notificari, et nostra notitia et prece apud vos ad hoc quod desiderat adjuvari. Quamvis ergo de vestra religione nihil nisi sola dilectione meruimus, tamen quia de vestra con-

versatione et benevolentia confido, quoniam religiosorum est ad religionem volentes proficere libenter, cum opportunitas se exhibet, instigare, precor ut ei, quantum vobis opportunum erit, concedatis, sicut postulat, in vestra conversatione remaneat.

EPISTOLA IX.

ANSELMI AD BALDUINUM REGEM HIERUSALEM.

BALDUINO, gratia Dei, regi Hierusalem, charissimo domino, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, per regnum terrenum ad cœlestem sublimatum.

Benedictus Deus in domis suis, et sanctus in omnibus operibus suis (*Psal. XLIV, 13*), qui vos ad regis dignitatem sua gratia in illa terra exaltavit, in qua ipse Dominus noster Jesus Christus per se ipsum principium Christianitati seminans, Ecclesiam suam, ut inde per totum orbem propagaretur, novam plantavit, quam propter peccata hominum iudicio Dei ab infidelibus diu ibidem oppressam sua misericordia nostris temporibus mirabiliter resuscitavit. Ego itaque, memor magnæ dilectionis et beneficiorum quæ in patre et matre vestra et filiis eorum erga me sum expertus, exprimere scribendo nequeo quantum de gratia Dei quam in fratre vestro et vobis, eligendo vos ad illam dignitatem ostendit, gaudeo, et quanto affectu ut vos qui fratri successistis, non tam vobis quam Deo regnare studeatis, desidero. Unde, mi charissime domine, etiamsi mea exhortatione non egeatis tamen ex cordis abundantia, ut fidelissimus amicus præcor vos, moneo, obsecro, et Deum oro quatenus sub lege Dei vivendo voluntatem vestram voluntati Dei per omnia subdatis. Tunc enim vere regnatis ad vestram utilitatem, si regnatis secundum Dei voluntatem. Ne putetis vobis, sicut multi mali reges faciunt, Ecclesiam Dei quasi domino ad serviendum esse datam, sed sicut advocato et defensori esse commendatam. Nihil magis diligit Deus in hoc mundo quam libertatem Ecclesiæ suæ. Qui ei voluit non tam prodesse quam dominari, procul dubio Deo probantur adversari. Liberam vult esse Deus sponsam suam, non ancillam. Qui eam sicut filii matrem tractant et honorant, vere se filios ejus et filios Dei esse probant. Qui vero illi quasi subditæ dominantur, non filios, sed alienos se faciunt, et ideo juste ab hæreditate et dote illi promissa exhæredantur. Qualem illam constituetis in regno vestro, in hac nova resuscitatione talem illam diu **430** suscipient et servabunt in futura generatione. Quod autem ego vobis persuadere desidero, oro Deum omnipotentem ut ipse persuadeat, et sic vos in via mandatorum suorum deducat, et ad gloriam regni cœlestis perducatur. Amen. Remerium latorem præsentium, qui se de vestra nutritura esse cognoscit, celsitudini vestræ commendo. Et quia mecum diu conversatus de domo nostra, ubi se sua strenuitate et bonis moribus valde amabilem fecit, ad vos vadit; precor, ut Dominum dilectum, quatenus apud vos melius illi sit, propter amorem nostrum. Valet.

EPISTOLA X.

ANSELMI AD ANHELITEM ABBATISSAM EJUSQUE SANCTIMONIALES.

ANSELMUS archiepiscopus, filie charissimæ, domine abbatissæ ANHELITI et sanctimonialibus, sub ea Christo famulantibus, salutem et benedictionem.

Si vos multum non amarem, multum vos increparem, quia postquam vos ipsæ ad me nuntium vestrum misistis, et de illo mortuo quem quidam volunt pro sancto haberi quid vobis faciendum esset nostrum consilium requisistis, in consilio nostre non stetitis, sed insuper præcepto nostro inobedientes exstitistis. Quapropter mandans præcipio vobis ut, si a divino officio suspendi non vultis, omnem amodo honorem cuius sancto debitum illi mortuo auferatis, et ei nec oblationem faciatis, nec factam ad opus vestrum suscipiatis. Filium autem ejus qui ad tumbam ipsius decumbit et ibi moratur a villa depellite, nec ei amplius aliquam inibi facultatem manendi relinquit. Valete.

EPISTOLA XI.

ANSELMI AD HILDEBERTUM CENOMANENSEM EPISCOPUM (44).

ANSELMUS servus Ecclesiæ Cantuariensis, HILDEBERTO domino, et reverendo coepiscopo Cenomansensi, salutem temporalem et æternam.

Litteræ vestræ sanctitatis valde me vobis debitorem reddunt, non quia me supra me extollunt, sed quoniam immensam dilectionis erga me sinceritatem ostendunt. Si enim propter Deum ut illi placeamus inimicos, multo magis ne illi displiceamus diligere debemus amicos. Quapropter si aut nullam aut minorem dilectionem vobis tribuo, injustum in mea conscientia me judico. Sicut igitur hanc voluntate injustitiam, sic vestram amplecti desidero amicitiam. Fateor etiam quia si mihi esset possibile, vos ad duplum quam me diligatis deberem diligere, quia vos me prævenistis amore quod probastis munere. Nam, quoniam immeritum dilexistis, non minus debeo rependere, et sicut datis exemplum tantumdem gratis debeo impendere. Quoniam, si significastis vobis placere hoc quod de opusculis nostris vidistis, præsumimus vobis mittere quædam, quæ, ut puto, nondum vidistis.

EPISTOLA XII

ANSELMI AD MATHILDEM REGINAM ANGLORUM.

Domine et filie charissimæ MATHILDI reginæ Anglorum, ANSELMUS archiepiscopus Cantuariæ, fideles orationes, et fidele servitium, et benedictionem Dei et suam.

Gratias ago Deo et celsitudini vestræ pro bona voluntate, quam erga me habetis et erga Ecclesiam Dei, et oro Deum omnipotentem, ut in sua dilectione vestram augeat devotionem, et sic vos in hoc faciat perseverare ut æternam ab eo recipiatis retributionem. Oro etiam ut sic faciat vestram bonam inten-

tionem proficere quatenus per vos cor Domini nostri regis avertat a consiliis principum quæ reprobat, et consilio suo quod in æternum manet, adhærere faciat. Consolationem et exhortationem vestram gratanter sicut a domina et secundum Deum amica accipio, quia de Dei dilectione illam procedere intelligo. Si quid placet vestræ dilectioni mihi mandare, latori præsentium sicut mihi ipsi viva voce secure potestis intimare. Omnipotens Deus omnes actus vestros dirigat, et vos ab omni malo custodiat.

EPISTOLA XIII.

ANSELMI AD ROBERTUM COMITEM FLANDRIÆ.

Domino, et in Deo dilecto, ROBERTO comiti Flandriæ, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis fideles orationes cum servitio.

Audivi quia quosdam de vestris abbatibus concessistis regulari electione ordinari, ut investituram de manu vestra non acciperent. Unde gratias ago Deo cujus gratia cor vestrum ad hoc quod sibi placet direxit, et gaudeo pro vobis quia ecclesiasticis institutis ad Christianæ religionis profectum valentibus sine contradictione favetis. Cum enim hoc facitis, non homini, sed Deo obeditis, et vos verum et fidelem filium Ecclesiæ Dei et verum Christianum ostenditis et vos esse de ovibus beato Petro apostolo commendatis, cui Deus claves dedit regni cælorum monstratis. Certum quippe est quoniam qui non obedit Romani pontificis ordinationibus, quæ fiunt propter religionis Christianæ custodiam, inobediens est apostolo Petro cujus vicarius est, nec est de grege illo qui ei a Deo commissus est. Quærat igitur ille alias regni cælorum portas, quia per illas non intrabit quam claves Petrus apostolus portat. Gaudens itaque gratias ago vobis, et oro ut Deus retribuatur vobis, quia bonum exemplum aliis principibus datis, et omnes servos Dei hoc modo ut orent pro vobis invitatis et Deum ad amorem et auxilium vestrum in vestris negotiis invocatis. Precor, obsecro, moneo, consulo, ut fidelis animæ vestræ, mi domine, et ut in Deo vere dilecte, ut nunquam aestimetis vestræ celsitudinis minui dignitatem, si sponsæ Dei et matris vestræ Ecclesiæ amatis et defenditis libertatem; nec putetis vos humiliari, si eam exaltatis, nec credatis vos debilitari, si eam roboratis. Videte, circumspicite, exempla sunt in promptu; considerate principes qui illam impugnant et conculeant, ad quid proficiunt, ad quid deveniunt? Satis patet, non eget dictu. Certe qui illam glorificant, cum illa et in illa glorificabuntur. Inter quos Deus vos et conjugem vestram et prolem vestram in præsentem et in futura vita annumeret. Amen.

431 EPISTOLA XIV.

ANSELMI AD ROGERUM, ROBERTUM ALIOSQUE ABBATES.

ANSELMUS, gratia Dei, archiepiscopus Cantuariensis, ROGERO abbati, et ROBERTO filio comitis Hugonis et aliis monachis de monasterio Sancti Ebrulfi.

NOTÆ.

(44) Responsio est ad Epistolam 161 lib. III et ad epistolam 162.

Nimis palam est, nec dissimulari ullatenus potest quomodo ingressi estis cœnobium Sancti Edmundi, et qua violentia extorqueere conamini electionem fratribus ejusdem Ecclesiæ et assensum vestræ inordinatæ voluntatis. Quod, quam irreligiose, quam contra monachicum propositum, et contra regulam sancti Benedicti, quam professi estis, et contra sacram Scripturam quæ dicit: *Nemo sibi sumit honorem, sed qui vocatur a Deo (Hebr. v, 4)*, et contra ipsum Deum faciatis, videt ipse Deus qui discernit inter pastorem et lupum rapacem. Et quidem dominum meum regem prohibere nequeo quin vos constituat super terrena, sed super animas propter quas abbas et dicitur et constituitur, nemo potest quemquam constituere, nisi quibus Deus dedit potestatem ligandi atque solvendi. In meo primatu et archiepiscopatu est illa Ecclesia, et proprie pertinent ejus consecrationes ad archiepiscopum Cantuariæ, quem me esse non ignoratis. Nihil igitur eorum quæ ad me pertinent alicui vestrum unquam concessi aut concedo; imo oro Deum et conabor, quantum adjuvante Deo poterio, ut Deus convertat cor domini mei regis ad hoc quod Deo magis placet, et animæ ejus expedit; et faciet eum corrigere secundum voluntatem suam, si quid contra eam facit. Christiani estis sub Christiana lege, et sub monastica professione vos vivere profitemini. Si contra hoc facitis, nec Christianos nec monachos vos esse aperte ipso opere fatemini. Certissimum autem est quia si in hoc perseveratis, contra prædictam professionem facitis. Moneo igitur vos, ut Christianos et monachos, quatenus vos plus Deus timere quam hominem ostendatis, et ab incepta perversitate constanter desistatis. Quod si magis adversari Deo vultis quam hominibus, annuntio vobis quia Deus adversabitur animabus vestris. Deus cui dicitur: *Tibi delectus est pauper; orphano tu eius adjutor (Psal. x, 14)*, ipse videat et intueatur, si quas tribulationes fratribus ejusdem Ecclesiæ deinceps feceritis.

EPISTOLA XV.

ANSELMI AD GERARDUM EBORACENSEM ARCHIEPISCOPUM.

ANSELMUS, Ecclesiæ Cantuariensis servus, reverendo archiepiscopo GERARDO EBORACENSI, salutem.

Sciat caritas vestra quia litteras illas quas queritur legi et transcribi, nec ego alicui ostendi, nec dedi vel misi, nec aliquis per me, nec scio quomodo factum sit quod aliquis eas ut transcriberentur habuit; et cum hoc legi in litteris vestris factum esse, mihi displicuit. Et quamvis vestra prudentia nihil suspicetur de me quod dedecet, meum tamen est confiteri et asserere, quia non amo contumeliam vestram, aut alicujus coepiscoporum meorum, nec quoquo modo res se habeat de litteris illis, mendarii vos arguendos existimo. Cum autem loquar vobis, cum si quid rescribo non sufficit, viva voce spero me satisfacturum esse, quia nec ego in hac re culpabilis sum, nec a legatis nostris aliqua immissa est falsitas. Capitula concilii solummodo mitto, quia sententiarum eorum expositiones nulli volo transcribere, donec

vestro et aliorum episcoporum qui in concilio adfuerunt approbentur iudicio.

EPISTOLA XVI.

ANSELMI AD EUMDEM.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, reverendo archiepiscopo GERARDO EBORACENSI, salutem.

Lætor de vestro bono et religioso studio circa clericorum vestrorum integritatem. Ad ea vero de quibus vestra prudentia nostrum petit consilium, respondeo quia de iis quæ in concilio nostro et coepiscoporum nostrorum communi consensu statuta sunt, nihil relaxandum consulo. De iis autem de quibus in eodem concilio non tractavimus, non enim simul omnia necessaria potuimus, ut de ablatione præbendarum ante idem concilium venditarum, et de similibus, quoniam non solum ad meam et vestram personam, et ecclesias nostras pertinent, sed etiam ad multas ecclesias et personas, et in iis multi dissentiant, conveniens mihi videtur ut in proxima Nativitate Domini nostro et coepiscoporum nostrorum communi consilio Deo dictante sententiam certam statuamus.

EPISTOLA XVII.

HUGONIS ABBATIS CLUNIACENSIS AD ANSELMUM.

Dulcissimo ac venerabili, merito amando venerandoque Patri domino ANSELMO, sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ summo pontifici, frater Hugo abbas Cluniacensis, cum suo pusillo grege, quod præparavit Deus diligentibus se in veritate.

Quoniam, vir sanctissime, difficile est optata nos ad invicem saluari præsentia, vel mutua et frequenti collatione corda nostra delectari, bonum arbitramur, si saltem litterali visitatione animos nostros pro tempore pascamus. Quis enim tam gloriosum tamque spiritualem habens in Christo amicum, qualem vos divina nobis concessit gratia, non omnimodis optet saluberrima illius recordatione recreari et relevari sancta renuntiatione. Prius quidem quam faciem vestram videremus, ille suavissimus odor bonæ famæ, aures nostras reverberans, jam dulcedine sua nostrum interiorem hominem impinguabat. At postquam vestram hilarem præsentiam cernere Deo volente meruimus, non est facile dictu qualiter totus vobis adhæsimus, vestroque cordi quasi partem nostri univimus. Verum non hæc nostra sunt, sed illius qui spirat ubi vult (*Joan. iii, 8*). Ipsi gratias agimus, ipsum exoramus ut quos ita junxit in hac vita, non permittat separari in cœlesti gloria. Perpendimus satis vos multas et graves postquam a nobis discessistis pertulisse anxietates. Et si voluntas esset summi dispositoris, scimus vos desiderasse multo magis cum Maria sedere ad pedes Domini (*Luc. x, 39*) ejusque vultum contemplari, quam laborare ministrando cum Martha (*ibid., 40*). Verumtamen quia potestas hominis non est in manu ipsius, date manum voluntati illius, cui est cura de vobis, quique luce clarius novit quid sit vobis salubrius. In eo totam spem vestram reponite, ab ipso virtutem et perseverantiam quærite quantum fieri potest,

patiens ad omnia. Adsit vobis ille qui nulli unquam defuit in ipso speranti. Sed cur nos imperiti aquam in mare deferimus, dum sanctitatem vestram quasi docere præsumimus? Non docemus, sed præcordialem amicum nostrum consolari volumus; hoc tantum secure addentes, quia domus Cluniacensis ancilla vestra in vita et morte vestræ non deerit servituti. Filium autem nostrum domnum Gohidum sacristam ad partes illas, sicut ab ipso melius audietis, destinantes vestræ commendare paternitati necesse non arbitrantur, quoniam cum **432** magnis sæpius referre solet quantæ charitatis consilium auxiliumque ei in præterito anno contulistis. Nec solum ipse, sed et omnes fratres nostri per vestram transeuntes præsentiam, plurimam vestræ sanctitatis prædicant charitatem. Super quibus, quantas prævalemus gratias persolventes humiliter petimus ut per hunc ad nos remeantem vestrum esse, vestrumque velle, nobis insinuare dignemini, ut gaudere possimus cum gaudente et cum dolente, quod omnipotens Deus avertat a vobis, ut filii condoleamus. Gratia Dei et pax vobiscum, pater gloriose. Memento nostri in sanctis orationibus vestris.

EPISTOLA XVIII.

ANSELMI AD HUGONEM LUGDUNENSEM ARCHIEPISCOPUM (45).

Domino reverendo, et Patri diligendo, HUGONI venerabili primati Lugdunensi, ANSELMUS servus Ecclesie Cantuariensis, quod servus, quod filius, quod totus suus.

Gaudendo gratias agimus Deo, et gratias agendo gaudemus quia pietas divina vestrum desiderium visitandi locum in quo salus nostra procurata est, adimplevit, et nos de reditu vestro et de salute vobis restituta lætificavit. Gratias quoque refero vestræ paternitati, non solum pro multimodis beneficiis mihi impensis, verum etiam pro indeficienti bona voluntate, quæ me paterna sollicitudine et litteris suis visitare et ad eadem beneficia repetenda, si opus sit, non cessat visitare. Quibus bonis quoniam nihil ego cogitare queo quod possim recompensare, Deum omnipotentem pro cuius amore hoc facitis, quanto affectu possum oro, ut ipse vobis dignetur remunerare. Nostrium esse quale sit in Anglia, charitas vestra desiderabat per scriptum cognoscere, sed legatus vester plenus vobis viva voce quam ego scribendo poterit ostendere. Hoc tantum dico quia, quando spero meas adversitates mitescere, tunc magis sentio eas exardescere. Tota enim me vis Angliæ, cum solus ibi sim, molitur subvertere, quia me ab obedientia sedis apostolicæ non valet avertere; ad quod etiam ipsi episcopi cum rege sic æstuant ut etiam consecrationes quæ non nisi ad me pertinent, si sit qui velit accipere, ipsi præsumere non metuant. Omnipotens Dominus vestram nobis paternitatem in gratia sua diu conservet incolumem. Amen.

EPISTOLA XIX.

ANSELMI AD DIACUM S. JACOBI EPISCOPI

DIACO reverendo Sancti Jacobi episcopo ANSELMUS, servus Ecclesie Cantuariensis, gratiæ supernæ auxilium et consolationem.

Cum semper nos Christiani invicem congaudere debeamus et condolere, tunc utique maxime cum prosperitatem et exaltationem Christianitatis et adversitatem ad ejusdem humiliationem cognoscimus pertinere; vestri itaque timoris atque doloris ex litteris vestris causam cognoscentes, unde timetis, inde timeamus, et quod doletis, pariter dolemus. Quia milites nostros contra Sarracenos ad vestrum auxilium commoneri desideratis, libenter pro opportunitate nostra eos commonebimus, et ad subventionem Christianorum commovēbimus. Sed novit sanctitas vestra quia regnum Anglorum bellorum contra se undique surgentium nuntio fere quotidiano commovetur, unde satis vereor ne contingat nos pro vobis minus prodesse, quia nolis hostes timeamus obesse. Nam dum quisque curat tueri propria minus potest curare communia. Conabimur tamen, Deo annuente, hoc efficere orationum devotione, quod non valemus militum collectione. Speramus autem in misericordia Dei quia non relinquet virgam peccatorum super sortem justorum (*Psal.* cxxix, 5), neque tradet bestiis animas confitentes sibi (*Psal.* lxxiii, 9). Omnipotens Deus adjutor in opportunitatibus, in tribulatione (*Psal.* ix, 10), subveniat vobis secundum necessitatem vestræ tribulationis. Amen.

EPISTOLA XX.

ANSELMI AD GUILLELMUM ROTHOMAGENSEM ARCHIEPISCOPIUM.

Domino et Patri GUILLELMO, reverendo archiepiscopo Rothomagensi, ANSELMUS servus Ecclesie Cantuariensis, salutem.

Clamo et queror ad vos, et ad vos et ad omnes episcopos et abbates et totam Ecclesiam Northmanniæ pro me et pro congregatione ecclesie Sancti Edmundi quæ est in Anglia, de abbate monasterii Sancti Lbrulfi quod est in Northmannia, et vestram peto justitiam. Injuria, quam nobis nimis inordinate fecit in Anglia, præter opinionem quam de illo habebamus, hæc est. Juvenem quemdam filium comitis Hugonis de Cestrie, nimis carentem prudentia et utilitate et virtutibus ad abbatem pertinentibus personam, per potestatem regiam iugessit in ecclesiam Sancti Edmundi cum armis, monachis, quantum in ipsis erat, recusantibus et contradicentibus, et omnino sine nostra concessione, ad quem pertinent omnes ejusdem ecclesie consecrationes. Qui ibi nititur extorquere ab ipsis monachis obedientiam et electionem, et ut animas suas commendent illi custodiendas, qui quam non idoneus ad hoc sit, aperte cognoscitur, quia ipse nusquam sine laterna et cu-

NOTÆ.

(45) Est responsio ad epist. 64 iij. iii.

stodia, atque antequam ad hoc assumeretur, sibi ipsi A
cre lebatur. Precor igitur ut eundem abbatem au-
ctoritate vestra monachum suum revocare cogatis,
et ecclesiam quam inique opprimit, velut a lupo
rapace et oves dispergente liberetis, ne nos aliquid
super monachum vestrum nostræ auctoritatis cen-
sum, vestra cessante, facere cogamur. Valete.

EPISTOLA XXI.

ANSELMUS AD ELFERUM ET ALIOS MONACHOS.

ANSELMUS archiepiscopus, fratribus et filiis cha-
rissimis, p*ro* ELFERO, et aliis monachis cœnobii
Sancti Edmundi, salutem et benedictionem Dei.

Misereor et compatior charitati vestræ in longa
et nimia tribulatione laboranti. Et tanto magis
affectuosius hoc facio, quanto vos non pro terrenæ
rei cupiditate, sed pro justitia tribulari considero. B
Justitia enim est, quia non contra ordinem vestrum,
non contra regulam S. Benedicti, non contra aucto-
ritatem aliorum sanctorum Patrum, nec sine con-
silio eorum a quibus regionis regimen et consilium
expectare debetis, abbatem vultis accipere. Qua-
propter si propter hoc perturbationes et molestias
patimini, videbit Deus qui omnia mala aut corrigit,
aut punit, et bona nutrit et confortat, et dabit vobis
consolationem suam congruo tempore qui adiutor
est in opportunitatibus in tribulatione (*Psal.* ix, 10),
si tamen flagella Patris sustinere humiliter volueritis,
et in spe misericordiæ ejus non defeceritis. Ad illum
clamate non solum orando, sed et vitam vestram in
mandatis ejus et in ordinis vestri custodia toto corde, C
toto conatu, in omni loco et in omni tempore ser-
vando. Gravitas est aliquando et ingrata in tribulatione
patientibus verborum sine alio auxilio consolatio,
sed non debet hoc esse servus Dei, qui spem certam
habent in Deo, quia quanto major est tribulatio, tanto
major sequitur patientiæ retributio. Omnipotens
Deus sua vos lætificet consolatione, et in prosperis
et in adversis sua vos semper protegat benedictione.

433 EPISTOLA XXII.

ANSELMUS AD GUILLELMUM ROTHOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM

Domino et Patri reverendo GUILLELMO, archiepi-
scopo Rothomagensi, ANSELMUS, servus Ecclesiæ
Cantuariensis, cum assiduis orationibus fidele ser-
vitium.

Pro injuria et oppressionibus, pro gravaminibus,
pro destructione ecclesiæ S. Edmundi clamavi ad
paternitatem vestram, et nondum exaudistis clamo-
rem nostrum, conquestus sum, et nondum sensi
compassionem vestram. Promisistis vos facturos
quod rogaveram de monachis monasterii S. Ebrulfi
qui prædictam ecclesiam gravant, spoliant, destituunt,
sed nimis moratur effectus promissionis vestræ,
adhuc clamor intimo doloris corde cogente pro me ad
cujus propriam curam pertinet illa ecclesia, et pro
fratribus qui in ea conversantur; propter Deum, si
zelum Dei habetis, si episcopalem pietatem habetis,
rogo, obsecro, ad vestigia vestra mente me pro-
sterne, succurrite, miseremini orphanis et viduæ

Ecclesiæ, quibus pro parte invehitur privignus, pro
pastore lupus, pro ductore cæcus, pro doctore ne-
sciens, pro abbate fur et latro, quia non intrat per
ostium. Revocate monachos vestros, liberate nos ab
oppressionibus eorum. Facite ut abbas monasterii
S. Ebrulfi revocet monachos suos, quos contra le-
gem Dei et ordinem suum in ecclesiam prædictam
ingessit, et res ejusdem ecclesiæ quas inde abstulit
sacrilega rapina, juste restituat. Valete et succur-
rite, precor, festinate.

EPISTOLA XXIII.

ANSELMUS AD ROBERTUM, ERNULFUM, RADULFUM, PHILIP-
PUM, BERNARDUM ET ALIOS.

ANSELMUS Cantuariensis archiepiscopus, ROBERTO
comiti, et fratri ejus ERNULFO comiti, et RADULFO
DE MORTUO MARI, et PHILIPPO DE BRAJOSA, et BER-
NARDO DE NOVO MERCATO, et aliis qui terras habent in
episcopatu degentibus Vailfridi episcopi, amicis et
filiis in Deo charissimis, salutem et benedictionem
Dei.

Quamvis vos ipsi solliciti esse debeatis de salute
vestra, ad me tamen pertinet ut vos ad hoc quod
vos decet coram Deo et animabus vestris expedit,
excitem amica exhortatione, et invitem paterna ad-
monitione. Precor itaque vos ut amicos, et consu-
lendo moneo ut filios dilectos, quatenus dilecto Wil-
frido episcopo de Sancto David, propter honorem
vestrum et propter religionem Christianam, omnem
reverentiam et obedientiam quæ episcopo in suo
episcopatu debetur cum amore exhibeatis, et quæ-
cumque episcopali dispositione fieri debent, ejus
consilio faciatis. Sic enim vos ipsos ante Deum exal-
tabitis, si vos religiosa humilitate episcopo vestro,
sicut Deus ordinavit, subjeceritis. Et si in aliquo
vestro consilio opus habuerit, promptos vos ut Chi-
stianos bonos inveniat, quatenus Deus vobis in
omnibus necessitatibus vestris subveniendo retri-
buat. Hoc quoque maxime moneo et consulo, quia
vobis valde necessarium est, si Deum non vultis
offendere, ut si terras aut decimas, aut ecclesias, aut
aliquid quod ad ecclesiam ejus ecclesiastica rectitu-
dine pertinet, tenetis, ut reddere propter timorem
Dei studiose curetis. Nam certum est quoniam qui
Deum exhæredat, vel ecclesias ejus in hac vita, si
D sine poenitentia et emendatione moritur, a regno
Dei exhæredatur in futura vita. Omnipotens Deus
sic vos det hæc et alia bona in hoc sæculo operari,
ut vos faciat de beata retributione in æternum glo-
riari.

EPISTOLA XXIV.

ANSELMUS AD ROBERTUM NORTHMANNIÆ PRINCIPEM.

Suo domino, et totius Northmanniæ principi RO-
BERTO, ANSELMUS servus Ecclesiæ Cantuariensis,
fidele servitium cum orationibus.

Qualiter dominus Guillelmus electus episcopus
Wintoniensis de Anglia exierit, non est opus scri-
bendo ostendere quoniam per ipsum et per alios qui
rem ipsam cognoscunt poteritis discere. Sed quo-
niam ad me maxime pertinet illi compatiendo, et

per me et per alios, quantum possum, sicut debeo A nem et remissionem, et orationum mearum, si subvenire, precor celsitudinem vestram si quid apud eam valeo quod deceat impetrare, quatenus in vobis sicut homo vestri et sicut illi cognoscitis expedire, auxilium et consilium cum amore inveniat.

EPISTOLA XXV.

ANSELMI AD GUILLELMUM ROTHOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Domino et Patri GUILLELMO, reverendo archiepiscopo Rothomagensi, ANSELMUS servus Ecclesiæ Cantuariensis, fideles orationes cum servitio.

Cum semper gaudere et Deo gratias agere debeamus, quoties servos Dei gloriam mundi pro Christi amore contemnere videmus, nec ulla violentia aut blandimentis a rectitudine posse separari, tunc utique hoc maxime facere debemus, cum in filiis et familiaribus nostris hoc cognoscimus operari. Quanta autem virtute, quanta constantia dominus Guillelmus filius vester, et gratia vestra noster, quem canonicum et decanum Ecclesiæ vestræ electum canonicè episcopi Wintoniensis Ecclesiæ nobis charitative concessistis, consecrationem ab iis a quibus eam sicut offerebatur recipere non debeat respuerit, et quomodo propter hoc rebus suis spoliatus et de Anglia expulsus sit, nullius scripto melius quam ejus viva voce, et eorum qui cum illo, quando hæc facta sunt, adfuerunt, paternitas vestra cognoscere poterit. Quæ res, quantum in ipso est, tam fortiter facta est, tamque patenti honestate se manifestat ut nullius relatione ad laudem ejus augeri valeat. Quapropter, quamvis nostra piece prudentia vestra non egeat, tamen ex cordis abundantia obsecro ut eum benigne sicut filium vestrum et meum pro justitia exsultantem suscipiat, atque cum amore et honore ei auxilium suum et consilium, ubi res exiget, exhibeat. Aliis quoque quod ab illo de hac re reverentia vestra audiet, secure pro veritate testetur, et eos ad ejus amorem et honorem sicut meruit exhortetur. Valete.

EPISTOLA XXVI.

ANSELMI AD ROGERIUM SUUM AMICUM.

ANSELMUS, archiepiscopus, amico suo ROGERIO, salutem et benedictionem.

Vulgo solet dici quia amicus, velut medicus, in necessitate probatur. Hoc ideo dico quia si vera fuit amicitia quam domino Guillelmo electo episcopo in prosperitate ostendistis, nunc apparebit, et amor erit constantior [*al.*, major erit et constantior] in majori necessitate. Ad quod si preces nostræ et monitio nostra bonæ voluntati vestræ possunt aliquid addere, obsecro ut propter honestatem vestram et propter amorem vestrum in iis quæ hactenus bene et fideliter, illum adjuvando fecistis non deficiatis, sed quanto magis illum indigere cernitis, tanto studiosius strenuitatis vestræ auxilium illi exhibeatis. **434** Quod si feceritis, et me amicum vestrum amicio- rem vobis reddetis, et amicitiam vestram omnibus veram esse ostendetis. Valete. Omnipotens Deus tribuat tibi omnium peccatorum tuorum absolutio-

nem et remissionem, et orationum mearum, si quid valent, in vera charitate participationem.

EPISTOLA XXVII.

ANSELMI AD MALCHUM WATERFORDIENSEM EPISCOPUM.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariæ, amico et coepiscopo MALCHO Waterfordiensi, salutem et benedictionem.

Audivi quod dominus Samuel episcopus Dublinensis monachos ecclesiæ Dublinæ aut nulla aut parva occasione eiecit, nec pro ulla satisfactione, vult recipere, et quia contra consuetudinem crucem ficit gestari ante se in itinere, et quia res ecclesiæ illius ab archiepiscopo Lanfranco datas velut proprias distribuit. De his omnibus illi nostras mitto litteras, et populo ejusdem civitatis mando, ut prædictarum rerum distributionem prohibeat. Et quoniam non invenio per quem litteras nostras illi aptius mittam, precor fraternitatem vestram, quatenus eas illi per præsentiam vestram exhibeatis; et eum charitative viva voce ut monitioni nostræ quam illi scribimus assensum præbeat rogando et consulendo moneatis. Valete.

EPISTOLA XXVIII.

ANSELMI AD GUILLELMUM ROTHOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Domino et Patri reverendo archiepiscopo Rothomagensi GUILLELMO, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, quod patri filius.

Quamvis dominus Guido lator præsentium olim nobis ut domino et patri familiari notitia, ut ait, adhæserit, tamen quia novit quanta inter vos et me mutua sit dilectio, nostris litteris vestræ commendari petit sanctitati. Sciat igitur vestra paternitas quia cum nostra amicitia et licentia redit de Anglia in Northmanniam ad suam Ecclesiam. Quod precor ut apud quoscunque opus fuerit vestra testetur auctoritas. Precor etiam ut ubi vestro consilio et auxilio eguerit, secundum quod vestram decet reverentiam, ad salutem animæ suæ promptum inveniat. Valete.

EPISTOLA XXIX.

ANSELMI AD GONDULFUM EPISCOPUM.

ANSELMUS, archiepiscopus, reverendo episcopo GONDULFO, salutem.

Notum sit dilectioni vestræ quod gratia Dei vestris suffragantibus orationibus sanus sum et usque ad Carrotum Romam tendens sine perturbatione ivi. Quo cum pervenissem, et a D. comitissa, et episcopo honorifice susceptus fuisset, mirati sunt quod tali in tempore tam periculosum iter peragendum arripissem. Affirmaverunt siquidem quod nec Romam videre si cceptum iter tenerem, nec ulterius, præ nimia loci infirmitate caloris angustia redire valerem. Tale quocunque esse hoc in tempore me iter agere, ac si mihi licenter mortem vellem asciscere. Consilio itaque eorum et omnium amicorum meorum in tempus congruum iter agendum distuli, et in Northmannia exspectaturus Beccum redii. Debita igitur mea quæ in Anglia debeo, precor et mul-

tum precor ut solvatis, et reliquum quod habere potestis de meis redditibus per Ansfredum præsentem nuntium quam citius potestis mihi mittatis. Solutionem Romescoti usque ad festum sancti Michaelis differre potestis. Eleemosyna vero ne aliquam penuriam patiatur, prudentia vestra invigilet. Godofrido de Mellinges dicite ut Guillelmo filio suo det **xx** solidos denariorum. Guillelmo filio Hionis **xx** marcas argenti, et Albrito **ii** ad festivitatem S. Michaelis dabit. Orate pro me ut Deus me et actus meos dirigat, et in beneplacito suo ad salutem meam et omnium mihi commissorum disponat. Salute filios et fratres nostros nostræ et vestræ congregationis.

EPISTOLA XXX.

ANSELMI AD MATHILDEM REGINAM.

Reverendæ dominæ suæ MATHILDI gloriosæ reginæ, ANSELMUS archiepiscopus, fideles orationes cum fideli servitio, et benedictionem Dei, et suam, quantum potest.

Gratias ago magnas susceptæ vestræ largitioni, sed multo majores sanctæ quam erga me sum expertus dilectioni. Quas quoniam corporis officio nequeo peragere, cordis affectu cupio indesinenter persolvere, siquidem quantumcunque sit Vestra corporalis absentia; removeri tamen nequit a mente mea fidelis dilectionis vestræ prudentia. Quapropter desideranter oro, et orando desidero ut Deus quod ego per me non valeo, ipse vobis pro me retribuatur, et quantum scit expedire, suam erga vos dilectionem et vestram erga se perficiat. Quanto affectu possum et quantum de celsitudine vestra audio præsumere, precor, obsecro, supplico, fideliter consulo, ut Ecclesiarum Angliæ paci et quieti pietas vestra studeat, et maxime filius earum imbecillioribus minusque potentibus, in tribulationibus suis et desolationibus, quasi orphanis Christi subveniat, et ad similitudinem evangelicæ gallinæ illos sub alis doceat protectionis suæ consoletur et foveat. Unctio sancti Spiritus vos in omnibus doceat, et quæ sibi magis placent et vobis expediunt persuadeat, et post temporale regnum ad æternum perducatur.

EPISTOLA XXXI.

ANSELMI AD ANSELMUM NEPOTEM.

ANSELMUS, archiepiscopus, ANSELMO, carne nepoti, dilectione filio suo charissimo, salutem et benedictionem Dei, et suam.

Quoniam singulariter te inter omnes consanguineos meos diligo, ut proficias coram Deo et coram omnibus desidero. Quapropter moneo te et præcipio tibi, sicut filio dilectissimo, quatenus ad hoc pro quo te in Anglia dimisi sollicitè perficere studeas, et nullum tempus in otiositate transeas. In declinatione et virtute grammaticæ cognoscenda maxime intende, in dictamine, et plus in prosa quam in versibus te exerce. Super omnia mores et actus tuos coram hominibus, et cor tuum coram Deo custodi, quatenus, cum Deo annuente te videro, de tuo pro-

Afectu gaudeam, et tu de mea lætitia gaudeas. Vale. Deo corpus et animam tuam commenda.

435 EPISTOLA XXXII.

ANSELMI AD ERNULPHUM PRIOREM ET ALIOS ECCLESIAE CANTUARIENSIS.

ANSELMUS archiepiscopus, dominis fratribus et filiis suis charissimis, domno priori ERNULPHO, et aliis sub illo in Christi Ecclesia Cantuariensi Deo servientibus, divinæ gratiæ et benedictionis consilio semper regi et consolari.

Priores litteras a vestra fraternitate directas lætus suscepi, quia per omnia vos vestra, Dei protectione, in prosperitate manere per litteras episcopi Rossensis et per earum latorem accepi. Quam lætitiā etsi non multum litteræ sequentes conturbaverunt, aliquatenus tamen obnubilaverunt. De regis namque petitione, quam mandastis, non parum miratus sum, sed quod nihil sine nostro consilio, sicut vobis decet facere, voluistis, et præcepti nostri memores fuistis, gavisus sum. Potens est enim Deus regiam voluntatem ab omni indignatione, quam hac occasione adversum nos nasci timetis, avertere, cum vos recte et ordinate facere conspiciet, aut si hoc illi facere non placuerit, et aliquid inde vobis contra voluntatem vestram, quod avertat Deus! contigerit, certi esse debetis quia melius est pati aliquid propter justitiam sub Dei consolatione quam aliquid facere inordinate in ejus offensione. De hoc igitur Dei dispositionem, cui me et vos et omnia nostra commendo, expectabo, et sicut consulistis regi per reverendum et amicum nostrum episcopum Rossensem ut totum episcopatum nostrum in pace et quiete permanere permittat sicut mihi promisit, mandabo. Quod si Deus et votum meum et vestrum sua gratia disposuerit, Dei pietatem laudate, et si aliter evenerit, quidquid illud sit, per qualemcunque nuntium, ubicunque sim, mandate. Contra hæc et contra omnia adversa vos armis justitiæ a dextris et a sinistris armate, Deum timete, semper eum præsentem publice et secrete, et vos illi præsentem cogitate. Ordinem vestrum emendando cogitationes et actus vestros in omni innocentia custodite; et sic Deus vobis omnia cooperabitur in bonum (*Rom. viii, 28*), et erit vobiscum sive in pace sive in tribulationibus, omnibus diebus vitæ vestræ. De reditu meo in Angliam antequam quod incepti perficiam de quo mihi mandastis, dominus noster rex nihil mihi mandavit, sed tantum prosperitatem et hilaritatem suam, sicut fideli suo et congaudenti, per litteras intimavit. Omnipotens Deus et in prosperis et in adversis super vos et in vos suam effundat benedictionem, et nunquam patiatur a vobis suam deesse consolationem. Gratias ago domno priori et omnibus vobis pro dilectione et beneficiis quæ nepoti meo propter amorem meum impenditis. Quamvis enim hoc non dubitem, ipse tamen suis litteris hoc mihi magno affectu intimavit.

EPISTOLA XXXIII.

ANSELMUS AD GONDULFUM ROTENSEM EPISCOPUM.

ANSELMUS archiepiscopus amico suo reverendo, GONDULFO episcopo Rotensi, salutem.

De salute et prosperitate nostra per latores presentium cognoscere potestis, propter quod exivi de Anglia, quantum possum, adjuvante Deo, per me ipsum, quia antea non video me posse, conor perficere. Gratias ago vestrae bonae voluntati et sollicitudini, quia mihi nuper in necessitate succurristis. Nam de CCCXXX marcis argenti quas tuli de Anglia, non habebam nisi XXIV, quando hoc quod nuper misistis, suscepti; multum namque plus me necesse est expendere quam putabam. De nostris rebus quia non magis in me quam in vobis confido et vestram novi bonam voluntatem, ut eas, sicut oportet, custodiat et tractetis, scio quia prece nostra non indigetis. Gratias itaque agens de his quae fecistis et facitis, rogo ut, sicut nuper mihi subvenistis, ita in futurum, quam citius potestis, subveniatis, mittendo si quid de praeterito anno de nostris redditibus habetis, et quidquid de futuro, precando, monendo, et necessitatem meam ostendendo, a praepositis nostris colligere potestis. De pauperibus quos apud Cantuariam pascere debeo, rogo multum ne ullam patiantur inopiam. Quod mihi mandastis de terra nostra de Roginges libenter accipio, nec aliam quam me rogastis habere voluntatem, habeo. Audivi quod Hugo filius Mabilæ, terram quam sine ulla donatione eum hactenus tenere permisi, vult vendere. Prohibete itaque ne ipse aut aliquis alius aliquid de terra nostra vendat, aut aliquo modo impediatur, sed omnia sicut ea dimisi permaneant, donec redeam. Salutate filios nostros et filias, et ut orent pro me oro. Radulfo filio Herengodi qui mecum fuit, date centum solidos.

EPISTOLA XXXIV.

ANSELMUS AD LUMDEM.

ANSELMUS, archiepiscopus, reverendo episcopo Rotensi GONDULFO, salutem.

Ubi et qualiter sim per presentium latorem audietis, cur autem ad praesens in Angliam non redeam ex litteris quas regi mitto, cognoscere poteritis. Mando autem vobis ut eum fideliter ex nostra parte salutetis, et sigillum nostrum, quod vobis nuntii nostri dant, quod ei mitto, illi detis, et, si illi placuerit per litteras mihi respondere, illas mihi per praesentem legatum mittite. Quod si noluerit, quidquid responderit vestris litteris mihi mandate. Sigillum autem nostrum non prius regi ostendatis quam Guillelmus de Warelwast veniet in Angliam, et eidem Guillelmo exemplum litterarum quas regi mitto, secrete ostendatis. Videte etiam ut nullus praeter ipsum nisi prior noster solus sciat ipsas litteras, antequam regi dentur. Postquam vero rex illas cognoverit, episcopis et aliis eas notificare, regiam ex nostra parte dulcissime salutate (46),

A exemplar litterarum quas regi mitto vobis trans mitto.

EPISTOLA XXXV.

ANSELMUS AD EUMDEM.

ANSELMUS archiepiscopus, reverendo episcopi GONDULFO, salutem.

Litteras domini nostri regis suscepti, in quibus, sicut scitis, promisit mihi quia post curiam mihi responderet. Mando ergo charitati vestrae ut ad eum ex nostra parte eatis, et dicatis ita: Domine, archiepiscopus Cantuariensis mandat vobis fidele servitium sicut domino et regi suo, et mandavit mihi ut reducerem vobis ad memoriam quatenus, sicut mihi mandastis, respondeatis. Quod si ipse responsum suum mihi mandate voluerit per sigillum suum, bene. Si autem per litteras suas noluerit respondere, vos per litteras vestras mihi mandate quidquid responderit. Quod si adhuc in alium terminum voluerit differre responsum, accipiam dilationem, et alium terminum respondendi; si me interim saisitum, sicut etiam quando exivi de Anglia, permiserit, ut vos mihi de rebus nostris mittere possitis, sicut mando et mandabo. Si autem me dissaiserit ut nostrae res non sint in mea potestate, dicite ei quia ego nullas inducias accipio, sed ita me habebis sicut 436 episcopus dissaisitus, sine iudicio quo episcopus dissaisiri debeat. Si vero et respondere voluerit, et tamen me saisitum non dimiserit, responsum ne reticeatis. sed tamen hoc ipsum quod dixi quia me habebis sicut episcopus dissaisitus sine iudicio, ne taceatis. Regiam, ut dominam et filiam charissimam dulciter salutate.

EPISTOLA XXXVI.

ANSELMUS AD BALDUINUM REGEM IEROSOLYMITANUM

BALDUINO, gratia Dei regi Ierosolymitano, domino charissimo, ANSELMUS, licet indignus, archiepiscopus Cantuariensis, sic regnate super Jerusalem terrenam in hac vita, ut regnet in Jerusalem caelesti in futura vita.

Quamvis Dei dono scientiam habeatis quae vobis ad bene vivendum, adjuvante Deo, possit sufficere, et licet sciam in vobis bonam esse voluntatem, tamen cogit me abundantia dilectionis quam erga vos habeo, ut de tam longe aliquid scribam vestrae celsitudini. Sicut enim ignis ardens vento magis accenditur, ita bona voluntas amica monitione, ut plus ferveat excitatur. Scitis, mi charissime domine, quoniam civitatem Jerusalem et ante adventum Domini et in ipso eius adventu elegit Deus quasi propriam sibi et familiarem de toto mundo. Ex ipsa enim fuerunt primi reges quos Dominus dilexit; ex ipsa fuerunt prophetae, in ipsa fuit propria domus Dei, et sanctuaria eius; ibi facta est nostra redemptio, ibi conversatus est Rex regum; inde per totum mundum diffusa est salus humani generis. Consideret igitur vestra celsitudo quam eminens gratia Dei sit,

NOTÆ.

quod vos in hac civitate regem esse voluerit; et quanto affectu, quanto studio se debeat subdere voluntati Dei et ejus servitio rex quem ille ibi constituit Precor ergo, obsecro, moneo, ut Dominum, ut dilectum, quatenus et vestram personam, et omnes vobis subditos sic regere secundum legem et voluntatem Dei studeatis, ut lucidum exemplum omnibus regibus terræ in vita vestra præbeatis. Dominus noster Jesus Christus sic regnet in corde vestro et in operibus vestris, ut vos cum rege David antecessore vestro in cælo sine fine regnetis. Amen. Scitote quia quotidie pro vobis oro, quamvis viles sint orationes meæ.

EPISTOLA XXXVII.

ANSELMI AD MATHILDEN COMITISSAM

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, dominæ, et matr. in Deo, comitissæ MATHILDI, præsentis vitæ continua et diuturna lætari prosperitate, et futura perenni gaudere felicitate.

Celsitudini vestræ gratias agere volo, sed condignas mentis ejus scribere non valeo. Quippe quod non semel tantum, sed pluribus vicibus me Deus per vos liberavit de potestate inimicorum meorum expectantium ut in manus illorum caderem, valde magnum beneficium cognosco. Sed cum intueor quam benigno, quam pio, quam materno affectu factum sit, multo magis illud quam proferre possim intelligo. Non enim oblivisci possum quam sollicita prece et obsecratione mihi per fratrem et filium nostrum Alexandrum mandastis ut nullo modo corpus meum ulli exponerem periculo, et quanto studio hominibus vestris mandastis ut me non immori, imo si fieri posset, majori cura quam vestram personam susciperent, et non per breviorē, sed per tutiorem viam, usque ad securitatem deducerent. Quod illi quidem fideliter effecerunt, secundum quod vestram voluntatem cognoverunt. Cordis quidem mei affectus ad agendum gratias non deficit, sed os et stylus ad proferendum quod cor sentit, non sufficit. Quod ergo ego non possum, Deum oro ut ipse vobis retribuatur et vos ab omnibus inimicis corporis et animæ defendens, ad beatam et æternam securitatem perducatur. Sancti desiderii vestri in corde meo semper servo memoriam, quo ad contemptum mundi cor vestrum anhelat, sed illud sancta et necessaria, quam erga matrem Ecclesiam habetis, pie dilectio retractat. In quo intelligitur reverentia vestra ex utraque parte Deo placere, et ideo debetis æquo animo certum Dei consilium expectando onus quod portatis in angaria cum bona spe patienter sustinere. Hoc tamen præsumo consulere, ut si certum mortis periculum intirim, quod Deus avertat! senseritis imminere, prius vos Deo omnino reddatis, quam de hac vita exeatis, et ad hoc velum semper paratum secreta penes vos habeatis. Quidquid dicam hoc oro, hoc desidero, ut Deus nulli vos nisi suæ committat dispositioni et consilio. Mandavit mihi vestra celsitudo per prædictum filium nostrum Alexandrum, quia orationes, sive meditationes, quas ego dictavi, et putabam vos ha-

Adere, non habebatis, et ideo mitto eas vobis. Omnipotens Deus sua vos semper benedictione regat et protegat.

EPISTOLA XXXVIII.

PASCHALIS PAPÆ II AD GERARDUM EBORACENSSEM EPISCOPUM.

PASCHALIS episcopus, servus servorum Dei, GERARDO Eboracensi episcopo.

Sedis apostolicæ benignitas etc. *Vide in Paschali II ad an. 1118.*

EPISTOLA XXXIX

GERARDI AD ANSELMUM.

Patri dilecto ANSELMO filius GERARDUS, servitium et obedientiam.

Mentem veritatis amicam cavere oportet ne in eorum sententiam facile cedat quos ad mentiendum impellit vel odium, vel amor, vel quædam vana et incerta in mentiendō voluntas. Hi sunt quorum segnitiam ad nihil honestam exsuget, invidiæ ignem in ipsis incendit adversus eos qui honeste vivunt. Scio quia ejusmodi homines animi vestri dulcedinem amatam mihi facere nituntur. Accedit ad hoc quod nostri labor aliquando pignior fuit quam deceret in causa Dei et vestra. **437** Sed absit hoc a me, absit hoc ab ea, qua vobis adhæreo dilectione, ut a modo verbi Dei in quo laboratis usque ad exitum me adiutorem non habeatis! Si enim eam mihi dilectionis suaviter reddere noveritis, quam sæpe in vobis multis et magnis rebus expertus sum, fidum me et servum et in Christo conservum atque in verbo ejus collaborantem habeatis. Negligentiorē tamen quam oportuerit in hac causa me fecerat, quod negligentius quam debuisset vos in tribulatione mea mihi compassum audiri. Amor tamen ille magnus quem erga vos habeo, ubique cum familiaribus meis et vestris, et sæpe in auditu regis et optimatum regni se ostendit. Quæ sit erga me vestra voluntas, tacitis itidem nominibus nostris mihi scribere non poterim.

EPISTOLA XL.

ANSELMI AD ERNULTUM PRIOREM

ANSELMUS archiepiscopus domino priori ERNULTO salutem et benedictionem Dei.

Benefecistis quia in litteris vestris quod sentebatis mihi scripsistis. Nos quoque id ipsum sentimus et aperte videmus; desiderium nostrum et fratrum nostrorum ad præsens non video quomodo de me possit impleri. Litteras tamen nostras mitto regi, quorum exemplar vobis mitto. Quod volo ut sit oculum, donec cognoscatis quid rex mihi respondeat, aut qualiter easdem litteras recipiat. Postquam vero hoc cognoscetis, bonum existimo ut publice exemplar quod mitto ostendatur. De me et de causa nostra nihil aliud nunc vobis possum mandare quod nesciatis. Ad fratres nostros estote vos epistola nostra ad salutandum, ad exhortandum, ad confortandum, secundum prudentiam quam vobis Deus dedit, quibus, quantum possum a Deo impetrare, quando benedictionem et absolutionem. Pro querela, quam

mihî fratres scripserunt, de penuria quam patiuntur pro negligentia sicut aestimant domini Rogeri, scripsi illi et præcipi ut omnia quæ ad illum pertinent agat vestro consilio et vestra prudentia. Adolescentiores et pueros precor ut singulos secrete et ex nostra parte dulciter salutes, et ut nostræ memores sint monitionis, cordibus eorum sicut scitis, intimetis. Antequam Romam irem, postquam a vobis discessi, dum adhuc Becci morarer, quævisistis a me quid mihî videretur, si quis clericus qui et litteratus et strenuus existimaretur, ad ecclesiam nostram ut monachus fieret, vellet venire. Ad quod tunc litteris quæ nescio si ad vos pervenerunt, respondi quia si videretis personam quam suscipiendam discretio vestra judicaret, mihî quoque ut reciperetur bonum esset et placeret. Privilegium quod dominus papa mihî dedit, vobis mitto ad transcribendum, et diligenter custodiendum. Dixit mihî Everardus vos velle habere concilium quod Londoniæ celebravimus. Quod ita mitto vobis ut illud nec in publicum offeratis, nec transcribi faciatis; donec ego et vos cum episcoporum consilio illud retractemus.

EPISTOLA XLI.

ANSELMUS AD EUMDEM.

ANSELMUS archiepiscopus, reverendo priori domno ERNULFO, salutem et benedictionem Dei, et suam, si quid valet.

Litteras vestræ reverendæ dilectionis plenas prudenti consilio et charitativa sollicitudine pro mea causa et sinceræ dilectionis affectu et tribulationum cor vestrum et Ecclesiam nostram prementium conquestione suscepi. Consilium quidem ex parte sequi non potui, quia dominus Everardus non ita venit ad me, ut in festo sancti Michaelis opportune redire posset in Angliam. In aliis vero, Deo adjuvante, tentabo quod consultis, si potero efficere. Pro sollicitudine vere quam dixi et dilectione gratias ago Deo et vobis. De tribulationibus autem non egetis nostra consolatione, nisi in his quæ nostro consilio aut potestate possunt mitigari. Vos enim scitis quia per multas tribulationes et per aquam et ignem transire nos oportet ad refrigerium. Multa et alia sunt quæ prudentiam vestram non latent, quæ nos hortantur in tribulatione gaudere. Quod Deo consolante vos facere et usque in finem facturos non dubito. De iis ad quæ nostrum responsum petitis, primum dico quia placitum quod constituerunt archiepiscopus Eboracensis et episcopus Londoniensis, nec statui nec fieri debet sine archiepiscopo Cantuariæ. Nam etsi Ecclesia Cantuariensis viventem episcopum non haberet, expectari deberet. Si quid autem inde per placitum factum est, stare non debet, et ego irritum facio. De damno quod aut a præpositis aut a cellarario passi estis, quia præteritum est, consilium nescio, sed tamen si quid aliqua ratione recuperare potestis, gaudeo. In futuram vero consilium vestrum de sociis præpositorum approbo. De Godefrido vobis consulo, et domno episcopo Rosensi mando ut ita ver

A justitiam tractetur, ne aut apud regem, aut apud alios se injuste tractari vos blasphemando conqueratur, quatenus aut de hoc quod debet, vobis, sicut justum est satisfaciat; aut villam pro qua debiter est, vobis reddat. De domno Joseph, præfato episcopo mando, ut si opus est, vos adjuvet, quatenus eum de debitis et terris quas tenet, secundum vestram dispositionem tractare possitis, et hoc vestræ committo ordinationi. De pueris et juveniculis suscipiendis, propter multas rationabiles causas consilio vestro faveo, donec Deo disponente redeam, et hæc et alia communi agemus consilio. Hoc tamen volo et rogo, ut ubicunque sim, si aliqui hujus ætatis suscipiendi sunt, illi primum suscipiantur quibus concessum est. De hoc autem unde quidam me et vos reprehendunt, de personis scilicet Ecclesiæ nostræ, vos scitis qua necessitate fit. Vix enim aliqui ad nos veniunt, nisi quos sponte accipimus.

De laico quem suscepistis misericorditer, Deus disposuit, quia et vos charitatem illi et amicis ejus exhibuistis, et ipse bono fine quievit, quem Deus absolvat ab omnibus peccatis suis. De clerico Belvacensi quem Deus vobis clementer attraxit, gaudeo, et ut sæpe colloquio vestro ædificetur de contemptu gloriæ mundi et de dubietate humanæ vitæ, et de periculo animarum de hoc mundo transeuntium in amore sæculi, quamvis hoc vos facere putem, consulo. De clerico Londoniensi quem suscepistis, approbo quod fecistis. De Roberto ministro pauperum, quod mihi consuleretis facite. Si enim in sanitate sua venerit, credo quia ad salutem animæ suæ in aliquo servitio Ecclesiæ utilis erit, et si in morte, salvus erit. De Roberto de Leminges, hæc est mea sententia: Si hoc tempore factus fuerit monachus, concedo uxori ejus, dum vivit, terras quas de me habet, et si quis eas ab alio acceperit, non ab archiepiscopo Cantuariensi, vel me vel mihi canonice succedente, ei quam facere possum excommunicationi, et iræ Dei quam illi imprecari possum subjaceat. Quandounque autem ad conversionem veniat, vel sine conversione finem vitæ faciat, quod dixi de terris, ratum permaneat. De fratribus qui inordinate de monasterio exierunt, et ordinate Deo reducti sunt, per omnia quod fecistis laudo; et de iis qui remanserunt, si in bona voluntate sunt, Deo gratias ago. Illum vero qui tot modis incorrigibilis cognitus est, sua nequitia Satanæ traditum existimo, nec amplius **438** in societate vestra suscipiendum puto. De infamia qua super vos populus insipienter clamat, vestra sapientia consolari vos debet. Non enim est blasphemia, sed laus monasterii, quando aliquid inde fugiant, quia non meliorem vitam quærunt, verum bonam conversationem quæ ab illis exigitur nequaquam tolerare queunt. De patre suo rogat me dominus Cornelius cui sicut scitis spem suscipienti ego et vos dedimus. Qui ut suscipiatur, si vobis videtur, bonum existimo, quia et de longe solo amore sanctæ conversationis venit, et iam ad senilem gravitatem

devenit. De presbyteris qui ad mulieres dimissas redierunt, consilium quæsi a R. P. nostro archiepiscopo Lugdunensi; qui nullatenus consulere voluit ut ad Ecclesias amplius admitterentur, sed ut potius infantes a quibuslibet clericis vel laicis baptizarentur. Nec pro alia aliqua necessitate, quæ in absentia sacerdotum solet contingere, laudat recipiendos esse. Verumtamen hoc quod dico et necessitatem quam videtis, considerate, et quid mihi præsentis consuleretis, admissis episcopi consilio, facite. Festivitatum celebrationem de quibus mihi mandastis, vestræ committo dispositioni, et quid inde ordinaveritis ego confirmo, et ratum sit. De octavis quoque Nativitatis sanctæ Dei genitricis Mariæ, quas plures de fratribus nostris rogant in Ecclesia nostra fieri, quia in pluribus Ecclesiis fiunt, similiter quod melius vobis videtur, facite. Domino Roberto monacho dilecto filio nostro qui res nostras solet custodire, dicite ex nostra parte, ut si potestatem habet, faciat Robertum clericum qui mecum est tenere domum suam quam habent Cantuariæ, ita quietam, sicut eam tenuit Rogerus Puntel. Rogatis me ut in tribulationibus vestris compatiar vobis et orem pro vobis, quod utique facio, et scio vos hoc ipsum facere nobis. Omnipotens Deus suam semper det vobis consolationem. Responsum regis in die statuto non est episcopo datum, mandavi ei ut illud quatenus poterit requiratur, et illud per Vulgarum de Liminges cum aliquo socio aut per duos alios pedites mihi mittat, quia hoc tam cito per domnum Everardum fieri nequit.

EPISTOLA XLII.

ANSELMUS AD THEODORICUM.

ANSELMUS, archiepiscopus, THEODORICO filio charissimo, salutem et benedictionem Dei.

Gratias habeo tibi pro visitatione litterarum tuarum plena suavi dulcedine exundantis dilectionis; quam utique etiam te tacente in corde tuo semper fervere non dubito. De dilectione vero mea erga te, quia tu eam nosti, multa loqui non egeo. In sententia quarti capituli *De conceptu virginali*, pone integra verba Apostoli sicut hic reperies. Dicit enim idem apostolus nihil damnationis esse iis qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulabunt (*Rom VIII, 1*). Vale, fili.

EPISTOLA XLIII.

ANSELMUS AD MATHILDEM REGINAM ANGLORUM.

MATHILDI, dominæ reverendæ, filiæ charissimæ, reginæ Anglorum, ANSELMUS archiepiscopus, salutem et benedictionem Dei, et suam, si quid valet, servitia, orationes in dilectione.

Magnitudinis vestræ magnæ benevolentiae gratias agit cor meum quod, quantum potest, fructificat, et quod non potest desiderare non cessat. Quod qui inspirat, ipse retribuatur. Quippe quam pium, quam dulcem affectum, Deo inspirante erga me geratis, in amaritudine et tristitia et sollicitudine quas ex mea absentia contrahitis, apertissime, sicut scribitis, significatis. Quæ mea absentia in quantum ego et illi

A qui rem diligenter considerant, intelligimus, non mea culpa tandiu extenditur. Queritur pio affectu vestra excellentia quod mea intemperies tranquillitatem animi domini mei regis et procerum ejus turbaverit, et hoc desiderii vestri bonum inceptum, ne ad finem suum perduceretur impediverit; verum in litteris nostris, in quibus illa intemperies esse dicitur, nihil indiscretum, nihil absurdum, quamvis hoc mihi regis litteris objectum sit, esse cognoscitur, si recto intellectu et mente tranquilla quod ibi dictum est, et prohibitio quam audivi et omnes sciunt, inspicitur. Nihil enim adversus patrem regis et archiepiscopum Lanfrancum, viros magnæ et religiosæ famæ, protuli; cum me in baptismo et in ordinationibus meis legem et consuetudines illorum non promississe demonstravi, et legem Dei me non abnegaturum esse, significavi. Nam quod a me nunc requiritur, idcirco quia illi fecerunt, ego propter hoc quod auribus meis Romæ audivi, facere nequeo absque gravissima offensione. Quam si contemnerem, utique contra legem Dei facerem. Ut ergo ostenderem quam rationabiliter recusem facere hoc quod a me requiritur, secundum illorum consuetudinem, ostendi quomodo potius debitor sim apostolicam et ecclesiasticam cunctis notam servare constitutionem, in qua lex Dei sine dubio intelligitur, cum ad Christianæ religionis firmamentum promulgatur, quanto autem periculo contemnatur, supersedeo nunc dicere; quia quotidie Christiani qui habent aures audiendi ex divinis dictis possunt cognoscere. Pravam autem illam interpretationem dictorum meorum, secundum quam absurde locutus esse dicor, non regio sensui, nec vestro imputo. Rex enim benigne sicut audivi primitus charitatem nostram suscepit, sed postea nescio quis malevola et non sincera mente per pravam interpretationem illum adversum me concitavit. Quis autem ille sit, nescio; sed quia Dominum suum aut non diligit, aut diligere nescit, non dubito. Omnipotens Deus sic vos et prolem vestram in hujus vitæ foveat prosperitate, ut ad futuram vos provehat felicitatem. Amen.

439 EPISTOLA XLIV.

ANSELMUS AD GONDULPHUM EPISCOPUM.

D ANSELMUS archiepiscopus, antiquo et semper novo et vero amico, et in Deo dilecto, reverendo episcopo, GONDULFO, salutem.

Quamvis vestra constantia in bonis quæ inceptis non egeat gratiarum actionibus, frequenter sustentari tamen, ne alii æstiment me vestram benevolentiam et vestram sollicitudinem, quas in magnis laboribus pro meo commodo vos habere certum est non considerare, et sicut debeo magnis pendere; gratias ago reverentiæ vestræ corde et ore et scripto, in omnibus enim quæ ad me et res nostras pertinent, intelligo vos prudenter et fortiter, quantum in vobis est, et sincera admodum dilectione loqui, sicut oportet, et facere. Certus etiam sum quia, Deo adjuvante, quandiu vivetis, vestra bona

voluntas erga me sicut ex quo incepit, non defecit, ita non deficiet. Queritur charitas vestra quia, propter contemptibilia verba unius clerici, non rediit in Angliam, sed non ita est. Legite litteras quas alia vice domino priori Ernulfo de hac re misi, quas putabam vos vidisse. Ibi, ut puto, legetis rationabiles causas quare nec debuim, nec debeo, secundum quod res nunc est, redire in Angliam. Quas tamen causas nolite publicare. Responsum quod rex distulit mihi dare in festo sancti Michaelis, certus sum quia dominus Everardus, vel aliquis noster iunctus ea die non potest accipere, quia non ita venit ad me ut ad illam diem possit accurrere. Si ergo vos ea die idem responsum non accipitis, precor ut aliud quanto citius et instantius potestis, requiratis, et ut regis litteris scriptum qualecunque sit, mihi mittatur, etsi nullum responsum dare, aut diutius differre voluerit, hoc ipsum sine dilatione vestris litteris mandate. Et quia hoc opportune per dominum Everardum tam cito nequit fieri, per Vulgarum servientem nostrum de Limminges, cum aliquo socio, aut aliquos alios pedites hoc facite; nequaquam enim ulterius volo dare aut accipere inducias, quin consilio Dei et Ecclesie ejus, quod in tali re oportet facere incipiam. Confido enim in Deo cujus est causa de qua agitur, quia ad honorem ejus quandoque terminabitur, nec Ecclesia ejus semper sicut nunc tribulabitur. Nescio qui malevoli interpretati sunt ex malitia cordis sui litteras quas misi regi, quasi ego me jactem semper servasse legem Dei, et patrem ejus et archiepiscopum Lanfrancum criminer vixisse extra legem Dei. Sed certe illi qui hoc dicunt aut nimis pravum, aut nimis parvum habent intellectum. Quædam enim fecerunt suo tempore pater regis et archiepiscopus Lanfrancus viri magnæ et religiosæ famæ, quæ ego nequeo facere secundum Deum hoc tempore, neque sine animæ meæ damnatione. Benefecistis, et gratum mihi est, quia in vestris litteris totam rem aperte sicut acta erat significastis. Roberti qui mecum est, rem et familiam, non mihi sufficit sæpe vobis commendasse, sed adhuc propter magnitudinem bonæ voluntatis quam erga illum habeo, commendo, et precor ut illas in pace, quantum potestis, custodiatis. Saluto vestros et nostros filios, et filias, et nominatim dominum Ernulfum capellanum vestrum. Omnipotens Deus vos semper et ubique custodiat. Amen.

EPISTOLA XLV.

ANSELMI AD ADRUINUM CHARISSIMUM.

ANSELMUS archiepiscopus, fratri et filio charissimo ADRUINO, salutem et benedictionem Dei.

Dominus sollicitus sit tui quia sollicitus es de fama mea, unde tibi gratias ago. Olim respondi tibi ad quosdam qui contra me garrunt, quidam qui malunt mentiri de me mala dicendo quam veram dicere, bona si qua sunt in me dicendo. Sed adhuc petis charitativa sollicitudine, ut respondeam illis qui dicunt se frequenter vidisse in ecclesiis ad curam meam proprie pertinentibus expulsis presby-

teris, laicos altari astantes, eleemosynam colligentes, sepulturas et quædam alia ad jus sacerdotum pertinentia audacter usurpantes; quæ cum inquirentes, teste archidiacono nostro, deteriora, ut dicis, quam audivisses, invenisti. Clericos quoque Ecclesiarum audivisti dicentes se sæpius privatim et publice in synodo de illis injuriis ad me clamorem fecisse, nullum auxilium accepisse. Unde dico tibi quia hæc nunquam, me jubente, aut volente, aut consentiente, facta sunt. Et si inde aliquando clamorem audivi, quod nescio, nunquam sine correptione quam credidi sufficere, dimisi. Denique in Ecclesiis nostris nullatenus hoc fieri existimo; in aliorum vero Ecclesiis si fuit aliquando, aut est, penitus ignoro, et quantum de me pertinet, nec volui unquam nec volo. Quapropter mihi pro minimo est ut ab illis dijudicet qui hæc adveniunt nullo amore veritatis, sed instinctu malignitatis. Ad hoc autem quod dicis te audisse quia non magnopere curio ad vos redire, respondeo, quia postquam de Anglia exivi, nunquam intellexi quomodo rationabiliter redire possem. Et certe curam a Deo mihi injunctam contemnere, et dilectionis fratrum et filiorum mihi commissorum oblivisci nec volo nec debeo. Vale.

EPISTOLA XLVI.

ANSELMI AD PASCHALEM PAPAM.

Domino et Patri PASCHALI, summo pontifici, ANSELMUS, servus Ecclesie Cantuariensis debitam subjectionem cum orationibus.

Memnit, ut puto majestas vestra qualiter eam pro dilecto fratre nostro Bituricensi archiepiscopo sum precatus, et quam benigne respondit. Nunc quoque cum vobis se præsentat, eo quo possum affectu precari præsumo, ut pietatem apostolicam se invenire gaudeat. Postquam a vestra discessi præsentia Guillelmus legatus regis Angliæ, qui me consecutus est, antequam venire Lugdunum, dixit mihi ex parte ejus quatenus taliter facerem ut possem esse in Anglia sicut fuit antecessor meus Lanfrancus cum patre ejus. In quo intellexi quia volebat reditum meum in Angliam, nisi ejus homo fierem et jurarem ei fideitatem, et sacrarem eos quibus ipse daret investituras Ecclesiarum. Mandavi itaque regi quia hæc facere non possem, et quod vos mihi præcepistis ne communicarem cum illis qui ab eo investituras acceperant; sed si mihi liceret, servato ordine meo et vestra obedientia, in Anglia esse paratus essem Deo et illi et populo mihi commisso, secundum meum servare officium, rogavique ut super hoc voluntatis suæ responsum mihi redderet; quod nondum fecit. De redditibus tamen episcopatus nostri postquam Guillelmus in Angliam rediit, nihil habere potui. Epistolas quas mihi præcepistis regi et reginæ ex vestra parte mittere, quia Romæ dictum est Guillelmo eas mea dispositione esse compositas, et quia idem Guillelmus post illas alias editas, ut audivi, a vestra sanctitate suscepit, per me dirigi congruum non aestimavi. Certus enim sum quia si per me dirigerentur, omnino non viderentur,

aut contemptui et derisui haberentur, nam, ut audio, rex dixit me solum sibi esse adversarium. De his omnibus vestrae auctoritatis exspecto consilium, paratus Deo dante pro veritate pati quod Christianum non dedeceat. Diu paternitatem vestram nobis Deus incolumem conservet Amen.

EPISTOLA XLVII.

ANSELMI AD EUMDEM.

PASCHALI DOMINO et PATRI summo pontifici, cum amore reverendo, et cum reverentia amando, ANSELMUS Ecclesiae Cantuariensis vocatus episcopus, debitam subjectionem cum orationibus.

Quoniam causa inter regem Anglorum et me, pro qua vestram olim adiu prae sentiam, ex maxima parte nota est vestrae celsitudini, et quae adhuc notificanda sunt per fidelem servum vestrum charissimum fratrem nostrum Baldewinum latorem praesentium possunt intimari, non est mihi necesse inscribenda illa immorari. Eundem autem fratrem, rerum mearum consilium et libertatis Ecclesiae Dei amatorem ad vestra vestigia tanquam in ipsum mitto et ei vicem meam in audiendo et dicendo committo. Hoc tantum scribo quia propter vestram et antecessorum vestrorum obedientiam et libertatem Ecclesiae quas abnegare nolo, exsul sum ab episcopatu, atque rebus omnibus spoliatus. In qua re nec nostra piece nec consilio vestra eget prudentia. Omnipotens Deus diu vestram sanctitatem nobis in prosperitate conservet incolumem. Amen.

EPISTOLA XLVIII.

ANSELMI AD JOANNEM TUSCULANENSEM ET JOANNEM CARDINALEM.

Dominis reverendis et amicis charissimis, JOANNI episcopo Tusculanensi, et JOANNI cardinali, ANSELMUS vocatus episcopus Cantuariensis, quod fidelis amicus amicis, in quibus confidit.

Dominum Baldewinum fratrem et filium nostrum charissimum, vere dilectorem vestrum mitto ad vestigia domini papae, pro causa quae inter regem Anglorum et me, imo inter illum et libertatem Ecclesiae Dei pro qua sum exsul ab episcopatu et rebus ejus omnibus spoliatus. Precor igitur sanctitatem vestram ut ei omnibus apud dominum papam pro ea causa, sicut amatores veritatis et praefatae libertatis, assistatis, et me ne unquam religionis ecclesiasticae et apostolicae auctoritatis constantia aliquatenus per me aut propter me debilitetur, defendatis. Male enim mori, et quandiu vivam omni penuria in exilio gravari quam ut videam honestatem Ecclesiae Dei, causa mei aut meo exemplo, ullo modo violari. Valete.

EPISTOLA XLIX.

ANSELMI AD PASCHALEM PAPAM.

PASCHALI summo pontifici, cum reverentia diligendo, et cum dilectione reverendo, ANSELMUS servus Ecclesiae Cantuariensis: cum debita subjectione fideles orationes.

De ea quae inter Carnotensem Ecclesiam et comitissam Carnotensem, unde vestrae celsitudini Romae

locutus sum, vestra prudentia non eget nostro consilio; sed rei necessitas nostra et omnium pacem et utilitatem ejusdem Ecclesiae amantium, precem ac vestram pietatem expostulat, quantum intelligo, quatenus quod a clericis in grave scandalum factum esse cognoscitur, apostolicae sapientiae discretionem ad pacem revocetur. Quam intolerabile namque malum inde nisi correctum fuerit, eventurum sit, ex his cognoscere poteritis, quae a lateribus praesentium rem ipsam cognoscentibus audietis. Quod autem eadem comitissa super principes Galliae vestros legatos honoret, sic notum esse vestrae sanctitati existimo, ut nostra intimatione non egeat. Quapropter si humilitatis meae preces ad aures tantae celsitudinis valent assurgere, rogo quantum possum ut tam noxae discordiae concordem finem placeat vobis sicut res exigit, et vos decet, imponere. Pariter enim vestrum esse cognoscitur et quae in Ecclesia Dei utiliter statuunt confirmare, et quae pacem et charitatem dissipant, quantum possibile est, emendare. Omnipotens Deus paternitatem vestram diu nobis incolumem in sua gratia conservet. Amen.

EPISTOLA L.

PHILIPPUS REX FRANCORUM AD ANSELUM.

PHILIPPUS, Dei gratia, Francorum rex, ANSELMO, Cantuariensium venerabili archiepiscopo, salutem.

Quoniam, pastor reverende, audivi vos injuste praegravari, latere nolo vos me vehementer contristari. Et si nostro quolibet auxilio vestra potuisset inhiberi oppressio, in hoc operam dare non differemus. Caeterum quia in loco corporeae sanitati contrario exsulatis, rogamus vos quatenus Galliam nostram vestro adventu visitare dignemini, ibique affectum mentis meae experiemini, et vestrae consulitis sanitati. Valete.

EPISTOLA LI.

LUDOVICUS REX FRANCORUM AD ANSELUM.

ANSELMO archiepiscopo Cantuarie venerabili, LUDOVICUS Francorum rex designat salutem.

Vestrae, pater sanctissime, compatior afflictioni, a qua si quo modo per officium potuissetis exonerari, ad reformandam pristinam tranquillitatem, cura propensiore enterer. Verumtamen pectori nostro dolor altius infigitur, quoniam sapientia quae in vobis est, tam remote a partibus nostris peregrinatur. Accedit et hoc ad cumulum vestrae exterminationis quod loca aegritudini potius quam sanitati facientia ad inhabitandum praelegistis, vitamque vestram toti mundo conservandam retinere parvipenditis. Rogamus itaque vos ut ad partes nostras venire dignemini, et si mihi **441** vobis inhabitare jucundum videbitur, mitius exsilium patiemini. Valete.

EPISTOLA LII.

ANSELMI AD NEPOTEM SUUM.

ANSELMUS archiepiscopus, nepoti suo charissimo, salutem et benedictionem.

Non ego apud te commendare dilectionem meam

et curam pro te, quia ipsa natura persuadet tibi A pro me. Te hortor, te moneo, tibi præcipio ut bonis moribus et scientiæ studeas, et ut ad meliora post gratiam Dei, quantum in te est proficias, et ibi ubi es, donec Deo disponente aliter de te ordinem, permaneas. Magistrum tuum domnum Gualterum, de quo domnum priorem in litteris quas illi mitto rogavi, et domnum Theodorum socium tuum ex nostra parte benigne saluta. † Dominus custodiat te ab omni malo, custodiat animam tuam Dominus (*Psal. cxx. 7*). † Salutat te multum domnus Eadmerus, qui vere in quantum intelligo, sincero amore diligit te. Vale.

EPISTOLA LIII.

ANSELMI AD G. CANONICUM SANCTI QUINTINI.

ANSELMUS servus Ecclesiæ Cantuariensis dilecto B fratri et amico G. canonico Sancti Quintini, salutem, et Dei semper regi consilio.

Sicut audio, confratres vestri Belvacenses canonici ecclesiæ Sancti Quintini, non temere sed ob multas rationes, domnum O. qui modo vester abbas dicitur, volunt ab hac prælatione remove, et vestram fraternitatem loco ejus substituere, sed timeant ne vestra religio propter amorem quietis quam nunc habetis, non velit intentioni eorum facile consentire. Quoniam ergo sciunt vos humanitatem meam diligere; et sperant vos plus meo quam quorundam consilio credere, rogant me quid inde sentiam, vestræ charitati ostendere. Utique si in corpore Christi invicem sumus alter alterius C membra, et maxime in una religiosarum personarum Ecclesia; qui non permittat nec vult ut alia membra et totum corpus se utantur ut suo membro, non video quomodo possit se probare membrum illius corporis, et si corpus illud est corpus Christi. Quomodo se ostendat esse membrum Christi. Est et aliud, quia nemo, si recte se tractat, sibi soli vult vivere; sed sicut desiderat et credit quia si membrum Dei est, omnia commoda aliorum membrorum sua erunt in futura vita, ita debet velle ut si quid boni est in se, aliorum sit in præsentia vita. Consulo igitur, quantum in me est, et precor, frater et amice carissime, ut si tota vestra congregatio vel melior pars, consilio reverendorum episcoporum Carnotensis et Parisiensis qui Patres D vestri fuerunt et vos nutrierunt, vos instanter elegerit ad hoc quod supra dixi, ne omnino refugiatis neque impersuabiles existatis. Utilius enim vobis esse existimo si quietem contemplationis per amorem servatis in mente, et obedientiam fraternæ charitatis in opere quam si solam contemplationem aliorum contemnendo preces et utilitatem velitis eligere. Valete.

EPISTOLA LIV.

ANSELMI AD MATHILDEM REGINAM ANGLORUM.

MATHILDI gloriosæ reginæ Anglorum, ANSELMUS archiepiscopus Cantuariæ, benedictionem Dei et fidele servitium cum orationibus.

Breviter, sed ex corde loquar, sicut illi personæ

quam de regno terreno ad regnum cœleste provehi desidero. Cum audio aliquid de vobis quod Deo non placet et vobis non expedit, si vos monere negligo, nec Deum timeo, nec vos diligo sicut debeo. Postquam exivi de Anglia, didici quia Ecclesias quæ in manu vestra sunt aliter tractatis quam illis expediat et animæ vestræ. Quod dicere nunc nolo qualiter facitis, secundum quod mihi relatum est, quia nulli melius quam vobis notum est. Precor igitur ut dominam, consulo ut reginæ, moneo ut filiam, quod etiam olim feci, ut Ecclesiæ Dei quæ sunt in vestra potestate vos cognoscant ut matrem, ut nutricem, ut benignam dominam et reginam. Et non solum de illis hoc dico, sed de omnibus Ecclesiis Angliæ ad quas vestrum extendi potest auxilium. Qui enim dicit quia unusquique recipiet prout gessit in corpore sive bonum sive malum (*II Cor. v, 10*), nullam excipit personam. Iterum rogo et consulo et moneo, domina et filia charissima, ut hæc non negligenter mente pertractetis, et si quid vobis conscientia vestra in his corrigendum testabitur, corrigere festinetis, quatenus de futuro Deum quantum vobis per ejus gratiam possibile est non offendatis, et de præterito si cognoscitis vos deliquisse, placabilem eum vobis reddatis. Non enim alicui sufficit pro certo a malo desistere, nisi curet, si potest pro commissis satisfacere. Omnipotens Deus sic vos semper dirigat, ut vobis vitam æternam retribuat.

EPISTOLA LV.

ANSELMI AD PRIOREM ET FRATRES ECCLESIE CANTUARIE.

ANSELMUS archiepiscopus, domno priori, et fratribus in Ecclesia Christi Cantuariæ sub eo conversantibus, salutem, et benedictionem a Deo et peccatorum absolutionem.

Quærit vestra fraternitas a me consilium de sua tribulatione, et nominatim de pecuniæ, quæ a rege vobis sit, exactione. Vos scitis quomodo ipse me spoliavit rebus archiepiscopatus. Nullatenus igitur per me aliquid habebit de tota pecunia totius archiepiscopatus, nisi prius me canonicè revestierit, et ea quæ abstulit mihi reddiderit, neque vos sponte illi sine mea jussione pecuniam dare debetis. Si autem ipse aut timore ne vobis pejus faciat, aut ulla necessitate vos eam dare coegerit, pariter et de iis quæ abstulit, et de iis quæ auferet mihi vel vobis, quia vestra mea sunt, ad Deum clamabo et iudicium ejus invocabo. Non vos nimis terreant neque perturbent præsentibus tribulationibus, quia fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra quam ferre potestis (*I Cor. x, 13*). † Confortamini in Domino et in potentia virtutis ejus (*Ephes. vi, 10*). † Finem dabit Deus his malis, qui non derelinquit sperantes in se. Domnus Baldewinus Roma rediens hoc retulit a domino papa, quia in concilio quod in proxima Quadragesima celebraturus est de nostro negotio faciet quod ab ejusdem concilii accipiet consilio; et hoc ipsum regi mandavit. Precor vos ut

faciatis mihi scribi librum *Cui 442 Deus homo, et de conceptu virginis*, in uno volumine, quia volo eos mittere domino papæ, et precor ut talis eos scribat, qui aperte et distincte scribat. Valet. Et quam citius opportune poteritis, hæc facite, et mihi mittere.

EPISTOLA LVI.

MATHILDIS MARCISÆ AD PASCHALEM II PAPAM.

Sanctissimo et venerabili in Christo Patri ac domino PASCHALI, primæ sedis antistiti, MATHILDIS MARCISÆ, Dei gratia, si quid est, tam debitum quam fidele totius subjectionis obsequium.

Inter alia ex quibus paternitatem vestram rogare præsumimus, etc. *Vide inter epistolas Paschalis II, ad ann 1118.*

EPISTOLA LVII.

ANSELMUS AD HAIMONEM VICECOMITEM.

ANSELMUS archiepiscopus, HAIMONI vicecomiti amico suo, salutem et benedictionem.

Olim mandavi vobis et precatus sum sicut amicum fidem meum et Ecclesiæ nostræ, quatenus mercatum quod de terra nostra mutavistis, ita restitueretis sicut erat quando de Anglia exivi; et teloneum quod accepistis in Fordwick de nostris rebus mihi redderetis, quia nusquam in tota Anglia res nostræ Dominicæ debent subjacere hujusmodi exactionibus, et maxime inter propriam parochiam archiepiscopatus nostri: et adhuc sicut audio neutrum fecistis. Insuper postquam res nostræ quietæ debuerunt esse usque ad reditum meum ex præcepto regis, homines vestri fregerunt domum nostram in Sandwik, et pisces nostros violenter abstulerunt, et in civitate Cantuaria aliam domum nostram in terra nostra fregerunt, et quod intus erat abstulerunt. Rogo igitur vos, sicut amicum in quo deo confidere, ut et nostra quæ sicut dixi ablata sunt mihi restituatis, et ne me facere clamorem ad alium cogatis. Non solum enim mihi et Ecclesiæ nostræ ex vestra parte injuriæ non debent evenire, sed etiam aliunde venientes sicut scitis, cum potestis, debetis repellere. Valet.

EPISTOLA LVIII.

ANSELMUS AD ERNULFUM PRIOREM.

ANSELMUS archiepiscopus Reverendo fratri, et supra dilectione amando, domno priori ERNULFO, salutem et benedictionem Dei, et suam quantum potest

Miseriis et tribulationibus non solum vestris, sed et totius Angliæ, quas fama volante multis modis cognosco, meum est secundum præsentem divinam dispositionem solum compati, et solus Dei est subvenire. De his quæ erga me sunt, non aliud ad præsens vobis possum scribere quam quod per Odonem Londoniensem vobis mandavi, et quod latori præsentium viva voce referendum dimisi. Malum quod Guillelmus facit de Emesford, certus sum quia si ipse non faceret, ab alio fieret, et forsitan gravius. Exemplaria epistolarum quas misi (de his quatuor mihi notitiam litteris fecistis) vobis mitto. Fratres

nostros quos per me Deus vestræ mandavit curæ, sicut scitis oportere et ad me pertinere, pio et benigno affectu salutate, et secundum sapientiam a Deo vobis datam consolamini et confortate. Et quia non ipsi sunt primi servi Dei, nec soli nec ultimi quos mundi tribulatio premit; ut exemplo aliorum patientiam amplectantur frequenter intimate. Adolescentibus et infantibus singulis, familiariter affectum dilectionis meæ, quam illis solebam ostendere, et quam adhuc servo, commendate; ut memores sint monitionis meæ, obsecrando dulciter rogate. Latori præsentium, quia sæpe et multum pro legationibus nostris laboravit, benefacietis si paupertatem ejus aliquantulum saltem de veteribus vestibus mitigaveritis, aut alio aliquo modo. Valet.

EPISTOLA LIX.

ANSELMUS AD GUILLELMUM CALVELLUM.

ANSELMUS archiepiscopus, GUILLELMO CALVELLO, salutem et benedictionem.

Adhuc te saluto sicut amicum et filium, donec cognoscam an sit pura et sincera amicitia tua, an non. Hactenus enim sic te habuisti erga Ecclesiam nostram et me, ut gratiam Dei inde mereri videris, et nostram amicitiam haberes. Sed nunc audio quia mercatum nostrum de terra nostra transulisti, et mihi et Ecclesiæ Christi matri tuæ abstulisti. Omnia ejusdem Ecclesiæ sunt; et quæ Ecclesiæ sunt, mea sunt. Moneo igitur te et precor sicut amicus amicum, et sicut episcopus Christianum filium, quatenus restituas terræ nostræ mercatum suum, sicut erat quando de Anglia exivi, si non vis iram Dei incurrere, et amicitiam meam, et totius Ecclesiæ, quam hactenus habuisti perdere; et gravissimæ excommunicationi, cum his quorum hoc agis consilio et auxilio, subjacere. Vale. Et consulo ut quod tibi amabiliter mando, amabiliter facias et sine excommunicatione.

443 EPISTOLA LX.

ANSELMUS AD GUILLELMUM ARCHIDIACONUM.

ANSELMUS archiepiscopus, GUILLELMO archidiacono, salutem et benedictionem.

Bona quæ facitis amo et laudo; si quid vero vos agere audio quod vos non deceat, hoc vobis tacere non debeo. Puto quia meministis quam gravem et quam districtam causam olim inter me et vos constituit familiaritas et conversatio Petri et Salomonis, quam vobiscum habuerunt, postquam mihi et Ecclesiæ nostræ, quantum in ipsis fuit, conati sunt facere contumeliam et ignominiam, cui parem nunquam ab homine ullo sustinimus. Nunc utique audio quia in domo vestra familiariter vobiscum conversantur et vestris beneficiis aluntur, qui veluti de efficacia suæ voluntatis exultantes et eidem Ecclesiæ insultantes, ejus aspectibus se quotidie de domo vestra ingerunt ad commemorationem illatæ injuriæ. Quod quale et qualiter pensandum sit, prudentia vestra non solum per se cognoscere, sed etiam ex supradicta causa, quæ inter me et vos fuit, et adhuc scripta apud vos servatur, potest conjectare.

Quid autem inde vobis faciendum sit, fidelem sapientiam vestram consulite. Valet.

EPISTOLA LXI.

ANSELMI AD GUNDULFUM EPISCOPUM.

ANSELMUS archiepiscopus, vero amico reverendo episcopo GUNDULFO, salutem.

De his quæ erga me sunt non aliud ad præsens possum scribere quam quod per Odonem Londoniensem reverentiæ vestræ mandavi, et quod latori præsentium viva voce referendum intimavi. Audio quod Guillelmus filius Rodulfi exigit a priore domno Ernulfo nummos, quos presbyteri solent dare eo tempore quo chrisma accipiunt, quia jam expensi sunt in opus monasterii, et eos qui adhuc dandi sunt, nisi cognoverit me eos in hoc opus concedere. Sciatur igitur sanctitas vestra et de hoc dicite Guillelmo quia, quantum in me est, et hos concedo, et si plus possem concederem. Relatum mihi est quia Guillelmus Calvellus mercatum de terra nostra, ubi solet esse, transtulit, et mihi et Ecclesiæ nostræ abstulit. Unde illum monui ut quod male egit sine dilatione corrigat, per epistolam, quam petite ab eo ut vobis ostendat. De qua te mando ut vicecomitem ex nostra parte cum uxore sua filia nostra salutando conveniatis, atque, ne hanc nobis injuriam fei, sicut in illo confidere debemus, permittat, rogando moneatis. Quamvis enim ad præsens violenta mihi fiat injustitia, non tamen iudicio Dei mea, quam ipse aliquando requirit, perit justitia. Monete quoque eum ut audiat litteras quas de hac re misi Calvello. Valet.

EPISTOLA LXII.

PASCHALIS PAPÆ AD ROBERTUM COMITEM DE MELLETO.

PASCHALIS episcopus servus servorum Dei, dilecto filio ROBERTO, comiti de Mellento, salutem et apostolicam benedictionem.

Nos te in familiaritatem ascivimus, etc. *Vide in Paschali II.*

EPISTOLA LXIII.

HENRICI REGIS ANGLORUM AD ANSELMO.

HENRICUS, rex Anglorum, ANSELMO, Cantuariensi archiepiscopo et dilectissimo Patri, salutem.

Notum vobis facio me Guillelmum de Warelwast a festivitate sancti Michaelis ad vos misisse; et illinc Romam pro negotio nostro, quod erga Romanam sedem ad invicem ego et vos locuti sumus, nisi procella maris et æstus et ventus contrarius eum detinisset. Teste Waldrico cancellario apud Wicecombam.

EPISTOLA LXIV.

AD EUMDEM.

HENRICUS, rex Anglorum, ANSELMO, archiepiscopo Cantuariensi, salutem et amicitiam.

Mando vobis sicut charissimo Patri meo, ut Baldevino monacho præcipias quatenus ipse cum Guillelmo de Warelwast Romam in negotium eat, ut per utrumque firma dilectio et pax inter nos fiat. Teste

Waldrico cancellario et Roberto comite de Mellento et Eudone dapifero apud Pontefactum.

EPISTOLA LXV.

ANSELMI AD GERARDUM EBORACENSEM.

ANSELMUS archiepiscopus, reverendo archiepiscopo GERARDO Eboracensi, salutem.

Charitati vestræ pro tribulationibus quas passa est, postquam de Anglia exivi, quamvis opere nequeam ad præsens exhibere consolationem, mente tamen debitam gero compassionem. Quod autem et verbis per multos et vestris litteris vestram voluntatem zelo Dei accendi contra mala quæ in Ecclesia Dei servant et pullulant, intelligo, sicut in adversitate condoleo, ita in virtute congaudeo. Precor itaque et moneo ut bono proposito non desit constantia, neque usque ad perfectionem pertingens perseverantia. Ad quid enim sumus episcopi super Dei populum constituti, si quasi canes non valentes latrare, permanemus muti? Spero in Deo quia dominus noster rex, sicut ipse mihi Deo inspirante promittit, ad omne bonum nobis bonus adjutor accedet; neque si Deus concordiam inceptam inter illum et me dignabitur perficere, aliquatenus a consilio nostro in his quæ ad nostrum Ordinem pertinent, recedet. Quapropter de nostro negotio impræsentiarum nihil aliud faciam, donec apostolicam in proximo cognoscam sententiam. Valet.

EPISTOLA LXVI.

ANSELMI AD ERNULFUM PRIOREM ET FILIOS ECCLESIE CANTUARIENSIS.

ANSELMUS archiepiscopus, domino priori ERNULFO, et fratribus dilectissimis filiis Ecclesiæ Christi Cantuariensis, salutem et benedictionem.

Pro causa quæ est inter dominum regem et me, jam ipse rex suos et ego meos legatos Romam misimus. Mando itaque vobis et precor vos ut instanter Deum oretis, quatenus ipse talem concordiam inter dominum papam et regem ponat, ut ego salva reverentia voluntatis ejus possim utrique concordare. Si vobiscum est, gaudeo, et ut sit multum desidero. Quam citius igitur opportune potestis, mando ut mihi esse vestrum quale sit litteris vestris insinuetis. Omnipotens Deus vos custodiat, et in sancto proposito perseverabiles faciat, atque ab omnibus peccatis propitiatus absolvat. Amen.

EPISTOLA LXVII.

HENRICI REGIS ANGLORUM AD ANSELMO.

HENRICUS Dei gratia rex Anglorum, ANSELMO Cantuariensi archiepiscopo, dilecto Patri suo, salutem et dilectionem.

Plurium relatione didicimus, et maxime per Robertum clericum cancellarii mei, rumores de apostolico, quorum, si ita res habet ut fama ventilat, doleo. Et quoniam processu dierum exurgit crebrior, timeo ne sit verior. Dicunt enim Romæ, quod absit! duos esse apostolicos, et ad invicem bellicosam seditionem inter se obtinere. Unde te tuamque sanctitatem consulo ut mihi tibi que provideas, cui major pars hujus adhæret negotii, quid agendum sit de le-

gatis nostris in hujus procella temporis. Quod si tibi videatur utile eos retinere usque in tempus congruum, tunc retine Guillelmum, et mitte mihi citissime Baldevinum de Tornaco, monachum tuum, per quem tibi familiariter assignem de secretis nostris et per eundem mihi enuntia quid in hac re mihi tenendum sit et agendum; si vero tibi placet eos ire, et tuum sit consilium, eant, et si ipsi ierint, mihi mitte citissime unum de familiaribus tuis, per quem nostra consilia et negotia alterius alteri ad invicem familiariter assignemus. Teste Roberto episcopo Lincolniae, et Roberto comite de Mellentio.

EPISTOLA LXVIII.

GUILLELMI AD ANSELMUM.

Domino, et omnium amicorum suorum excellentissimo ANSELMO, unus ex servis suis, et utinam minimus servorum Dei, GUILLELMUS, optatae salutis gaudium.

Non est nostrum de meritis sanctorum virorum extollere, nec laudes eorum atterere, sed Deus qui gloriatur in sanctis suis et cui omne cor patet, novit quanta sit devotio humilitatis nostrae in Deum, quantave animi affectione diligo bonum vestrum. Nec immerito. Non est enim mihi incognitum si quid foret in me vel minimum, quam nimio zelo amplecteremini bonam meum. Sed quoniam de meritorum meorum qualitate diffido, immundi etenim hominis immunda est oratio, genibus ac pedibus vestris quasi advolutus, quam obnoxius possum vos deprecor, si unquam de me gaudere volueritis, orate attentus pro fratre meo Gaufrido. Scio enim per Dei misericordiam illum adepturum remissionem peccatorum quandoque, si ex toto pro eo ad Dominum clamaveritis. Nec id dico sine causa; sed interim sufficiat vobis quod praemissum est, donec conveniamus in unum. Plura etenim de hoc et de aliis quae vellem dicere vobis, supersedeo, quia omnia tempora sua habent; sed quoniam videtis in naufragio fratris me miserabiliter naufragantem, orationum vestrarum tabula sustinete periclitantem, ut qui diu culpis nostris exigentibus naufragium sustinimus, quandoque vestris precibus portum salutis ingredi tenere mereamur.

EPISTOLA LXIX.

ANSELMI AD ODONEM EPISCOPUM.

Reverendo et domino dilectissimo, episcopo ODONI, frater ANSELMUS, sic transire per bona temporalia, ut habitet in aeternis.

(47) Litteras quas paterna vestra celsitudo pro suo fideli Osberno defuncto mihi et fratribus nostris misit, humili obedientia, et obedienti humilitate suscepimus. Nihil enim petitioni vestrae de crevimus denegare; sed in quibuscunque dilectissimo domino et dilectissimo Patri obediendum est, jussioni vestrae statuimus obtemperare. Cum enim vos hoc meruisse dilectionis et beneficiorum pretio cognoscamus, nimis nos arguendos ostendimus, si

nos obedienter subjicere voluntati vestrae recusamus. In quibus litteris illud quidem gratissimum accepi, quod ibi certitudinem de mutua dilectione vestrae magnitudinis et meae parvitatibus legi. Nam quamvis conscientia propria et experimento jam doctus hinc non possum dubitare, dulcis tamen honor et honorabilis dulcedo mihi est, cum tantus tantillo hoc dignatur mandare.

EPISTOLA LXX.

ANSELMI AD THEODORICUM.

ANSELMUS archiepiscopus, THEODORICO filio charissimo, salutem et benedictionem Dei.

Dulcia sunt mihi verba epistolae tuae, quia dulcis est mihi affectus dilectae mihi animae tuae, ad quod demonstrandum non opus est immorari, quia certus sum quod cor meum erga te novit conscientia tua. Litteras quas quaeris regis ad papam non tibi mitto, quia non intelligo utile esse si servantur. Si quid aliud juvante Deo scripsero, suo tempore monstrabitur. Quod autem in libris quos scripsisti, corrigis; fac ut si qui ex illis transcripti sunt, in illis quoque corrigatur. Desideras tu praesentiam meam; ostendat tibi Deus praesentiam suam, et interim habitet in te per gratiam suam. Amen.

EPISTOLA LXXI.

ANSELMI AD GUNDULFUM EPISCOPUM.

ANSELMUS archiepiscopus, reverendo episcopo GUNDULFO, salutem.

Precatus sum dominum priorem, et archidiaconum nostrum quanto affectu possum, ut hujus Roberti curam habeant, ne ullam duram patiatur indigentiam in victu vel vestitu; quo de perfidia ad verae fidei misericordiam et pietatem conversus est. Rogo itaque ut litteras quas illis misi legatis, et si illi aliquando quod illis mando, facere neglexerint, quod non credo, vos ex nostris rebus, pia hilaritate huic quod illi deerit suppleatis.

EPISTOLA LXXII.

ANSELMI AD GUIDONUM.

ANSELMUS archiepiscopus, dilecto filio suo, GUIDONI, salutem et benedictionem Dei.

Audire quod in pace et tranquillitate conversaris in claustro et sollicitus es circa servitium Dei et salutem animae tuae, et inde gaudeo valde. Moneo itaque te, charissime, licet opus non sit, quatenus mundum et ea quae mundi sunt ab animo tuo procul abjicias, nec te ad amorem ejus ullatenus flectas. Deum ama eique sollicite servi, quia per gratiam ejus nunquam tantam opportunitatem habuisti, sicut modo habes ei serviendi. Petis absolutionem meam, quam ego mitto tibi.

EPISTOLA LXXIII.

ANSELMI AD PASCHALEM PAPAM.

Domino et Patri cum reverentia diligendo, et cum dilectione reverendo, PASCHALI summo pontifici, ANSELMUS servus Ecclesiae Cantuariensis, debitam subjectionem, cum fideli servitio et orationibus.

NOTAE

(47) Hanc scripsit abbas.

De causa inter regem Angliæ et me quid nuper factum sit, breviter celsitudini vestræ scribo, quia legato ejus et nostro hoc plenus exponendum reliquo. Postquam auctoritas vestra comiti de Mellento et aliis impredientibus apud regem jussionem vestram, introitum Ecclesiæ prohibuit, appropinquavi Northmanniæ, et factum est per comitissam Carnotensem sororem regis fidelissimam filiam Ecclesiæ Dei et vestris præceptis obedientem, ut ad colloquendum rex et ego cum quadam spe boni eventus conveniremus. Ubi me de archiepiscopatu, unde me spoliaverat reconstituit. Et de his in quibus dissentiebamus, scilicet de investituris Ecclesiarum et hominibus prælatorum, de quibus simul et similem in Romano concilio audivi prohibitionem, se apostolicam sedem per legatum suum ante proximam Nativitatem Domini requisitum constituit. Non autem intellexi me debere aut legationem ejus prohibere, aut reconstitutam meam respicere. Quid vero ipse de prædictis rebus concedat, vel quid postulet, per eundem legatum sanctitas vestra cognoscat. Et quoniam totius causæ finis de vestro pendet arbitrio, nisi simul legatum nostrum, ut cognoscam quomodo vobis et regi conveniat, et quid mihi jussio vestra præcipiat. Comiti de Mellento per auctoritatem chartæ vestræ quam illi duxistis, in qua legi quia si vobis obediret, gratiam vestram obtineret, concessi introitum Ecclesiæ, quoniam promisit se conaturum ut rex jussionibus vestris ad ubertatem Ecclesiæ obtemperet. De aliis autem de quibus auctoritatem vestram per legatos requiro, ejus responsionem, si placet, per eosdem efflagito. Pro reverendo Patre meo archiepiscopo Rothomagensi ad vestra supplicia mente me prosterno vestigia, quatenus secundum quod per ejus legatos cognoscetis, supplicationem et humilitatem, Ecclesiæ suæ necessitatem, apostolicæ misericordiæ illi impendatis benignitatem. Omnipotens Deus in omni prosperitate vestram diu Ecclesiæ suæ conservet incolumitatem. Amen.

EPISTOLA LXXIV.

MATHILDIS ANGLORUM REGINÆ AD ANSELMUM.

Dilectissimo domino suo et Patri, ANSELMO Cantuariensi archiepiscopo, MATHILDIS Anglorum regina, salutem continuam cum dilectione, et servitium fidele.

Non ignoret, charissime Pater, vestræ sanctitatis consolatrix dilectio animam meam vestra tam longa, tam tædiosa absentia graviter fore turbatam. Vestri etenim reditus optati terminus, quanto celerior et propinquior a pluribus mihi promittitur, tanto magis a me vestra frui optante præsentia et locutione desideratur. Nullo itaque, reverendissime domine, perfecto gaudio anima mea lætificabitur, nulli vera dilectione exhilarabitur, quousque vestram, quam totis mentis meæ viribus desidero, præsentiam revideere gaudenter valeam. Vestræ siquidem benignitatis mellistam exoro dulcedinem, ut interim me absentem vestræ amoenitate correptionis et litte-

rarum vestiarum dulcedine consolari et lætificare dignemini. Omnipotens et pius Dominus vos ubique conservet, et de reditu vestro me ad præsens lætificet. Amen.

EPISTOLA LXXV.

HENRICI REGIS ANGLORUM AD ANSELMUM.

HENRICUS, Dei gratia, rex Anglorum, ANSELMO Cantuariensi archiepiscopo, charissimo Patri suo, salutem et amicitiam.

Sciat vestra benigna paternitas quia debeo et nimium intra me contristor præ dolore corporis vestri et infirmitate. Et scitote quia nisi vos operiebar, jam fuisset in Northmannia. Gauderem enim si prius vos reperissem, quam a regione mea recessissem; nunc autem precor vos, sicut patrem filius, ut paulisper plus indulgeatis naturæ corporeæ vestræ, et ne ita affligatis corpus vestrum. Volo autem et præcipio ut ubique per omnes possessiones meas Northmanniæ imperetis sicut per vestras Dominicas, et gaudebit cor meum si hoc ipsum feceritis. Nunc vero operi me in Northmannia Ego enim noviter transibo. Teste Walderico apud Windedes horas.

EPISTOLA LXXVI.

MATHILDIS REGINÆ AD ANSELMUM.

Domino suo, et Patri charissimo ANSELMO archiepiscopo, MATHILDIS Anglorum regina, salutis bonæ valetudinem.

Exultationis opinatæ jucunditas vestræ mihi nuper spondens sanctitatis adventum, quanto mihi gaudii solatiique plus collatura fuit, tanto majus præpediente valetudine, desolati mœroris incommodum contulit. Præcognitum igitur mihi vestræ paternitatis affectum miserabili lacrymatione exortum venio, ut si cura mei apud vos penitus non evituit, anxietatem sollicitudinis meæ de vestra valetudine quolibet internuntio quantocius securam reddatis. Aut enim indilate de vestra eadem quidem et mea salute gaudebo; aut, quod Dei avertat miseratio! communis casus allisionem indifferenter subibo. Convalescere vos faciat piissima Dei omnipotentia. Amen.

446 EPISTOLA LXXVII.

HENRICI REGIS ANGLORUM AD ANSELMUM.

HENRICUS rex Anglorum, dilecto Patri suo ANSELMO Cantuariensi archiepiscopo, salutem et filii dilectionem.

Noscat, reverende Pater, discretio sanctitatis vestræ, quia frater meus comes Robertus ad me venit in Angliam et benigne recessit. Me autem scitote, in diē Ascensionis Domini, esse ad mare paratum transire. Et cum transiero, per vos et consilium vestrum, ea quæ agenda erunt, agam. Interim autem si Guillelmus de Warelvast cæterique legati nostri Roma redierint, in arbitrio voluntatis vestræ sit, utram ad me transeant in Angliam, antequam transeam, an vobiscum remaneant, donec ipsi vobiscum mecum loquantur. Teste W. cancell. apud Northamptonem.

EPISTOLA LXXVIII.

ANSELMI AD ELTERUM PRIOREM ET MONACHOS
S. EDMUNDI.

ANSELMUS archiepiscopus, dilectis filiis et fratribus, ELFERO priori, et aliis in cœnobio Sancti Edmundi Deo famulantibus, salutem et benedictionem Dei et suam.

Quod haecenus me substraxi a communione domini Roberti, feci propter præceptum et obedientiam domini papæ. Nunc autem jubente eodem domino papa, ea ratione qua ipse mihi præcedit, eum in pacem et communionem suscepi, et vobis mando atque præcipio ut ipsi deinceps in omnibus obedientes sitis, et ei confessionem et alia quæ debent monachi abbati, faciatis, nec ab eis desistatis, nisi ego in futuro inde aliud præcipiam. Rogo autem vos, et, modis quibus possum, hortor et moneo quatenus solliciti sitis circa observantiam ordinis vestri, ut nihil de vobis audiatur nisi quod decet audiri de bonis monachis et veris servis Dei. Amen

EPISTOLA LXXIX.

HUGONIS CLUNIACENSIS ABBATIS AD ANSELMUM.

Reverendissimo Patri, et dulcissimo amico ANSELMO Cantuariensi archiepiscopo, suisque omnibus, frater HUGO peccator, Cluniacensis abbas, salutem et sine fine gaudium.

Quoniam noveramus quanta inter vos et dominum Hugonem Lugdunensem archiepiscopum, Deo volente, existeret familiaritas, dignum duximus vobis significare ejusdem obitum, nobis et omnibus bonis viris gravem et irrecuperabiliter dolendum, quatenus et per vos et per vestros, veram quam vivens exhibuit dilectionem, nunc ei defuncto repensare satagatis. Obiit enim in pace Nonis Octobris apud Seusiam, dum iret ad apostolicæ vocationis concilium, sepultusque est ibidem satis honeste in abbacia Sancti Justi. Vestram autem reverentiam plenius noscere desideramus, vestræque prosperitatis nuntio abundantius lætificari, cum sese tempus locusque opportunus extulerit. Christus Jesus, Pontifex summus, in omnibus operetur vobiscum.

EPISTOLA LXXX.

HUGONIS AD EUMDEM.

Amantissimo atque glorioso Patri, domino ANSELMO, venerabili Cantuariensium archiepiscopo, frater HUGO peccator, Cluniacensis abbas, salutem mentis et corporis in Christo, et sine fine gaudium.

Postquam a nobis discessistis, vir Deo dilecte, nequivimus percipere quid acciderit sanctitati vestræ; hoc tamen de Dei misericordia speramus, quia ubicunque vestra religio fuerit, divinum auxilium præsto habuerit. Quis enim unquam tam inhumanus fuerit, qui postquam expertus fuerit dulcedinem vestri colloqui, vos non recipiat et veneretur quasi angelum Dei? Unde nos, licet satis indigni, divinam imploramus clementiam, ut qui vobis tantam gratiam contulit in terris, ipse vobis concedere dignetur æternam gloriam in cœlis. Et nunc, Pater,

A direximus ad terras illas filios nostros, vestros vero servos et fideles amicos, pro monasterii nostri communi negotio. Quos vestræ sanctitati commendantes volumus ut quod in regionibus illis acturi sunt, vestro exsequantur consilio, vestroque muniantur auxilio. De causa filii nostri domini Theardi, præcipue petimus ut quia dominus papa de ministerio ejus omnem in vestro arbitrio posuit dispositionem, vosque ei dum adhuc esset in clericali habitu sicut ab ipso didicimus, concessistis totius ministerii sui facultatem, nunc nobis cum Deo miserante ad principalem reductus estis dignitatem, per litteras scribere quidquid ei mandatum sumus non dedigne mini. Gaudeat per longum sanctitas vestra memor nostri.

EPISTOLA LXXXI.

ANSELMI AD HUGONEM COMITEM.

ANSELMUS archiepiscopus, domino et amico charissimo HUGONI comiti, salutem et benedictionem Dei et suam.

Lator præsentium, monachus Cluniacensis, quaeritur quod vos cepistis et in captione tenetis quemdam monachum Cluniacensem, et alium noviter monachum factum, atque defunctum, ab hominibus vestris sublatum, et ubi eis placuit esse sepultum. Hæc si ita se habent, multum doleo inde propter vos, quia valde aliter facta sunt quam vos deceat. Unde mando, precor, et consulo vobis, sicut amico, quatenus monachum quem tenetis, reddere non morem ni; et quia eum cepistis, offeratis vos ad iectitudinem inde faciendam Honor enim vester est ut hoc faciatis. Postea vero si aliquid habetis super monachum istum, clamorem inde facite, et fiet vobis inde quod fieri juste debet. De mortuo quoque consulo ut similiter vos ad iectum offeratis, et sicubi justius esse debet. Familiariter autem dico vobis, sicut homini cujus honorem et utilitatem multum amo, quia si non feceritis quod dico, inde blasphemabimini; et ego etiam si non fecero quod ecclesiastica disciplina præcipit inde fieri, a multis blasphemabor. Saluto uxorem vestram filiam charissimam meam.

EPISTOLA LXXXII

ANSELMI AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

HENRICO gratia Dei glorioso regi Anglorum et duci Northmannorum, ANSELMUS archiepiscopus, fidele servitium cum fidelibus orationibus, et semper ad majora et meliora crescere, et nunquam decrescere,

Gaudeo et gratias ago, quanto effectu possum, Deo, a quo bona cuncta procedunt, pro vestra prosperitate, et pro vestris successibus. Gaudeo etiam et gratias ago ex intimo corde, quia, cum prosperitate terrena, sic cor vestrum sua gratia illuminat, ut nihil in beneficiis ejus et profectu vestro, vobis aut humanis viribus, sed totum ejus misericordiae imputetis, et quia pacem et libertatem Ecclesiæ, quantum in vobis est, promittitis, in quo multum precor et consulo, sicut fidelis vester, ut perseve-

retis, quia in hoc erit robur sublimitatis vestræ. Oro **A** autem ore et corde, quantum valet mens mea, et per me et per alios Deum omnipotentem, quatenus in misericordia gratiæ suæ quam vobis cœpit impendere, indesinenter persistat, ut de terrena exaltatione post hanc vitam, ad cœleste regnum et gloriam æternam vos perducatur. Amen.

EPISTOLA LXXXIII

PASCHALIS II PAPÆ AD ANSELMUM.

PASCHALIS, SEIVUS SEIVORUM DEI, venerabili fratri ANSELMO Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Omnipotentī Deo gratias agimus quia tuis plurimis laboribus in Angliæ Ecclesia fugatis tenebris antiquum lumen refulsit. Vigilandum tamen est ne in Dominico agro super bonum semen inimicus zizaniam projiciat, atque prava radix pravum virgultum producat. Audivimus denique quod quidam comes Robertus, qui ab Anglico rege in captione tenetur, sub prohibitione consanguinitatis uxorem duxerit, quam ejus propinqui præfato comiti remiserunt. Unde mandamus dilectioni tuæ, ut eundem comitem convenias, et si hæc vera esse repereris, adhibitis idoneis testibus ita sapienter disponas, ut utriusque a peccatis liberati, libere Deo famulari valeant. Oret pro nobis dilectio vestra.

EPISTOLA LXXXIV.

ANSELMŪ AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

HENRICO charissimo suo domino, Dei gratia regi Anglorum, ANSELMUS archiepiscopus, fidele servitium cum orationibus.

Gratias ago Deo pro bona voluntate, quam vobis dedit, et vobis qui eam servare studetis. Quærit consilium celsitudo vestra quid sibi facendum sit de hoc quia pacta est filiam suam dare Guillelmo de Vuarenne; cum ipse et filia vestra ex una parte sint cognati in quarta generatione, et ex altera in sexta. Scitote absque dubio quia nullum pactum servari debet contra legem Christianitatis. Illi autem, si ita propinqui sunt, nullo modo legitime copulari possunt, neque sine damnatione animarum suarum, neque sine magno peccato eorum qui hoc ut fiat procurabunt. Precor igitur et consulo vobis ex parte Dei sicut charissimo domino, ut nullatenus vos huic peccato misceatis, neque filiam vestram eidem Guillelmo contra legem et voluntatem Dei tradatis. Omnipotens Deus dirigat vos et omnes actus vestros in beneplacito suo.

EPISTOLA LXXXV.

MURIARDACHI REGIS HIBERNIÆ AD ANSELMUM.

MURIARDACHUS rex Hiberniæ, ANSELMO Anglorum archiepiscopi, salutem, et fidele servitium.

Quam magnas vobis grates, domine, referre debeo, quia sicut mihi relatum est, memoriam mei peccatoris in continuis vestris peragis orationibus, sed et genero meo Ernulfo auxilio et intervensione, quantum fuerat dignitati vestræ fas, succurristi. Scias tu quoque me vobis in iis quæ mandaveris famulaturum. Vale.

EPISTOLA LXXXVI.

GISLEBERTI LUNICENSIS AD ANSELMUM.

ANSELMO Dei gratia Anglorum archiepiscopi, GISLEBERTUS Dei quoque misericordia Lunicensis episcopus, fidele servitium et orationes.

Audiens, Pater, certaminis vestri laborem, et laboris victoriam, subditas esse videlicet indomitas Normannorum mentes regularibus sanctorum Patrum decretis, ut regulariter fiat abbatum et præsulum electio et consecratio, immensas divinæ clementiæ refero gratias, et quas possum Deo preces effundo, ut perseverantiam vobis et tanti laboris præmium largiatur. Munusculum paupertatis meæ et devotionis transmittō viginti quinque margaritulas inter optimas et viliores, et rogo ne sis immemor mei in orationibus vestris in quibus post civinam largitatem confido. Amen.

EPISTOLA LXXXVII.

ANSELMŪ AD JOTSERANNUM ARCHIEPISCOPIUM LUGDUNENSEM.

JOTSERANNO domino, atque cum dilectione reverendo, et cum reverentia diligendo archiepiscopo Lugdunensi, ANSELMUS Ecclesiæ Cantuariensis servus, salutem cum orationibus et servitio.

Quod vera charitas vestra congratulatur nobis, quia Deus qui non derelinquit sperantes in se, pro tribus quibus nos humiliavit sua nos consolatione lætificavit, gratias agimus, et quia vos congaudere sentimus, magis gaudemus. Quoniam autem multis et immensis tribulationibus, ab iis a quibus auxilium et consolationem in necessitatibus sperabatis vestra pulsatur reverentia, compatimur et condolemus. Sed hoc consolatur nos quia confidimus in Deo quod nullo fluminum, nullo ventorum impulsu vestra concutietur constantia, et quia Deus qui « superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (I Petri. v, 5), » superbiam malignantium franget, et auctoritatis vestræ pedibus substernet, et cum virtus vestra probata fuerit, accipiet coronam vitæ repromissam. Qualiter autem nostrum esse sit, quod vestra benignitas nosse desiderat, melius per legatos vestros, quam per epistolam poteritis cognoscere.

EPISTOLA LXXXVIII.

ANSELMŪ AD THOMAM EBORACENSEM ARCHIEPISCOPIUM.

ANSELMUS archiepiscopus Cantuariensis, amico suo THOMÆ electo archiepiscopo Eboracensi, salutem.

Mandastis mihi in litteris vestris quod termino a me vobis constituto, Deo auxiliante, Cantuariæ eritis si opportune poteritis, suscepturus et facturus quod debetis: rogastis quoque ut, si id efficere non valetis, concederem quatenus id mihi decem diebus ante renuntiare possetis. Sed Guillelmus clericus nuntius vester precatus est me ex vestra parte, quatenus ego ipsum terminum adventus vestri aliquantulum extenderem, ut ad nos opportunius possetis venire. Quod et ego causa vestri amoris et opportunitatis libenter facio. Ne itaque opus sit vos mihi quidquam ante de vestro adventu renuntiare, sub-

moneo vos ut die Dominico, qui erit quinto Kalend. A Octob. Cantuariæ situs ad faciendum quod facere debetis, et ad suscipiendam consecrationem vestram. Præterea quod dicitis in litteris vestris, vos pecuniam querere ut Romam mittatis pro pallio Ecclesiæ vestræ, non concedo. Et puto quia id frustra faceretis, quoniam nullus debet habere pallium, antequam sit consecratus. Litteras quas requisitis in testimonium personæ et electionis vestræ, cum mihi locutus fueritis, et ostenderitis cui eas dirigere debeo, libenter faciam pro vobis, sicut pro amico facere debeo.

EPISTOLA LXXXIX.

ANSELMI AD GUILLELMUM ROTHOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Domino et Patri reverendo archiepiscopo Rothomagensi GUILLELMO, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, salutem, et fideles orationes cum servitio.

Mandastis mihi in litteris vestris quia Guillelmus camerarius et uxor ejus dicunt me sibi dixisse quod ipsi possent eleemosynis redimere peccatum suum, illud scilicet quia ipse Guillelmus in uxorem habet eam quæ fuit cognati sui. Quod sciat sanctitas vestra me nunquam eis dixisse, sed potius dico quia neuter illorum, si in hoc peccato mortuus fuerit, videbit gloriam Dei. Valete.

EPISTOLA XC.

ANSELMI AD ARCHIEPISCOPUM LINDONENSEM.

ANSELMUS archiepiscopus Cantuariæ, reverendo Lundonis (*in Dania*) Ecclesiæ archiepiscopo, at sero, salutem et veram ancitiam in Christo.

Quod me rogastis de domno Alberico cardinali Romanæ Ecclesiæ libenter feci, tum propter honorem Romanæ Ecclesiæ, tum propter vestrum, pro quo libenter facere volo, si quid quod placeat sanctitati vestræ intellexero. Gratias agimus Deo qui in regno Danorum vestram religiosam prudentiam, et prudentem religionem ad archiepiscopatum sublimavit. Confidimus enim quia, gratia Dei cooperante, ea quæ corrigenda sunt corrigetis, et quæ ædificanda ædificabitis, et quæ nutrienda nutrietis. Audivimus namque a præfato cardinali multa bona de vobis; unde istam habemus fiduciam, et oramus ut Deus, qui hoc incepit in vobis, ad bonum effectum vestram semper perducatur voluntatem. Rogo sanctitatem vestram quatenus regnum illud vestro sancto studio emundetis ab apostatis, ut nullus alienigena ibi recipiat aliquem ecclesiasticum ordinem, quia illi qui ab episcopis suis repelluntur, illuc pergunt et exitiabiliter ad diversos ordines saciantur. Valete, et orate pro me.

EPISTOLA XCI.

ANSELMI AD ADAM COMITISSAM.

Dominae et matri in Deo charissimæ ADÆ, venerabili comitissæ, ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, quod melius, quod dulcius, quod affectuosius potest secundum Deum.

Cum vestræ volo scribere celsitudini, utique ne-

quo invenire verba quibus affectum, quem servat semper cor meum coram Deo de vobis, possim exprimere, nisi forte per hoc illum melius exprimo, quia me fateor exprimere non posse. Quippe cum mente peracto affectuosam dilectionem quam in vobis propter Deum erga me multis modis sum expertus, nihil in me possum cogitare quod ad ejus retributionem, aut gratiarum actionem, secundum voluntatem meam possit sufficere. Quoniam ergo melius nec scio nec valeo, ad Deum me convertio, et oro ut ipse dilectioni vestræ suam pro me dilectionem quæ superat omnia merita hominum retribuatur. Hoc quotidie facio, hoc quoad vivam Deo annuente facere non desistam. Nostis desiderium meum de vobis, quod utinam audiam antequam moriar per gratiam Dei completum esse. Verum dico vobis quia lætior exiit anima de corpore. Nostrum esse quod scire desideratis, lator præsentium satis vobis poterit edicere. Spiritus sanctus sit semper custos et director cordis vestri et vitæ vestræ. Amen.

EPISTOLA XCII.

ANSELMI AD HAGONEM COMITEM.

ANSELMUS gratia Dei, archiepiscopus Cantuariensis, HAGONI comiti Orcadensium, salutem et benedictionem Dei.

Audio quia propter indigentiam doctorum, minus quam expedit, populus qui sub vestra potestate est, cognoscat et colat Christianam religionem. Sed gaudeo quia referente episcopo quem nunc per gratiam Dei habetis, didici quia prudentia vestra libenter suscipit verbum Dei, et consilium quod pertinet ad salutem. Hac igitur fiducia mitto strenuitati vestræ litteras monitionis meæ, quatenus se studiose committat prædicationi et doctrinæ ejusdem episcopi; et quantum in vobis est studeatis ut populus vester hoc ipsum faciat. Nihil enim facere potestis unde magis remissionem peccatorum, et vitæ æternæ gloriam adipisci valeatis quam si populum vestrum ad cultum Christianæ religionis monendo, et quibuscunque modis potestis vobis eum attrahitis. Quod efficaciter, Deo dante, implere poteritis, si, quemadmodum supra dixi vobis, vos devote et sancta humilitate et pura voluntate episcopo vestro subditis. Si vos consilio nostro et exhortationi, Deo inspirante, acquiescere volueritis, oro Deum omnipotentem ut ipsa vos et totum populum vestrum sua gratia dirigat et protegat, et suam benedictionem et absolutionem et orationes humilitatis meæ ex corde vobis mando. Omnipotens Deus sic vos faciat vivere in hoc sæculo ut in futuro jungamini beato angelorum consortio. Amen.

449 EPISTOLA XCIII.

HENRICI ANGLORUM REGIS AD ANSELMUM.

HENRICUS, gratia Dei rex Anglorum, ANSELMO Cantuariensi archiepiscopo, charissimo Patri suo, salutem et dilectionem.

Agnosce, Pater mi, quia ego gratia Dei sanus sum et incolumis, et omnia mea salubria incedunt et prospere. Quod autem de te ac salute tua per Au-

fidum clericum tuum et per alios accepi, nec non de iis quæ circa te geruntur felicitate salutis et prosperitatis agitari, scito me congratulari non minimum. Nec vero conscientiam benevolentiae tuæ lateat, quomodo contigerit nobis de colloquio nostro inter me et Lodovicum Franciæ regem, scias quoniam ego, cum pleraque copia militum meorum, et ipse cum fortitudine sua undique collecta tenuimus colloquium. Ego autem studens rationi et æquitati cum moderata humilitate, observata tamen regia austeritate, tantum æquo et justo acquievi, donec ipse fastu præsumptuoso nimia ac superba mihi superquæsit. Et, ita disponente Spiritus sancti gratia, colloquationem meam finivi, ut comitibus mihi existentibus ratione et iustitia recesserim. Ita etiam ut ipsi quos ipse Lodovicus in conventionem nostram mihi hostagios ex parte sua posuit, parti causæ meæ assentiant, et causam meam tueantur, et causam Lodovici iufirmant et reprobant. Propterea scias quoniam negotium quod inter me et imperatorem Romanorum tractabatur, gratia Dei ad honorem Dei et nostrum, et sanctæ Ecclesiæ et Christiani populi ad finem perduximus. De cætero, de iis quæ in Anglia sunt, et quæ ibi tractantur, volo ut voluntati tuæ pareant et consilio tuo disponantur. Quod etiam ego iusticiariis nostris feci cognitum. Filium meum et filiam tibi committo, ut paternam dilectione eos foveas, et de iis filialino amore curam agas. Teste Ranulfo cancellario apud Rothomagum.

EPISTOLA XCIV.

ANSELMI AD HENRICUM REGEM ANGIORUM.

Domino suo charissimo HENRICO, gratia Dei glorioso regi Anglorum, ANSELMUS archiepiscopus Cantuariensis, fidele servitium cum orationibus, et benedictionem Dei et suam, quantum valet.

Gratias ago omnipotenti Deo ex intimo cordis affectu pro cunctis prosperitatibus et successibus quos Deus per suam gratiam erga vos benigne dignatur operari, et oro eum ut semper celsitudinem vestram ad majora et meliora faciat proficere, et per continuam terreni regni prosperitatem perducatur ad cœlestis regni felicitatem. Gratias etiam ago dignationi vestræ, quæ mihi, sicut fidei et vere dilectori suo, amicabiliter quæ circa se sunt, litteris suis significavit, et cor meum de lætitia sua et prosperitate lætificavit. Quod autem meæ curæ atque dilectioni filium vestrum et filiam tam diligenter commendatis, et quod voluntati meæ regnum vestrum et negotia regni vestri committitis, quamvis in me non sit sapientia ad hoc sufficiens, tamen quia benevolentiam vestram immensam, et gratiam erga me intelligo, quantum in me est, gratanter suscipio, et quæ mihi committitis, Dei per quem cuncta bene disponuntur, commendo dispositioni et auxilio. De electo Eboracensis Ecclesiæ archiepiscopo, quemadmodum se res habet, per dominum Baldevinum fidelem et dilectorem vestrum sublimitati vestræ viva voce significo. Ad quam

rem vestrum auxilium et fortitudinem toto corde supplico, ut dignitatem Ecclesiæ Cantuariensis ab antecessoribus vestris servatam, quam Deus tuitioni vestræ commisit, et cuius honor vester est, minorari non permittatis. De me certe dico vobis quia potius paratus sum mori, ut ejus dignitas integra servetur, quam ut mea negligentia aliquatenus violetur. Omnipotens Deus vos et vestra semper dirigat et protegat. Amen.

EPISTOLA XCV.

ANSELMI AD PASCHALEM PAPAM.

PASCHALI summo pontifici, cum dilectione reverendo, et cum reverentia diligendo, ANSELMUS servus Ecclesiæ Cantuariensis, debitam subjectionem cum orationum assiduitate.

Quamvis non ex meritis meis, tamen quædam quia vident me in causis meis benignitatem vestram semper habere præsentem, putant me apud celsitudinem vestram in iis quæ illam decent sicut fidelem servum aliquid posse. Quapropter aliorum precibus coactus majestati vestræ supplicare præsumo, ut lateris præsentium causam audire dignetur; et de ea quod sapientiæ suæ placebit, præcipere. Omnipotens Deus in divina prosperitate sanctitatem vestram nobis conserveat. Amen.

EPISTOLA XCVI.

ANSELMI AD SAMSONEM WIGORNENSEM EPISCOPUM.

ANSELMUS archiepiscopus Cantuariæ, SAMSONI episcopo Wigornensi, salutem.

Vos scitis quid Ecclesia Eboracensis debeat Ecclesiæ Cantuariensi, et quomodo illi subjecta debeat esse. Postquam ergo Thomas electus est archiepiscopus Eboracensis, debuit requirere consecrationem suam, et propter obedientiam quam debet archiepiscopo Eboracæ archiepiscopo et Ecclesiæ Cantuariæ Contempsit facere quod facere debuit. Ego tamen ex abundantia charitatis invitavi eum bis per clericos vestros, et tertio per duos episcopos, ut veniret ad matrem suam Cantuariensem Ecclesiam, et ad me cui ministerium ejus commissum est, et faceret et susciperet quod deberet. Qui quod debuit facere neglexit, et respondit se misisse nuntios suos Romanam, et in Northmanniam; qui cum redirent, faceret quod consilio suorum acciperet. Quod responsum in hoc negotio intelligimus non esse susceptibile. Mando ergo vobis sicut amico et professo Ecclesiæ nostræ, ut contra hanc injuriam, quæ non est tantum super me, sed super omnes episcopos et ecclesias archiepiscopatus et primatus nostri, super regnum etiam Angliæ, sitis mihi in auxilium ad comprimendam tam intolerabilem præsumptionem. Certa utique sit vestra reverentia quia nihil quod facere possim, aut apud Deum aut apud homines dimittam, ut hæc ejus inordinata præsumptio annihiletur. Meminisse deberet quia ordines majores quos habet in archiepiscopatu meo, et sacerdotum mea jussione suscepit, et meo favore ejus electio facta fuit. Quapropter si recte consideraret, non se deberet tam inordinate contra me,

imo super me erigere; de hac re vestrum exigo A
consilium. Et quoniam duos episcopos Rosensem et
Tedfordiensem consilio aliorum episcoporum, ad
quos pertinet hæc injuria, mittam in proximo 450
ad dominum nostrum regem, ex mea parte et eo-
rum, ejus postulare auxilium, ad faciendum quod
de hac re canonice debeo et volo facere; mandate
eisdem episcopis, ut ex vestra parte sicut alio-
rum episcoporum legationem suam exsequantur. Va-
lete.

EPISTOLA XCVII.

SAMSONIS WIGORNIENSIS ECCLESIE SACERDOTIS AD
ANSELMUM.

Domino suo et Patri charissimo ANSELMO, vene-
rabili Cantuariensi archiepiscopo, SAMSON Wigor-
niensis Ecclesie sacerdos, salutem, et servitium, B
et orationes fideles.

Mandastis mihi, domine, et sicut professum Ec-
clesie vestre et vestrum submonuistis, quatenus
de negotio quod est inter vos et Thomam Eborac-
ensis Ecclesie electum, in auxilio vobis et Ecclesie
vestre, scilicet Cantuariensi, existrem. Unde
precor excellentiam vestram, ne de me dubitetis
quod professionem, quam feci et adhuc facio, et
per omnia retinere volo, in aliquo vel propter
aliquem fraudare velim. Existimo enim quod nullum
in causa vestra habebitis fideiorem, et pro posse
meo plus devotum adiutorem. De consilio autem
quod a me quaesistis, si scirem veraciter quid vobis
et nobis magis expediret, dicere non differem.
Hoc tantum dico quia mihi videtur indignum esse C
pro hac causa vos nimis irasci. Cum enim tot
episcopos, tot abbates, tot optimates viros habemus
testes, facile mihi videtur tam parvæ vel nullius
auctoritatis clericos posse refutari. Illorum enim
est talis controversia, quorum, mihi videtur, non
est grave praesumptivam annihilare audaciam. De
ipso vero electo, ut credidi et credo, et sibi credi
oportet, veraciter affirmo quia erga vos non habeat
animum nisi bonum, et in quantum vixeritis, vobis
et Ecclesie vestre per omnia devotissime subjectum.
Illud autem placet mihi quia fecistis quod facere
debuistis, ex bona voluntate suadendo, et ex au-
toritate debita praecipiendo, quia si in dilatione
consecrationis est peccatum, alterius quam ve-
strum.

EPISTOLA XCVIII.

ANSELMI AD RICHARDUM COMITEM.

ANSELMUS servus Ecclesie Cantuariensis, domino
et amico, et in Deo dilectissimo ELIAE comiti, salu-
tem, et gratia Dei semper dirigi et protegi.

Gaudeo et gratias ago Deo omnipotenti a quo est
omne bonum, qui cor vestrum bona voluntate et
sancta intentione ita implevit ut studiosissime quaeratis
consilium, qua via et qua vita securius et effi-
caciùs possitis pervenire ad regnum caelorum et ad
beatam societatem angelorum. Quod quoniam a me
quaeritis, mando illud vobis per dilectum fratrem
Hardum amicum et familiarem vestrum, sicut me-

lius possum intelligere; quemadmodum per ejus
vivam vocem poteritis aperte cognoscere. Absolu-
tionem nostram, quam per eundem fratrem, sicut
ipse mihi retulit, a me petitis, et corde, et ore, et
scriptura dilectioni vestrae mitto, et quotidie pro
vobis oro. Omnipotens Deus sanctum desiderium
vestrum magis ac magis accendat, et ad beatum
effectum perducatur. Amen.

EPISTOLA XCIX.

ANSELMI AD ROBERTUM COMITEM.

ANSELMUS archiepiscopus Cantuarie, domino et
amico suo charissimo ROBERTO comiti de Mel-
lento, salutem et benedictionem Dei et suam, quan-
tum potest.

De causa quaerit inter me et Thomam electum
Eboracensem, mando vobis et precor, sicut verum
amicum et filium matris Ecclesie Cantuariensis, et
consulo, sicut fideli Christiano, et fideliter amanti
honorem et dignitatem regis et totius regni Angliae,
quatenus diligentissime et studiosissime conside-
retis pondus tanti mali quod ipse Thomas facere
conatur, et omnibus viribus sicut injuriam et igno-
miniam, et regis et totius regni Angliae, et matris
vestrae Ecclesie, et archiepiscoporum Cantuarie,
intentionem ejus reprimatis. De me utique in spe
auxilii Dei affirmo, quia nunquam per me erit, et
si scirem me eras moriturum antequam ista ejus
calumnia extincta esset, ponerem super eum sen-
tentiam quanto graviolem me posse intelligerem.
De hoc autem certa sit vestra dilectio quia nullus
hanc ejus praesumptionem ullo modo manu tenere
potest, sine suo magno peccato et sine ira Dei.
Spiritus sanctus dirigat cor vestrum in veritate.
Amen.

EPISTOLA C.

ANSELMI AD RODULFUM CICESTRENSIS EPISCOPUM.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuarie. RODULFO
episcopo Cicestrensi, salutem.

Audivi quod archidiaconus vester accepit homi-
nes meos quasi pro forisfactura fractae festivitatis,
et de his plegios accepit, nec ante eos voluit di-
mittere quam plegios haberet; quod nec sibi nec
alieni personae licet super homines meos. Unde
mando vobis ut idem plegii vocentur quieti, et de
archidiacono mihi justitiam facite, qui talia praesumpsit
super homines meos. Quod autem mihi
mandastis ut castigarem homines nostros, ne alii
accipiant malum exemplum ab eis, grates refero, et
quod inde facere debuero. Deo annuente faciam.
Valete.

EPISTOLA CI.

ANSELMI AD R. EPISCOPUM.

ANSELMUS, archiepiscopus Cantuariensis, dilecto
amico suo reverendo episcopo R., salutem.

Mando et praecipio vobis per sanctam obedi-
entiam quam Ecclesie Cantuariensi et mihi de-
betis, ut scilicet quod in subjectis litteris quas
Thomae electo Ecclesie Eboracensi destinari scri-

ptum est; vos erga ipsum Thomam amodo te-
neatis.

451 EPISTOLA CII.

CUJUSDAM AD ANSELMUM (48).

ANSELMO Cantuariensis Ecclesiæ archiepiscopo, quidam Dominicæ crucis servus et minister Pratel-
lini cœnobii, cursu infatigabili stadium paternæ peregrinationis tanquam militi summi Regis feliciter consummare.

Quamvis, Pater venerande et inter membra Christi tanquam amator et cultor veritatis plurimum diligende, crebras similitates et impugnationes hominum facinorosorum, item aculeos malignorum spirituum intrinsecus plerumque sustineam, tamen onus obedientiæ quam imponis mihi levissimum et actu quidem et sincera devotione qua te diligo proisus æstimo. Quippe nihil difficile reperitur quod cuiuslibet igne amoris exæstanti facile non videatur. Igitur in librum Geneseos jam enucleatis a me mysteriis, quatuor qui restant tua jussione aggressurus et dextera Domini mei Jesu Christi calamum meum regente explanaturus, admodum tuis orationibus indigeo, ut is qui claudit et nemo aperit, aperit et nemo claudit (Apoc. III, 7), mihi librum signatum aperiat, cujus historiam quam beatus Augustinus juxta litteram usque ad exitum primi parentis de paradiso multifariam prosecutus est intactam dimitto. Et enim arrogantiam deputari posset intolerabili, si manum meam superponere præsumerem ejusdem manui. At ubi ventum fuerit ad locum ubi senaria distributione formæ visibilium rerum consumman-
tur, tentabo, prout divina sapientia mihi adfuerit, litteram hujus libri secundum triplicem intellectum aliquando tractare. Cæterum Dominus inopiam meæ scientiæ novit, cui non sicut loquitur testimonium meæ conscientiæ vel intentionis, quia nec præsumo viribus meis, nec ad plausum mortalium, nec ad fructum transitorie remunerationis operam impendo, ad explanandum perplexa mysteria Mosaicæ legis. In cujus siquidem amabili contubernio et contubernali amore ferme jam sunt transacti viginti et octo anni, totum me retrusi. In cujus nimirum mandatis prosequendis dum desudo, valde requiesco. Cumque ab illius amplexibus importunitate negotiorum mundanorum prævalente frequenter avellor, non modicum laborem incurro. Ne hoc quidem mirum, quia apud illam panis vitæ et intellectus atque potus invenuntur. Panis per quem amissæ vires mentis imbecillæ in vigorem pristinum reparantur. Potus, per quem sitis mundanarum concupiscentiarum extinguitur, et postmodum suavissimo fervore ad rimanda illius secreta vehementer is qui inde potat accenditur. Jam demum gratia Dei præcedente ad verba libri veniamus, et virtute obedientiæ suppeditante quid gerant mysterii, prout Dominus nobis dederit, diligenter vestigare satagamus.

(48) Ex ms. monasterii de Pratellis. — Est Ricardi abbatis de Pratellis suos in Genesim Commentarios S. Anselmo dicantis.

EPISTOLA CIII.

ANSELMI AD LANFRANCUM (49).

Ei opus suum, quod Monologium inscribitur, corrigendum vel approbandum mittit.

Reverendo et amando domino suo et Patri et doctori, Cantuariæ archiepiscopo Anglorum primati, matri Ecclesiæ catholicæ, fidei utilitatisque merito multum amplectendo LANFRANCO, frater ANSELMUS Beccensis, vita peccator, habitu monachus.

Quoniam agenda sunt omnia consilio, sed non omni consilio, sicut scriptum est: Omnia fac cum consilio (Eccli. xxxii, 24); et: Consiliarius tuus sit unus de mille (Eccli. vi, 6); unum quem scitis, non de mille, sed de omnibus mortalibus elegi, quem præ omnibus haberem consultorem in dubiis, doctorem in ignorantis [al., ignoratis], in excessibus correctorem, in recte actis approbatorem. Quo quamvis secundum votum uti non possim, decrevi tamen uti, quantum possum. Quamvis enim valde multi sint præter prudentiam vestram, de quorum multum proficere imperitus possim peritia [al. præsentia], et quorum subjacere censuræ me mea cogat imperitia, nullum tamen eorum novi, cujus me doctrinæ judiciove tam confidenter tamque libenter, quam vestro subjiciam et qui mihi tam paterno affectu se, si res indiget, exhibeat, aut, si res exigit, congau-
deat. Quare quoniam quidquid de paterno vestro mihi pectore impenditur, et sapientia est exquisitum, et auctoritate roboratum, et dilectione conditum, cum aliquid inde haurio, id me sua et dulcedine delectat, et securitate satiat. Sed quoniam hæc ipsa scienti loquor, his omissis, cur eorum meminerim expediam. Quidam fratres, servi vestri, et conservi mei me sæpe multumque rogantes, tandem coegerunt ut acquiescerem illis quædam scribere, sicut in ejusdem scripturæ præfatuacula considerare poteritis. De quo opusculo hoc præter spem [al. prout sæpe] evenit, ut non solum illi, quibus instantibus editum est, sed et plures alii illud velint non solum legere, sed etiam transcribere. Dubitans igitur utrum illud volentibus denegare debeam, aut concedere, ne me aut invidum putantes oderint, aut stultum agnoscentes derideant, ad singularem meum recurro consiliarium et scripturam ipsam examinandam vestro mitto iudicio, ut ejus auctoritate aut inepta a conspectu prohibeatur, aut correctæ volentibus præbeatur.

EPISTOLA CIV.

ANSELMI AD BERNARDUM EJUSQUE MONACHOS.

ANSELMUS, Dei gratia archiepiscopus, Domino priori BERNARDO, et aliis fratribus in cœnobio Sancti Albani conversantibus, salutem et benedictionem.

Fratres a vestra dilectione ad me directi retulerunt mihi quamdam dubitationem inter vos ortam esse cum aliqua dissentione, inde quia in catholico-

(49) Ex ms. Vatic. fol. 100, et ex ms. Sagiensis monasterii.

rum Patrum scriptis aliquando invenitis Deum et hominem in Christo convenire in unam substantiam, aliquando duas substantias, divinam scilicet et humanam unam esse personam in Christo; videtur enim repugnare quod et una substantia sit humana et divina natura, sicuti esse, una persona et duæ substantiæ sint in eadem persona, sed si bene intelligatur quomodo **452** dicant unam esse substantiam plures naturas in Christo, aut plures substantias unam personam, nihil ibi repugnans cognoscitur esse. Deum enim unum credimus et confitemur esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Cum ergo dicimus Deum, non nisi unum dicimus et intelligimus. Cum vero dicimus Patrem et Filium et Spiritum sanctum, plures dicimus et credimus; sed de Deo habemus auctoritatem, quia debemus dicere Deum unum singulariter et non plures, quemadmodum scriptum est: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est (Deut. vi. 4)*. De illis vero tribus, Patre scilicet, Filio et Spiritu sancto, non invenimus in propheta, aut apostolo, aut evangelista, ut uno nomine nominent eos pluraliter, quo significant illam pluralitatem quam in illis intelligimus; nusquam enim dicunt tres personas eos esse, aut tres substantias, aut tres omnipotentes, aut aliquid huiusmodi. Hac necessitate Patres catholici quando loquebantur de illis tribus, elegerunt omnia quibus illos tres nominare possent pluraliter. Græci quidem nomen substantiæ, Latini vero nomen personæ; sed ut omnino quod nos ibi intelligimus per personam, hoc ipsi et non aliud intelligant per substantiam. Sicut ergo nos dicimus in Deo unam substantiam esse tres personas, ita illi dicunt unam personam esse tres substantias, nihil a nobis diverse intelligentes aut credentes. Quoniam enim non habeant nomina quibus proprie illos tres significarent ut jam dixi, ut Græci dicerent esse tres substantias, nos vero tres personas, dederunt in Deo duobus nominibus illam significationem, quam in illis pluribus intelligebant, nec suo nomine proferre poterant. Sicut igitur nos dicimus quia alia est persona Patris; alia Filii, alia Spiritus sancti, et in eo quidem quod alius est Filius Dei a Patre, non est alius a Filio Virginis, sed idem ipse idem est, alia persona est a Patre, et non alia a Filio Virginis, sed eadem persona: ita Græci dicunt quia Verbum, id est Filius Dei, alia substantia est a Patre, et non alia ab homine assumpto. Quando ergo invenimus in catholicorum Patrum scriptis plures naturas esse, unam substantiam in Christo, et quando invenimus plures substantias esse, unam personam non eundem sensum in nomine substantiæ accipimus; sed cum dicimus unam substantiam, id ipsum intelligimus quod per nomen personæ. Cum vero dicimus plures esse substantias in eo, personam unam, hoc significamus per nomen substantiæ quod per nomen

naturæ. Hac igitur consideratione, qua una est fides Græcorum et Latinorum, aliquando nominant personam, quamvis hoc ratio Latini faciant. Quod autem Græci dicant in Domino unam personam, tres substantias, testatur beatus Augustinus in libro De Trinitate. Hæc vobis, fratres, petentibus, secundum quod intellexi quæstionem inter vos versari sufficienter puto me respondisse, quamvis dici possint plura de Trinitate et pluralitate, quomodo Verbum unum sit cum Patre et non unum, et cum homine assumpto unum et non unum. Valet

EPISTOLA CV.

ANSELMI AD ABBATISSAM F. EJUSQUE CONGREGATIONEM.

ANSELMUS Dei dispositione vocatus archiepiscopus, B dōminæ et matris reverendæ abbatissæ F. et sanctæ congregationi illi commissæ in sanctitate semper proficere, et ad beatitudinem [*al.* semper] pertinere.

Quamvis vestrum sanctum studium mea monitione non egeat, cogit me tum [*al.* tamen] dilectio quam erga vos habeo et officium meum, ut vobis ad [*al.*, aliquid] exhortando scribam. Considerate incessanter, filiæ et sorores meæ dilectissimæ, quod in cælum proposuistis et jam incœpistis ascendere, ut ibi regnetis, et regnando gaudeatis cum Domino et amico vestro Jesu Christo, qui ibi vos exspectat et exspectando assidue invitat. Quippe quandiu homo vivit, aut ascendit in cælum bene vivendo, aut descendit in infernum male vivendo. Si ergo ad illud proposuistis C et vultis pertinere, necesse est vos sanctis actionibus [*al.* accusationibus] illuc quasi quibusdam passibus proficere. Diligenter ergo vitæ vestræ cursum discutite, ut [*al.* omit.] non solum in operibus, sed etiam in verbis, nec solum in his, sed et in omnibus cogitationibus, ne forte cum in omnibus his semper debeat sursum tendere [*al.* ascendere], aliud ibi inveniatur quod est magis descendere. Quod si bene vultis custodire, expedit ut semper videre [*al.* omit.] cogitetis [*al.* illud] quod verissime scriptum est: *Qui modica spernit paulatim decidit (Eccl. xix, 4)*, qui paulatim decidit non proficit sed deficit, et qui deficit non ascendit, sed descendit. Hoc ergo curate sollicite, ut nihil tam parvum sit quod de ordine vestro ubi vos Deus posuit negligere velitis et sic sanctis passibus in cælum, quod utinam Deo adjuvante fiat, ascendetis. D Quod ut per me [*al.* oro ut pro me] oretis, et tanto attentius, quanto scitis me de dilectione vestra confidere, quoniam nunquam cognovi me magis quam nunc orationibus indigere.

EPISTOLA CVI.

AD GISLEBERTUM.

De sacramento altaris (50).

Domino G. [Gisleberto] abbati, olim charissimo filio, nunc Deo propitio venerabili Patri, frater A. [Anselmus (51)].

De corpore et sanguine Domini jussisti, veneran-

teur n'y est désigné que par un A. Sur quoi, conjecturant qu'il signifiait Anselme, il a conjecturé aussi que le G signifiait Gilbert, comme il l'a mai-

(50) Ex ms. monasterii Chislemaui.

(51) Cette lettre n'appartient point à S. Anselme. Ce qui a trompé l'éditeur c'est que le nom de l'au-

de, etc. *Erstat sub nomine Anastasii eremitæ recusa* A
Patrologiæ tom. CXLIX, col. 433.

453 EPISTOLA CVII.

Sanctus Anselmus, Cantuariensis archiepiscopus, De
corpore et sanguine Domini (52).

Nota quod tota humana natura in anima et corpore erat corrupta, oportuit ut Deus qui veniebat utrumque liberare, utrique uniretur; ut anima hominis per animam Christi, et corpus per corpus Christi competenter redimeretur. Ideo etiam in altari ad utrumque representandum panem et vinum apponimus, ut per panem corpus factum, et digne a nobis acceptum nostrum corpus corpori Christi in immortalitate et in impassibilitate conformandum credamus quandoque, et similiter vinum in sanguinem conversum et a nobis acceptum, animas nostras animæ Christi credamus conformes fieri, et præsentem quodammodo dum a peccatis, prout possumus, abstinemus, et maxime in dissolutione animæ et corporis cum in beatitudine, in qua ipsa Christi anima est, animæ nostræ constituentur. Et cum anima Christi per aliquid corporeum representanda esset, nihil inventum est in omnibus corporalibus rebus per quod vicinius representaretur quam per sanguinem qui sedes est animæ. Non tamen intelligendum est quod in sanguinis acceptione solum animam non etiam corpus, vel in acceptione corporis solum corpus, non etiam animam suscipiamus, sed in acceptione sanguinis totum Christum Deum et hominem, et in acceptione corporis similiter totum accipiamus. Et quamvis separatim corpus, separatim sanguinem; non tamen bis sed semel Christum accipimus immortalem et impassibilem. Sed iste mos separatim accipiendi inde in Ecclesia movit quod Christus in cœna cum discipulis separatim dedit, ut per hoc intelligerent se animæ et corpori Christi debere conformari. Aqua cum vino in sacramento ideo apponitur, ut aqua quæ cum sanguine de latere Christi fluxit representaretur, quæ aqua significat baptismum in quo populus per effusionem sanguinis innovatur. Quare autem corpus Christi cum sit inviolabile et incorruptibile, qua ratione hoc esse potest ut dentibus atteratur et etiam a sordibus corrodatur. Sed secundum distinctiones sanctorum Patrum est intelligendum

qué a la marge, faisant sans doute entendre qu'il s'agit de Gilbert Crispin, abbé de Westminster, qui avait été moine au Bec sous S. Anselme. Seconde conjecture qui serait fort naturelle, si la première était vraie. Mais l'une et l'autre sont fausses, et il faut rendre cette lettre à S. Anastase, moine et ermite, qui en est le véritable auteur. (*Hist. litt. de la France, t. IX p. 459.*)

(52) Le titre que porte cette lettre ferait juger qu'elle n'est point différente de l'écrit *Du corps et du sang du Seigneur*, annoncé sous le nom de S. Anselme dans divers manuscrits des bibliothèques d'Angleterre. et que dom Mabillon atteste avoir vu, mais peu correct, dans celle des Cordeliers de Sainte Croix à Florence. L'éditeur l'a tirée d'un manuscrit de l'abbaye de Saint Remi de Reims, dans lequel elle porte le même titre, avec le nom de S. Anselme, qualifié archevêque de Cantorbéri,

A panem super altare positum per illa solemnia verba in corpus Christi mutari, nec remanere substantiam panis et vini, speciem tamen intelligendum est remanere, formam scilicet, colorem et saporem: secundum speciem remanentem quædam ibi sunt quæ nullomodo secundum hoc quod est possunt fieri, scilicet quod atteritur, quod uno loco concluditur, et a sordibus roditur et in ventrem trahitur. Ideo autem quod non est apparet, et quod est celatur, quia si quod est videretur, animus humanus abhorreret. Secundum vero speciem potest accipi æqualiter a fidei et ab infidei. Fideles tamen alio singulari modo accipiunt, scilicet cum sint conformes Christo per innocentiam, et per assumptionem corporis et sanguinis Deo conformes efficiuntur, et in præsentem virtutes eorum augmentantur, et liberum arbitrium confortantur, et in futuro, maxime dum immortalitate et impassibilitate, sicut et ipse, induentur. Ad quam conformitatem recipiendam illa acceptio Domini corporis multoties celebratur. Quo modo accipiendi infideles omnes omnino carent. Non tamen negandum quod ipsi mali veram substantiam corporis Christi accipiunt: quod quidam abhorrent propter eorum immunditiam, et corporis Christi dignitatem. Sed illa res tam digna est per se ut nec propter dignum locum dignior sit vel mundior, nec ab immundo vase aliquid trahat immunditiæ, ut Augustinus testatur in libro quarto De baptismo, De corpore Domini indigne sumpto, sicut Indus cui buccellam panis tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum in se diabolo præbuit; sic indigne quisque sumens Dominicum sacramentum, non efficit ut quia ipse sumens malus est, malum sit sacramentum. aut quia non salutem accipit, nihil accipiat. Corpus enim et sanguis Domini nihilominus erat in illis quibus dicebat Apostolus: *Qui manducat indigne, judicium sibi manducat et bibit (ICor. XI, 29)* Non est querendum quid fiat de corpore; Deus enim conficit sicut scit, nec dubitare debet aliquis quomodo panis in verum corpus Christi convertatur, ita ut panis substantia 454 non remaneat, cum multa alia non minus miracula videamus quia hominem substantialiter in lapidem, ut uxorem Lot, vel etiam in parvo artificio hominis fenum in

D

ce qui lève toute équivoque. Le saint y touche trois ou quatre points qui concernent l'Eucharistie. D'abord il y établit la convenance qui se trouve entre son institution dans le pain et le vin, et les besoins de l'homme corrompu dans l'âme et dans le corps depuis sa chute. Après quoi il montre que l'une et l'autre espèce, prise séparément, contient Jésus-Christ entier, et rend raison de ce qu'on mêle de l'eau avec le vin avant la consécration, et de ce que les espèces subsistent, quoique la substance du pain et du vin soit changée au corps et au sang de Jésus-Christ. Enfin il copie un passage choisi de saint Augustin pour prouver que les méchants comme les bons reçoivent le corps de Jésus-Christ, quoiqu'ils en tirent un fruit bien différent, et que les mauvais prêtres consacrent comme les autres, parce que c'est Jésus-Christ qui consacre lui-même par leur ministère. (*Hist. litt. ubi supra.*)

vitrūm. Iterum si homo suæ mutationis artificio potest ita aliquid dissimulare, ut aliud videatur ab illo quod sit, multo magis Deus potest hoc efficere, ut cum corpus suum sit panis, videatur hæc immolatio corporis, ut Augustinus testatur, quotidie vertitur, licet Christus semel passus sit, quia quotidie peccamus, sine quibus peccatis mortalis infirmitas vivere non potest; et ideo quia quotidie labuntur, Christus quot die mystice pro nobis immolatur. Intra catholicam Ecclesiam in mysterio corporis Christi nihil a malo minus accipitur, nec a bono sacerdote minus, quia non in merito consecratur, sed in verbo efficitur Creatoris et in virtute Spiritus sancti; si enim esset in merito sacerdotis, nequaquam ad Cri-

stum pertineret. Nunc autem sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est qui per Spiritum sanctum hunc panem in suam carnem et vinum faciat transfundi in sanguinem.

EPISTOLA CVIII.

GISELBERTI ABBATIS AD ANSELMUM.

Reverendo Patri et domino ANSELMO sanctæ Cantuariensis Ecclesiæ archiepiscopo, servus et filius suus, frater GISEBERTUS, West-Monasterii cœnobii curator et servus, prosperam in hac vita duritiam, et beatam in futura æternitate.

Paternitati tuæ, etc. *Est loco Prologi ad Gisleberti abbatis Westmonasteriensis Dialogum contra Judæos.* — Vide in Gisleberto, infra, ad an. 1117.

Sequentes epistolas hic revocamus ex appendicibus editionis anni 1721.

EPISTOLA CIX.

ANSELMI AD RICARDUM MONACHUM

Richardum Beccensem monachum hortatur ut indiscretis corporis sui vexationibus obedientiam anteponat.

ANSELMUS gratia Dei archiepiscopus, fratri et filio charissimo RICARDO monacho Beccensi, salutem et benedictionem Dei.

Cum scis quia multum te diligo, non deberes toties tibi datum consilium et præceptum meum contemnere, et contemnendo me et abbatem cui te commisi contristare. Toties enim te monui, et consului et præcepi ut indiscretas abstinentias et vexationes corporis tui secundum ordinationem præfati abbatis temperares, toties promisisti quia in hac re meæ et illius voluntati penitus obedires, et adhuc pertinaciter tuæ propriæ voluntati adhæreres. Timeo ne dum vis habere præmium, seu potius famam aut inanem intra cor tuum gloriam abstinentis, incurras potius pœnam inobedientis. Certe sicut majorem coronam meretur simplex obedientia quam præter communem usum escarum abstinentia, ita gravius ille punitur a quo illa contemnitur quam a quo ista deseritur. Sine hujusmodi enim abstinentia potest obedientia hominem salvare; sine obedientia vero talis abstinentia non valet nisi damnare. Acquiesce igitur, acquiesce, et totum te præfati tui dispositioni committe, si mihi vis obedire, si mihi vis placere, si dilectionem meam erga te vis servare, si tuam erga me vis probare, si me deinceps non vis contristare, et abbatem sub quo es, et fratres inter quos vivis tua indiscretionem gravare. Nimis enim patet quia corpus tuum et natura tua nequit tolerare quod indiscretio tua præsumit. Omnipotens Dominus deducat te in via sua, et in veritate sua. Amen.

EPISTOLA CX.

ANSELMI AD ROBERTUM, SEYT, EDIT.

Hortatur ad observantiam in minimis, et ut angelos sibi semper astantes cogitent, eorumque conversationem imitentur.

ANSELMUS archiepiscopus, ROBERTO, SEYT, EDIT, charissimis suis filiis, salutem et benedictionem Dei quantum potest.

B Utinam cognosceretis quanto gaudio cor meum repleverit dilectus filius meus Willelmus, de vestra (quam mihi retulit) invicem sancta dilectione, de religiosa conversatione, de cœlesti proposito, et spirituali intentione. Quamvis enim multis curis et tribulationibus prementibus me sentiam a spiritali fervore tepere, tamen magna cordi meo generatur letitia, cum audio alios in amore Dei fervere. Et quoniam ad officium a mihi injunctum et curam pertinet commissam, et vos (sicut sentio) desideratis, moneo, precor, quanto affectu possum, ut in hoc quod non vos, sed Deus in vobis cœperit, perseverare, imo et perficere studeatis. Quod utique (Deo adjuvante) poteritis efficere, si minima quæque nolueritis negligere. Qui enim in minimis servat diligentiam, non facile admittit in majoribus negligentiam. Nec hostis noster illis quos in sancto proposito esse considerat majora peccata aperte ostendit, sed in modicis (quasi quæ contemnenda sunt) latenter eos fallere contendit. Scit enim quia *qui modica despicit, paulatim decedit* (Eccl. xiv, 1). Ergo, charissimi, si quamlibet parum a vestra bona consuetudine aliquando vel semel sentitis declinare, gravem casum gemendo vos incurrisse judicate. Colloquia vestra semper sint munda, et de Deo. Exemplum vitæ accipite ex angelis de cœlo, exceptis his quæ fragilitas humanæ naturæ ad suam exigit sustentationem. Ut vestra conversatio semper in cœlis sit (Phil. iii, 20), angelicam in omnibus considerate et imitamini conversationem. Hæc contemplatio sit magistra vestra, hæc consideratio sit regula vestra. Quæ vitæ angelicæ concordant sectamini; quæ ab illa discordant execramini. Angelos vestros [sicut dicit Dominus: *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei* (Matth. xviii, 10)], semper vobis præsentem, et actus et cogitatus vestros considerantes cogitate, et ita velut si eos visibiliter inspiceretis, semper vivere curate: omnipotens Deus nunquam permittat vos ab hoc ad quod pervenistis, deficere, sed semper faciat ad meliora proficere. Oro, orate pro me.

EPISTOLA CXI.

ANSELMI AD HUGONEM.

Hugonem monachum, a quo se multum amari au-
dierat, hortatur ut culpas suas nec celet, nec defen-
dat, ut cor suum abbati suo patere semper velit, et
proprios sensus obedientiæ posthabeat.

ANSELMUS archiepiscopus, fratri et filio charis-
simo HUGONI, salutem et benedictionem

Domino abbate referente didici quod tantam
erga me habeas dilectionem ut cum prospera mea
audis, valde gratuleris, et cum adversa cognoscis,
multum contristeris, et cor tuum commoveatur
adversus eos, a quibus contingere sentis aliquam
adversitatem mihi, et quia pro me orare pro possi-
bilitate tua non desinis. Quoniam ergo tanta tui est
erga me dilectio, si te non diligo, me ipsum injus-
tum judico. Et qui vera dilectio illum quem dili-
git semper proficere desiderat, idcirco te hortor, et
moneo ut mens tua semper ad meliora se extendere
studeat. Quod si quæris consilium quomodo hoc
possis facere, monachicum propositum super omnia
regit. Quod tunc bene custodire poteris, si nun-
quam culpam tuam aut celare aut defendere volue-
ris; sicut vulpes foveas habent ubi latenter catulos
pariunt et nutriunt, et sicut volucres nidos habent
patentes in quibus pullos fovent, ita diaboli faciunt
foveas, et multiplicant peccata in corde celantis, et
ædificant aperte nidos, in quibus similiter peccata
aggregant in corde defendentis. Vide igitur si non
vis esse fovea, aut nidus diaboli, ne unquam culpam
tuam celes aut defendas. Cor tuum semper pateat
abbati tuo, et ubicunque sis, non solum corpus
tuum, sed etiam cogitationes tuas in conspectu ejus
esse existima; et hoc fac et cogita quod coram eo
facere et cogitare non erubescas. Si hoc feceris, ita
fugiet diabolus habitaculum pectoris tui, sicut fur
vitat domum illius qui eum nec celare vult nec
defendere. In domum namque illius furta sua fur
attract, a quo se abscondi aut defendi confidit. Si
autem hoc quod dico in usu habueris, tunc Spiritus
sanctus in te habitationem suam faciet, nec corri-
pietur, nec expelletur a superveniente iniquitate,
sed bonus usus tuus per illum a se repellat iniqui-
tatem. Quæ res in tantam convertetur tibi delecta-
tionem ut nihil dulcius, nihil unquam existimare
possis jucundius. Hoc autem quod dico intelligere
non poteris, nisi in quantum ipso opere experiri
volueris.

Multa bona dominus abbas mihi de adolescentia
tua retulit, sed unum addidit quod mihi placere non
potuit: judicas enim melius quod tuus sensus eligit
quam quod obedientia exigit. Cum enim scribendi
labeas scientiam, majus aliud quid tibi videtur
quam scribere per obedientiam. Certus ergo esto,
quod melior est una oratio obedientis quam decem
millia orationum contemnentis. Moneo itaque ut
filium charissimum et dilectorem meum. ut obe-

diem in omnibus actibus præferas, et ea quæ
supra dixi memoria perpétua teneas, et opere com-
plere efficaciter studeas. Omnipotens Deus suæ gra-
tiæ benedictione te in omnibus semper dirigat, et ab
omni malo custodiat. Amen.

EPISTOLA CXII.

ANSELMI AD WILLERMUM.

Willermum amicum suum monet ut Deo sit semper
præsens, et sic seruet suam dilectionem, ut omni
studio conetur cavere Dei offensionem.

ANSELMUS archiepiscopus, dilecto filio suo WIL-
LIERMO, salutem et benedictionem Dei et suam.

Expertus sum te magno et intimo affectu me
diligere, et ideo non possum tui dilectionis vicem
non reddere. Diligis me ut Patrem in Deo, cui
totum te sine simulatione commisisti, et ego te ut
filium, qui sincera dilectione te suscepi. A Deo
accepisti ut me diligeres, et ego a Deo habeo ut te sic
diligere. Quoniam ergo ex Deo est mutua dilectio
nostra, non potest deleri, nec debet, nisi hoc faciat
aliqua in Deum offensio. Sicut ergo meam vis ser-
vare dilectionem, ita omni studio conare cavere
Dei offensionem. Dilige ut me diligas, sed plus di-
ligo ut te ipsum diligas. Dilige te ipsum, et quantum
ad dilectionem, habeto te ipsum. Esto memor moni-
tionis meæ; et semper eris dilectiois Dei, et sub
illa meæ; nequeo semper tibi esse præsens. Deus
te custodiat, qui ubique præsens. Moneo te ut ser-
pei illi sis præsens.

EPISTOLA CXIII.

ANSELMI AD HERBERTUM THIOFORDENSEM EPISCOPUM.

Herbertum episcopum Thiofordensem hortatur ut pre-
sbyteros concilio inobedientes, et qui feminas nol-
lent dimittere, a sacris prohiberet, et ad ecclesia-
stica munia alios seu clericos seu monachos illis
substitueret.

ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, HER-
BERTO episcopo Thiofordensi, salutem.

De presbyteris, de quibus quærit vestra pruden-
tia consilium, respondeo quia nihil relaxandum est
de his quæ constituta sunt in concilio. Quoniam ipsi
autem malunt dimittere quidquid pertinet ad pre-
sbyteri officium quam feminas, si aliqui inveniuntur
casti, faciant pro illis; si autem nullus aut paucis-
simum tales inveniuntur, jubete ut interim monachi
missas dicant populo ubi ipsi fuerint, et faciant
corpus Domini, quod per clericos portetur ægrotis.
Qui clerici vestra jussione vice versa accipiant con-
fessionem, et faciant absolutionem, et sepeliant
corpora mortuorum. Quæ omnia etiam monachis
provectoris ætatis præcipere potestis, donec ista
dedita presbyterorum Deo visitante mollescat; non
enim diu durabit, Deo propitiante, si in incepto
perseveraverimus. De baptismo, vos scitis quia
quicumque baptizet, Christus baptizat. Laicis om-
nibus, majoribus et minoribus, ex parte Dei et ex
parte omnium nostrum qui hoc constituimus in con-
cilio (53), rogando præcipite, ut si Christianos se

(53) Habito Lonaonia an. 1102, præsidente S. Anselmo.

confitentur, adjuvent vos quatenus expellatis presbyteros concilio inobedientes de Ecclesiis, et rebus earum, et dignos pro illis constituatis. Et si expulsi, contra illos qui Ecclesiis caste servire voluerint, aut alia aliquo modo in aliquam superbiam temeritatem proruperint, omnes Christiani sint contra illos, et non solum a societate sua, sed etiam a terris, quas de illis habent, eos cum feminis suis excludant, donec resipiscant.

EPISTOLA CXIV.

ANSELMI AD NEPOTEM.

Anselmo nepoti suo commendat bonos mores. ac studiositatem, et Latine linguæ perpetuum usum. De sorore sua, ejus matre, nuntiat admissam illam Marciniaci a monachis, sed cum eam reposteret, sibi negatam.

ANSELMUS archiepiscopus, dilecto nepoti suo ANSELMO, salutem et benedictionem.

Sollicitudinem et tristitiam quam tu habes de tua matre, ego quoque tolero. Unde a domino abbate Cluniacensi petii ut eam in monasterio ancillarum Dei in Marcinneio susciperet; quod ipse libenter sua gratia annuit propter nostrum amorem; et ipsæ ancillæ Dei voluerunt. Litteris igitur et nuntio nostro petii ab abbate Cluniacensi et monachus ejus ut sororem nostram ad hoc mihi concederent, quanto humiliter et studiosius potui. Sed ipsi nullatenus assensum præbere voluerunt; imo commoti sunt adversum me, et magnum sibi me fecisse dedecus existimaverunt. Ego autem nondum desistam conari, ut hoc aliqua ratione possim quod incepti perficere. Quod si non potero, non debemus tamen ego et tu frustra tristitiam inconsolabilem assumere, sed Dei dispositioni nos et illam patienter committere. Spero enim in Deo quia non patietur eam quibuslibet incommoditatibus ita tentari, ut non possit sustinere, sed per multas tribulationes quas ab infantia passa est et (si Deus ita disposuerit) usque in finem patietur, deducet eam, et intrare faciet in requiem suam. Ego vero, in quantum potero, omnibus modis quandiu vivam illi subvenire non cessabo. Quod autem pertinet ad te, mando, et præcipio tibi ut nullatenus sis otiosus, sed in hoc propter quod in Anglia te reliqui in dies statuas proficere. Virtutem grammaticæ stude cognoscere; dictare quotidie assuesce, maxime in prosa; et ne multum ames difficile dictare, sed plane et rationabiliter. Semper, nisi cum necessitas te cogit, Latine loquere. Super omnia bonis moribus et gravitati intende. Loquacitatem fuge; plus enim proficit homo tacendo, et audiendo et quid de aliorum dictis et vita possit proficere considerando, quam scientiam suam verbositate, nulla necessitate cogente, ostendendo. Saluta magistrum tuum ex nostra parte amicabiliter; cui (si Deus mihi opportunitatem dederit) et pro te et pro aliis fratribus quos docet, et pro suis moribus bonis vere desidero prodesse. Interim tamen posui super dominum priorem et multum rogavi illum quatenus

illi ita bene faciat ut ei se conjunxisse vobis non displiceat. Vale.

EPISTOLA CXV.

ANSELMI AD WALTERUM CARDINALEM.

Walterum cardinalem episcopum Albanensem, apostolicum in Anglia legatum rogat ut, ad sustinendum onus sui archiepiscopatus, opem sibi ac subsidium a pontifice Romano accersat

Domino et Romanæ Ecclesiæ legato cardinali episcopo WALTERO, ANSELMUS vocatus metropolitani Cantuariæ episcopus, fidelium orationum cum servitio devotionem.

Quoniam de vestræ sanctitatis charitate confido, precor ut domino nostro papæ fidelitatem nostram et dilectionem cum reverentia, quas illius celsitudini in corde servo, sicut vobis ostendi, benigne monstretis et laborem mentis meæ sub archiepiscopatus onere, sicut vobis conquerendo confessus sum, pia compassione intimetis. Quatenus patet a ejus pietas, filii et servi sui gemitibus computens, aliquando in conspectu Domini nostri Jesu Christi et beati Petri apostoli, memori mei esse dignetur, et, si quando ad illam in anxietatibus meis refugero, pietatis ejus viscera mihi non claudantur. Munusculum nostrum illi pro possibilitate nostra missum rogo ut sic vestra commendetur benignitate ut plus placeat vestra commendatione quam sua quantitate. Valeat sanctitas vestra, et omnipotens Deus mittat vobis angelum suum bonum, qui comitetur vobiscum, et bene disponat iter vestrum. Rogo vos, orate pro me.

EPISTOLA CXVI.

ANSELMI AD DONALDUM, DONATUM ET ALIOS EPISCOPOS.

Episcopos Hiberniæ rogat ut pro se multis circumnissis presso Deum interpellent, simul admonens ut suis quisque officii partes impleant, ac si quid inter eos controversiæ ortum fuerit, rem illi totam ad se deferant.

ANSELMUS Cantuariensis Ecclesiæ metropolitanus antistes, reverendis coepiscopis, DONALDO, DONATO, ac cæteris in Hiberniæ insula pontificali eminentibus dignitate a Deo Patre, et Jesu Christo, Filio ejus unico, salutem et perpetuæ hæreditatis benedictionem.

Odorem religionis vestræ plurimis indicibus agnoscens, calamitates quas patior decrevi potissimum vobis aperire, ut quanto vicinius assistitis Creatori, tanto familiarius angustias meas in ejus conspectu valeatis indicare, et indicantes compassionis gemitibus ipsius misericordiam mihi impetrare. Defuncto beatæ memoriæ prædecessore meo Lanfranco archiepiscopo, cum in Northmannia Beccensis monasterii abbas existissem (unde et præfatus antecessor meus ad regendam Ecclesiam, cui Deo auctore præsideo, ante me præcesserat), occulto Dei iudicio pro utilitatibus ecclesiasticis in Angliam veni; quo venientem, tam rex quam pontifex regni que optimates, ad cathedram pontificalem non vocando, ut fieri assolet, imo violenter rapiendo contrahunt.

clero et populò acclamantibus in idipsum, ut nec unus cui displiceret quod gerebatur visus fuerit interesse. Denique cum adhuc id nolle nec assentire me debere acclamarem, quod de potestate Northmanni ducis, quod de subjectione Rothomagensis episcopi, ipsis ignorantibus ereptus essem, quòrum iure effugere credebam, eorundem (præfati videlicet ducis et archiepiscopi) præcepto onus officii coactus et obediens accepi. Quo dicto in gradum pontificalem sublimatus, idcirco assensì quia contraire non potui. Proinde infatus sedale quid Christo, quid ejus Eccles.æ, pro loco, pro officio deberem cogitare cœpi, et pastoralis regimine vitia rescare, præsumptores coercere, et quæque inordinata ad ordinem debitum volui revocare. Quia causa, quos adju-
tores me oportuerat habere in causa Dei, terribiliter
offensos patior, et quæ per me crescere debuerat,
me præsentem deperit causa Dei. Unde (reverendi
Patres, gemebunde vobis loquens fateor) inven-
runt me amarissimæ tribulationes, dum et quietem
fructuosam me remiscor perdidisse, et instructuo-
sum periculum considero me incurrisse. Ita etenim
peccatis meis facientibus actum est ut qui nostræ se-
sponte suad derant diuini, a nostra sponte resiliant
ditione, et qui illis amabilis existeram, omnibus
ferme odiosus existam. Quapropter (venerandi fra-
tres, filii charitatis vestræ) obsecro vos in nomine
ejus, qui suos inimicos redemit sanguine suo, orate
ut omnibus Deus nobis pacem tribuat, inimicos
nostros in graviam convertat, et secundum suam
voluntatem nos vivere faciat.

Præterea, quanquam recte viventem, recteque
sapientem pastoralis sollicitudine fraternitatem ve-
stram monere compellor, quatenus viriliter, ac vi-
gilantius agat in doctrina Dei, canonica severitate,
si quid contra ecclesiasticam doctrinam in provinciis
suis inventum fuerit, compescens, et secundum vo-
luntatem Dei cuncta disponens. Si quando vero seu
in consecrationibus episcoporum, seu in ecclesiasti-
corum negotiorum causis, seu quibuslibet aliis ra-
tionibus aliquid quod ad sacram religionem perti-
neat inter vos ortum fuerit, quod per vos canonice
nequeat diffiniri, charitatis officio id ad notitiam
nostram deferri commonemus, quatenus a nobis
potius consilium et solatium accipialis quam præ-
varicatores mandatorum Dei in iudicium ejus indi-
catis. Iterum, charissimi, rogamus vos, orate pro
nobis, erigite nos de tribulationibus nostris manu
vestræ orationis, piis precibus pulsantes aures cle-
mentis Dei. Dominus qui jussit de tenebris lucem
splendescere (II Cor. iv, 6), mentibus vestris in-
fundat lucem sapientis suæ, ut quæ jubet intelli-
gatis, intelligentes, opere compleatis.

EPISTOLA CXVII (54).

ANSELMI AD HUGONEM ARCHIDIACONUM.

Significat quanto cum honore et munificentia ab omnibus in exilio suo susceptus fuerit.

ANSELMUS, gratia Dei archiepiscopus Cantuariensis,
(54) Ex. ms. 464 Bibl. regis

A quamvis ex ul, vero et dilecto amico HUGONI archidiacono, salutem et benedictionem Dei, et suam, si quid valet.

Fidelis Dei dilectio non dormit neque dormitat, neque ulla sæculi perturbatio aut ullus casus illam fatigat, et semper ejus quem diligit præsentiam desiderat. Et quoniam de dilectione tua certus sum, quod absens per meam præsentiam non possum, saltem per litteras quid mihi sit aliquatenus significo. Dei gratia disponente, et orationibus servorum Dei, qui in multis locis longe lateque sua gratia propter Deum me diligunt, me prosequuntibus, ex quo de Anglia quomodo scit Deus, nec obliviscitur [al. obliviscens], exivi, nullam sensi temporalis rei in his quæ necessaria mihi fuerunt, indigentiam, nec ullius mali violentia [al. malevolentia] tantum mihi nocere potuit, quantum benevolentia Dei me juvare voluit. Tantam enim gratiam sua pietate mihi Deus largitur apud multos, quorum numerum modo nescio, episcopos, abbates, principes et divites hujus sæculi, et minoris ordinis, a mari Barensi usque ad mare Bonojense [al. Boniense], ut plus timeam multos offendere me absentando quam eos frequentando. Inter quos venerabilis archiepiscopus Lugdunensis gaudet ad præsens se suam mihi munificentiam copiose et honorifice exhibere, et desiderat me semper secum, quandiu exsul ero ab Ecclesia nostra, manere. Quod non tam Deus meis meritis facit quam suæ bonitatis abundantia. Quid autem de me futurum sit, vel quid facturus sim, nulla certitudine tibi possum scribere, sed divinæ benignitatis re committo penitus dispositioni. Tibi autem de re nihil melius ad præsens possum consulere quam ubi nunc es, ibi studeas Deo servire, donec Deus alter te et vitam tuam velit ordinare sub gratia sua. Saluta dominum Guillelmum archidiaconum ut dilectum nostrum. Saluta dilectissimas filias nostras abbatisas cum suis ancillis conversantibus, de Sceptrisberia, de Wintonia, et de Wintuna, quibus mando benedictionem Dei et nostram, quantum possum, et roga eas ut orent pro me. Hoc unum scito quia spero in Deo, et hæc voluntas mea [al. nostra] quia sicut propter timorem et amorem Dei, et honorem ejus et Ecclesie ejus egressus sum de Anglia, ita nunquam ingrediar in illam nisi propter et secundum eandem causam, in quantum intelligere poterò. Huc pauperi precor ut melius sit ex tua parte propter amorem nostrum, quoniam per multa pericula et multo labore portat nuntium nostrum. Vale.

Saluto vos ego frater Eadmerus coexsul domini et Patris nostri archiepiscopi, gratias agens Deo et illi, quia dignus habitus sum hujus exsili consortio. Rogo etiam ut quos dominus archiepiscopus salutat ex sua parte, ex nostra parte salutetis

EPISTOLA CXVIII.

ANSELMI AD LAMBERTUM ATREBATENSEM EPISCOPUM.

ANSELMUS archiepiscopus Cantuariæ, amico suo

reuerendo episcopo Atrebatensi LAMBERTO, salutem.

Precor sanctitatem vestram quatenus, propter domini papæ amorem et nostrum, faciatis conducere istum clericum ejus per episcopatum vestrum, quantum vobis placet. Valete.

EPISTOLA CXIX.

ANSELMI AD EUMDEM.

Venerabili Atrebatensi episcopo LAMBERTO et amico dilectissimo ANSELMUS, servus Ecclesiæ Cantuariensis, salutem et fideles orationes.

Gratias ago reverendæ dilectioni vestræ pro sollicitudine quam habet erga me in eo quod tantopere nosse vult de nostra sanitate. Dico itaque vobis quia gratia Dei corpore sanus sum, sed continua debilitate laboro. Quod me rogatus ut vestri memoriam habeam in orationibus nostris, pro certo scitote quia, licet orationes meæ viles sint, tamen bene valete, reverende mi Pater et domine, cum omnibus vos in veritate diligentibus, et orate pro nobis.

EPISTOLA CXX.

ANSELMI AD HERNOSTUM.

Domino et fratri charissimo HERNOSTO frater ANSELMUS, salutem corporis, quanta expediat, et animæ, quanta sufficiat.

Infirmittatis tuæ nimis ingravatam molestiam, mi dilecte pariter et dilector, prius quorundam narratione, deinde litterarum tuarum lectione cognovi. Qua de re ut taceam quantam assumpserim in animam meam compassionem, testis est mihi conscientia quia libenter ipsam totam transumerem in corpus meum passionem. Sed cum certum sit quia *flagellat Deus omnem filium quem recipit* (Hebr. xii, 6), miro quodam modo eadem me charitas, et quia flagellis attereris, impellit ad compassionem, et quia ad hæreditatem erudiris, invitat ad congratulationem. Pensandum enim nobis est, charissimæ, quantam secum ferant dolores illi consolationem, qui dum exterius nostra delicta purgant, quibus externi cruciatus intenduntur, ad filiorum Dei nos transferunt sortem, quibus superni regni gaudia promittuntur, ut dum exterior homo noster, quem quotidie necesse est corrumpi, flagellorum pondere pressus gemendo suspirat, interior homo noster, quem de die in diem oportet renovari, peccatorum gravamine relevatus exultando respiret. Quod nimirum tunc perveniet, si interior homo in exterioris afflictione, non per impatientiam resultaverit, sed per gratiarum actionem cædentis manui consenserit. Cum enim semper placeamus omnipotentî Deo quoties ejus dispositionibus in nullo dissonamus, tum maxime placamus misericordem Dominum, si vapulantes verberanti sponte consonamus. Cum enim omnis ira non nisi in adversantem se exerat, si se reus offenso per concordem de se sententiam consociet, necesse est ut irascentis motus deferreat, quoniam jam adversarium non invenit quem feriat. Quapropter, charissime cum scriptum sit quia *oportet nos per multas tribu-*

lationes introire in regnum Dei (Act. xiv, 21), cum flagellamur, inter nos et Deum beati Job teneamus sententiam, qui nimis circumseptus doloribus dicebat: *Hæc mihi sit consolatio ut affligens me doloribus non parcat* (Job vi, 10)

EPISTOLA CXXI.

ANSELMI AD ADELIDEM.

Venerabili dominæ regia nobilitate, sed nobilius motum probitate pollenti ADELIDI, frater ANSELMUS, sic cum temporali nobilitate virtutum ornamento decoraris ut in æterna felicitate merearis regi regum copulari.

De floribus psalmodum quod dignata est jubere dilecta mihi in Deo vestra sublimitas, nec citius nec melius potuit exsequi fidelis vobis nostra humilitas. Tanto quippe obedientia nostra imperio vestro devotius successit, quanto ipsum imperium a sancta devotione processit. Quam devotionem opte et oio ut omnipotens Deus sic in nobis conservet et nutriat ut mentem vestram in terris suo dulcissimo affectu, et in coelis suo beato aspectu reficiat. Exiguum et vile munus quod vobis mittit nostra pauper parvitas rogo ne despiciat vestra dives nobilitas. Si enim non est auro gemmisque crustatum, est certe totum charitativa fidelitate factum et fidei charitate donatum. Post flores psalmodum additæ sunt orationes septem, quarum prima non tantum oratio quantum meditatio dicenda est, qua se peccatoris anima breviter discutiatur, discutiendo despiciatur, despiciendo humilietur, humiliando terrore ultimi judicii concutiat, concussa in gemitus et lacrymas erumpat. In orationibus vero sancti Stephani et sanctæ Mariæ Magdalensæ, quædam sunt quæ si intimo corde dicantur, cum vacat, plus tendunt ad accendendum amorem. In omnibus vero septem hortor vos ego servus et amicus animæ vestræ ut attendere dignemini, etiamsi vos id melius faciatis, qua humilitate et quo affectu timoris et amoris offerendum sit sacrificium orationis. Valete, et nunc et in æternum in Deo valete, et libellum missum animam nostræ fidelitatis secundum Deum et nostrarum orationum, qualescunque sint, habere. In fine epistolæ profero quod per totam epistolam persuadere desidero. Omne quod amitti necesse est, etiam cum habetis, sublimi mente contemnite; ad id solum quod æternum beate haberi potest, quandiu non habetis humili mente contendite. Quod persuadere volo, ut Spiritus sanctus persuadeat oro, in quo tertio: Valete.

EPISTOLA CXXII.

ANSELMI AD LANFRANCUM.

Domino et Patri, Catholicis reverenter amando et amanter reverendo archiepiscopo LANFRANCO, frater ANSELMUS, suus quod suus.

Quoniam scienti aut tacendum aut breviter est dicendum, cum tacere nolim ne non loquar quod et cui libenter loquor, breviter qualiter noster animus in paternæ vestræ sublimitatis fidelitate conversetur intimo. Sicut igitur quotidie desidero ut affectus

amoris vestri cordi meo semper augeatur, ita nulla A
nostra ab invicem absentia efficere valet, ut aliquo
modo minuatur. De moralibus Job mandastis, sed
domnus abbas Cadumensis Willelmus et domnus
Heinostus fideles vestri invenerunt scriptorem, qui
jam habens nostrum librum, vestrum, ut puto, in-
cepit. Ut libros beatorum Ambrosii et Hieronymi
habeam, ad hoc quod jussistis, laboravi et laboro.
Sed eos nondum habere potui. Quam vero citius
potero, quod vos inde velle scio perficiam. Girardum
vestrum de Flandria per vestre pietatis largitatem
Deo de mundo nostra suggestionem redemptum, unde
me, si vester non essem, confiteer servum vobis
emptum, die a vobis constituta sciat sanctitas vestra
sine gravi jactura esse non potuisse absolutum a cre-
ditoribus suis. Venit tamen prima Dominica Qua- B
dragesimæ, vestram in se magnifice misericordiam
prædicans, et qualiter nostræ non tam petitioni
quam levi voluntatis significationi in ejus causa
dignatio vestra favit et semper se velle favere inti-
mavit. Qui dixit se velle et, quantum attinet ad hoc
quod habet posse, sic reddere quod debet ut aliquid
quod secum offerret haberet, sed pro quibusdam im-
pedimentis non potuisse secundum conditum ut
oporteret. Rediit igitur, promittens se in Pascha
Beccum Deo annuente venturum et mansurum, si
non quomodo valet, vel sic quomodo poterit. Si quid
igitur peccavit quia promissionem vobis factam ad
plenum non est exsecutus, quoniam non id admi-
sisse malitiam videtur, peto securus, ut soleo, de C
vestra benignitate, quatenus filio vestro vice patris
liceat eum hoc reatu absolvere cum nobiscum inci-
piet vivere. In qua re hanc certam præsumam con-
cessionem, si nullam legeo prohibitionem.

EPISTOLA CXXIII.

ANSELMUS AD HENRICUM.

Domino et fratri HENRICO, frater ANSELMUS sa-
lutem.

Cum Romam tendentes transistis prope nos, mi-
rantes doluimus quia non potius per nos, donec
audivimus hoc vobis prohibitum esse in eundo, sed
concessum in redeundo. Expectavimus igitur, dom-
nus abbas, et ego, et alii fratres et dilectores vestri
adventum vestrum, spe falsa gaudentes, donec didi-
cimus vos in Anglicam terram pertransisse, despe- D
ratione vera dolentes. Quod quanquam ego non sine
aliqua rationabili causa factum esse, si bene vestram
novi dilectionem, non credam; tamen ne qua, quod
absit, vel contemptus vel modici amoris erga mo-
nasterium et fratres vestros de vobis maneat suspi-
cio, mandate quid aliis respondeam cur vestra nos
in eundo et redeundo non visitatos præterit dilectio;
sicut enim desidero vos nihil operari quod vobis non
expediat, ita nolo quemquam de vobis aliquid opi-
nari nisi quod vos deceat. Innotescat etiam amico
vestro si quid de re pro qua animum vestrum, et
aliorum verbis et a vestris litteris, valde sollicitum
ut parentes inviseretis, agnovi effecistis, quatenus
sciam utrum vobis debeam compati vel congaudere.

EPISTOLA CXXIV.

ANSELMUS AD G. EPISCOPUM.

Domino et Patri reverendo episcopo G., frater
ANSELMUS, qui dicitur abbas Becci, ten poralem pro-
spexitatem et æternam felicitatem.

Gratias agimus vestre sanctitati, quæ nostras et
fratrum nostrorum orationes postulando suas nobis
est dignata per dilectum fratrem nostrum domnum
Riculsum concedere et suæ benevolentiae auxilia,
ubique opportunitas exhibebit, promittere. Ad
quod quanto minus quod digne recompensare possi-
mus habemus, tanto magis quidquid possumus ad
vestre celsitudinis servitium et opere et voluntate
impendere debemus et Deum, propter quem nobis
promittitis, orare ut ipse vobis secundum suam
copiosam largitatem retribuatur quod nos propter
nostram parvitatem non valeamus. De filio vestro
fratre nostro domno Ricoardo, quamvis honestius
nobis esset et mallems pius servire quam aliquid
petere, vestram tamen, quia ita res exigit, rogamus
benignitatem quatenus illi propter nostrum amorem
concedatis si quid de se aut de præbenda sua petierit
quod vestram non dedecet honestatem.

EPISTOLA CXXV.

ANSELMUS AD MAINERIUM ABBATEM.

Dilecto et Patri reverendo abbati MAINERIO frater
ANSELMUS, salutem.

Scitote quia quo iterum me vobis mandaveram
non ibo ante octavas Epiphaniæ Domini. Deinde
nescio quando ibo aut si ibo. Interim si vobis placeret
ut domnus Serlo ad nos, cum vobis opportunum
esset, quantum juberetis moraturus veniret, mihi
quidem placeret, et puto quia illi non displiceret.
Precor sanctitatem vestram ut, si vobis molestum
non est, per vos notum fiat dominis et amicis nostris
de Sagiensi monasterio quod de nostro mando iti-
nere. Scio enim eos sicut vos sollicite orare pro me
et ejusdem itineris prosperitate. Nec pœniteat cha-
ritatem vestram orasse pro itinere nostro, quia
modo non eo. Potens est enim Deus servare mihi
orationes vestras in opportunam diem. Valete.

EPISTOLA CXXVI.

ANSELMUS AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Suo charissimo domino HENRICO, gratia Dei, regi
Anglorum, ANSELMUS archiepiscopus Cantuarie,
fidele servitium et fideles orationes.

Audi vi quia vos Willelmum electum episcopum
Wentoniensem præcipitis exire de episcopatu et de
Anglia, quia non suscepit consecrationem quam illi
voluit facere archiepiscopus Eboracensis et alii epi-
scopi. Unde precor et consulo, et sicut fidelis ar-
chiepiscopus domino et regi suo, ne credatis consilio
illorum qui hoc vobis consulunt, quia meo sensu
non intelligo hoc esse ad vestrum honorem. Nam
satis est notum quia ad me pertinet ejus consecratio,
nec alius eam debet facere nisi per me; quod paratus
sum, si necesse fuerit, rationabiliter ostendere, sicut
talis res ostendi debet. Quapropter si illum expellitis
de terra vestra ut mihi non liceat eandem conse-

crationem canonicè facere, videtur mihi quia dis-
saisitis me de officio meo sine iudicio cur facere
debeatis. Precor itaque ut illum in pace in episco-
patu manere permittatis, saltem usque ad terminum
nostrî respectus, ut interim mihi liceat illi facere
consecrationem quam debeo.

EPISTOLA CXXVII (55).

ANSELMI AD ATSERUM LUNDENSEM ARCHIEPISCOPUM.

ANSELMUS archiepiscopus Cantuariæ, reverendo
laudis Ecclesiæ archiepiscopo Lundensi ATSERO, sa-
lutem et veram amicitiam in Christo.

Quod me rogastis de domno Albrico cardinali
Romanæ Ecclesiæ libenter feci, cum propter hono-
rem Romanæ Ecclesiæ, tum propter amorem vestrum,
pro quo libenter facere volo, si quid quod placeat
sanctitati vestræ intellexero. Gratias agimus Deo,
qui in regno Danorum vestram religiosam [*al.*, reli-
giositatem] ad archiepiscopatum sublimavit. Confi-
dimus enim quia, gratia Dei cooperante, ea quæ
corrigenda sunt corrigetis, et quæ ædificanda ædi-
ficabitis, et quæ nutrienda nutrietis. Audivimus
namque a præfato cardinali multa bona de vobis.
Unde istam habemus fiduciam, et oramus ut Deus,
qui hoc incepit in vobis, ad bonum effectum vestram
semper perducatur voluntatem. Rogo sanctitatem ve-
stram quatenus regnum illud vestro sancto studio
emundetis ab apostatis, ut nullus alienigena ibi
recipiat aliquem ecclesiasticum ordinem, quia illi
qui ab episcopis suis repelluntur, illud pergunt, et
exsecrabiliter ad diversos ordines sacrantur. Valete
et orate pro me.

EPISTOLA CXXVIII (56).

ANSELMI AD EULALIAM EJUSQUE SANCTIMONIALES.

*Litteras quas ab eo desideraverat mittens, hortatur
ut sinceram erga se dilectionem in amore Dei et
aliis piis operibus fervendo demonstraret.*

ANSELMUS archiepiscopus, sociis suis in Christo
charissimis DOMINO abbatissæ EULALIÆ et omnibus
filiabus suis, salutem et benedictionem Dei et suam
quam valet.

Per quemdam servientem regis, qui mihi sigillum
ejus detulit, petit directio vestra, sicut ipse dixit,
nostris litteris salutari; quod malui facere per lega-
tum meum, quem sciebam me in proximo tunc mis-
surum in Angliam. Scio quia abundantia vestræ et
religiöse dilectionis hoc facit ut litteras nostras
libenter videre velitis, ut cum meam præsentiam,
quam religioso-affectu desideratis, secundum volun-
tatem vestram habere non potestis, saltem per epi-
stolam meam aliquatenus illam vobis exhibeatis,
forsitan ut in me memoriam vestri, ne quando
obdormiat, exerceretis [*al.*, excitetis]. Denique sicut
scio quia bona voluntas et sincera dilectio in vobis
erga me non frigescit, ita scitote quia erga vos in me
non tepescit. In hoc autem maxime volo vos nostri
memores esse, et me, sicut facitis, diligere, ut sicut

A scitis desiderium meum in amore Dei omnes stu-
deatis indesinenter fervere, et vos quæ subditæ estis
matri vestræ, obedientiam, non ad oculum, sed
intimo corde satagatis exhibere. Scio quia adver-
sitates et tribulationes ex diversis partibus susti-
netis, sed tunc magis ad ordinis et vitæ veram cu-
stodiam studere debetis, quia plus bene vivendo
consolationem Dei impetratis quam si aliquatenus,
propter aliqua solum impedimenta, a vestri propositi
fervore cessatis. In quocunque secreto sitis, certæ
estote, nec ullatenus dubitetis quia unaquæque habet
angelum suum, qui omnes cogitatus et actus ejus videt,
et notat, et invicem ad Deum reportat. Moneo itaque
vos, filiæ charissimæ, ut in occulto et in aperto una-
quæque sic motus cordis et corporis sui custodiat ac
si angelum ipsum custodem suis oculis corporalibus
præsentem videat. Omnipotens Deus vos sua bene-
dictione protegat, et ad conspectum gloriæ suæ per-
ducatur. Amen.

De reditu nostro scio quia vultis aliquid cogno-
scere, sed nihil certum vobis ad præsens possum
scribere. Orate ut faciam secundum beneplacitum
voluntatem Dei.

EPISTOLA CXXIX (57).

ANSELMI AD LASDEM.

Hortatur eas ad perfectionem et ne minima spernant.

ANSELMUS, Dei dispositione vocatus archiepiscopus,
dominæ et matri reverendæ abbatissæ EULALIÆ, et
sanctæ congregationi illi commissæ, in sanctitate
semper proficere et ad beatitudinem pertingere

Quamvis vestrum sanctum studium mea moni-
tione non egeat, cogit me tamen dilectio quam erga
vos habeo, et officium meum, ut vobis aliquid exhor-
tando scribam. Considerate incessanter, filiæ et so-
riores meæ dilectissimæ, quia in cælum proposuistis
ascendere, ut ibi regnetis et regno gaudeatis cum
Domino et amico vestro Jesu Christo, qui ibi vos
expectat et expectando assidue invitat; quippe
quandiu homo vivit, aut ascendit in cælum bene
vivendo, aut descendit in infernum male vivendo.
Si ergo ad hoc quod proposuistis vultis pertingere,
necesse est vos sanctis actionibus illuc quasi qui-
busdam passibus proficere. Diligenter igitur vitæ
vestræ cursum discutite, non solum in operibus, sed
et in verbis, non solum in his et in minimis cogita-
tionibus, ne forte cum in omnibus his semper de-
beatis cursum tendere, aliquid ibi inveniatur quod
magis sit descendere. Quod si bene vultis custodire,
expedit ut semper illud cogitetis quod verissime
scriptum est: *Qui modica spernit paulatim decedit*
(*Ecclt. xix, 1*). Qui enim paulatim decedit, non pro-
ficit, sed deficit; et qui deficit, non ascendit, sed
descendit. Hoc ergo curate sollicite ut nihil tam
parvum sit quod de ordine vestro ubi vos vivere
possitis violetis, et sic sanctis passibus in cælum,
quod utinam adjuvante Deo, fiat, ascendetis. Oro ut
monasterii.

(57) Ex ms. Pruliænsis monasterii ordinis Ci-
steiænsis.

(55) Anno 1094. Ex veteri codice bibliothecæ
Colbertinæ.

(56) Ex ms. Turonensis Ecclesiæ et Pruliænsis

pro me oretis, et tanto attentius quanto scitis me ^A Tam male enim sum in archiepiscopatu, ut certe, si de dilectione vestra confidere, quoniam nunquam sine culpa dicere possum, malim de hac vita exire cognovi me magis quam nunc orationibus indigere. quam sic vivere.

APPENDIX SPURIORUM

DIALOGUS ¹

BEATE MARIE ET ANSELMI DE PASSIONE DOMINI

Sanctus Anselmus longo tempore cum jejuniis, lacrymis et orationibus gloriosam Virginem exoravit ut ei revelaret qualiter ejus filius passus est. Tandem beata Virgo ei apparuit et dixit: Tanta et talia passus est dilectus filius meus, quod nullus sine lacrymarum effusione dicere potest ². Tamen, quia glorificata sum, flere non possum: ideo tibi passionem mei filii per ordinem ³ explicabo. Beatus ergo Anselmus quæsit per singula et beata Maria ad singula respondit ⁴.

CAPUT PRIMUM⁵.

De traditione Christi ac ejus oratione in horto.

ANSELMUS. Dic mihi, charissima domina, quale fuit initium passionis filii tui?

MARIA. Quando ⁶ filius meus a cœna facta cum discipulis suis ⁷ surrexit, Judas Iscarioth sacerdotum principès adit, et filium meum tradens, pro triginta denariis vendidit ⁸.

A. Quales fuerunt illi denarii?

M. ⁹ Ismaelitici quibus etiam Joseph ¹⁰ venitus fuit ante quatuor millia annorum, et hæreditaria ¹¹ successione fuerant devoluti ¹² ad illos Judæos qui filium meum emerunt, et unusquisque denarius

valuit decem usuales ¹³. Judas vero ita avarus fuit quod, quando denarios vidit, Christum pro eis vendidit ¹⁴, et licet Christus ei prædixisset sæpius, tamen ille Judas per hoc non fuerat emendatus ¹⁵.

A. Fuisti tunc cum filio tuo et discipulis ¹⁶ ejus?

M. Non; sed scias quod quando ¹⁷ filius meus cœnaverat, et pedes ¹⁸ discipulorum lavaverat, et corpus suum et sanguinem discipulis dederat ¹⁹, et dulciter prædicaverat, ac Judas pontifices adierat, filius meus de monte Sion cum discipulis suis per portam ad natatoriam ²⁰ Siloe, ubi erat hortus, quem introivit, et, discipulis dormientibus, ascendit ad montis Oliveti pedem, quantum ad jactum lapidis a discipulis, et oravit sic Patrem: *Exaudi ²¹ me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua; secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Ne avertus faciem tuam a puero tuo ²² quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ et libera eam, propter inimicos meos eripe me (Psal. LXVIII, 17, 19).*

A. Quare oravit?

M. Propter tres rationes. Prima, quia delicate nutritus fuit, utpote filius Virginis et de stirpe regia natus, quia nobiles magis dolent, quando læduntur,

VARIÆ LECTIONES.

¹ Collatus est cum ms Thuano 519 ms Planctus beatæ Mariæ virginis ad Anselmum de passione Domini ² Beatus Anselmus episcopus longo tempore jejuniis, lacrymis et orationibus gloriosam Virginem exorabat, ut ei dilecti filii sui passionem dignaretur perfectius revelare; cui tandem apparens beata Virgo dicebat: Tanta et talia passus est meus filius prædictus quod nullus fidelis sine lacrymarum effusione potest exprimere. ms Sanctus Anselmus longo tempore cum lacrymis, et orationibus, et jejuniis rogavit sanctam Mariam virginem, ut ei revelaret qualiter ejus Filius passus est. Tandem beata Virgo sibi apparuit, et dixit. Tanta et talia passus est dilectus filius meus quod nullus sine lacrymarum effusione dicere potest ³ Tamen quia glorificata sum, amplius flere non possum, et ad preces tuas et pro salute multorum tibi passionem mei Filii per ordinem ms Tamen quia glorificata sum, flere non possum: ideo Fili mei passionem per ordinem ⁴ Beata Virgo ad singula respondebat ms beata Maria ad singula respondit ⁵ In ms non est capitulorum distinctio, nec sunt tituli ⁶ Anselmus. Dic mihi, charissima Domina, quale fuit initium passionis Filii tui? Mar. Quando, etc. ms Quæsit ergo primo, et dixit: Charissima Domina, dic mihi qualiter passio Filii tui inchoata est. Respondit Maria, quando, etc. ⁷ Cum discipulis suis ms omi. suis ⁸ Tradens... argenteis ms tradidit... denariis ⁹ Maria Ismaelitici ms Maria respondit: Ismaelitici ¹⁰ Et Joseph ms etiam Joseph ¹¹ Multos annos, et hæreditaria ms quatuor millia annorum, hæreditaria ¹² fuerant devoluti ms fuerunt devoluti ¹³ Unusquisque denarius valebat triginta usuales ms quilibet denarius valuit decem usuales ¹⁴ Tam avarus... tradidit ms ita avarus... vendidit ¹⁵ Tamen ille Judas per hoc non fuerat emendatus. ms sed ille per hoc se non emendaverat ¹⁶ Tunc cum filio tuo, et discipulis ms tunc in consilio cum discipulis ¹⁷ Scias quando ms scias quod quando ¹⁸ Et quando pedes ms et pedes ¹⁹ Et corpus suum et sanguinem suum discipulis dederat, ms Corpus suum et sanguinem dederat discipulis ²⁰ Ad natatorium ms Ad natatoriam ²¹ Oravit sic Patrem: Exaudi ms oravit ad Patrem dicens: Exaudi ²² A puero tuo ms a me